BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXIX
A
4
NAPOLI

35
XXIX.
a.
4.

76-K-33

Digitized by Google

CAII PLINII

SECUNDI

HISTORIA NATURALIS.

TOMUS II.

Digitized by Google

CAII PLINII
SECUNDI
HISTORIÆ NATURALIS
LIBRI XXXVII.

Quos recenſuit & Notis illuſtravit

GABRIEL BROTIER.

TOMUS II.

PARISIIS.

Typis J. BARBOU, viâ Mathurinenſium.

MDCC LXXIX.

Digitized by Google

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER VI.

Asiæ pars altera.

I. 1. PONTUS Euxinus, antea ab inhoſpitali feritate Axenos appellatus, peculiari invidiâ naturæ sine ullo fine indulgentis aviditati maris, & ipſe inter Europam Asiamque funditur. Non fuerat ſatis oceano ambiſſe terras, & partem earum auctâ inanitate abſtuliſſe: non irrupiſſe fractis montibus, Calpeque Africæ avulsâ tantò majora abſorbuiſſe, quàm reliquerit, ſpatia: non per Helleſpontum Propontida infudiſſe, iterum terris devoratis: a Boſporo quoque in aliam vaſtitatem panditur nullâ ſatietate, donec exſpatianti lacus Mæotii rapinam ſuam jungant. Invitis hoc

accidiſſe terris, indicio ſunt tot anguſtiæ, atque tam parva naturæ repugnantis intervalla, ad Helleſpontum octingentorum ſeptuaginta quinque paſſuum: ad Boſporos duos, vel bubus meabili transitu: unde nomen ambobus, & jam quædam in diſſociatione germanitas concors. Alitum quippe cantus, canumque latratus invicem audiuntur: vocis etiam humanæ commercia, inter duos orbes manente colloquio, nisi cùm idipſum auferunt venti. Menſuram Ponti a Boſporo ad Mæotium lacum quidam fecere $\overline{\text{XIV}}$. triginta octo mill. D. paſſuum. Eratoſthenes centum minorem. Agrippa a Calchedone ad Phasin $\overline{\text{X}}$. mill. Inde Boſporum Cimmerium trecenta ſexaginta mill. Nos intervalla generatim ponemus comperta in noſtro ævo, quando etiam in ipſo ore Cimmerio pugnatum eſt. Ergo a faucibus Boſpori eſt amnis Rhebas, quem aliqui Rheſum dixerunt. Deinde Psillis, portus Calpas. Sagaris fluvius ex inclytis: Oritur in Phrygiâ, accipit vaſtos amnes, inter quos Tembrogium & Gallum: idem Sangarius a pleriſque dictus, a quo incipiunt Mariandyni sinus, oppidumque Heraclea Lyco flumini adpositum. Abeſt a Ponti ore millibus ducentis: portus Acone, veneno aconito dirus, ſpecus Acherusia. Flumina: Pædopides, Callichorum, Sonautes. Oppidum Tium,

ab Heracleâ triginta octo millibus paſſ. Fluvius Billis.

II. 2. Ultra quem gens Paphlagonia, quam Pylæmeniam aliqui dixerunt, incluſam a tergo Galatiâ. Oppidum Maſtya Mileſiorum, deinde Cromna. Quo loco Henetos adjicit Nepos Cornelius, a quibus in Italiâ ortos cognomines eorum Venetos credi poſtulat. Seſamum oppidum, quod nunc Amaſtris. Mons Cytorus a Tio LXIII. mill. paſſuum. Oppida: Cimolis, Stephane: amnis Parthenius. Promontorium Carambis vaſto excurſu, abeſt a Ponti oſtio CCCXXV. mill. paſſuum: vel, ut aliis placuit, CCCL. mill. Tantumdem a Cimmerio, aut ut aliqui maluere, CCCXII. M. D. Fuit & oppidum eodem nomine, & aliud inde Armene: nunc eſt colonia Sinope, a Cytoro CLXIV. millibus. Flumen Evarchum: gens Cappadocum, oppidum Gaziura, & Gazelum: amnis Halys, a radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociamque decurrens. Oppida: Gangre, Caruſa, Amiſum liberum, a Sinope CXXX. mill. paſſuum. Ejuſdemque nominis ſinus tanti receſsûs, ut Aſiam pæne inſulam faciat, CC. mill. paſſuum aut ampliùs per continentem ad Iſſicum Ciliciæ ſinum. Quo in omni tractu proditur, tres tantùm gentes Græcas jure dici, Doricam, Ionicam, Æolicam, ceteras Barbarorum

eſſe. Amiſo junctum fuit oppidum Eupatoria, a Mithridate conditum. Victo eo, Pompeiopolis utrumque appellatum eſt.

III. 3. Cappadocia intus habet coloniam Claudii Cæſaris Archelaidem, quam præfluit Halys. Oppida: Comana, quod Sarus: Neocæſaream, quod Lycus: Amaſiam, quod Iris in regione Gazacenâ. In Colopenâ verò Sebaſtiam & Sebaſtopolin. Hæc parva, ſed paria ſuprà dictis. Reliquâ ſui parte Melitam, a Semiramide conditam, haud procul Euphrate: Diocæſaream, Tyana, Caſtabala, Magnopolim, Zelam: & ſub monte Argæo Mazacam, quæ nunc Cæſarea nominatur. Cappadociæ pars prætenta Armeniæ majori, Melitene vocatur: Commagenæ, Cataonia: Phrygiæ, Garſauritis, Sargarauſene, Cammanene: Galatiæ, Morimene: ubi diſterminat eos Cappadox amnis, a quo nomen traxere, antea Leucoſyri dicti. A Neocæſareâ ſuprà dictâ minorem Armeniam Lycus amnis diſterminat. Eſt & Ceraunus intus clarus. In orâ autem ab Amiſo oppidum & flumen Chadiſia, Lycaſtum, a quo Themiſcyrena regio.

IV. Iris flumen deferens Lycum. Civitas Ziela intus, nobilis clade Triarii, & victoriâ C. Cæſaris: in orâ amnis Thermodon, ortus ad caſtellum, quod vocant Phanarœam, præterque radices Amazo-

nii montis lapſus. Fuit oppidum eodem nomine, & alia quinque, Amazonium, Themiſcyra, Sotira, Amasia, Comana: nunc Manteium.

4. Gentes Genetarum, Chalybum. Oppidum Cotyorum. Gentes: Tibareni, Moſſyni notis signantes corpora. Gens, Macrocephali: oppidum Cerasus, portus Chordule. Gentes: Bechires, Buzeri. Flumen, Melas. Gens, Macrones: Sidene, flumenque Sidenum, quo adluitur oppidum Polemonium ab Amiſo cxx. mill. paſſ. Inde flumina, Iaſonium, Melanthium: & ab Amiſo lxxx. mill. paſſ. Pharnacea oppidum, Tripolis caſtellum & fluvius. Item Philocalea, & sine fluvio Liviopolis: & a Pharnaceâ centum mill. paſſuum, Trapezus liberum, vaſto monte clauſum. Ultra quod gens Armenochalybes, a majore Armeniâ xxx. mill. paſſuum diſtans. In orâ ante Trapezunta flumen Pyxites: ultrà verò gens Sannorum Heniochorum. Flumen Abſarum, cum caſtello cognomine in faucibus, a Trapezunte cxl. mill. paſſuum. Ejus loci a tergo montium Iberia eſt: in orâ verò Heniochi, Ampreutæ, Lazi. Flumina: Acampsis, Isis, Mogrus, Bathis. Gentes Colchorum. Oppidum Matium, flumen Heracleum, & promontorium eodem nomine, clariſſimuſque Ponti Phasis. Oritur in Moſchis: navigatur quamlibet

magnis navigiis xxxviii. mill. D. paſſuum. Inde minoribus longo ſpatio, pontibus cxx. pervius. Oppida in ripis habuit complura: celeberrima, Tyndarida, Circæum, Cygnum, & in faucibus Phasin. Maximè autem inclaruit Æa, xv. mill. paſſuum a mari, ubi Hippos & Cyaneos vaſti amnes e diverſo in eum confluunt. Nunc habet Surium tantùm, & ipſum ab amne influente ibi cognominatum, uſquequo magnarum navium capacem eſſe diximus. Et alios accipit fluvios, magnitudine numeroque mirabiles, inter quos Glaucum. In ore ejus, inſulæ sine nomine, ab Abſaro lxx. m. Inde aliud flumen Charien. Gens Salæ, antiquis Phthirophagi dicti, & Suani. Flumen Cobum e Caucaſo per Suanos fluens. Dein Rhoas. Regio Ecrectice. Amnes: Singames, Tarſuras, Aſtelephas, Chryſorrhoas. Gens Absilæ, caſtellum Sebaſtopolis, a Phaside centum mill. paſſ. Gens Sannigarum, oppidum Cygnus, flumen & oppidum Penius. Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

V. 5. Subjicitur Ponti Regio Colica; in quâ juga Caucasi ad Riphæos montes torquentur, ut dictum eſt, altero latere in Euxinum & Mæotin devexa, altero in Caſpium & Hyrcanium mare. Reliqua litora feræ nationes tenent, Melanchlæni, Coraxi urbe Colchorum Dioſcuriade, juxta

fluvium Anthemunta, nunc deſertâ: quondam adeò clarâ, ut Timoſthenes in eam CCC. nationes, diſſimilibus linguis, deſcendere prodiderit. Et poſtea a noſtris CXXX. interpretibus negotia ibi geſta. Sunt qui conditam eam ab Amphito & Telchio, Caſtoris ac Pollucis aurigis putent, a quibus ortam Heniochorum gentem feram conſtat. A Dioſcuriade oppidum Heracleum: diſtat a Sebaſtopoli LXX. mill. paſſ. Achæi, Mardi, Cercetæ: poſt eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityus oppidum opulentiſſimum, ab Heniochis direptum eſt. A tergo ejus Epageritæ, Sarmatarum populus in Caucaſi jugis: poſt quem Sauromatæ. Ad hos profugerat Mithridates Claudio principe, narravitque Thalos iis eſſe confines, qui ab oriente Caſpii maris fauces attingerent: ſiccari eas æſtu recedente. In orâ autem juxta Cercetas, flumen Icaruſa, cum oppido Hiero & flumine, ab Heracleo CXXXVI. mill. Inde promontorium Crunœ, a quo ſupercilium arduum tenent Toretæ. Civitas Sindica, ab Hiero LXVII. M. D. paſſuum. Flumen Setheries.

6. Inde ad Boſpori Cimmerii introitum LXXXVIII. mill. D. paſſuum.

VI. Sed ipſius peninſulæ inter Pontum & Mæotim lacum excurrentis, non amplior LXVII. mill. D. paſſuum longitudo eſt:

A iv

latitudo nuſquam infra duo jugera. Eionem vocant. Ora ipſa Boſpori, utrimque ex Asiâ atque Europâ, curvatur in Mæotin. Oppida, in aditu Boſpori primò Hermonaſſa, dein Cepi Milesiorum. Mox Stratoclia, & Phanagoria, & pæne deſertum Apaturos, ultimoque in oſtio Cimmerium, quod antea Cerberion vocabatur.

7. Inde Mæotis lacus, in Europâ dictus.

VII. A Cimmerio accolunt Mæotici, Vali, Serbi, Arrechi, Zingi, Pſesii. Dein Tanain amnem, gemino ore influentem, colunt Sarmatæ, Medorum (ut ferunt) ſoboles, & ipsi in multa genera divisi. Primò Sauromatæ Gynæcocratumeni. Amazonum conubia. Dein Evazæ, Cottæ, Cicimeni, Meſſeniani, Coſtobocci, Choatræ, Zigæ, Dandari, Tuſſagetæ, Turcæ, uſque ad ſolitudines ſaltuosis convallibus aſperas: ultra quas Arimphæi, qui ad Riphæos pertinent montes. Tanain ipſum Scythæ Silin vocant, Mæotin Temerinda quo significant matrem maris. Oppidum in Tanais quoque oſtio fuit. Tenuere finitima primi Cares, dein Clazomenii & Mæones, poſtea Panticapenſes.

Sunt qui circa Mæotin ad Ceraunios montes has tradant gentes: A litore Napitas: ſupráque Eſſedones Colchis junctos, montium cacuminibus. Dein Carmacas, Oranos, Autacas, Mazacas, Cantocaptas,

Agamathas, Picos, Rhymozolos, Aſcomarcos: & ad juga Caucasi Icatalas, Imaduchos, Ramos, Anclacas, Tydios, Caraſtaſeos, Authiandas. Lagoum amnem ex montibus Catheis, in quem defluit Opharus: ibi gentes Caucadas, Opharitas: amnes, Menotharum, Imityem ex montibus Cissiis, inter Acdeos, Carnas, Uſcardeos, Acciſos, Gabros, Gogaros. Circaque fontem Imityis, Imityos, & Aparthenos. Alii influxiſſe eò Scythas Auchetas, Atarneos, Aſampatas. Ab his Tanaitas & Inapæos viritim deletos. Aliqui flumen Opharium labi per Cantecos & Sapeos: Tanain verò transiſſe Phatareos, Herticeos, Spondolicos, Synhietas, Amaſſos, Iſſos, Catazetos, Tagoros, Catonos, Neripos, Agandeos, Mandareos, Satarcheos, Spaleos.

VIII. 8. Peracta eſt interior ora, omneſque accolæ: nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus: in quo multa aliter, ac veteres, proditurum me non eo inficias, anxiâ perquisita curâ, rebus nuper in eo situ geſtis a Domitio Corbulone, regibuſque inde missis ſupplicibus, aut regum liberis obsidibus. Ordiemur autem a Cappadocum gente. Longissimè hæc Ponticarum omnium introrſus recedens, minorem Armeniam, majoremque, & Commagenem lævo ſuo latere transit: dextrâ verò omnes in Asiâ dictas gentes, pluri-

mis ſuperfuſa populis : magnoque impetu ſcandens ad ortum Solis & Tauri juga, transit Lycaoniam, Piſidiam, Ciliciam : vadit ſuper Antiochiæ tractum, & uſque ad Cyrrheſticam ejus regionem, parte ſuâ, quæ vocatur Cataonia, contendit. Itaque ibi longitudo Aſiæ XII. quinquaginta mill. paſſuum efficit : latitudo, DCXL. mill.

IX. 9. Armenia autem major incipiens a Paryadris montibus, Euphrate amne (ut dictum eſt) aufertur Cappadociæ : & quà diſcedit Euphrates, Meſopotamiæ, haud minùs claro amne Tigri. Utrumque fundit ipſa, & initium Meſopotamiæ facit, inter duos amnes ituræ. Quod iter eſt ibi, tenent Arabes Orei. Sic finem uſque in Adiabenen perfert. Ab eâ tranſversis jugis incluſa, latitudinem in læva pandit ad Cyrum amnem tranſverſa Araxem : longitudinem verò ad minorem uſque Armeniam, Abſaro amne in Pontum defluente, & Paryadris montibus, qui fundunt Abſarum, diſcreta ab illâ.

X. Cyrus oritur in Heniochiis montibus, quos alii Coraxicos vocavere : Araxes eodem monte, quo Euphrates VI. mill. paſſuum intervallo : auctuſque amne Muſi, & ipſe (ut plures exiſtimavere) a Cyro defertur in Caſpium mare.

Oppida celebrantur in minore, Cæſarea, Aza, Nicopolis : in majore, Armo-

ſata Euphrati proximum, Tigri Carcathiocerta: in excelſo autem Tigranocerta: at in campis juxta Araxem Artaxata. Univerſæ magnitudinem Aufidius quinquagies centena mill. prodidit. Claudius Cæſar longitudinem a Daſcusâ ad confinium Caſpii maris, XIII. mill. paſſuum: latitudinem dimidium ejus, a Tigranocertâ ad Iberiam. Dividitur (quod certum eſt) in præfecturas, quas Στρατηγίας vocant, quaſdam ex iis vel ſingula regna quondam, barbaris nominibus CXX. Claudunt eam ab oriente montes, ſed non ſtatim, Ceraunii, nec Adiabene regio. Quod intereſt ſpatii, Sopheni tenent: ab his juga: ultrà Adiabeni tenent. Per convalles autem proximi Armeniæ ſunt Menobardi, & Moſcheni. Adiabenen Tigris, & montes invii cingunt. Ab lævâ ejus regio Medorum eſt, & proſpectus Caſpii maris. Ex oceano hoc (ut ſuo loco dicemus) infunditur, totumque Caucaſiis montibus cingitur. Incolæ per confinium Armeniæ nunc dicentur.

XI. 10. Planitiem omnem a Cyro uſque, Albanorum gens tenet: mox Iberum, diſcreta ab iis amne Alazone, in Cyrum e Caucaſiis montibus defluente. Prævalent oppida, Albaniæ, Cabalaca: Iberiæ, Harmaſtis juxta flumen, Neoris: regio Thaſie, & Triare uſque ad Paryadras montes. Ultrà ſunt Colchicæ ſolitu-

dines, quarum a latere ad Ceraunios verſo, Armenochalybes habitant & Moſchorum tractus ad Iberum amnem in Cyrum defluentem: & infra eos Sacaſſani, & deinde Macrones ad flumen Abſarum. Sic plana ac devexa obtinentur. Rurſus ab Albaniæ confinio, totâ montium fronte gentes Silvorum feræ, & infrà Lubienorum: mox Diduri & Sodii.

XII. 11. Ab iis ſunt portæ Caucasiæ, magno errore multis Caſpiæ dictæ, ingens naturæ opus montibus interruptis repentè, ubi fores obditæ ferratis trabibus, ſubter medias amne diri odoris fluente, citráque in rupe caſtello (quod vocatur Cumania) communito ad arcendas transitu gentes innumeras: ibi loci, terrarum orbe portis diſcluſo, ex adverſo maximè Harmaſtis oppidi Iberum. A portis Caucasiis per montes Gordyæos, Valli, Suarni indomitæ gentes, auri tamen metalla fodiunt. Ab iis ad Pontum uſque Heniochorum plura genera, mox Achæorum. Ita ſe habet terrarum sinus e clarissimis.

Aliqui inter Pontum & Caſpium mare CCCLXXV. mill. paſſuum, non ampliùs intereſſe tradiderunt: Cornelius Nepos CCL. mill. Tantis iterum anguſtiis infeſtatur Asia. Claudius Cæſar a Cimmerio Boſporo ad Caſpium mare CL. mill. prodidit:

eaque perfodere cogitaſſe Nicatorem Seleucum, quo tempore a Ptolemæo Cerauno sit interfectus. A portis Caucasiis ad Pontum cc. mill. paſſuum eſſe conſtat fere.

XIII. 12. Inſulæ in Ponto Planctæ, sive Cyaneæ, sive Symplegades. Deinde Apollonia, Thynias dicta, ut diſtingueretur ab eâ quæ eſt in Europâ. Diſtat a continente passibus mille: cingitur tribus mill. Et contra Pharnaceam Chalceritis, quam Græci Ariam dixerunt, ſacramque Marti, & in eâ volucres cum advenis pugnaſſe, pennarum ictu.

XIV. 13. Nunc omnibus, quæ ſunt interiora Asiæ, dictis, Riphæos montes tranſſcendat animus, dextrâque litori oceani incedat. Tribus hic partibus cæli adluens Asiam: Scythicus a ſeptemtrione, ab oriente Eous, a meridie Indicus vocatur, variéque per sinus & accolas in complura nomina dividitur. Verùm Asiæ quoque magna portio adposita ſeptemtrioni, injuriâ sideris rigentis, vaſtas ſolitudines habet. Ab extremo Aquilone ad initium orientis æſtivi, Scythæ ſunt. Extra eos ultraque Aquilonis initia Hyperboreos aliqui poſuere, pluribus in Europâ dictos. Primùm inde noſcitur promontorium Celticæ Lytarmis, fluvius Carambucis, ubi laſſatâ cum siderum vi Riphæorum mon-

tium deficiunt juga. Ibique Arimphæos quoſdam accepimus, haud diſſimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis nemora, alimenta baccæ, capillus juxtà feminis viriſque in probro exiſtimatur: ritus clementes. Itaque ſacros haberi narrant, inviolatoſque eſſe etiam feris accolarum populis: nec ipſos modò, ſed illos quoque, qui ad eos profugerint. Ultra eos planè jam Scythæ, Cimmerii, Ciſſianthi, Georgi, & Amazonum gens. Hæc uſque ad Caſpium & Hyrcanium mare.

XV. Nam & irrumpit e Scythico oceano in aversa Aſiæ, pluribus nominibus accolarum appellatum, celeberrimis duobus, Caſpio & Hyrcanio. Non minus hoc eſſe quàm Pontum Euxinum, Clitarchus putat. Eratoſthenes ponit & menſuram: ab exortu & meridie, per Cadusiæ & Albaniæ oram quinquies mille CCC. ſtadia. Inde per Anariacas, Amardos, Hyrcanos, ad oſtium Oxi fluminis, quater mille DCCC. ſtad. Ab eo ad oſtium Jaxartis, MM. CCCC. Quæ ſumma efficit quindecies centena ſeptuaginta quinque mill. paſſuum. Artemidorus hinc detrahit viginti quinque mill. paſſuum. Agrippa Caſpium mare, genteſque quæ circa ſunt, & cum his Armeniam determinans, ab oriente oceano Serico, ab occidente Caucasi jugis, a meridie Tauri, a ſeptemtrio-

ne oceano Scythico, patere quà cognitum eſt, ccccxc. m. paſſuum, in longitudinem: ccxc. m. in latitudinem prodidit. Non deſunt verò qui ejus maris univerſum circuitum a freto xxv. mill. paſſ. tradunt.

Irrumpit autem arctis faucibus, & in longitudinem ſpatioſis. At ubi cœpit in latitudinem pandi, lunatis obliquatur cornibus: velut ad Mæotium lacum ab ore deſcendens, ſicilis (ut auctor eſt M. Varro) ſimilitudine. Primus ſinus appellatur Scythicus: utrimque enim accolunt Scythæ, & per anguſtias inter ſe commeant: hinc Nomades, & Sauromatæ multis nominibus, illinc Abzoæ non paucioribus. Ab introitu dextrâ, mucronem ipſum faucium tenent Udini Scytharum populus. Dein per oram Albani (ut ferunt) ab Iaſone orti: ante quos mare quod eſt, Albanum nominatur. Hæc gens ſuperfuſa montibus Caucaſiis, ad Cyrum amnem, Armeniæ confinium atque Iberiæ deſcendit, ut dictum eſt. Supra maritima ejus Udinorumque gentem, Sarmatæ, Utidorsi, Aroteres prætenduntur: quorum a tergo indicatæ jam Amazones Sauromatides. Flumina per Albaniam decurrunt in mare, Caſius & Albanus: deinde Cambyſes in Caucaſiis ortus montibus: mox Cyrus in Coraxicis, ut diximus. Oram om em a Caſio præaltis rupibus inacceſſam, patere ccccxxv.

mill. paſſuum auctor eſt Agrippa. A Cyro Caſpium mare vocari incipit: accolunt Caſpii.

Corrigendus eſt error in hoc loco multorum, eorum etiam, qui in Armeniâ res proximè cum Corbulone geſſere. Namque hi Caſpias appellavere portas Iberiæ, quas Caucaſias diximus vocari: ſituſque depicti & inde miſſi, hoc nomen inſcriptum habent. Et Neronis principis comminatio, ad Caſpias portas tendere dicebatur: cùm peteret illas, quæ per Iberiam in Sarmatas tendunt, vix ullo propter adpoſitos montes aditu ad Caſpium mare. Sunt autem aliæ, Caſpiis gentibus junctæ: quod dignoſci non poteſt, niſi comitatu rerum Alexandri Magni.

XVI. Namque Perſarum regna, quæ nunc Parthorum intelligimus, inter duo maria, Perſicum & Hyrcanium Caucaſiis jugis adtolluntur. Utrimque per devexa laterum Armeniæ majori, a frontis parte, quæ vergit in Commagenen, Sophene (ut diximus) copulatur, eique Adiabene Aſſyriorum initium: cujus pars eſt Arbelitis, ubi Darium Alexander debellavit, proxima Syriæ. Totam eam Macedones Mygdoniam cognominaverunt, a ſimilitudine. Oppida: Alexandria, item Antiochia, quam Niſibin vocant. Abeſt ab Artaxatis DCCL. M. paſſuum. Fuit & Ninus

impoſita Tigri, ad Solis occaſum ſpectans, quondam clarissima. Reliquâ verò fronte, quâ tendit ad Caſpium mare, Atropatene, ab Armeniæ Otene regione diſcreta Araxe. Oppidum ejus Gazæ, ab Artaxatis CCCCL. M. paſſuum: totidem ab Ecbatanis Medorum, quorum pars ſunt Atropateni.

XVII. 14. Ecbatana caput Mediæ Seleucus rex condidit: a Seleuciâ magnâ DCCL. M. paſſuum: a portis verò Caſpiis XX. M. Reliqua Medorum oppida, Phazaca, Aganzaga, Apamia Rhaphane cognominata. Cauſa portarum nominis eadem, quæ ſuprà, interruptis anguſto tranſitu jugis, ita ut vix ſingula meent plauſtra, longitudine VIII. mill. paſſuum, toto opere manu facto. Dexterâ lævâque ambuſtis ſimiles impendent ſcopuli, ſitiente tractu per XXVIII. mill. paſſuum. Anguſtias impedit corrivatus ſalis e cautibus liquor, atque eadem emiſſus. Præterea ſerpentium multitudo, nisi hieme, tranſitum non sinit.

15. Adiabenis connectuntur Carduchi quondam dicti, nunc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ, παρ'ὁδὸν appellati, qui tenent Caſpias portas. Iis a latere altero occurrunt deſerta Parthiæ, & Citheni juga. Mox ejuſdem Parthiæ amœnissimus sinus, qui vocatur Choara. Duæ ur-

bes ibi Parthorum, oppoſitæ quondam Medis, Calliope, & alia in rupe Iſſatis quondam. Ipsius verò Parthiæ caput Hecatompylos abeſt a portis CXXXIII. mill. paſſuum. Ita Parthorum quoque regna foribus diſcluduntur. Egreſſos portis excipit protinus gens Caſpia, ad litora uſque, quæ nomen portis & mari dedit. Læva, montuoſa. Ab eâ gente retrorſus ad Cyrum amnem produntur CXXV. mill. paſſ. Ab eodem amne si ſubeatur ad portas, DCC. millia paſſuum. Hunc enim cardinem Alexandri Magni itinera fecere, ab iis portis ad Indiæ principium, ſtadia XV. M. ſexcenta octoginta prodendo: ad Bactra oppidum, quod appellant Zariaſpa, MMM. ſeptingenta. Inde ad Jaxartem amnem, V. millia.

XVIII. 16. A Caſpiis ad orientem versùs regio eſt, Apavortene dicta, & in eâ fertilitatis inclytæ locus Dareium. Mox gentes Tapyri, Anariacæ, Stauri, Hyrcani, a quorum litoribus idem mare Hyrcanium vocari incipit, a flumine Sideri. Citra id amnes Maxeras, Stratos, omnia ex Caucaſo. Sequitur regio Margiane, apricitatis inclytæ, ſola in eo tractu vitifera, undique incluſa montibus amœnis, ambitu ſtadiorum mille quingentorum, difficilis aditu propter arenoſas ſolitudines per CXX. mill. paſſuum, & ipſa contra Parthiæ tra-

ctum sita: in quâ Alexander Alexandriam condiderat. Quâ dirutâ a barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco reſtituit Syriam. Nam interfluente Margo, qui corrivatur in Zotale, is maluerat illam Antiochiam appellari. Urbis amplitudo circuitu LXX. ſtad. In hanc Orodes Romanos, Crassianâ clade captos deduxit. Ab hujus excelsis per juga Caucasi protenditur ad Bactros uſque gens Mardorum, fera, ſui juris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatotrophi, Bomarei, Comani, Marucæi, Mandrueni, Iatii. Flumina: Mandrum, Gridinum: ultráque Choraſmii, Candari, Attasini, Paricani, Sarangæ, Parrhasini, Maratiani, Naſotiani, Aorsi, Gelæ, quos Græci Cadusios appellavere, Matiani. Oppidum Heraclea, ab Alexandro conditum: quod deinde ſubverſum ac reſtitutum, Antiochus Achaida appellavit: Derbices, quorum medios fines ſecat Oxus amnis, ortus in lacu Oxo: Syrmatæ, Oxydracæ, Heniochi, Bateni, Saraparæ, Bactri, quorum oppidum Zariaſpe (quod poſtea Bactrum) a flumine appellatum eſt. Gens hæc obtinet averſa montis Paropamisi, ex adversùs fontes Indi: includitur flumine Ocho. Ultrà Sogdiani, oppidum Panda, & in ultimis eorum finibus Alexandria ab Alexandro Magno conditum. Aræ ibi ſunt ab

Hercule ac Libero patre conſtitutæ, item Cyro, & Semiramide, atque Alexandro: finis omnium eorum ductus ab illâ parte terrarum, includente flumine Jaxarte, quod Scythæ Silin vocant: Alexander militeſque ejus, Tanain putavere eſſe. Tranſcendit eum amnem Demodamas, Seleuci & Antiochi regum dux, quem maximè ſequimur in iis: araſque Apollini Didymæo ſtatuit.

XIX. 17. Ultrà ſunt Scytharum populi. Perſæ illos Sacas in univerſum appellavere a proximâ gente, antiqui Aramæos. Scythæ ipsi Perſas, Chorſaros: & Caucaſum montem, Groucaſum, hoc eſt, nive candidum. Multitudo populorum innumera: & quæ cum Parthis ex æquo degat. Celeberrimi eorum Sacæ, Maſſagetæ, Dahæ, Eſſedones, Ariacæ, Rhymmici, Pæsicæ, Amardi, Hiſti, Edones, Camæ, Camacæ, Euchatæ, Cotieri, Antariani, Pialæ, Arimaſpi, antea Cacidari, Aſæi, Oetei. Ibi Napæi interiiſſe dicuntur, & Apellæi. Nobilia apud eos flumina, Mandrageum & Caſpasium. Nec in aliâ parte major auctorum inconſtantia: credo propter innumeras vagaſque gentes. Hauſtum ipsius maris dulcem eſſe & Alexander Magnus prodidit: & M. Varro, talem perlatum Pompeio, juxtà res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud

dubiè influentium amnium victo ſale. Adjicit idem, Pompeii ductu exploratum, in Bactros ſeptem diebus ex Indiâ pervenîri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat, & ex eo per Caſpium in Cyrum ſubvectas, quinque non ampliùs dierum terreno itinere, ad Phasin in Pontum Indicas poſſe devehi merces. Inſulæ toto eo mari multæ, vulgata una maximè Tazata.

XX. A Caſpio mari Scythicoque oceano, in Eoum curſus inflectitur, ad orientem conversâ litorum fronte. Inhabitabilis ejus prima pars, a Scythico promontorio, ob nives: proxima inculta, ſævitiâ gentium. Anthropophagi Scythæ insident, humanis corporibus veſcentes. Ideo juxtà vaſtæ ſolitudines, ferarumque multitudo, haud dissimilem hominum immanitatem obsidens. Iterum deinde Scythæ. Iterumque deſerta cum belluis, uſque ad jugum incubans mari, quod vocant Tabin. Nec ante dimidiam ferme longitudinem ejus oræ quæ ſpectat æſtivum orientem, inhabitatur illa regio.

Primi ſunt hominum, qui noſcantur, Seres, lanicio silvarum nobiles, perfuſam aquâ depectentes frondium canitiem: unde geminus feminis noſtris labor redordiendi fila, rurſumque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publico matrona tranſluceat. Seres mi-

tes quidem, ſed & ipsis feris persimiles cœtum reliquorum mortalium fugiunt, commercia exſpectant. Primum eorum noſcitur flumen Psitaras, proximum Cambari: tertium Lanos, a quo promontorium Chryſe: sinus Cyrnaba: flumen Atianos: sinus, & gens hominum Attacorûm, apricis ab omni noxio adflatu ſecluſa collibus, eâdem, quâ Hyperborei degunt, temperie. De iis privatim condidit volumen Amometus, sicut Hecatæus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes Phruri, & Tochari: & jam Indorum Casiri, introrſus ad Scythas versi, humanis corporibus veſcuntur. Nomades quoque Indiæ vagantur. Sunt qui ab Aquilone contingi ab ipsis & Ciconas dixere, & Bryſanos.

XXI. Sed unde planè conſtent gentes, Emodi montes adſurgunt, Indorumque gens incipit, non Eoo tantùm mari adjacens, verùm & meridiano, quod Indicum appellavimus; quæque pars orienti adverſa recto prætenditur ſpatio, ad flexum & initium Indici maris XVIII. LXXV. mill. paſſ. colligit. Deinde quà flectitur in meridiem XXIV. LXXV. mill. paſſ. ut Eratoſthenes tradit, uſque ad Indum amnem, qui eſt ab occidente finis Indiæ. Complures autem totam ipsius longitudinem XL. dierum noctiumque velifico navium curſu determinavere: & a ſeptemtrione ad meridiem

xxviii. quinquaginta mill. paſſuum. Agrippa longitudinis xxxiii. latitudinis xxiii. prodidit. Poſidonius ab æſtivo Solis ortu ad hibernum exortum metatus eſt eam, adverſam Galliæ ſtatuens, quam ab occidente æſtivo ad occidentem hibernum metabatur totam a Favonio. Itaque adverſam ejus venti adflatu juvari Indiam, ſalubremque fieri, haud dubiâ ratione docuit. Alia illius cæli facies, alii siderum ortus: binæ æſtates in anno, binæ meſſes, mediâ inter illas hieme Eteſiarum flatu: noſtra verò brumâ lenes ibi auræ, mare navigabile. Gentes ibi & urbes innumerabiles, si quis omnes perſequi velit. Etenim patefacta eſt non modò Alexandri Magni armis, regumque, qui ei ſucceſſere, circumvectis etiam in Hircanium mare, & Caſpium, Seleuco & Antiocho, præfectoque claſſis eorum Patrocle: verùm & aliis auctoribus Græcis, qui cum regibus Indicis morati (ſicut Megaſthenes, & Dionyſius a Philadelpho miſſus ex eâ cauſâ) vires quoque gentium prodidere. Non tamen eſt diligentiæ locus, adeò diverſa & incredibilia traduntur. Alexandri Magni comites in eo tractu Indiæ, quem armis ſubegerant, ſcripſerunt quinque millia oppidorum fuiſſe, nullum Co minus, gentes ix. Indiamque tertiam partem eſſe terrarum omnium, multitudinem populo-

rum innumeram, probabili ſanè ratione; Indi enim propè gentium ſoli numquam migravere finibus ſuis. Colliguntur a Libero patre ad Alexandrum Magnum reges eorum CLIV. annis VI. M. CCCCLI. adjiciunt & menſes tres. Amnium mira vaſtitas. Proditur Alexandrum nullo die minùs ſtadia ſexcenta navigaſſe in Indo, nec potuiſſe ante menſes quinque enavigare, adjectis paucis diebus: & tamen minorem Gange eſſe conſtat. Seneca etiam apud nos tentatâ Indiæ commentatione ſexaginta amnes ejus prodidit, gentes duodeviginti centumque. Par labor ſit montes enumerare. Junguntur inter ſe Imaus, Emodus, Paropamiſus, Caucaſus, a quibus tota decurrit in planitiem immenſam, & Ægypto ſimilem.

Verùm ut terrena demonſtratio intelligatur, Alexandri Magni veſtigiis insiſtamus. Diognetus & Bæton itinerum ejus menſores, ſcripſere, a portis Caſpiis Hecatompylon Parthorum, quot diximus millia eſſe: inde Alexandriam Ariôn, quam urbem is rex condidit, DLXXV. mill. Inde ad Prophthasiam Drangarum CXCIX. mill. Inde ad Arachosiorum oppidum DLXV. mill. Inde Ortoſpanum CLXXV. mill. Inde Alexandri oppidum quinquaginta mill. In quibuſdam exemplaribus diverſi numeri reperiuntur: hanc urbem ſub ipſo Caucaſo eſſe poſitam. Ab eâ ad flumen Copheta,

pheta, & oppidum Indorum Peucolaitin, CCXXVII. mill. Inde ad flumen Indum & oppidum Taxila, ſexaginta mill. Ad Hydaſpen fluvium clarum, CXX. mill. Ad Hypasin non ignobiliorem, XXIX. mill. CCCXC. qui fuit Alexandri itinerum terminus, exſuperato tamen amne, ariſque in adversâ ripâ dicatis. Epiſtolæ quoque regis ipsius conſentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata ſunt: ad Hesidrum, CLXIX. mill. Jomanem amnem tantumdem. Exemplaria aliqua adjiciunt quinque millia paſſ. Inde ad Gangen CXII. mill. Ad Rhodapham CXIX. mill. Alii CCCXXV. mill. in hoc ſpatio produnt. Ad Calinipaxa oppidum, CLXVII. D. alii CCLXV. mill. Inde ad confluentem Jomanis amnis, & Gangis, DCXXV. mill. plerique adjiciunt XIII. mill. D. ad oppidumque Palibothra CCCCXXV. Ad oſtium Gangis DCCXXXVII. mill. D. paſſ.

Gentes, quas memorare non pigeat, a montibus Emodis, quorum promontorium Imaus vocatur, incolarum linguâ nivoſum significante, Iſari, Coſyri, Izgi, & per juga Chirotoſagi, multarumque gentium cognomen Brachmanæ, quorum Maccocalingæ. Flumina: Prinas, & Cainas (quod in Gangem influit) ambo navigabilia. Gentes: Calingæ proximi mari, & ſuprà Mandei, Malli, quorum mons Mallus, finiſque ejus tractûs eſt Ganges.

Tomus II. B

XXII. 18. Hunc alii incertis fontibus; ut Nilum, rigantemque vicina eodem modo, alii in Scythicis montibus naſci dixerunt. Influere in eum XIX. amnes. Ex iis navigabiles, præter jam dictos, Condochatem, Erannoboam, Coſoagum, Sonum. Alii cum magno fragore ipsius ſtatim fontis erumpere, dejectumque per ſcopuloſa & abrupta, ubi primùm molles planities contingat, in quodam lacu hoſpitari: inde lenem fluere, ubi minimùm, VIII. millia paſſuum latitudine: ubi modicùm, ſtadiorum centum: altitudine nuſquam minore paſſuum XX. novissimâ gente Gangaridum Calingarum: regia Parthalis vocatur.

19. Regi LX. mill. peditum, equites mille, elephanti DCC. in procinctu bellorum excubant.

Namque vita mitioribus populis Indorum multipartita degitur. Alii tellurem exercent, militiam alii capeſſunt, merces alii ſuas evehunt: res publicas optimi ditissimique temperant, judicia reddunt, regibus adsident. Quintum genus celebratæ illic, & propè in religionem verſæ ſapientiæ deditum, voluntariâ ſemper morte vitam accenſo priùs rogo finit. Unum ſuper hæc eſt ſemiferum ac plenum laboris immensi, & quo ſuprà dicta continentur, venandi elephantes domandique.

liis arant, iis vehuntur, hæc maximè novere pecuaria: iis militant, dimicantque, pro finibus. Delectum in bella, vires, & ætas, atque magnitudo faciunt.

Inſula in Gange eſt magnæ amplitudinis gentem continens unam, Modogalingam nomine. Ultrà siti ſunt Modubæ, Molindæ, Uberæ cum oppido ejuſdem nominis magnifico, Galmodroesi, Preti, Caliſſæ, Saſuri, Paſſalæ, Colubæ, Orxulæ, Abali, Taluctæ. Rex horum peditum L. M. equitum IV. mill. elephantos CCCC. in armis habet. Validior deinde gens Andaræ, plurimis vicis, XXX. oppidis, quæ muris turribuſque muniuntur, regi præbet peditum C. M. equitum MM. elephantos M. Fertilissimi ſunt auri Dardæ, Setæ verò argenti.

Sed omnium in Indiâ propè, non modò in hoc tractu, potentiam claritatemque antecedunt Prasii, amplissimâ urbe ditisſimâque Palibothrâ: unde quidam ipſam gentem Palibothros vocant, immo verò tractum univerſum a Gange. Regi eorum peditum ſexcenta M. equitum XXX. M. elephantorum IX. M. per omnes dies ſtipendiantur: unde conjectatio ingens opum eſt. Ab iis in interiore situ Monedes & Suari, quorum mons Maleus, in quo umbræ ad ſeptemtrionem cadunt hieme, æſtate in auſtrum, per ſenos menſes. Septem-

triones eo tractu ſemel in anno apparere, nec nisi XV. diebus, Bæton auctor eſt : hoc idem pluribus locis Indiæ fieri, Megaſthenes. Auſtrinum polum Indi Dramaſa vocant. Amnis Jomanes in Gangem per Palibothros decurrit inter oppida Methora & Cliſobora. A Gange verſâ ad meridiem plagâ, tinguntur Sole populi, jam quidem infecti, nondum tamen Æthiopum modo exuſti : quantùm ad Indum accedunt, tantùm colore præferunt sidus. Indus ſtatim a Prasiorum gente, quorum in montanis Pygmæi traduntur. Artemidorus inter duos amnes $\overline{XXI}$. intereſſe tradit.

XXIII. 20. Indus incolis Sindus appellatus, in jugo Caucasi montis, quod vocatur Paropamiſus, adversùs Solis ortum effuſus, & ipſe undeviginti recipit amnes. Sed clarissimos, Hydaſpem, quatuor alios adferentem : Cantabram, tres. Per ſe verò navigabiles Acesinem, & Hypasin : quadam tamen aquarum modeſtiâ nuſquam latior quinquaginta ſtadiis, aut altior XV. paſſus : amplissimam inſulam efficiens, quæ Prasiane nominatur ; & aliam minorem, quæ Patale. Ipſe per $\overline{XII}$. CL. M. paſſuum (parcissimis auctoribus) navigatus, & quodam Solis comitatu in occaſum verſus, oceano infunditur. Menſuram in orâ ad eum ponam, ut invenio, generatim, quamquam inter ſe nullæ congruunt. Ab oſtio

Gangis ad promontorium Calingôn, & oppidum Dandagula DCXXV. M. paſſuum. Ad Tropina XII. XXV. mill. paſſuum. Ad Perimulæ promontorium, ubi eſt celeberrimum Indiæ emporium, DCCL. Ad oppidum in inſulâ, quam ſuprà diximus, Patalam, DCXX.

Gentes montanæ inter eum & Jomanem, Cesi, Cetriboni silveſtres : deinde Megallæ, quorum regi quingenti elephanti, peditum equitumque numerus incertus: Chryſei, Paraſangæ, Aſangæ, tigri ferâ ſcatentes. Armant peditum XXX. mill. elephantos CCC. equites DCCC. Hos includit Indus, montium coronâ circumdatos & ſolitudinibus per DCXXV. M. Infra ſolitudines, Dari, Suræ, iterumque ſolitudines per CLXXXVII. mill. paſſ. plerumque arenis ambientibus haud alio modo, quàm inſulas mari. Infra deſerta hæc Maltecoræ, Singæ, Marohæ, Rarungæ, Moruni. Hi montium qui perpetuo tractu oceani oræ prætenti, incolæ, liberi & regum expertes, multis urbibus montanos obtinent colles. Nareæ deinde, quos claudit mons altiſſimus Indicorum Capitalia. Hujus incolæ, alio latere latè auri & argenti metalla fodiunt. Ab iis Oraturæ, quorum regi elephanti quidem decem, ſed amplæ vires peditum: Varetatæ, qui ſub rege elephantos non alunt, fiduciâ equitum pe-

ditumque. Odomboeræ, Salabaſtræ. Horatæ urbe pulcrâ, foſſis paluſtribus munitâ: per quas crocodili, humani corporis avidiſsimi, aditum niſi ponte non dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum Automela, impoſitum litori quinque amnium in unum confluente concurſu, emporio nobili. Regi eorum elephanti M. DC. peditum CL. M. equitum quinque M. Pauperior Charmarum rex elephantos LX. parvaſque reliquas vires habet. Ab iis gens Pandæ, ſola Indorum regnata feminis. Unam Herculi ſexûs ejus genitam ferunt, ob idque gratiorem præcipuo regno donatam. Ab eâ deducentes originem imperitant CCC. oppidis, peditum CL. mill. elephantis quingentis. Poſt hanc trecentarum urbium Syrieni, Derangæ, Posingæ, Buzæ, Gogiarei, Umbræ, Nereæ, Brancosi, Nobundæ, Cocondæ, Neſei, Pedatriræ, Solobriaſæ, Oloſtræ Patalen inſulam attingentes: a cujus extremo litore ad Caſpias portas XIX. XXV. mill. produntur.

Hîc deinde accolunt Indum adverſum evidenti demonſtratione Amatæ, Bolingæ, Gallitalutæ, Dimuri, Megari, Ordabæ, Meſæ. Ab his Uri, Sileni: mox deſerta in CCL. mill. paſſuum. Quibus exſuperatis Organagæ, Abaortæ, Sibaræ, Suertæ: & ab iis ſolitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgæ, Baraomatæ, Umbrit-

tæque, quorum XII. nationes, ſingulíſque binæ urbes. Aſeni trium urbium incolæ. Caput eorum Bucephala, Alexandri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi ſepulto conditum. Montani ſuper hos Caucaſo ſubjecti, Soleadæ, Sondræ: tranſgreſſiſque Indum, & cum eo decurrentibus Samarabriæ, Sambruceni, Biſambritæ, Oſii, Antixeni, Taxillæ, cum urbe celebri, jam in plana demiſſo tractu, cui univerſo nomen Amandæ. Populi quatuor, Peucolaitæ, Arſagalitæ, Geretæ, Aſoi.

Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, ſed adjiciunt quatuor ſatrapias, Gedroſos, Arachotas, Arios Paropamiſadas, ultimo fine Cophete fluvio: quæ omnia Ariorum eſſe, aliis placet.

21. Nec non & Nyſam urbem plerique Indiæ adſcribunt, montemque Merum, Libero patri ſacrum: unde origo fabulæ, Jovis ſemine editum. Item Aſtacanos gentem, vitis, & lauri, & buxi, pomorumque omnium in Græciâ naſcentium fertilem. Quæ memoranda, & propè fabuloſa, de fertilitate terræ, ac genere frugum arborumque, aut ferarum, aut volucrum, & aliorum animalium traduntur, ſuis quæque locis in reliquâ parte operis commemorabuntur. Quatuor verò ſatrapiæ mox paulo, ad Taprobanen inſulam feſtinante animo.

Sed antè ſunt aliæ, Patale, quam ſignificavimus in ipsis faucibus Indi, triquetrâ figurâ, CCXX. M. paſſuum latitudine. Extra oſtium Indi, Chryſe, & Argyre, fertiles metallis, ut credo. Nam quod aliqui tradidere, aureum argenteumque iis ſolum eſſe, haud facilè crediderim. Ab iis XX. M. paſſ. Crocala. Ab eâ XII. M. paſſ. Bibaga, oſtreis & conchyliis referta. Deinde Coralliba IX. M. paſſ. a ſuprà dictâ, multæque ignobiles.

XXIV. 22. Taprobanen alterum orbem terrarum eſſe, diu exiſtimatum eſt, Antichthonum appellatione. Ut liqueret inſulam eſſe, Alexandri Magni ætas reſque præſtitere. Onesicritus classis ejus præfectus, elephantos ibi majores bellicosioreſque, quàm in Indiâ, gigni ſcripsit: Megaſthenes flumine dividi, incolaſque Palæogonos appellari, auri margaritarumque grandium fertiliores, quàm Indos. Eratoſthenes & menſuram prodidit, longitudinis VII. M. ſtad. latitudinis quinque M. nec urbes eſſe, ſed vicos ſeptingentos. Incipit ab Eoo mari, inter ortum occaſumque Solis Indiæ prætenta, & quondam credita XX. dierum navigatione a Prasianâ gente diſtare: mox, quia papyraceis navibus, armamentiſque Nili peteretur, ad noſtrarum navium curſus, VII. dierum intervallo taxato. Mare intereſt vadoſum,

ſenis non ampliùs altitudinis passibus, ſed certis canalibus ita profundum, ut nullæ ancoræ sidant: ob id navibus utrimque proræ, ne per anguſtias alvei circumagi sit neceſſe: Magnitudo ad terna millia amphorûm. Siderum in navigando nulla obſervatio. Septemtrio non cernitur: ſed volucres ſecum vehunt, emittentes ſæpius, meatumque earum terram petentium comitantur. Nec plus quaternis mensibus anno navigant. Cavent a ſolſtitio maximè centum dies, tum illo mari hiberno.

Hactenus a priſcis memorata: nobis diligentior notitia Claudii principatu contigit, legatis etiam ex inſulâ advectis. Id accidit hoc modo: Annii Plocami, qui maris Rubri vectigal a fiſco redemerat, libertus circa Arabiam navigans, Aquilonibus raptus præter Carmaniam, XV. die Hippuros portum ejus invectus, hoſpitali regis clementiâ ſex mensium tempore imbutus adloquio, percunctanti poſtea narravit Romanos & Cæſarem. Mirum in modum in auditis juſtitiam ille ſuſpexit; quòd pares pondere denarii eſſent in captivâ pecuniâ, cùm diverſæ imagines indicarent a pluribus factos. Et hoc maximè ſollicitatus ad amicitiam, legatos quatuor misit, principe eorum Rachiâ. Ex iis cognitum D. eſſe oppida, portum contra meridiem, adpositum oppido Palæsimundo;

omnium ibi clariſſimo, ac regiam cc. mill. plebis. Stagnum intus Megisba, ccclxxv. mill. paſſuum ambitu, inſulas pabuli tantùm fertiles complexum. Ex eo duos amnes erumpere: Palæsimundum, juxta oppidum ejuſdem nominis, influentem in portum tribus alveis, quinque ſtadiorum arctiſſimo, xv. ampliſſimo: alterum ad ſeptemtriones Indiamque verſum, Cydara nomine. Proximum eſſe Indiæ promontorium, quod vocetur Coliacum, quatridui navigatione, medio in curſu Solis inſulâ occurrente. Mare id colore perviridi, præterea fruticoſum arboribus, jubas earum gubernaculis deterentibus. Septemtriones Vergiliaſque apud nos, veluti novo cælo, mirabantur. Ne Lunam quidem apud ipſos, niſi ab octavâ ad xvi. ſupra terram aſpici fatentes. Canopum lucere noctibus, ſidus ingens & clarum. Sed maximè mirum iis erat, umbras ſuas in noſtrum cælum cadere, non in ſuum: Solemque a lævâ oriri, & in dexteram occidere potiùs, quàm e diverſo. Iidem narravere, latus inſulæ, quod prætenderetur Indiæ, x. mill. ſtad. eſſe ab oriente hiberno. Ultra montes Emodos, Seras quoque ab ipſis aſpici, notos etiam commercio: patrem Rachiæ commeaſſe eò: advenis ſibi Seras occurſare. Ipſos verò excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, cæru-

leis oculis, oris ſono truci, nullo commercio linguæ. Cetera eadem, quæ noſtri negotiatores. Fluminis ulteriore ripâ merces poſitas juxta venalia tolli ab his, si placeat permutatio: non aliter odio juſtiore luxuriæ, quàm si perducta mens illuc uſque cogitet, quid, & quo petatur, & quare.

Sed ne Taprobane quidem, quamvis extra orbem a naturâ relegata, noſtris vitiis caret. Aurum argentumque & ibi in pretio. Marmor teſtudinis simile, gemmæ margaritæque in honore multò præſtantiores: & totius luxuriæ noſtræ cumulus. Ipſorum opes majores eſſe dicebant, ſed apud nos opulentiæ majorem uſum. Servum nemini: non in diem aut interdiu ſomnum: ædificia modicè ab humo exſtantia, annonam numquam augeri, non fora liteſve eſſe: coli Herculem: eligi regem a populo ſenectâ clementiâque, liberos non habentem: & si poſtea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei a populo xxx. dari: nec nisi plurium ſententiâ quemquam capitis damnari: sic quoque appellationem eſſe ad populum; & ſeptuaginta judices dari: si liberent ii reum, ampliùs triginta, his nullam eſſe dignationem, graviſſimo probro. Regi cultum Liberi patris, ceteris Arabum. Regem, si quid delinquat, morte multari, nullo interimente, averſantibus

cunctis, & commercia etiam ſermonis negantibus. Feſta venatione abſumi, gratissimam eam tigribus elephantiſque conſtare. Agros diligenter coli: vitis uſum non eſſe, pomis abundare. Eſſe & in piſcatu voluptatem, teſtudinum maximè, quarum ſuperficie familias habitantium contegi: tantâ reperiri magnitudine. Vitam hominum centum annis modicam. Hæc comperta de Taprobane.

XXV. Quatuor ſatrapiæ, quas in hunc locum diſtulimus, ita ſe habent.

23. A proximis Indo gentibus, montana. Capiſſene habuit Capiſſam urbem, quam diruit Cyrus. Arachoſia cum oppido & flumine ejuſdem nominis, quod quidam Cophen dixere, a Semiramide conditum. Amnis Erymanthus præfluens Parabeſten Arachoſiorum. Proximos iis a meridie ad partem Arachotarum faciunt Gedroſos, & a ſeptemtrione Paropamiſadas: Cartana oppidum ſub Caucaſo, quod poſtea Tetragonis dictum. Hæc regio eſt ex adverſo. Bactrianorum deinde, cujus oppidum Alexandria, a conditore dictum. Syndraci, Dangalæ, Parapiani, Cantaces, Maci. Ad Caucaſum, Cadrusi: oppidum ab Alexandro conditum.

Infra hæc omnia, ora ab Indo: Ariana regio ambuſta fervoribus, deſertiſque circumdata, multâ tamen interfuſâ opacitate:

cultores congregat circa duos maximè fluvios, Tonderon & Aroſapen. Oppidum Artacoana. Arius amnis, qui præfluit Alexandriam ab Alexandro conditam. Patet oppidum ſtadia xxx. multóque pulcrius, ſicut antiquius, Artacabane: iterum ab Antiocho munitum, ſtadia L. Doriſci gens. Amnes: Pharnacotis, Ophradus. Prophthaſia oppidum Zariaſparum: Drangæ, Evergetæ, Zarangæ, Gedruſi. Oppida: Peucolais, Lymphorta: Methoricorum deſertum. Amnis Manais: Augutturi gens. Flumen Borru: gens Urbi. Flumen navigabile Pomanus Pandarum finibus. Item Cabirus Suarorum, oſtio portuoſus. Oppidum Condigramma. Flumen Cophes. Influunt in eum navigabilia Sadarus, Paroſpus, Sodinus.

Arianæ partem eſſe Daritin aliqui volunt; menſuramque produnt utriuſque longitudine XIX. L. latitudine dimidio minore, quàm Indiæ. Alii Gedruſos, & Pasires poſuere per CXXXIV. mill. paſſuum. Mox Ichthyophagos Oritas, propriâ, non Indorum, linguâ loquentes, per CC. mill. paſſ. Inde poſuere Arbiorum gentem per CC. mill. Ichthyophagos omnes Alexander vetuit piſcibus vivere. Ultrà deſerta: deinde Carmania, ac Perſis, atque Arabia.

XXVI. Sed priuſquam hæc generatim perſequamur, indicare convenit, quæ pro-

dit Oneſicritus, claſſe Alexandri circumvectus in mediterranea Perſidis ex Indiâ, narrata proximè a Jubâ: dein eam navigationem, quæ his annis comperta ſervatur hodie. Oneſicriti & Nearchi navigatio nec nomina habet manſionum, nec ſpatia: primúmque Xylenepolis ab Alexandro condita, unde ceperunt exordium, juxta quod flumen, aut ubi fuerit, non ſatis explanatur. Hæc tamen digna memoratu produntur. Arbis oppidum a Nearcho conditum in navigatione eâ. Flumen Nabrum navium capax: contrà inſula diſtans LXX. ſtad. Alexandria condita a Leonnato juſſu Alexandri in finibus gentis, Argenus portu ſalubri. Flumen Tuberum navigabile, circa quod Paſiræ. Deinde Ichthyophagi tam longo tractu, ut XX. dierum ſpatio prænavigaverint. Inſula, quæ Solis appellatur, & eadem cubile Nympharum, rubens, in quâ nullum non animal abſumitur, incertis cauſis. Ori gens: flumen Carmaniæ Hytanis portuoſum, & auro fertile. Ab eo primùm ſeptemtriones apparuiſſe adnotavere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus, nec totis umquam. Achæmenidas uſque illò tenuiſſe. Æris & ferri metalla, & arſenici, & minii exerceri. Inde promontorium Carmaniæ eſt, ex quo in adversâ orâ ad gentem Arabiæ Macas trajectus diſtat L. mill. paſſ.

Inſulæ tres, quarum Oracla tantùm habitatur aquoſa, a continenti XXV. mill. paſſ. Inſulæ IV. jam in ſinu ante Perſida. Circa has hydri marini vicenûm cubitorum adnatantes terruere claſſem. Inſula, Acrotadus: item Gauratæ, in quibus Chiani gens. Flumen Hyperis in medio ſinu Perſico, onerariarum navium capax. Flumen Sitiogagus, quo Paſargadas ſeptimo die navigatur. Flumen navigabile Heratemis: inſula ſine nomine. Flumen Granis modicarum navium capax, per Suſianem fluit: dextra ejus accolunt Deximontani, qui bitumen perficiunt. Flumen Zarotis oſtio difficili, niſi peritis: inſulæ duæ parvæ: inde vadoſa navigatio paluſtri ſimilis, per euripos tamen quoſdam peragitur. Oſtium Euphratis. Lacus, quem faciunt Eulæus & Tigris juxta Characem. Inde Tigri Suſa. Feſtos dies ibi agentem Alexandrum invenerunt ſeptimo menſe, poſtquam digreſſus ab iis fuerat Patalis; tertio navigationis. Sic Alexandri classis navigavit. Poſtea a Syagro Arabiæ promontorio Patalen Favonio, quem Hippalum ibi vocant, peti certiſſimum videbatur XIII. XXXII. mill. paſſuum æſtimatione.

Secuta ætas propiorem curſum tutioremque judicavit, si ab eodem promontorio Zigerum portum Indiæ peteret. Diuque ita navigatum eſt, donec compendia

invenit mercator, lucroque India admota eſt. Quippe omnibus annis navigatur, ſagittariorum cohortibus impoſitis: etenim piratæ maximè infeſtant. Nec pigebit totum curſum ab Ægypto exponere, nunc primùm certâ notitiâ pateſcente. Digna res, nullo anno imperii noſtri minùs H-S. quingenties exhauriente Indiâ, & merces remittente, quæ apud nos centuplicato veneant. Duo millia paſſuum ab Alexandriâ abeſt oppidum Juliopolis. Inde navigant Nilo Coptum CCCIII. mill. paſſuum, qui curſus Eteſiis flantibus peragitur XII. diebus. A Copto camelis itur, aquationum ratione manſionibus diſpoſitis. Prima appellatur Hydreum, XXXII. mill. Secunda in monte, diei itinere. Tertia in altero Hydreumate, a Copto XCV. mill. Deinde in monte. Mox ad Hydreum Apollinis, a Copto CLXXXIV. mill. paſſuum. Rurſus in monte. Mox ad novum Hydreum a Copto CCXXXIII. mill. paſſuum. Eſt & aliud Hydreum vetus, Troglodyticum nominatur, ubi præſidium excubat diverticulo duûm millium. Diſtat a novo Hydreumate IV. mill. paſſuum. Inde Berenice oppidum, ubi portus Rubri maris, a Copto CCLVIII. mill. paſſuum. Sed quia major pars itineris conficitur noctibus propter æſtus, & ſtativis dies abſumuntur, totum a Copto Berenicen iter duodecimo conficitur die.

Navigare incipiunt æſtate mediâ ante Canis ortum, aut ab exortu protinus, veniuntque circiter xxx. die Ocelim Arabiæ, aut Canen thuriferæ regionis. Eſt & tertius portus, qui vocatur Muza, quem Indica navigatio non petit, nec niſi thuris odorumque Arabicorum mercatores. Intus oppidum, regia ejus appellatur Saphar, aliudque Save. Indos autem petentibus utiliſſimum eſt ab Oceli egredi. Inde vento Hippalo navigant diebus quadraginta ad primum emporium Indiæ Muzirim, non expetendum propter vicinos Piratas, qui obtinent locum nomine Nitrias: neque eſt abundans mercibus. Præterea longè a terrâ abeſt navium ſtatio, lintribuſque adferuntur onera, & regeruntur. Regnabat ibi, cùm proderem hæc, Celebothras. Alius utilior portus gentis Necanidon, qui vocatur Barace. Ibi regnat Pandion, longè ab emporio mediterraneo diſtante oppido, quod vocatur Moduſa. Regio autem ex quâ piper monoxylis lintribus Baracen convehunt, vocatur Cottonara: quæ omnia gentium, portuumve, aut oppidorum nomina apud neminem priorum reperiuntur. Quo apparet mutari locorum ſtatus. Ex Indiâ renavigant menſe Ægyptio Tybi incipiente, noſtro Decembri: aut utique Mechiris Ægyptii intra diem ſextum, quod fit in-

tra Idus Januarias noſtras : ita evenit, ut eodem anno remeent. Navigant autem ex Indiâ vento Vulturno : & cùm intravere Rubrum mare, Africo vel Auſtro. Nunc revertemur ad propoſitum.

XXVII. Carmaniæ oram patere duodecies centena L. mill. paſſuum Nearchus ſcripſit. Ab initio ejus ad flumen Sabin centum mill. paſſuum. Inde vineas coli & arva ad flumen Andanin, XXV. mill. ſpatio. Regio vocatur Armuzia. Oppida Carmaniæ, Zethis, & Alexandria.

XXVIII. Irrumpit deinde & in hac parte geminum mare terras, quod Rubrum dixere noſtri, Græci Erythræum a rege Erythrâ, aut (ut alii) Solis repercuſſu talem reddi colorem exiſtimantes : alii ab arenâ terrâque, alii tali aquæ ipſius naturâ.

24. Sed in duos dividitur ſinus. Is qui ab oriente eſt, Perſicus appellatur, $\overline{XXV}$. M. paſſuum circuitu, ut Eratoſthenes tradit. Ex adverſo eſt Arabia, cujus $\overline{XII}$. mill. paſſ. eſt longitudo. Rurſus altero ambitur ſinu, Arabico nominato. Oceanum qui influit, Azanium appellant. Perſicum introitum V. mill. paſſuum latitudinis, alii quatuor fecerunt. Ab eo ad intimum ſinum recto curſu $\overline{XI}$. XXV. mill. propemodum conſtat eſſe, & ſitum ejus humani capitis effigie. Oneſicritus & Nearchus ab Indo amne in ſinum Perſicum, atque illinc Babylonem Eu-

phratis paludibus, ſcripſerunt XVII. mill. paſſuum eſſe.

In Carmaniæ angulo ſunt Chelonophagi, teſtudinum ſuperficie caſas tegentes, carne veſcentes. A flumine Arbi promontorium ipſum inhabitant, præter capita toto corpore hirti, coriiſque piſcium veſtiti.

25. Ab horum tractu Indiam versùs Caicandrus deſerta inſula in oceano, L. mill. paſſuum traditur: juxtaque eam freto interfluente Stoidis, quæſtuoſa margaritis. A promontorio Carmanis junguntur Armozei. Quidam interponunt Arbios, CCCCXII. millia paſſuum toto litore. Ibi portus Macedonum, & aræ Alexandri in promontorio. Amnes: Saganos: dein Daras, & Salſos. Ab eo promontorium Themiſteas, inſula Aphrodiſias habitatur. Inde Perſidis initium ad flumen Oroatin, quo dividitur ab Elymaide. Contra Perſidem inſulæ, Philos, Caſandra, Aracia cum monte præalto Neptuno ſacra. Ipſa Perſis adversùs occaſum ſita obtinet litora D L. mill. paſſuum: etiam in luxum dives, in Parthorum jam pridem tranſlata nomen. Horum de imperio nunc paucis.

XXIX. Regna Parthorum duodeviginti ſunt omnia: ita enim dividunt provincias, circa duo (ut diximus) maria, Rubrum a meridie, Hyrcanum a ſeptemtrione. Ex iis undecim, quæ ſuperiora dicuntur, in-

cipiunt a confinio Armeniæ, Caſpiiſque litoribus: pertinent ad Scythas, cum quibus ex æquo degunt. Reliqua ſeptem regna inferiora appellantur. Quod ad Parthos attinet, ſemper fuit Parthia in radicibus montium ſæpius dictorum, qui omnes eas gentes prætexunt. Habet ab ortu Arios, a meridie Carmaniam & Arianos, ab occaſu Pratitas Medos, a ſeptemtrione Hyrcanos, undique deſertis cincta. Ulteriores Parthi Nomades appellantur: citrà, deſerta: ab occaſu urbes eorum, quas diximus, Iſſatis & Calliope: ab oriente æſtivo, Europum: ab hiberno, Mania: in medio Hecatompylos, Arſacæ regia: Niſæa Parthyenes nobilis, ubi Alexandropolis a conditore.

Neceſſarium eſt in hoc loco ſignare & Medorum ſitum, terrarumque faciem circumagere ad Perſicum mare, quò faciliùs deinde reliqua noſcantur. Namque Media ab occaſu tranſverſa obliquè Parthiæ occurrens, utraque regna includit. Habet ergo ipſa ab ortu Caſpios, & Parthos: a meridie Sittacenen, & Suſianen, & Perſida: ab occaſu Adiabenen: a ſeptemtrione Armeniam. Perſæ Rubrum mare ſemper accoluere, propter quod is ſinus Perſicus vocatur: Regio ibi maritima, Syrtibolos. Quà verò ipſa ſubit ad Medos, Climax Megale appellatur locus, arduo montis aſcenſu per gradus, introitu an-

guſto, ad Perſepolin caput regni, dirutum ab Alexandro. Præterea habet in extremis finibus Laodiceam, ab Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi obtinent Paſſagardas caſtellum, in quo Cyri ſepulcrum eſt: & horum Ecbatana oppidum tranſlatum ab Dario rege ad montes. Inter Parthos & Arianos excurrunt Parætaceni. His gentibus & Euphrate, inferiora regna includuntur. Reliqua dicemus a Meſopotamiâ, excepto mucrone ejus, Arabumque populis, in priore dictis volumine.

XXX. Meſopotamia tota Aſſyriorum fuit, vicatim diſperſa, præter Babylona, & Ninum. Macedones eam in urbes congregavere, propter ubertatem ſoli. Oppida, præter jam dicta, habet Seleuciam, Laodiceam, Artemitam: Item in Arabum gente, qui Orei vocantur, & Mardani, Antiochiam, quæ a præfecto Meſopotamiæ Nicanore condita Arabis vocatur. Junguntur his Arabes introrſus Eldamarii. Supra quos ad Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani, & Maſei Arabes. Gordyæis verò juncti Aloni, per quos Zerbis fluvius in Tigrin cadit, Azones, Silici montani, & Orontes, quorum ad occidentem oppidum Gaugamela: Item Sue, in rupibus: Suprà Silici Claſſitæ, per quos Lycus ex Armeniâ fertur: Absidris

ad hibernum exortum, Azochis oppidum. Mox in campeſtribus oppida: Dioſpage, Polytelia, Stratonice, Anthemus. In viciniâ Euphratis Nicephorion, quod, ut diximus, Alexander juſſit condi propter loci opportunitatem. Dicta eſt in Zeugmate Apamia, ex quâ orientem petentes excipit oppidum apprimè munitum, quondam ſtadiorum LXX. amplitudine, & ſatraparum regia appellatum, quo tributa conferebantur, nunc in arcem redactum. Durant, ut fuerant, Hebata, & ductu Pompeii Magni terminus Romani imperii Oruros, a Zeugmate ducentis quinquaginta millibus paſſuum. Sunt qui tradunt Euphratem Gobaris præfecti opere deductum, ubi eum diximus findi, ne præcipiti curſu Babyloniam infeſtaret: ab Aſſyriis verò univerſis appellatum Narmalchan, quod ſignificat regium flumen. Quà derivatur, oppidum fuit Agrani e maximis, quod diruêre Perſæ.

Babylon, Chaldaicarum gentium caput, diu ſummam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Meſopotamiæ Aſſyriæque Babylonia appellata eſt, ſexaginta millia paſſuum amplexa, muris ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in ſingulos pedes ternis digitis menſurâ ampliore, quàm noſtrâ, interfluo Euphrate, mirabili opere utroque. Durat adhuc

ibi Jovis Beli templum. Inventor hic fuit ſideralis ſcientiæ. Ceterò ad ſolitudinem rediit, exhauſta vicinitate Seleuciæ, ob id conditæ a Nicatore intra nonageſimum lapidem, in confluente Euphratis foſsâ perducti, atque Tigris: quæ tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac ſui juris, Macedonumque moris. Ferunt ei plebis urbanæ DC. M. eſſe: ſitum verò mœnium, aquilæ pandentis alas: agrum totius Orientis fertiliſſimum. Invicem ad hanc exhauriendam, Cteſiphontem juxta tertium ab eâ lapidem in Chalonitide condidere Parthi, quod nunc caput eſt regnorum. Et poſtquam nihil proficiebatur, nuper Vologeſus rex aliud oppidum Vologeſocertam in vicino condidit. Sunt etiamnum in Meſopotamiâ oppida: Hipparenum, Chaldæorum doctrinâ clarum & hoc, ſicut Babylonii, juxta fluvium Narragam qui dedit civitati nomen. Muros Hipparenorum Perſæ diruêre. Orcheni quoque tertia Chaldæorum doctrina, in eodem ſitu locantur, ad meridiem verſi. Ab his Notitæ & Orothophanitæ, & Gneciochantæ.

Euphrate navigari Babylonem e Perſico mari CCCCXII. mill. paſſuum tradunt Nearchus & Oneſicritus. Qui verò poſtea ſcripſere, a Seleuciâ CCCCXC. mill. Juba a Babylone Characem CLXXV. mill. D.

paſſuum. Fluere aliqui ultra Babylonem continuo alveo, priuſquam diſtrahitur ad rigua, LXXXVII. mill. Univerſo autem curſu XI. paſſuum. Inconſtantiam menſuræ diversitas auctorum facit, cùm Perſæ quoque ſchœnos & paraſangas alii aliâ menſurâ determinent. Ubi deſinit alveo munire, ad confinium Characis accedente tractu, ſtatim infeſtant Attali latrones, Arabum gens. Ultra quos Scenitæ. Ambitu verò Euphratis Nomades Arabiæ, uſque ad deſerta Syriæ, unde in meridiem flecti eum diximus, ſolitudines Palmirenas relinquentem. Seleucia abeſt a capite Meſopotamiæ Euphratem navigantibus undecies centena XXV. mill. paſſuum. A mari Rubro, si Tigri navigetur, CCCXX. mill. a Zeugmate DXXVII. mill. Zeugma a Seleuciâ Syriæ ad noſtrum litus CLXXV. mill. paſſuum. Hæc eſt ibi latitudo terrarum inter duo maria. Parthici verò regni DCCCC. XLIV. mill. paſſuum.

XXXI. Eſt etiamnum oppidum Meſopotamiæ in ripâ Tigris circa confluentes, quod vocant Digbam.

27. Sed & de Tigri ipſo dixiſſe conveniat. Oritur in regione Armeniæ majoris, fonte conſpicuo in planitie. Loco nomen Elegosine eſt. Ipsius, quà tardior fluit, Diglito: unde concitatur, a celeritate Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi

Medi ſagittam. Influit in lacum Arethuſam omnia illata pondera ſuſtinentem, & nitrum nebulis exhalantem. Unum genus ei piſcium eſt, idque tranſcurrentis non miſcetur alveo, ſicut nec e Tigri piſces in lacum tranſnatant. Fertur autem & curſu & colore diſſimilis: tranſvectuſque occurrente Tauro monte in ſpecu mergitur: ſubterque lapſus a latere altero ejus erumpit. Locus vocatur Zoaranda. Eumdem eſſe manifeſtum eſt, quòd demerſa perfert. Alterum deinde tranſit lacum, qui Thoſpites appellatur, rurſuſque in cuniculos mergitur, & poſt XXII. mill. paſſuum circa Nympheum redditur. Tam vicinum Arſaniæ fluere eum in regione Arrhene Claudius Cæſar auctor eſt, ut, cùm intumuere, confluant, nec tamen miſceantur: leviorque Arſanias innatat IV. mill. ferme ſpatio: mox diviſus in Euphratem mergitur. Tigris autem ex Armeniâ, acceptis fluminibus claris Partheniâ, ac Nicephorione, Arabas Oreos, Adiabenoſque diſterminans, & quam diximus Meſopotamiam faciens, luſtratis montibus Gordyæorum circa Apamiam Meſenes oppidum, citra Seleuciam Babyloniam CXXV. mill. paſſ. diviſus in alveos duos, altero meridiem ac Seleuciam petit, Meſenen perfundens: altero ad ſeptemtrionem flexus, ejuſdem gentis tergo campos Cauchas ſecat. Ubi

remeavere aquæ, Paſitigris appellatur. Poſtea recipit ex Mediâ Choaſpem: atque (ut diximus) inter Seleuciam & Cteſiphontem vectus, in lacus Chaldaicos ſe fundit, eoſque LXII. mill. paſſ. amplitudine implet: mox vaſto alveo profuſus, dextrâ Characis oppidi infertur mari Perſico X. mill. paſſuum ore. Inter duorum amnium oſtia XXV. mill. paſſuum fuere, aut (ut alii tradunt) VII. mill. utroque navigabili. Sed longo tempore Euphratem præcluſere Orcheni, & accolæ agros rigantes: nec niſi Paſitigri defertur in mare.

Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur. In eâ dictum eſt de Meſene. Oppidum ejus Dibitach. Jungitur Chalonitis cum Cteſiphonte, non palmetis modò, verùm & oleâ, pomiſque, aliiſque arbuſtis nobilis. Ad eam pervenit Zagrus mons ex Armeniâ inter Medos, Adiabenoſque veniens, ſupra Parætacenen, & Perſidem. Chalonitis abeſt a Perſide CCCLXXX. mill. paſſuum. Tantùm a Caſpio mari & Aſſyriam abeſſe compendio itinerum aliqui tradunt.

Inter has gentes atque Meſenen Sittacene eſt, eadem Arbelitis, & Palæſtine dicta. Oppidum ejus Sittace Græcorum ab ortu eſt, & Sabata: ab occaſu autem Antiochia, inter duo flumina Tigrin & Tornadotum. Item Apamia, cui nomen Antiochus matris ſuæ impoſuit, Tigris circumfunditur. Hæc dividitur Archoo.

Infrà eſt Susiane, in quâ vetus regia Perſarum Suſa, a Dario Hyſtaſpis filio condita: abeſt a Seleuciâ Babyloniâ ccccl. mill. paſſuum. Tantumdem ab Ecbatanis Medorum per montem Charbanum. In ſeptemtrionali Tigris alveo oppidum eſt Babytace. Abeſt a Susis cxxxv. mill. paſſ. Ibi mortalium ſoli aurum in odio contrahunt, id defodiunt, ne quo cui sit in uſu. Susianis ad orientem versùs junguntur Oxii latrones, & Mizæorum xl. populi liberæ feritatis. Supra eos patent Parthusi, Mardi, & Saitæ, ii qui prætenduntur ſupra Elymaida, quam Persidi in orâ junximus. Suſa a Persico mari abſunt ccl. mill. paſſuum. Quà ſubiit ad eam classis Alexandri Pasitigri, vicus ad lacum Chaldaicum vocatur Aphle: unde Suſa navigatione lxv. m. d. paſſuum abſunt. Susianis ab oriente proximi ſunt Coſſæi: ſupra Coſſæos ad ſeptemtrionem Meſabatene ſub monte Cambalido, qui eſt Caucasi ramus: inde mollissimo transitu in Bactros.

Susianen ab Elymaide diſterminat amnis Eulæus, ortus in Medis, modicoque ſpatio cuniculo conditus, hac rurſus exortus, & per Meſabatenen lapſus, circuit arcem Suſorum, ac Dianæ templum auguſtissimum illis gentibus, & ipſe in magnâ cærimoniâ. Siquidem reges non ex

alio bibunt, & ob id in longinqua portant. Recipit amnem Hedypnum, præter Aſylum Perſarum venientem, Adunam ex Suſianis. Oppidum juxta eum Magoa, a Charace XV. mill. paſſuum. Quidam hoc in extremâ Suſianâ ponunt ſolitudinibus proximum.

Infra Eulæum Elymais eſt, in orâ junctâ Perſidi, a flumine Oroati ad Characem, CCXL. mill. paſſuum. Oppida ejus, Seleucia, & Soſirate, adpoſita monti Caſyro. Oram, quæ præjacet, minorum Syrtium vice diximus inacceſſam cœno, plurimùm limi deferentibus Brixiâ & Ortaceâ amnibus: madente & ipsâ Elymaide in tantum, ut nullus sit, niſi circuitu ejus, ad Perſidem aditus. Infeſtatur & ſerpentibus, quos flumina deportant. Pars ejus maximè invia. Characene vocatur ab oppido, Arabiæ claudente regna, de quo dicemus, expoſitâ priùs M. Agrippæ ſententiâ. Namque is Mediam & Parthiam, & Perſidem ab oriente Indo, ab occidente Tigri, a ſeptemtrione Tauro, Caucaſo, a meridie Rubro mari terminatas patere in longitudinem XIII. XX. mill. paſſ. in latitudinem DCCCXL. prodidit. Præterea per ſe Meſopotamiam ab oriente Tigri, ab occaſu Euphrate, a ſeptemtrione Tauro, a meridie mari Perſico incluſam, longitudine octingentorum mill. paſſuum, latitudine CCCLX.

Charax oppidum Perſici ſinûs intimum, a quo Arabia Eudæmon cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter confluentes, dextrâ Tigrin, lævâ Eulæum, II. mill. paſſ. laxitate. Conditum eſt primum ab Alexandro Magno: qui colonis ex urbe regiâ Durine (quæ tum interiit) deductis, militumque inutilibus ibi relictis, Alexandriam appellari juſſerat: pagumque Pellæum, a patriâ ſuâ, quem propriè Macedonum fecerat. Flumina id oppidum expugnavere. Poſtea Antiochus reſtituit quintus regum, & ſuo nomine appellavit. Iterumque infeſtatum Paſines Sogdonaci filius, rex finitimorum Arabum, quem Juba Satrapen Antiochi fuiſſe falsò tradit, oppoſitis molibus reſtituit: nomenque ſuum dedit, emunito ſitu juxtà, in longitudinem III. mill. paſſ. in latitudinem paulo minùs. Priùs fuit a litore ſtadiis x. & maritimum etiam ipſa inde portum habuit: Jubâ verò prodente, L. mill. paſſ. Nunc abeſſe a litore CXX. mill. legati Arabum noſtrique negotiatores, qui inde venere, adfirmant. Nec ullâ in parte plus aut celeriùs profecere terræ fluminibus invectæ. Magis id mirum eſt, æſtu longè ultra id accedente non repercuſſas. Hoc in loco genitum eſſe Dionyſium, terrarum orbis ſitûs recentiſſimum auctorem conſtat, quem ad commentanda omnia in

Orientem præmiſit divus Auguſtus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicaſque res majore filio. Non me præterit, nec ſum oblitus, ſui quemque sitûs diligentissimum auctorem viſum nobis in introitu hujus operis. In hac tamen parte arma Romana ſequi placet nobis, Jubamque regem, ad eumdem Caium Cæſarem ſcriptis voluminibus de eadem expeditione Arabicâ.

XXXII. 28. Arabia gentium nulli poſtferenda, amplitudine longissima, a monte Amano, a regione Ciliciæ Commageneſque deſcendit, ut diximus, multis gentibus eorum deductis illò a Tigrane magno, ſponte verò ad mare noſtrum lituſque Ægyptiacum, ut docuimus: nec non in media Syriæ ad Libanum montem penetrantibus Nubeis, quibus junguntur Ramisi. Deinde Taranei, deinde Patami. Ipſa verò peninſula Arabia inter duo maria, Rubrum Persicumque procurrens, quodam naturæ artificio ad similitudinem atque magnitudinem Italiæ mari circumfuſa, in eamdem etiam cæli partem nullâ differentiâ ſpectat. Hæc quoque in illo situ felix. Populos ejus a noſtro mari uſque ad Palmirenas ſolitudines diximus: reliqua nunc peragemus. Nomadas inde infeſtatoreſque Chaldæorum, Scenitæ (ut diximus) claudunt & ipsi vagi, ſed a tabernaculis cognominati, quæ ciliciis metantur, ubi li-

it. Deinde Nabatæi oppidum includunt
tram nomine in convalle, paulo minùs
ûm mill. paſſuum amplitudinis, circum-
tum montibus inaccessis amne inter-
iente. Abeſt a Gazâ oppido litoris noſtri
c. m. a sinu Persico cxxxv. m. Huc con-
enit utrumque bivium, eorum qui & Sy-
â Palmiram petiere, & eorum qui ab
azâ venerunt. A Petrâ incoluere Omani
l Characem uſque, oppidis quondam cla-
is a Semiramide conditis, Abeſamide &
oractiâ. Nunc ſunt ſolitudines. Deinde
ſt oppidum, quod Characenorum regi
aret, in Pasitigris ripâ, Forath nomine,
n quod a Petrâ conveniunt. Characem-
ue inde xii. m. paſſuum ſecundo æſtu
avigant. E Parthico autem regno navi-
gantibus vicus Teredon, infra confluen-
tem Euphratis & Tigris: læva fluminis
Chaldæi obtinent, dextra Nomades Sce-
nitæ. Quidam & alia duo oppida longis
intervallis Tigri prænavigari tradunt, Bar-
batiam, mox Thumatam: quod abeſſe a
Petrâ decem dierum navigatione, noſtri
negotiatores dicunt, Characenorumque re-
gi parere: & Apamiam sitam, ubi reſta-
gnatio Euphratis cum Tigri confluat. Ita-
que molientes incursionem Parthos ope-
ribus objectis inundatione arceri.

Nunc a Charace dicemus oram Epipha-
ni primùm exquisitam. Locus ubi Euphra-

tis oſtium fuit: flumen Salſum: promontorium Chaldone: voragini similius, quàm mari, per L. M. paſſ. oræ: flumen Achana: deſerta C. M. paſſ. uſque ad inſulam Icharam. Sinus Capeus, quem accolunt Gaulopes & Chateni. Sinus Gerraicus. Oppidum Gerra quinque mill. paſſ. amplitudine, turres habet ex ſalis quadratis molibus. A litore L. M. paſſuum, regio Attene. Ex adverſo Tylos inſula, totidem millibus a litore, plurimis margaritis celeberrima, cum oppido ejuſdem nominis: juxtáque altera minor, a promontorio ejus XII. mill. D. paſſ. Ultrà magnas aſpici inſulas tradunt, ad quas non ſit perventum. Hujus ambitum CXII. M. D. paſſuum, a Perſide longiùs abeſſe, adiri uno alveo anguſto. Inſula Aſgilia: Gentes: Nocheti, Zurachi, Borgodi, Cataræi, Nomades. Flumen Cynos. Ultrà navigationem incompertam ab eo latere propter ſcopulos tradit Juba, prætermiſsâ mentione oppidi Omanorum Batraſabbes, & Omanæ, quod priores celebrem portum Carmaniæ fecere. Item Omnæ & Athanæ, quæ nunc oppida maximè celebrari a Perſico mari noſtri negotiatores dicunt. A flumine Canis, ut Juba tradit, mons aduſto similis. Gentes Epimaranitæ. Mox Ichthyophagi: inſula deſerta: gens, Bathymi. Eblitæi montes, inſula Omœnus. Portus Machorbæ,

inſulæ Etaxalos, Onchobrice : gens, Chadæi. Inſulæ ſine nominibus multæ: celebres verò, Iſura, Rhinnea, & proxima in quâ ſcriptæ ſunt ſtelæ lapideæ literis incognitis. Goboea portus, Bragæ inſulæ deſertæ. Gens Thaludæi. Dabanegoris regio. Mons Orſa cum portu. Sinus Duatus, inſulæ multæ. Mons Tricoryphos. Regio Cardalena, inſulæ Solanidæ, Capina. Item Ichthyophagorum. Deinde Glari. Litus Hammæum, ubi auri metalla. Regio Canauna; gentes Apitami, Gaſani. Inſula Devadæ: Fons Goralus. Inſulæ Calæu & Amnamethu. Gens Darræ. Inſulæ: Chelonitis, Ichthyophagôn multæ, Eodanda deſerta, Baſag, multæ Sabæorum. Flumina: Thamar, Amnon: Inſulæ Dolicæ. Fontes: Daulotes, Dora. Inſulæ: Pteros, Labatanis, Coboris, Sambracate, & oppidum eodem nomine in continenti. A meridie inſulæ multæ, maxima Camari. Flumen, Myſecros. Portus, Leupas. Scenitæ Sabæi. Inſulæ multæ. Emporium eorum Acila, ex quo in Indiam navigatur. Regio, Amithoſcuta: Damnia. Mizi majores & minores, Drimati. Naumachæorum promontorium contra Carmaniam eſt. Diſtat quinquaginta mill. paſſ. Mira res ibi traditur: Numenium ab Antiocho rege Meſenæ præpoſitum, ibi viciſſe eodem die claſſe, æſtuque reverſo

iterum equitatu contra Perſas dimicantem, & gemina tropæa eodem in loco Jovi ac Neptuno ſtatuiſſe.

Inſula in alto objacet Ogyris, clara Erythrâ rege ibi ſepulto. Diſtat a continente CXXV. mill. paſſuum, circuitu CXII. mill. D. paſſuum. Nec minùs altera clara in Azanio mari Dioſcoridu, diſtans a Syagro extimo promontorio CCLXXX. mill. paſſuum.

Reliqui in continente a Noto etiamnum Auſaritæ: inde in montes VIII. dierum transitus. Gentes: Larendani, Catabani, Gebanitæ pluribus oppidis, ſed maximis, Nagia, & Tamna templorum LXV. Hæc eſt amplitudinis ſignificatio. Promontorium, a quo ad continentem Troglodytarum L. mill. paſſ. Toani, Aſcitæ, Chatramotitæ, Tomabei, Antidalei, Lexianæ, Agræi, Cerbani. Sabæi Arabum propter thura clarissimi, ad utraque maria porrectis gentibus. Oppida eorum in Rubro litore: Marane, Màrma, Corolia, Sabatha: intus oppida, Naſcus, Cardava, Carnus, & quò merces odorum deferunt, Tomala. Pars eorum Atramitæ, quorum caput Sabota, LX. templa muris includens. Regia tamen omnium eſt Mariaba. Sinum obtinet XCIV. millibus paſſ. refertum inſulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo junguntur Minæi: mare accolunt & Elamitæ,

oppido ejuſdem nominis. Iis juncti Cagulatæ. Oppidum Siby, quod Græci Apaten vocant. Arsi, Codani, Vadei, oppido magno: Banaſaſæi, Lechieni: Sygaros inſula, quam canes non intrant, expoſitique circa litora errando moriuntur. Sinus intimus, in quo Leanitæ, qui nomen ei dedêre. Regia eorum Agra, & in sinu Læana, vel, ut alii, Ælana. Nam & ipſum ſinum noſtri Ælaniticum ſcripſere, alii Elenaticum, Artemidorus Aleniticum, Juba Læaniticum. Circuitus Arabiæ a Charace Læana colligere proditur quadragies ſepties centena LXV. M. Juba paulo minùs XL. putat. Latiſſima eſt a ſeptemtrione inter oppida Heroum & Characem.

Nunc & reliqua mediterranea ejus dicantur. Nabatæis Thimaneos junxerunt veteres: nunc ſunt Taveni, Suelleni, Arraceni, Areni: oppidum, in quo omnis negotiatio convenit. Hemuatæ, Analitæ: oppida, Domatha, Egra: Thamudeni, oppidum Badanatha. Carrei, oppidum Carata: Achoali, oppidum Phoda: ac Minæi, a rege Cretæ Minoe (ut exiſtimant) originem trahentes: quorum Charmæi: oppidum XIV. mill. paſſ. Maribba Baramacum, & ipſum non ſpernendum: item Carnon. Rhadamæi, & horum origo Rhadamanthus putatur frater Minois. Hometæ, Maſſalâ oppido. Hamirei, Gedra-

nitæ, Ampræ, Iliſanitæ, Bachilitæ, Sammei, Amathei cum oppidis Neſsâ & Cenneſſeri. Zamareni cum oppidis Saiace, Scantate, Bacaſcami. Riphearma oppidum, quo vocabulo hordeum appellant. Autei & Ravi, Gyrei & Mathatæi. Helmodenes cum oppido Ebode. Agacturi in montibus, oppido XX. mill. paſſuum, in quo fons Emiſchabales, quod ſignificat camelorum oppidum. Ampelone colonia Mileſiorum. Actrida oppidum: Calingii, quorum Mariaba oppidum ſignificat dominos omnium. Oppida: Pallon, Murannimal juxta flumen, per quod Euphratem emergere putant. Gentes: Agrei, Ammonii. Oppidum Athenæ, Caurarani, quod ſignificat ditiſſimos armento: Coranitæ, Cæſani, Choani. Fuerunt & Græca oppida, Arethuſa, Lariſſa, Chalcis: deleta variis bellis.

Romana arma ſolus in eam terram adhuc intulit Ælius Gallus ex equeſtri ordine. Nam C. Cæſar Auguſti filius proſpexit tantùm Arabiam. Gallus oppida diruit non nominata ab auctoribus, qui antè ſcripſerunt, Negram, Amneſtum, Neſcam, Maguſam, Tammacum, Labeciam, & ſuprà dictam Mariabam, circuitu VI. mill. paſſ. Item Caripeta, quò longiſſimè proceſſit. Cetera explorata retulit: « Nomades lacte » & ferinâ carne veſci: reliquos vinum, » ut Indos, palmis exprimere, oleum ſe-

» ſamæ. Numeroſiſſimos eſſe Homeritas: » Minæis fertiles agros palmetis arbuſtiſ» que, in pecore divitias. Cerbanos & » Agræos armis præſtare, maximè Chatra» motitas. Carreis latiſſimos & fertiliſſi» mos agros. Sabæos ditiſſimos silvarum » fertilitate odoriferâ, auri metallis, agro» rum riguis: mellis ceræque proventu». De odoribus ſuo dicemus volumine. Arabes mitrati degunt, aut intonſo crine: barba abraditur, præterquam in ſuperiore labro. Aliis & hæc intonſa: mirumque dictu ex innumeris populis pars æqua in commerciis, aut latrociniis degit: in univerſum gentes ditiſſimæ, ut apud quas maximæ opes Romanorum Parthorumque ſubſiſtant, vendentibus quæ e mari aut ſilvis capiunt, nihil invicem redimentibus.

XXXIII. Nunc reliquam oram Arabiæ contrariam perſequemur. Timoſthenes totum ſinum quatridui navigatione in longitudinem taxavit, bidui in latitudinem, anguſtias VII. mill. D. paſſuum. Eratoſthenes ab oſtio $\overline{\text{XIII}}$. mill. in quamque partem. Artemidorus Arabiæ latere $\overline{\text{XVII}}$. quinquaginta mill.

29. Troglodytico verò $\overline{\text{XI}}$. XXXVII. D. paſſ. Ptolemaida uſque. Agrippa $\overline{\text{XVII}}$. XXII. mill. paſſuum, ſine differentiâ laterum. Plerique latitudinem CCCCLXXV. prodiderunt, fauceſque hiberno orienti obver-

ſas, alii VII. mill. alii XII. mill. paſſuum patere.

Situs autem ita ſe habet. A ſinu Ælanitico alter ſinus, quem Arabes Æant vocant, in quo Heroum oppidum eſt. Fuit & Cambyſu inter Nelos & Marchadas, deductis eò ægris exercitûs. Gens Tyra: Daneon portus, ex quo navigabilem alveum perducere in Nilum, quâ parte ad Delta dictum decurrit LXII. mill. D. paſſ. intervallo (quod inter flumen & Rubrum mare intereſt) primus omnium Seſoſtris Ægypti rex cogitavit: mox Darius Perſarum: deinde Ptolemæus ſequens: qui & duxit foſſam latitudine pedum centum, altitudine XXX. in longitudinem XXXVII. mill. D. paſſuum uſque ad fontes amaros. Ultrà deterruit inundationis metus, excelſiore tribus cubitis Rubro mari comperto, quàm terrâ Ægypti. Aliqui non eam adferunt cauſam, ſed ne immiſſo mari corrumperetur aqua Nili, quæ ſola potus præbet. Nihilominus iter totum terendo frequentatur a mari Ægyptio, quod eſt triplex: unum a Peluſio per arenas, in quo niſi calami defixi regant, via non reperitur, ſubinde aurâ veſtigia operiente. Alterum verò duo mill. paſſuum ultra Caſium montem, quod a ſexaginta mill. paſſuum redit in Peluſiacam viam. Adcolunt Arabes Autei. Tertium a Gèrro (quod Adip-

ſon vocant) per eoſdem Arabas ſexaginta mill. paſſuum propiùs, ſed aſperum montibus, & inops aquarum. Eæ viæ omnes Arsinoen ducunt, conditam ſororis nomine in ſinu Charandrâ, a Ptolemæo Philadelpho, qui primus Troglodyticen excussit, & amnem qui Arsinoen præluit, Ptolemæum appellavit. Mox oppidum parvum eſt Ænnum, pro quo alii Philoteram ſcribunt. Deinde ſunt Azarei, ex Troglodytarum conubiis, Arabes feri. Inſulæ: Sapirene, Scytala: mox deſerta ad Myoshormon, ubi fons Tadnos. Mons Eas. Inſula Iambe, portus multi. Berenice, oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter a Copto diximus. Arabes Au-:i, & Gebadei.

XXXIV. Troglodytice, quam priſci Minoen, alii Midoen dixere. Mons Pendactylos: inſulæ Stenæ deiræ aliquot, alonnesi non pauciores: Cardamine, Toızos, quæ gemmæ nomen dedit. Sinus ſulis refertus: ex iis quæ Mareu vocanr, aquoſæ: quæ Eratonos, ſitientes. Reım his præfecti fuere. Introrſus Candei, ıos Ophiophagos vocant, ſerpentibus ſci adſueti, neque alia regio fertilior rum.

Juba, qui videtur diligentissimè proſetus hæc, omiſit in hoc tractu (niſi ſi emplarium vitium eſt) Berenicen alte-

ram, quæ Panchryſos cognominata eſt: & tertiam, quæ Epidires, insignem loco. Eſt enim sita in cervice longè procurrente, ubi fauces Rubri maris VII. mill. D. paſſuum ab Arabiâ diſtant. Inſula ibi Cytis topazium ferens & ipſa.

Ultrà silvæ, ubi Ptolemais a Philadelpho condita ad venatus elephantorum, ob id Epitheras cognominata, juxta lacum Monoleum. Hæc eſt regio ſecundo volumine a nobis significata: in quâ quadraginta quinque diebus ante ſolſtitium, totidemque poſtea, horâ ſextâ conſumuntur umbræ, & in meridiem reliquis horis cadunt, ceteris diebus in ſeptemtrionem: cùm in Berenice, quam primam poſuimus, ipſo die ſolſtitii ſextâ horâ umbræ in totum abſumantur, nihilque adnotetur aliud novi, DCII. mill. paſſuum intervallo a Ptolemaide: res ingentis exempli, locuſque ſubtilitatis immenſæ, mundo ibi deprehenſo, cùm indubitatâ ratione umbrarum Eratoſthenes menſuram terræ prodere inde cœperit. Hinc Azanium mare, promontorium, quod aliqui Hiſpalum ſcripſere: lacus, Mandalum: inſula Colocasitis, & in alto multæ, in quibus teſtudo plurima. Oppidum Suche, inſula Daphnidis, oppidum Aduliton. Ægyptiorum hoc ſervi a dominis profugi condidere. Maximum hic emporium Troglodytarum, etiam Æthio-

pum. Abeſt a Ptolemaide quinque dierum
ıavigatione. Deferunt plurimum ebur, rhi-
ıocerotum cornua, hippopotamorum co-
·ia, chelyon teſtudinum, ſphingia, man-
:ipia. Suprà Æthiopes Aroteres: inſulæ,
ıuæ Aliæu vocantur: item Bacchias &
Antibacchias, & Stratonis. Hinc in orâ
Ethiopiæ ſinus incognitus, quod admire-
ıur, cùm ulteriora mercatores ſcrutentur.
'romontorium, in quo fons Cucios, ex-
etitus navigantibus. Ultrà Iſidis portus
ecem dierum remigio ab oppido Adu-
tarum diſtans. In eum Troglodytis myr-
ıa confertur. Inſulæ ante portum duæ,
ſeudopilæ vocantur: interiores totidem,
ylæ: in alterâ ſtelæ lapideæ literis igno-
s. Ultrà ſinus Abalites. Inſula Diodo-
, & aliæ deſertæ: per continentem quo-
ue deſerta: oppidum Gaza, promonto-
um & portus Moſſylicus, quò cinnamo-
ıum devehitur. Huc uſque Seſoſtris exer-
tum duxit.

Aliqui unum Æthiopiæ oppidum ultrà
ɔnunt in litore Baragaza. A Moſſylico
·omontorio Atlanticum mare incipere
ılt Juba, præter Mauritanias ſuas Ga-
:is uſque navigandum Coro. Cujus tota
ntentia hoc in loco ſubtrahenda non eſt.

promontorio Indorum, quod vocatur
:pteacra, ab aliis Drepanum, proponit
ćto curſu præter Exuſtam, ad Malchu

inſulam XV. paſſuum eſſe. Inde ad locum quem vocant Sceneos, CCXXV. M. Inde ad inſulam Adanu centum quinquaginta mill. paſſuum. Sic fieri ad apertum mare XVIII. LXXV. mill. paſſuum. Reliqui omnes propter Solis ardorem navigari poſſe non putaverunt. Quin & commercia ipſa infeſtant ex inſulis Arabes Aſcitæ appellati, quoniam bubulos utres binos ſternentes ponte piraticam exercent ſagittis venenatis. Gentes Troglodytarum idem Juba tradit Therothoas a venatu dictos, miræ velocitatis: ſicut Ichthyophagos, natantes, ceu maris animalia: Bargenos, Zageras, Chalybas, Saxinas, Syrecas, Daremas, Domazanes. Quin & accolas Nili a Syene non Æthiopum populos, ſed Arabum eſſe dicit uſque Meroen. Solis quoque oppidum, quod non procul Memphi in Ægypti ſitu diximus, Arabas conditores habere. Sunt & qui ulteriorem ripam Æthiopiæ auferant adnectantque Africæ, ripas autem incolere propter aquam. Nos relicto cuique intelligendi arbitrio, oppida quo traduntur ordine utrimque ponemus.

XXXV. A Syene, & prius Arabiæ latere, gens Catadupi. Deinde Syenitæ. Oppida: Tacompſon, quam quidam appellaverunt Thathicen, Aranium, Seſanium, Sandura, Naſaudum, Anadoma, Cumara, Peta & Bochiana, Leuphithorga,

ſantarene, Mœchindira, Noa, Gophoa, ;yſtatæ, Megeda, Lea, Rhemnia, Nupia, Direa, Pataga, Bagada, Dumana, :hadata, in quo felis aurea pro deo co-:batur. Boron in mediterraneo, Mallos, roximum Meroæ: sic prodidit Bion.

Juba aliter: Oppidum in monte Megachos, inter Ægyptum & Æthiopiam, 1od Arabes Myrſon vocavere. Deinde acompſon, Aranium, Seſanium, Piden, :amuda, Corambin, juxta eam bitumis fontem: Hammodara, Proſda, Paren-, Mama, Teſſara, Gallas, Zoton, Grau-men, Emeum, Pidibotas, Hebdomentacometas, Nomadas in tabernaculis ventes: Cyſten, Pemmam, Gadagalen, loin, Primin, Nupsin, Daſelin, Patin, ımbreves, Magaſen, Segaſmala, Cran-, Denna, Cadeuma, Thena, Batha, ana, Macum, Scammos, Goram in inâ: ab iis Abala, Androcalim, Seren, ıllos, Agocen.

Ex Africæ latere tradita ſunt eodem none Tacompſos altera, sive pars prioris: ıgora, Sea, Edoſa, Pelenaria, Pyndis, ıguſa, Bauma, Linitima, Spintum, Sy-ɔta, Genſoa, Pindicitora, Agugo, Or-:a, Suaſa, Maumarum, Urbim, Mu-, quod oppidum Græci Hypaton vo-ınt: Pagoargas, Zamnes, unde elephanıcipiant: Mamblia, Berreſa, Cetuma,

Fuit quondam & Epis oppidum contra Meroen, antequam Bion ſcriberet, deletum.

Hæc ſunt prodita uſque Meroen: ex quibus hoc tempore nullum prope utroque latere exſtat. Certè ſolitudines nuper renuntiavere principi Neroni, miſſi ab eo milites prætoriani cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bella & Æthiopicum cogitanti. Intravere autem & eò arma Romana divi Auguſti temporibus, duce P. Petronio, & ipſo equeſtris ordinis præfecto Ægypti. Is oppida eorum expugnavit, quæ ſola invenerat, quo dicemus ordine: Pſelcin, Primin, Aboccin, Phthurin, Cambusin, Attevan, Stadisin, ubi Nilus præcipitans ſe, fragore auditum accolis aufert. Diripuit & Napata. Longiſſimè autem a Syene progreſſus eſt DCCCCLXX. mill. paſſuum. Nec tamen arma Romana ibi ſolitudinem fecerunt. Ægyptiorum bellis attrita eſt Æthiopia, viciſſim imperitando ſerviendoque, clara & potens etiam uſque ad Trojana bella Memnone regnante: & Syriæ imperitaſſe eam, noſtroque litori, ætate regis Cephei patet Andromedæ fabulis.

Simili modo & de menſurâ ejus varia prodidere: primus Dalion ultra Meroen longè ſubvectus: Mox Ariſtocreon, & Bion, & Baſilis: Simonides minor etiam,

ıinquennio in Meroe moratus, cùm de
:thiopiâ ſcriberet. Nam Timoſthenes claſ-
ım Philadelphi præfectus, sine menſurâ,
erum LX. a Syene Meroen iter prodi-
: : Eratoſthenes DCXXV. mill. Artemido-
s DC. mill. Seboſus ab Ægypti extremis
lecies centena LXXV. mill. paſſuum : un-
proximè dicti XII. L. Verùm omnis hæc
ita nuper diſputatio eſt : quoniam a Sye-
DCCCLXXIII. mill. Neronis explorato-
renuntiavere his modis : A Syene Hie-
ı ſycaminon LIV. mill. paſſuum. Inde Ta-
. LXXII. millia paſſ. Regionem Evony-
ton Æthiopum primam, CXX. Acinam
r. mill. Pitaran XXV. Tergedum CVI.
l. Inſulam Gagauden eſſe in medio eo
ctu. Inde primùm viſas aves psittacos,
ıb alterâ (quæ vocatur Artigula) ani-
l ſphingion, a Tergedo cynocephalos.
e Napata LXXX. mill. Oppidum id par-
n inter prædicta ſolum. Ab eo ad in-
ım Meroen CCCLX. mill. Herbas circa
roen demum viridiores, silvarumque
uid apparuiſſe, & rhinocerotum ele-
ntorumque veſtigia. Ipſum oppidum
roen ab introitu inſulæ abeſſe LXX. mill.
uum : juxtaque aliam inſulam Tadu
tro ſubeuntibus alveo, quæ portum fa-
et. Ædificia oppidi pauca. Regnare fe-
am Candacem, quod nomen multis
annis ad reginas transiit. Delubrum

Hammonis & ibi religioſum, & toto tractu ſacella. Ceterùm cùm potirentur rerum Æthiopes, inſula ea magnæ claritatis fuit. Tradunt armatorum CCL. mill. dare ſolitam, artificum CCCC. mill. alere. Reges Æthiopum XLV. & hodie traduntur.

30. Univerſa verò gens Ætheria appellata eſt, deinde Atlantia, mox a Vulcani filio Æthiope Æthiopia.

Animalium hominumque effigies monſtriferas circa extremitates ejus gigni minimè mirum, artifici ad formanda corpora effigieſque cælandas mobilitate igneâ. Ferunt certè ab orientis parte intimâ gentes eſſe sine naribus, æquali totius oris planitie. Alias ſuperiore labro orbas, alias sine linguis. Pars etiam ore concreto & naribus carens, uno tantum foramine ſpirat, potumque calamis avenæ trahit, & grana ejuſdem avenæ ſponte provenientis ad veſcendum. Quibuſdam pro ſermone nutus motuſque membrorum eſt. Quibuſdam ante Ptolemæum Lathurum regem Ægypti ignotus fuit uſus ignium. Quidam & Pygmæorum gentem prodiderunt inter paludes, ex quibus Nilus oriretur.

In orâ autem, ubi desiimus, continui montes, ardentibus similes rubent. Troglodytis & Rubro mari a Meroe tractus omnis ſuperponitur: a Napatâ tridui itinere ad Rubrum litus, aqua pluvia ad

ſum compluribus locis ſervatur, fertiliſ-
mâ regione, quæ intereſt, auri. Ulte-
ora Atabuli, Æthiopum gens tenet.
)einde contra Meroen Megabari, quos
iqui Adiabaras nominavere, oppidum ha-
ent Apollinis. Pars eorum Nomades, quæ
ephantis veſcitur. Ex adverſo in Africæ
rte Macrobii. Rurſus a Megabaris Mem-
nes & Davelli, dierumque viginti in-
rvallo Critensi. Ultra eos Dochi, dein-
: Gymnetes ſemper nudi. Mox Ande-
:, Mathitæ, Meſagebes, Hipporeæ, atri
loris tota corpora rubricâ illinunt. At
: Africæ parte Medimni. Deinde No-
ades cynocephalorum lacte viventes,
labi, Syrbotæ, qui octonûm cubitorum
ſe dicuntur.

Ariſtocreon Lybiæ latere a Meroe op-
dum Tolen dierum quinque itinere tra-
t. Inde dierum duodecim Eſar Ægyp-
rum oppidum, qui Pſammeticum fuge-
it: In eo produntur annis trecentis ha-
aſſe. Contrà in Arabico latere Daron
pidum eſſe eorum. Bion autem Sapen
cat, quod ille Eſar, & ipſo nomine ad-
nas ait ſignificari: Caput eorum in inſu-
, Sembobitin: & tertium in Arabiâ, Sai.
:er montes autem & Nilum Symbari
it, Phaliges: in ipſis verò montibus
achæ multis nationibus. Abeſſe a mari
untur dierum quinque itinere. Vivunt

elephantorum venatu. Inſula in Nilo Semberritarum, reginæ paret. Ab eâ Nubei Æthiopes dierum octo itinere. Oppidum eorum Nilo impoſitum, Tenupsis. Sambri, apud quos quadrupedes omnes ſine auribus, etiam elephanti. At ex Africæ parte Ptoembari, Ptoemphanæ, qui canem pro rege habent, motu ejus imperia augurantes: Aruſbi oppido longè a Nilo ſito. Poſtea Achiſarmi, Phalliges, Marigeri, Caſamarri.

Bion alia oppida in inſulis tradit, a Sembobiti Meroen versùs dierum toto itinere viginti. Proximæ inſulæ oppidum Semberritarum ſub reginâ: & aliud Aſar: alterius oppidum Daron. Tertiam Medoen vocant, in quâ oppidum Aſel. Quartam eodem, quo oppidum, nomine Garoden. Inde per ripas oppida: Navos, Modundam, Andatim, Secundum, Colligat, Secande, Navectabe, Cumi, Agroſpi, Ægipam, Candrogari, Arabam, Summaram.

Regio ſupra Sirbitum, ubi deſinunt montes, traditur a quibuſdam habere maritimos Æthiopas, Niſicaſtes, Niſitas, quod ſignificat ternûm & quaternûm oculorum viros: non quia ſic ſint, ſed quia ſagittis præcipuâ contemplatione utantur. Ab eâ verò parte Nili, quæ ſupra Syrtes majores oceanumque meridianum protenditur,

Dalion

)alion vocatos eſſe dicit, pluviâ tantùm
ʇuâ utentes Ciſoros, Longoporos. Ab
Ɛcalicibus dierum quinque itinere Uſi-
ılcos, Iſuelos, Pharuſos, Valios, Ciſ-
os. Reliqua deſerta. Deinde ſabuloſa.
d occidentem versùs Nigrœ, quorum
x unum oculum habeat in fronte. Agrio-
ıagi, pantherarum & leonum carnibus
ıximè viventes. Pamphagi, omnia man-
ntes. Anthropophagi, humanâ carne
ſcentes. Cynamolgi, caninis capitibus.
tabatitæ quadrupedum ferarum modo
gi. Deinde Heſperii, Perorsi, quos in
ıuritaniæ confinio diximus. Pars quæ-
n Æthiopum locuſtis tantùm vivit, fu-
, & ſale duratis in annua alimenta: ii qua-
geſimum annum vitæ non excedunt.
Æthiopum terram univerſam cum mari
bro patere in longitudinem ſemel & vi-
; centena lxx. mill. paſſuum: in lati-
inem cum ſuperiore Ægypto duode-
; centena xcviii. mill. Agrippa exiſti-
/it. Quidam longitudinem ita diviſe-
t: a Meroe Sirbitum, xii. dierum na-
ıtionem. Ab eâ xii. ad Davellos. Ab
ad oceanum Æthiopicum ſex die-
: iter. In totum autem ab oceano ad
:oen dcxxv. mill. paſſuum eſſe inter
ores fere convenit: inde Syenen, quan-
diximus. Sita eſt Æthiopia ab oriente
rno ad occidentem hibernum. Meri-

diano cardine ſilvæ ebeno maximè virent: a mediâ ejus parte imminens mari mons excelſus, æternis ardet ignibus, Theôn ochema dictus Græcis: a quo navigatio quatridui ad promontorium, quod Heſperion ceras vocatur, confine Africæ juxta Æthiopas Heſperios. Quidam & in eo tractu modicos colles amœnâ opacitate veſtitos Ægipanum Satyrorumque produnt.

XXXVI. 31. Inſulas toto eo mari & Ephorus complures eſſe tradidit, & Eudoxus, & Timoſthenes: Clitarchus verò Alexandro regi renuntiatam adeò divitem, ut equos incolæ talentis auri permutarent. Alteram, ubi ſacer mons opacus ſilvâ repertus eſſet, diſtillantibus arboribus odore miræ ſuavitatis. Contra ſinum Perſicum Cerne nominatur inſula adverſa Æthiopiæ, cujus neque magnitudo, neque intervallum a continente conſtat, Æthiopas tantùm populos habere proditur. Ephorus auctor eſt, a Rubro mari navigantes in eam non poſſe propter ardores ultra quaſdam columnas (ita appellantur parvæ inſulæ) provehi. Polybius in extremâ Mauritaniâ contra montem Atlantem a terrâ ſtadia octo abeſſe prodidit Cernen. Nepos Cornelius ex adverſo maximè Carthaginis a continente paſſus mille: non ampliorem circuitu duobus millibus. Traditur & alia inſula contra mon-

em Atlantem, & ipſa Atlantis appellata. \b eâ quinque dierum navigatione ſoli- ıdines ad Æthiopas Heſperios, & pro- ıontorium, quod vocavimus Heſperion eras, inde primùm circumagente ſe ter- ırum fronte in occaſum, ac mare Atlan- cum. Contra hoc quoque promontorium iorgades inſulæ narrantur, Gorgonum ıondam domus, bidui navigatione diſtan- s a continente, ut tradit Xenophon Lam- ìacenus. Penetravit in eas Hanno Pœno- m imperator, prodiditque hirta femi- ırum corpora, viros pernicitate evaſiſſe: ıarumque Gorgonum cutes argumenti miraculi gratiâ in Junonis tem- o poſuit, ſpectatas uſque ad Carthagi- m captam. Ultra has etiamnum duæ ıſperidum inſulæ narrantur. Adeóque ınia circa hæc incerta ſunt, ut Statius boſus a Gorgonum inſulis prænaviga- ne Atlantis dierum XL. ad Heſperidum ılas curſum prodiderit, ab iis ad Heſ- ·u ceras unius. Nec Mauritaniæ inſu- ım certior fama eſt. Paucas modò ıſtat eſſe ex adverſo Autololum, a Jubâ ertas, in quibus Gætulicam purpuram ;uere inſtituerat.

(XXVII. 32. Sunt qui ultra eas For- ıtas putant eſſe, quaſdamque alias: rum numero idem Seboſus etiam ſpa- complexus, Junoniam abeſſe a Gadi-

bus DCCL. mill. paſſuum tradit. Ab eâ tantumdem ad occaſum versùs Pluvialiam, Caprariamque: in Pluvialiâ non eſſe aquam, nisi ex imbribus. Ab iis CCL. mill. paſſ. Fortunatas contra læva Mauritaniæ in IX. horam Solis: vocari Convallem a convexitate, & Planariam a ſpecie: Convallis circuitum, CCC. mill. paſſuum. Arborum ibi proceritatem ad centum XIV. pedes adoleſcere.

Juba de Fortunatis ita inquisivit: ſub meridie quoque positas eſſe prope occaſum, a Purpurariis DCXXV. mill. paſſuum, sic ut CCL. ſupra occaſum navigetur: deinde per CCCLXXV. mill. paſſuum ortus petatur. Primam vocari Ombrion nullis ædificiorum veſtigiis: habere in montibus ſtagnum, arbores similes ferulæ: ex quibus aqua exprimatur, ex nigris amara, ex candidioribus potui jucunda. Alteram inſulam Junoniam appellari, in eâ ædiculam eſſe tantùm lapide exſtructam. Ab eâ in vicino eodem nomine minorem. Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. In conſpectu earum eſſe Nivariam, quæ hoc nomen accepit a perpetuâ nive, nebuloſam. Proximam ei Canariam vocari a multitudine canum ingentis magnitudinis: ex quibus perducti ſunt Jubæ duo: apparentque ibi veſtigia ædificiorum. Cùm autem omnes copiâ pomorum & avium omnis

generis abundent, hanc & palmetis caryotas ferentibus, ac nuce pineâ abundare. Eſſe copiam & mellis. Papyrum quoque & ſiluros in amnibus gigni. Infeſtari eas belluis, quæ expellantur assiduè, putreſcentibus.

XXXVIII. At abundè orbe terrarum extrà intrà indicato, colligenda in arctum menſura æquorum videtur.

33. Polybius a Gaditano freto longitudinem directo curſu ad os Mæotis XXXIV. XXVII. mill. D. paſſuum prodidit. Ab eodem initio ad orientem recto curſu Siciliam XII. LX. mill. D. paſſuum, Cretam CCLXXV. mill. paſſuum, Rhodum CLXXXVII. mill. D. paſſuum: Chelidonias tantumdem: Cyprum CCXXII. mill. paſſuum. Inde Syriæ Seleuciam Pieriam CXV. mill. paſſuum. Quæ computatio efficit vicies ter centena XL. mill. paſſuum. Agrippa hoc idem intervallum a freto Gaditano ad ſinum Issicum per longitudinem directam XXIV. XL. paſſuum mill. taxat, in quo haud ſcio an ſit error numeri, quoniam idem a Siculo freto Alexandriam curſu I. L. mill. paſſuum tradidit. Univerſus autem circuitus per ſinus dictos ab eodem exordio colligit ad Mæotin lacum, C. LVI. mill. paſſuum. Artemidorus adjicit DCCLIII. mill. Idem cum Mæotide CLXXIII. XC. mill. paſſuum eſſe tradit. Hæc eſt menſura iner-

mium, & pacatâ audaciâ fortunam provocantium hominum. Nunc ipſarum partium magnitudo comparabitur, utcumque difficultatem adferet auctorum diverſitas. Aptissimè tamen ſpectabitur ad longitudinem latitudine additâ. Eſt ergo ad hoc præſcriptum Europæ magnitudo $\overline{\text{LXXXII}}$. XCIV. mill. paſſuum. Africæ (ut media ex omni varietate prodentium ſumatur computatio) efficit longitudo $\overline{\text{XXXVII}}$. XCVIII. mill. Latitudo, quà colitur, nuſquam ducenta quinquaginta millia paſſuum excedit. Sed quoniam a Cyrenaicâ ejus parte nongentorum decem millium paſſuum, eam fecit Agrippa, deſerta ejus ad Garamantas uſque, quà noſcebantur, complectens, univerſam menſuram, quæ venit in computationem, XLVI. VIII. mill. paſſuum efficit. Asiæ longitudo in confeſſo eſt $\overline{\text{LXIII}}$. LXXV. mill. paſſuum. Latitudo ſanè computetur ab Æthiopico mari Alexandriam juxta Nilum ſitam, ut per Meroen & Syenen menſura currat, $\overline{\text{XVIII}}$. LXXV. mill. paſſuum. Apparet ergo Europam paulo minùs dimidiâ Asiæ parte majorem eſſe, quàm Asiam. Eamdem altero tanto & ſextâ parte Africæ, ampliorem quàm Africam. Quod si miſceantur omnes ſummæ, liquidò patebit Europam totius terræ tertiam eſſe partem & octavam paulo ampliùs: Asiam verò quartam & quartamdecimam: Africam au-

em quintam & inſuper ſexagesimam.

XXXIX. His addemus etiamnum unam Græcæ inventionis ſententiam vel exquiſitissimæ ſubtilitatis, ut nihil desit in ſpectando terrarum situ: indicatiſque regionibus noſcatur, & cum quâ cuique earum ſocietas sit, sive cognatio dierum ac noctium, quibuſque inter ſe pares umbræ & æqua mundi convexitas. Ergo reddetur hoc etiam, terræque univerſæ in membra cæli digerentur. Plura ſunt autem hæc ſegmenta mundi, quæ noſtri circulos appellavere, Græci parallelos.

34. Principium habet Indiæ pars verſa ad auſtrum. Patet uſque Arabiam & Rubri maris accolas. Continentur Gedrosi, Perſæ, Carmani, Elymæi, Parthyene, Aria, Susiane, Meſopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad Petras uſque, Syria Cœle, Pelusium, Ægypti inferiora, quæ Χώρα vocatur Alexandriæ, Africæ maritima, Cyrenaica oppida omnia, Thapſus, Adrumetum, Clupea, Carthago, Utica, uterque Hippo, Numidia, Mauritania utraque, Atlanticum mare, columnæ Herculis. In hoc cæli circumflexu æquinoctii die mediâ, umbilicus, quem Gnomonem vocant, VII. pedes longus, umbram non ampliùs IV. pedes longam reddit. Noctis verò dieique longissima ſpatia horas XIV. æquinoctiales habent, brevissima contrario X.

Sequens circulus incipit ab Indiâ vergente ad occaſum, vadit per medios Parthos, Perſepolin, citima Perſidis, Arabiam citeriorem, Judæam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonem, Idumæam, Samariam, Hieroſolymam, Aſcalonem, Ioppen, Cæſaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botryn, Tripolin, Byblum, Antiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Ciliciæ maritima, Cypri auſtrina, Cretam, Lilybæum in Siciliâ, ſeptemtrionalia Africæ & Numidiæ. Umbilicus æquinoctio xxxv. pedum, umbram vigintiquatuor pedes longam facit. Dies autem noxque maxima quatuordecim horarum æquinoctialium eſt, accedente iis quintâ parte unius horæ.

Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caſpias portas Mediæ proximas, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Iſſum, Cilicias portas, Solos, Tarſum, Cyprum, Piſidiam, Pamphyliæ Siden, Lycaoniam, Lyciæ Patara, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnaſſum, Gnidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Meſſeniam Peloponnesi, Syracuſas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniæ auſtrina, Carteiam, Gades. Gnomonis centum unciæ, umbram ſeptuagintaſeptem unciarum

faciunt. Longiſsimus dies eſt æquinoctialium horarum quatuordecim atque dimidiæ, cum triceſimâ parte unius horæ.

Quarto ſubjacent circulo, quæ ſunt ab altero latere Imai, Cappadociæ auſtrina, Galatia, Myſia, Sardis, Smyrna, Sipylus, Tmolus mons Lydiæ, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Epheſus, Miletos, Samos, Chios, Icarium mare, Cycladum ſeptemtrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patræ, Iſthmos, Epirus, ſeptemtrionalia Siciliæ, Narbonenſis Galliæ exortiva, Hiſpaniæ maritima a Carthagine novâ, & inde ad occaſum. Gnomoni XXI. pedum reſpondent umbræ XVI. pedum: longiſsimus dies habet æquinoctiales horas quatuordecim, & tertias duas unius horæ.

Quinto continentur ſegmento ab introitu Caſpii maris, Bactra, Iberia, Armenia, Myſia, Phrygia, Helleſpontus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepſis, Ilium, Ida mons, Cyzicum, Lampſacum, Sinope, Amiſum, Heraclea in Ponto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thaſus, Caſſandria, Theſſalia, Macedonia, Lariſſa, Amphipolis, Theſſalonice, Pella, Edeſſa, Berœa, Pharſalia, Caryſtum, Eubœa Bœotûm, Chalcis, Delphi, Acarnania, Ætolia, Apollonia, Brundiſium, Tarentum, Thurii, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Tuſcum

D v

mare, Corſica, Baleares, Hiſpania media. Gnomoni ſeptem pedes, umbris ſex. Magnitudo diei ſumma horarum æquinoctialium quindecim.

Sexta comprehenſio, quâ continetur urbs Roma, amplectitur Caſpias gentes, Caucaſum, ſeptemtrionalia Armeniæ, Apolloniam ſupra Rhyndacum, Nicomediam, Nicæam, Chalcedonem, Byzantium, Lyſimachiam, Cherroneſum, Melanem ſinum, Abderam, Samothraciam, Maroneam, Ænum, Beſſicam, Thraciam, Medicam, Pæoniam, Illyrios, Dyrrachium, Canuſium, Apuliæ extima, Campaniam, Etruriam, Piſas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Maſſiliam, Narbonem, Tarraconem, Hiſpaniam Tarraconenſem mediam, & inde per Luſitaniam. Gnomoni pedes novem, umbræ octo. Longiſſima diei ſpatia, horarum æquinoctialium quindecim, additâ nonâ parte unius horæ: aut, ut Nigidio placuit, quintâ.

Septima diviſio ab alterâ Caſpii maris orâ incipit: vaditque ſupra Calatim, Boſporum, Boryſthenem, Tomos, Thraciæ averſa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicetiam, Patavium, Veronam, Cremonam, Ravennam, Anconam, Picenum, Marſos, Pelignos, Sabinos, Um-

briam, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniaque ab Apennino: tranſque Alpes Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenæum, Celtiberiam. Umbilico triginta quinque pedum, umbræ triginta ſex, ut tamen in parte Venetiæ exæquetur umbra gnomoni: ampliſſima dies horarum æquinoctialium quindecim, & quintarum partium horæ trium.

Hactenus antiquorum exacta celebravimus. Sequentium diligentiſſimi, quod ſupereſt terrarum tribus adſignavere ſegmentis. A Tanai per Mæotin lacum & Sarmatas uſque Boryſthenem, atque ita per Dacos partemque Germaniæ, Gallias, Oceani litora amplexi, quod eſſet horarum ſedecim. Alterum per Hyperboreos & Britanniam, horarum decem & ſeptem. Poſtremum Scythicum a Riphæis jugis in Thulen, in quo dies continuarentur (ut diximus) noctesque per vices. Iidem & ante principia, quæ fecimus, poſuere circulos duos. Primum per inſulam Meroen, & Ptolemaidem, in Rubro mari ad elephantorum venatus conditam: ubi longiſſimus dies duodecim horarum eſſet, dimidiâ horâ amplior. Secundum per Syenen Ægypti euntem, qui eſſet horarum tredecim. Iidemque ſingulis dimidia horarum ſpatia uſque ad ultimum adjecere circulis. Et hactenus de terris.

LIBER VII.

Hominum genitura ad inſtitutionem, ad inventionem Artium.

I. MUNDUS, & in eo terræ, gentes, maria insignia, inſulæ, urbes, ad hunc modum ſe habent. Animantium in eodem natura, nullius propè partis contemplatione minor eſt, si quidem omnia exſequi humanus animus queat. Principium jure tribuetur homini, cujus causâ videtur cuncta alia genuiſſe natura, magnâ ſæva mercede contra tanta ſua munera: ut non sit ſatis æſtimare, parens melior homini, an triſtior noverca fuerit. Ante omnia unum animantium cunctorum, alienis velat opibus: ceteris variè tegumenta tribuit, teſtas, cortices, coria, ſpinas, villos, ſetas, pilos, plumam, pennas, ſquamas, vellera. Truncos etiam arboreſque cortice, interdum gemino, a frigoribus & calore tutata eſt. Hominem tantùm nudum & in nudâ humo, natali die abjicit ad vagitus ſtatim & ploratum, nullumque tot animalium aliud ad

lacrimas, & has protinus vitæ principio. At hercules riſus, præcox ille & celerrimus, ante quadrageſimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus: itaque feliciter natus jacet, manibus pedibuſque devinctis, flens animal ceteris imperaturum: & a ſuppliciis vitam auſpicatur, unam tantùm ob culpam, quia natum eſt. Heu dementiam ab his initiis exiſtimantium ad ſuperbiam ſe genitos!

Prima roboris ſpes, primumque temporis munus quadrupedi ſimilem facit. Quando homini inceſſus? quando vox? quando firmum cibis os? quamdiu palpitans vertex, ſummæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Jam morbi, totque medicinæ contra mala excogitatæ, & hæ quoque ſubinde novitatibus victæ. Cetera ſentire naturam ſuam, alia pernicitatem uſurpare, alia præpetes volatus, alia nare: hominem ſcire nihil ſine doctrinâ, non fari, non ingredi, non veſci: breviterque non aliud naturæ ſponte, quàm flere. Itaque multi exſtitere, qui non naſci optimum cenſerent, aut quàm ociſſimè aboleri.

Uni animantium luctus eſt datus, uni luxuria, & quidem innumerabilibus modis, ac per ſingula membra: uni ambitio, uni avaritia, uni immenſa vivendi cupido,

uni ſuperſtitio, uni ſepulturæ cura, atque etiam poſt ſe de futuro. Nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido major, nulli pavor confuſior, nulli rabies acrior. Denique cetera animantia in ſuo genere probè degunt: congregari videmus, & ſtare contra diſſimilia. Leonum feritas inter ſe non dimicat: ſerpentium morſus non petit ſerpentes: ne maris quidem belluæ ac piſces, nisi in diverſa genera, ſæviunt. At hercules homini plurima ex homine ſunt mala.

1. Et de univerſitate quidem generis humani, magnâ ex parte in relatione gentium diximus. Neque enim ritus moreſque nunc tractamus, innumeros, ac totidem pæne, quot ſunt hominum cœtus: quædam tamen haud omittenda duco, maximéque longiùs a mari degentium: in quibus prodigioſa aliqua & incredibilia multis viſum iri haud dubito. Quis enim Æthiopas, antequam cerneret, credidit? aut quid non miraculo eſt, cùm primùm in notitiam venit? Quàm multa fieri non poſſe, priuſquam sint facta judicantur? Naturæ verò rerum vis atque majeſtas in omnibus momentis fide caret: si quis modò partes ejus ac non totam complectatur animo. Ne pavones, aut tigrium, pantherarumque maculas, & tot animalium picturas commemorem, parvum dictu, ſed

immenſum æſtimatione, tot gentium ſermones, tot linguæ, tanta loquendi varietas, ut externus alieno pæne non sit hominis vice. Jam in facie vultuque noſtro, cùm sint decem, aut paulo plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiſcretas effigies exsiſtere: quod ars nulla in paucis numero præſtet adfectando. Nec tamen ego in pleriſque eorum obſtringam fidem meam, potiúſque ad auctores relegabo, qui dubiis reddentur omnibus: modò ne sit faſtidio Græcos ſequi, tantò majore eorum diligentiâ vel curâ vetuſtiore.

II. 2. Eſſe Scytharum genera, & quidem plura, quæ corporibus humanis veſcerentur, indicavimus. Idipſum incredibile fortaſſe, ni cogitemus in medio orbe terrarum, ac Siciliâ & Italiâ fuiſſe gentes hujus monſtri, Cyclopas & Læſtrygonas, & nuperrimè trans Alpes hominem immolari gentium earum more ſolitum: quod paulum a mandendo abeſt: Sed & juxta eos, qui ſunt ad ſeptemtrionem versi, haud procul ab ipſo Aquilonis exortu, ſpecuque ejus dicto, quem locum Geſcliton appellant, produntur Arimaſpi, quos diximus, uno oculo in fronte mediâ insignes: quibus assiduè bellum eſſe circa metalla cum gryphis, ferarum volucri genere, quale vulgò traditur, eruente ex cuniculis aurum, mirâ cupiditate & feris cuſtodienti-

bus, & Arimaſpis rapientibus, multi, ſed maximè illuſtres Herodotus, & Ariſteas Proconneſius ſcribunt.

Super alios autem Anthropophagos Scythas, in quadam convalle magnâ Imai montis, regio eſt, quæ vocatur Abarimon, in quâ silveſtres vivunt homines, aversis poſt crura plantis, eximiæ velocitatis, passim cum feris vagantes. Hos in alio non ſpirare cælo, ideoque ad finitimos reges non pertrahi, neque ad Alexandrum Magnum pertractos, Bæton itinerum ejus menſor prodidit.

Priores Anthropophagos, quos ad ſeptemtrionem eſſe diximus decem dierum itinere ſupra Boryſthenem amnem, ossibus humanorum capitum bibere, cutibuſque cum capillo pro mantelibus ante pectora uti, Isigonus Nicæensis. Idem in Albaniâ gigni quoſdam glaucâ oculorum acie, a pueritiâ ſtatim canos, qui noctu plus quàm interdiu cernant. Idem itinere dierum decem ſupra Boryſthenem Sauromatas tertio die cibum capere ſemper.

Crates Pergamenus in Helleſponto circa Parium, genus hominum fuiſſe tradit, quos Ophiogenes vocat, ſerpentium ictus contactu levare ſolitos, & manu impositâ venena extrahere corpori. Varro etiamnum eſſe paucos ibi, quorum ſalivæ contra ictus ſerpentium medeantur. Similis

& in Africâ gens Pſyllorum fuit, ut Agatharchides ſcribit, a Pſyllo rege dicta, cujus ſepulcrum in parte Syrtium majorum eſt. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale ſerpentibus, & cujus odore ſopirent eas. Mos verò liberos genitos protinus objiciendi ſævissimis earum, eoque genere pudicitiam conjugum experiendi, non profugientibus adulterino ſanguine natos ſerpentibus. Hæc gens ipſa quidem propè internecione ſublata eſt a Naſamonibus, qui nunc eas tenent ſedes: genus tamen hominum ex iis qui profugerant, aut cùm pugnatum eſt, afuerant, hodieque remanent in paucis. Simile & in Italiâ Marſorum genus durat, quos a Circæ filio ortos ſervant, & ideo ineſſe iis vim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus contra ſerpentes ineſt venenum: feruntque ictas ſalivâ, ut ferventis aquæ contactum fugere. Quod ſi in fauces penetraverit, etiam mori: idque maximè humani jejuni oris.

Supra Naſamonas confineſque illis Machlyas, Androgynos eſſe utriuſque naturæ, inter ſe vicibus coeuntes, Calliphanes tradit. Ariſtoteles adjicit dextram mammam iis virilem, lævam muliebrem eſſe.

In eadem Africâ familias quaſdam effaſcinantium, Isigonus & Nymphodorus;

quorum laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriantur infantes. Eſſe ejuſdem generis in Triballis & Illyriis, adjicit Iſigonus, qui viſu quoque effaſcinent, interimantque quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis: quod eorum malum faciliùs ſentire puberes. Notabilius eſſe quòd pupillas binas in oculis ſingulis habeant. Hujus generis & feminas in Scythiâ, quæ vocantur Bithyæ, prodit Apollonides. Phylarchus & in Ponto Thibiorum genus, multoſque alios ejuſdem naturæ: quorum notas tradit in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem. Eoſdem præterea non poſſe mergi, ne veſte quidem degravatos. Haud diſſimile iis genus Pharnacum in Æthiopiâ prodidit Damon, quorum ſudor tabem contactis corporibus adferat.

Feminas quidem omnes ubique viſu nocere, quæ duplices pupillas habeant, Cicero quoque apud nos auctor eſt. Adeò naturæ, cùm ferarum morem veſcendi humanis viſceribus in homine genuiſſet, gignere etiam in toto corpore, & in quorumdam oculis quoque venena placuit: ne quid uſquam mali eſſet, quod in homine non eſſet.

Haud procul urbe Româ in Faliſcorum agro familiæ ſunt paucæ, quæ vocantur Hirpi: hæ ſacrificio annuo, quod fit ad

montem Soractem Apollini, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes non aduruntur. Et ob id perpetuo ſenatuſconſulto militiæ omniumque aliorum munerum vacationem habent.

Quorumdam corpori partes naſcuntur ad aliqua mirabiles: ſicut Pyrrho regi pollex in dextero pede, cujus tactu lienosis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuiſſe tradunt, conditumque loculo in templo.

Præcipuè India Æthiopumque tractus miraculis ſcatent. Maxima in Indiâ gignuntur animalia. Indicio ſunt canes grandiores ceteris. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut ſagittis ſuperjaci nequeant. Hæc facit ubertas ſoli, temperies cæli, aquarum abundantia, (si libeat credere) ut ſub unâ ficu turmæ condantur equitum. Arundines verò tantæ proceritatis, ut singula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.

Multos ibi quina cubita conſtat longitudine excedere: non exſpuere: non capitis, aut dentium; aut oculorum ullo dolore adfici, raró aliarum corporis partium: tam moderato Solis vapore durari. Philoſophos eorum, quos Gymnoſophiſtas vocant ab exortu ad occaſum perſtare, contuentes Solem immobilibus oculis: ferventibus arenis toto die alternis pedibus

inſiſtere. In monte, cui nomen eſt Nulo, homines eſſe aversis plantis, octonos digitos in singulis habentes, auctor eſt Megaſthenes.

In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, unguibus armatum venatu & aucupio veſci. Horum ſupra centum viginti millia fuiſſe prodente ſe Ctesias ſcribit: & in quadam gente Indiæ, feminas ſemel in vitâ parere, genitoſque confeſtim caneſcere. Item hominum genus, qui Monocoli vocarentur, singulis cruribus, miræ pernicitatis ad ſaltum: eoſdemque Sciapodas vocari, quòd in majori æſtu humi jacentes reſupini, umbrâ ſe pedum protegant: non longè eos a Troglodytis abeſſe. Rurſuſque ab his occidentem versùs, quoſdam sine cervice oculos in humeris habentes.

Sunt & Satyri Subſolanis Indorum montibus (Catharcludorum dicitur regio) pernicissimum animal: cùm quadrupedes, tum rectè currentes, humanâ effigie, propter velocitatem, nisi ſenes aut ægri, non capiuntur. Choromandarum gentem vocat Tauron, silveſtrem, sine voce, ſtridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in meridianis Indiæ, viris plantas eſſe cubitales: feminis adeò parvas, ut Struthopodes appellentur.

Megaſthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantùm habentem, anguium modo loripedem, vocari Scyritas. Ad extremos fines Indiæ ab oriente circa fontem Gangis, Aſtomorum gentem sine ore, corpore toto hirtam veſtiri frondium lanugine, halitu tantùm viventem & odore quem naribus trahant. Nullum illis cibum, nullumque potum: tantùm radicum florumque varios odores & silveſtrium malorum, quæ ſecum portant longiore itinere, ne desit olfactus: graviore paulo odore haud difficulter exanimari.

Supra hos extremâ in parte montium Triſpithami, Pygmæique narrantur, ternas ſpithamas longitudine, hoc eſt, ternos dodrantes non excedentes, ſalubri cælo, ſemperque vernante, montibus ab Aquilone oppositis: quos a gruibus infeſtari Homerus quoque prodidit. Fama eſt, insidentes arietum caprarumque dorsis, armatos ſagittis veris tempore univerſo agmine ad mare deſcendere, & ova pulloſque earum alitum conſumere: ternis expeditionem eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resiſti. Caſas eorum luto, penniſque & ovorum putaminibus conſtrui. Ariſtoteles in cavernis vivere Pygmæos tradit: cetera de his, ut reliqui.

Cyrnos Indorum genus Isigonus annis centenis quadragenis vivere. Item Æthio-

pas Macrobios & Seras exiſtimat, & qui Athon montem incolant: hos quidem, quia viperinis carnibus alantur: itaque nec capiti, nec veſtibus eorum noxia corpori ineſſe animalia.

Onesicritus, quibus locis Indiæ umbræ non sint, corpora hominum cubitorum quinûm, & binorum palmorum exsiſtere, & vivere annos centum triginta, nec ſeneſcere, ſed ut medio ævo, mori. Crates Pergamenus Indos, qui centenos annos excedant, Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Ctesias gentem ex his, quæ appelletur Pandore, in convallibus sitam, annos ducenos vivere, in juventâ candido capillo, qui in ſenectute nigreſcat. Contrà alios, quadragenos non excedere annos, junctos Macrobiis, quorum feminæ ſemel pariant: idque & Agatharchides tradit. Præterea locuſtis eos ali, & eſſe pernices. Mandorum nomen iis dedit Clitarchus, & Megaſthenes, trecentoſque eorum vicos adnumerat. Feminas ſeptimo ætatis anno parere, ſenectam quadragesimo accidere.

Artemidorus, in Taprobanâ inſulâ longissimam vitam sine ullo corporis languore traduci. Duris, Indorum quoſdam cum feris coire, mixtoſque & ſemiferos eſſe partus. In Calingis ejuſdem Indiæ gente quinquennes concipere feminas,

octavum vitæ annum non excedere. Et alibi caudâ villosâ homines naſci pernicitatis eximiæ, alios auribus totos contegi. Oritas ab Indis Arbis fluvius diſterminat. Hi nullum alium cibum novere, quàm piſcium, quos unguibus diſſectos Sole torreant: atque ita panem ex his faciunt, ut refert Clitarchus, Troglodytas ſuper Æthiopiam velociores eſſe equis, Pergamenus Crates. Item Æthiopas octona cubita longitudine excedere: Syrbotas vocari gentem eam.

Nomadum Æthiopum, ſecundùm flumen Aſtragum ad ſeptemtrionem vergentium, gens Meniſminorum appellata, abeſt ab oceano dierum itinere viginti, animalium, quæ Cynocephalos vocamus, lacte vivit, quorum armenta paſcit maribus interemptis, præterquam ſobolis causâ. In Africæ ſolitudinibus hominum ſpecies obviæ ſubinde fiunt, momentoque evaneſcunt. Hæc atque talia ex hominum genere ludibria ſibi, nobis miracula, ingenioſa fecit natura. Et ſingula quidem, quæ facit in dies, ac propè horas, quis enumerare valeat? ad detegendam ejus potentiam, ſatis ſit inter prodigia poſuiſſe gentes. Hinc ad confeſſa in homine pauca.

III. 3. Tergeminos naſci certum eſt, Horatiorum Curiatiorumque exemplo: ſu-

pra, inter oſtenta dicitur: præterquam in Ægypto, ubi fetifer potu Nilus amnis. Proximè, ſupremis divi Auguſti, Fauſta quædam e plebe, Oſtiæ duos mares, totidem feminas enixa, famem, quæ conſecuta eſt, portendit haud dubiè. Reperitur & in Peloponneſo binos quater enixa, majoremque partem ex omni ejus vixiſſe partu. Et in Ægypto ſeptenos uno utero ſimul gigni auctor eſt Trogus. Gignuntur & utriuſque ſexûs, quos Hermaphroditos vocamus, olim Androgynos vocatos, & in prodigiis habitos, nunc verò in deliciis.

Pompeius Magnus in ornamentis theatri mirabiles famâ poſuit effigies, ob id diligentiùs magnorum artificum ingeniis elaboratas: inter quas legitur Eutychis, a xx. liberis rogo illata, Trallibus enixa xxx. partus. Alcippe elephantum, quamquam id inter oſtenta eſt. Namque & ſerpentem peperit inter initia Marſici belli ancilla. Multiformes pluribus modis inter monſtra partus eduntur. Claudius Cæſar ſcribit Hippocentaurum in Theſſaliâ natum eodem die interiiſſe. Et nos principatu ejus allatum illi ex Ægypto in melle vidimus. Eſt inter exempla, in uterum protinus reverſus infans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta eſt.

Ex feminis mutari in mares, non eſt fabuloſum

bulofum. Invenimus in annalibus, P. Licinio Craſſo, C. Cassio Longino coſſ. Casini puerum factum ex virgine ſub parentibus, juſſuque aruſpicum deportatum in inſulam deſertam. Licinius Mucianus prodidit, viſum a ſe Argis Areſcontem, cui nomen Areſcuſæ fuiſſet: nupsiſſe etiam, mox barbam & virilitatem proveniſſe, uxoremque duxiſſe. Ejuſdem fortis & Smyrnæ puerum a ſe viſum. Ipſe in Africâ vidi mutatum in marem nuptiarum die, L. Coſsicium civem Thyſdritanum.

Editis geminis raram eſſe, aut puerperæ, aut puerperio, præterquam alteri, vitam: si verò utriuſque ſexûs editi sint gemini, rariorem utrique ſalutem: feminas gigni celeriùs, quàm mares, sicuti celeriùs ſeneſcere: ſæpius in utero moveri mares, & in dexterâ fere geri parte, in lævâ feminas, conſtat.

IV. 5. Ceteris animantibus ſtatum, & pariendi, & partûs gerendi tempus eſt: homo toto anno, & incerto gignitur ſpatio. Alius ſeptimo menſe, alius octavo, & uſque ad initia decimi undecimique. Ante ſeptimum menſem haud umquam vitalis eſt. Septimo non nisi pridie poſterove plenilunii die, aut interlunio concepti naſcuntur. Tralatitium in Ægypto eſt & octavo gigni. Jam quidem & in Italiâ tales partus eſſe vitales, contra priſcorum opi-

niones. Variant hæc pluribus modis. Veſtilia C. Herdicii, ac poſtea Pomponii, atque Orfiti clariſſimorum civium conjux, ex his quatuor partus enixa, ſeptimo ſemper menſe, genuit Suillium Rufum undecimo, Corbulonem ſeptimo, utrumque conſulem: poſtea Cæſoniam Caii principis conjugem, octavo. In quo menſium numero genitis, intra quadrageſimum diem maximus labor: Gravidis autem, quarto & octavo menſe, letaleſque in iis abortus. Maſurius auctor eſt, L. Papirium prætorem, ſecundo herede lege agente, bonorum poſſeſſionem contra eum dediſſe, cùm mater partum ſe XIII. menſibus diceret tuliſſe: quoniam nullum certum tempus pariendi ſtatum videretur.

V. 6. A conceptu decimo die, dolores capitis, oculorum vertigines tenebræque, faſtidium in cibis, redundatio ſtomachi, indices ſunt hominis inchoati. Melior color marem ferenti, & facilior partus: motus in utero quadrageſimo die. Contraria omnia in altero ſexu: ingeſtabile onus, crurum & inguinis levis tumor. Primus autem nonageſimo die motus. Sed plurimùm languoris in utroque ſexu, capillum germinante partu, & in plenilunio: quod tempus editos quoque infantes præcipuè infeſtat. Adeóque inceſſus, atque omne, quidquid dici poteſt, in gravidâ refert;

ut falſioribus cibis uſæ, carentem unguiculis partum edant: &, si reſpiravere, difficiliùs enitantur. Oſcitatio quidem in enixu letalis eſt: sicut ſternuiſſe a coitu, abortivum.

7. Miſeret atque etiam pudet æſtimantem quàm sit frivola animalium ſuperbissimi origo, cùm plerumque abortûs cauſa fiat odor a lucernarum extinctu. His principiis naſcuntur tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem ejus exiſtimas, ſed partum: tu tamen cujus ſemper tinctoria eſt mens, tu qui te deum credis, aliquo ſucceſſu tumens, tanti perire potuiſti: atque etiam hodie minoris potes, quantulo ſerpentis ictus dente: aut etiam, ut Anacreon poeta, acino uvæ paſſæ: ut Fabius ſenator prætor, in lactis hauſtu uno pilo ſtrangulatus. Is demum profectò vitam æquâ lance pensitabit, qui ſemper fragilitatis humanæ memor fuerit.

VI. 8. In pedes procedere naſcentem, contra naturam eſt: quo argumento eos appellavere Agrippas, ut ægre partos: qualiter M. Agrippam ferunt genitum, unico propè felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. Quamquam is quoque adversâ pedum valetudine, miſerâ juventâ, exercito ævo inter arma mor-

teſque, ad noxia ſucceſſu, infelici terris ſtirpe omni, ſed per utraſque Agrippinas maximè, quæ Caium & Domitium Neronem principes genuere, totidem faces generis humani: præterea brevitate ævi, quinquagesimo uno raptus anno, in tormentis adulteriorum conjugis, ſocerique prægravi ſervitio, luiſſe augurium præpoſteri natalis exiſtimatur. Neronem quoque paulo antè principem, & toto principatu ſuo hoſtem generis humani, pedibus genitum parens ejus ſcribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos eſt, pedibus efferri.

VII. 9. Auſpicatiùs enectâ parente gignuntur: sicut Scipio Africanus prior natus, primuſque Cæſarum a cæſo matris utero dictus: quâ de causâ & Cæſones appellati. Simili modo natus & Manilius, qui Carthaginem cum exercitu intravit.

VIII. 10. Vopiſcos appellabant e geminis, qui retenti utero naſcerentur, altero interempto abortu. Namque maxima, etsi rara, circa hoc miracula exsiſtunt.

IX. 11. Præter mulierem, pauca animalia coitum novere gravida. Unum quidem omnino, aut alterum ſuperfetat. Exſtat in monumentis etiam medicorum, & quibus talia conſectari curæ fuit, uno abortu duodecim puerperia egeſta. Sed ubi paululum temporis inter duos conceptus

intercessit, utrumque perfertur: ut in Hercule & Iphicle fratre ejus apparuit: & in eâ, quæ gemino partu, alterum marito similem, alterumque adultero genuit: item in Proconnesiâ ancillâ, quæ ejuſdem diei coitu, alterum domino similem, alterum procuratori ejus: & in aliâ, quæ unum juſto partu, quinque menſium alterum edidit. Rurſus in aliâ, quæ ſeptem menſium edito puerperio, inſecutis menſibus geminos enixa eſt.

X. Jam illa vulgata, variè ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eademque parte truncos: ſigna quædam, nævoſque, & cicatrices etiam regenerari. Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur.

12. In Lepidorum gente tres, intermiſſo ordine, obducto membranâ oculo, genitos accepimus. Similes quidem alios avo: & ex geminis quoque alterum patri, alterum matri: annoque pòſt genitum, majori ſimilem fuiſſe, ut geminum. Quaſdam ſibi ſimiles ſemper parere, quaſdam viro, quaſdam nulli, quaſdam feminam patri, marem ſibi. Indubitatum exemplum eſt Nicæi nobilis pyctæ Byzantii geniti, qui adulterio Æthiopis natâ matre, nil a ceteris colore differente, ipſe avum regeneravit Æthiopem.

Similitudinum quidem in mente reputa-

tio eſt, & in quâ credantur multa fortuitâ pollere, viſus, auditus, memoria, hauſtæque imagines ſub ipſo conceptu. Cogitatio etiam utriuſlibet animum ſubitò tranſvolans, effingere ſimilitudinem aut miſcere exiſtimatur. Ideoque plures in homine, quàm in ceteris omnibus animalibus differentiæ, quoniam velocitas cogitationum, animique celeritas, & ingenii varietas multiformes notas imprimat: cùm ceteris animantibus immobiles ſint animi, & ſimiles omnibus, ſinguliſque in ſuo cuique genere. Antiocho regi Syriæ e plebe nomine Artemon in tantum ſimilis fuit, ut Laodice conjux regia, necato jam Antiocho, mimum per eum commendationis, regnique ſucceſſionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam e plebe, & Publicius etiam ſervitute liberatus, indiſcretâ propè ſpecie fuere ſimiles, illud os probum reddentes, ipſumque honorem eximiæ frontis. Qualis cauſa patri quoque ejus, Menogenis coci ſui cognomen impoſuit, jam Strabonis a ſpecie oculorum habenti, vitium imitata & in ſervo: Scipioni, Serapionis: is erat ſuarii negotiatoris vile mancipium. Ejuſdem familiæ Scipioni poſt eum cognomen Salutio mimus dedit: ſicut Spinther ſecundarum, tertiarumque Pamphilus, collegio Lentuli & Metelli coſſ. In quo perquam

importunè fortuitum hoc quoque fuit, duorum ſimul conſulum in ſcenâ imagines cerni. E diverſo L. Plancus orator, hiſtrioni Rubrio, cognomen impoſuit. Rurſus Curioni patri Burbuleius, itemque Meſſalæ cenſorio Menogenes, perinde hiſtriones. Suræ quidem proconſulis etiam rictum in loquendo, contractionemque linguæ, & ſermonis tumultum, non imaginem modò, piſcator quidam in Siciliâ reddidit. Cassio Severo celebri oratori, armentarii Mirmillonis objecta ſimilitudo eſt. Toranius mango Antonio jam triumviro, eximios formâ pueros, alterum in Aſiâ genitum, alterum trans Alpes, ut geminos vendidit: tanta unitas erat. Poſtquam deinde ſermone puerorum detectâ fraude a furente increpitus Antonio eſt: inter alia magnitudinem pretii conquerente, (nam ducentis mercatus erat ſeſtertiis,) reſpondit verſutus ingenii mango, « ob id ipſum ſe tanti vendidiſſe, quo» niam non eſſet mira ſimilitudo in ullis » eodem utero editis: diverſarum quidem » gentium natales tam concordi figurâ re» periri, ſuper omnem eſſe taxationem. » Adeóque tempeſtivam admirationem intulit, ut ille proſcriptor animus, modò & contumeliâ furens, non aliud in cenſu magis ex fortunâ ſuâ duceret.

XI. 13. Eſt quædam privatim diſſocia-

tio corporum : & inter ſe ſteriles, ubi cum aliis junxere, gignunt : ſicut Auguſtus & Livia. Item alii aliæque feminas tantùm generant, aut mares : plerumque & alternant : ſicut Gracchorum mater duodecies, & Agrippina Germanici novies. Aliis ſterilis eſt juventa, aliis ſemel in vitâ datur gignere. Quædam non perferunt partus : quales, si quando medicina & cura vicere, feminam fere gignunt. Divus Auguſtus in reliquâ exemplorum raritate, neptis ſuæ nepotem vidit genitum quo excessit anno, M. Silanum : qui cùm Asiam obtineret poſt conſulatum, Neronis principis ſucceſsione, veneno ejus interemptus eſt. Q. Metellus Macedonicus, cùm ſex liberos relinqueret, undecim nepotes reliquit : nurus verò, generoſque, & omnes qui ſe patris appellatione ſalutarent, viginti ſeptem. In actis temporum divi Auguſti invenitur duodecimo conſulatu ejus, Lucioque Sullâ collegâ, a. d. III. Idus Aprilis, C. Criſpinum Hilarum ex ingenuâ plebe Feſulanâ, cum liberis novem, (in quo numero filiæ duæ fuerunt,) nepotibus XXVII. pronepotibus XXIX. neptibus octo prolatâ pompâ, cum omnibus his in Capitolio immolaſſe.

XII. 14. Mulier poſt quinquageſimum annum non gignit, majorque pars quadrageſimo profluvium genitale ſiſtit. Nam

in viris Maſſiniſſam regem, poſt LXXXVI. annum generaſſe filium, quem Methymathnum appellaverit, clarum eſt: Catonem cenſorium octogesimo exacto, e filiâ Salonii clientis ſui. Quâ de causâ, aliorum ejus liberorum propago, Liciniani ſunt cognominati, hi Saloniani, ex quibus Uticensis fuit. Nuper etiam L. Volusio Saturnino, in Urbis præfecturâ extincto, notum eſt Corneliâ Scipionum gentis, Volusium Saturninum, qui fuit conſul, genitum poſt LXII. annum. Et uſque ad LXXV. apud ignobiles vulgaris reperitur generatio.

XIII. 15. Solum autem animal menſtruale mulier eſt: inde unius utero, quas appellarunt molas. Ea eſt caro informis, inanima, ferri ictum & aciem reſpuens. Movetur, siſtitque menſes: & ut partus, aliàs letalis, aliàs unà ſeneſcens, aliquando alvo citatiore excidens. Simile quiddam & viris in ventre gignitur, quod vocant ſcirron: sicut Oppio Capitoni prætorio viro. Sed nihil facilè reperiatur mulierum profluvio magis monſtrificum. Aceſcunt ſuperventu muſta, ſterileſcunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus inſedêre, decidunt: ſpeculorum fulgor aſpectu ipſo hebetatur, acies ferri præſtringitur, eboriſque nitor: alvei apium emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo proti-

nus corripit, odorque dirus: & in rabiem aguntur guſtato eo canes, atque inſanabili veneno morſus inficitur. Quin & bituminum ſequax alioquin ac lenta natura, in lacu Judææ, qui vocatur Aſphaltites, certo tempore anni ſupernatans, non quit sibi avelli, ad omnem contactum adhærens, præterquam filo, quod tale virus infecerit. Etiam formicis, animali minimo, ineſſe ſenſum ejus ferunt: abjicique geſtatas fruges, nec poſtea repeti. Et hoc tale tantumque omnibus tricenis diebus malum in muliere exsiſtit, & trimeſtri ſpatio largius. Quibuſdam verò ſæpius menſe: sicut aliquibus numquam: ſed tales non gignunt, quando hæc eſt generando homini materia, ſemine e maribus coaguli modo hoc in ſeſe glomerante, quod deinde tempore ipſo animatur, corporaturque. Ergo cùm gravidis fluxit, invalidi aut non vitales partus eduntur, aut ſanioſi, ut auctor eſt Nigidius.

16. Idem, lac feminæ non corrumpi alenti partum, si ex eodem viro rurſus conceperit, arbitratur.

XIV. Incipiente autem hoc ſtatu, aut desinente, conceptus facillimi traduntur. Fecunditatis in feminis prærogativam accepimus, inunctis medicamine oculis, ſalivam infici.

XV. Ceterùm editis primores ſeptimo menſe gigni dentes, priúſque in ſuperâ

fere parte haud dubium eſt. Septimo eoſdem decidere anno, alioſque ſuffici. Quoſdam & cum dentibus naſci, ſicut M'. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus eſt: & Cn. Papirium Carbonem, præclaros viros. In feminis ea res inauſpicati fuit exempli, regum temporibus. Cùm ita nata eſſet Valeria, exitio civitati, in quam delata eſſet, futuram, reſponſo aruſpicum vaticinante, Sueſſam Pometiam illâ tempeſtate florentiſſimam deportata eſt, veridico exitu conſecuto. Quaſdam concreto genitali gigni, infauſto omine, Cornelia Gracchorum mater indicio eſt. Aliqui vice dentium, continuo oſſe gignuntur: ſicuti Prusiæ regis Bithyniorum filius, ſupernâ parte oris.

Dentes autem tantùm invicti ſunt ignibus, nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, cavantur tabe pituitæ. Candorem trahunt quodam medicamine. Uſu atteruntur, multóque primùm in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantùm & alimentis neceſſarii: quippe vocis ſermoniſque regimen primores tenent, concentu quodam excipientes ictum linguæ, ſerieque ſtructuræ, atque magnitudine mutilantes, mollienteſve, aut hebetantes verba: & cùm defuere, explanationem omnem adimentes.

Quin & augurium in hac eſſe creditur,

parte. Triceni bini viris adtribuuntur, exceptâ Turdulorum gente: quibus plures fuere, longiora promitti vitæ putant ſpatia. Feminis minor numerus: quibus in dexterâ parte gemini ſupernè, a canibus cognominati, fortunæ blandimenta pollicentur, ſicut in Agrippinâ Domitii Neronis matre: contrà in lævâ. Hominem priùs quàm genito dente cremari, mos gentium non eſt. Sed mox plura de hoc, cùm membratim hiſtoria decurret.

Riſiſſe eodem die, quo genitus eſſet, unum hominem accepimus Zoroaſtrem. Eidem cerebrum ita palpitaſſe, ut impoſitam repelleret manum, futuræ præſagio ſcientiæ.

XVI. In trimatu ſuo cuique dimidiam eſſe menſuram futuræ certum eſt. In plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri, propemodum obſervatur: raroſque patribus proceriores, conſumente ubertatem ſeminum exuſtione, in cujus vices nunc vergat ævum. In Cretâ terræ motu rupto monte inventum eſt corpus ſtans XLVI. cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuiſſe arbitrantur. Oreſtis corpus oraculi juſſu refoſſum, VII. cubitorum fuiſſe, monumentis creditur. Jam verò ante annos propè mille, vates ille Homerus non ceſſavit minora corpora mortalium, quàm priſca, conqueri. Nævii Pollionis

amplitudinem annales non tradunt. Sed quia populi concurſu pæne interemptus eſſet, prodigii vice habitum. Proceriſſimum hominum ætas noſtra divo Claudio principe Gabbaram nomine, ex Arabiâ advectum novem pedum, & totidem unciarum vidit. Fuere ſub divo Auguſto ſemipede addito, quorum corpora ejus miraculi gratiâ, in conditorio Salluſtianorum adſervabantur hortorum. Poſioni & Secundillæ erant nomina.

Eodem præside, minimus homo duos pedes & palmum, Conopas nomine, in deliciis Juliæ neptis ejus fuit: & mulier Andromeda liberta Juliæ Auguſtæ. Manium Maximum, & M. Tullium equites Romanos, binûm cubitorum fuiſſe, auctor eſt M. Varro: & ipsi vidimus in loculis adservatos. Seſquipedales gigni, quoſdam longiores, in trimatu implentes vitæ curſum, haud ignotum eſt.

XVII. Invenimus in monumentis, Salamine Euthymenis filium, in tria cubita triennio adoleviſſe, inceſſu tardum, ſenſu hebetem; & jam puberem factum voce robuſtâ, abſumptum contractione membrorum ſubitâ, triennio circumacto. Ipsi non pridem vidimus eadem ferme omnia præter pubertatem, in filio Cornelii Taciti equitis Romani, Belgicæ Galliæ rationes procurantis. Εκτραπέλυς Græci vocant eos: in Latio non habent nomen.

17. Quod ſit homini ſpatium a veſtigio ad verticem, id eſſe passis manibus inter longissimos digitos obſervatum eſt, sicuti vires dexterâ parte majores, quibuſdam æquas utraque, aliquibus lævâ manu præcipuas: nec id umquam in feminis.

XVIII. Mares præſtare pondere, & defuncta viventibus corpora omnium animalium, & dormientia vigilantibus. Virorum cadavera ſupina fluitare, feminarum prona, velut pudori defunctarum parcente naturâ.

18. Concretis quoſdam ossibus, ac sine medullis vivere accepimus. Signum eorum eſſe, nec sitim ſentire, nec ſudorem emittere: quamquam & voluntate ſcimus sitim victam: equitemque Romanum Julium Viatorem e Vocontiorum gente fœderatâ, in pupillaribus annis, aquæ ſubter cutem fuſæ morbo, prohibitum humore a medicis, naturam feciſſe conſuetudine, atque in ſenectâ caruiſſe potu. Nec non & alii multa sibi imperavere.

19. Ferunt Craſſum, avum Crassi in Parthis interempti, numquam risiſſe, ob id Agelaſtum vocatum: sicut nec fleſſe multos. Socratem clarum ſapientiâ eodem ſemper viſum vultu, nec aut hilaro magis, aut turbato. Exit hic animi tenor aliquando in rigorem quemdam, torvitatemque naturæ duram & inflexibilem, affe-

ctuſque humanos adimit, quales ἀπαθεῖς Græci vocant, multos ejus generis experti: quodque mirum ſit, auctores maximè ſapientiæ, Diogenem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quidem etiam in totius odium generis humani evectum. Sed hæc parva naturæ inſignia in multis varia cognoſcuntur: ut in Antoniâ Drusi numquam exſpuiſſe, in Pomponio conſulari poetâ numquam ructaſſe. Quibus naturâ concreta ſunt oſſa, qui ſunt rari admodum, cornei vocantur.

XIX. 20. Corpore veſco, ſed eximiis viribus Tritannum, in gladiatorio ludo, Samnitium armaturâ celebrem, filiumque ejus militem Magni Pompeii, & rectos & tranſverſos cancellatim toto corpore habuiſſe nervos, in brachiis etiam manibuſque, auctor eſt Varro in prodigioſâ virium elatione. Atque etiam hoſtem ab eo ex provocatione dimicantem, inermi dextrâ uno digito ſuperatum, & poſtremo correptum in caſtra tranſlatum. At Vinnius Valens meruit in prætorio divi Auguſti centurio, vehicula cum culeis onuſta, donec exinanirentur, ſuſtinere ſolitus: carpenta adprehenſa unâ manu retinere, obnixus contrà nitentibus jumentis: & alia mirifica facere, quæ inſculpta monumento ejus ſpectantur. Ideo M. Varro: « Ruſticellus, inquit, Her-

« cules appellatus, mulum ſuum tollebat » : Fusius Salvius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus & ducenaria duo humeris contra ſcalas ferebat. Nos quoque vidimus Athanatum nomine, prodigioſæ oſtentationis, quingenario thorace plumbeo indutum, cothurniſque quingentorum pondo calciatum per ſcenam ingredi. C. Milonem athletam, cùm conſtitiſſet, nemo veſtigio educebat : malum tenenti nemo digitum corrigebat.

XX. Cucurriſſe MCXL. ſtadia, ab Athenis Lacedæmonem, biduo Philippidem, magnum erat : donec Anyſtis curſor Lacedæmonius, & Philonides Alexandri Magni, a Sicyone Elin, uno die mille ducenta ſtadia cucurrerunt. Nunc quidem in Circo quoſdam CLX. M. paſſuum tolerare non ignoramus. Nuperque Fonteio & Vipſtano coſſ. annos VIII. genitum puerum a meridie ad veſperam LXXV. millia paſſ. cucurriſſe. Cujus rei admiratio ita demum ſolida perveniet, si quis cogitet nocte ac die longissimum iter vehiculis tribus Tiberium Neronem emenſum, feſtinantem ad Druſum fratrem ægrotum in Germaniâ : in eo fuerunt CC. millia paſſuum.

XXI. 21. Oculorum acies vel maximè fidem excedentia invenit exempla. In nuce incluſam Iliada Homeri carmen, in membranâ ſcriptum, tradidit Cicero. Idem,

fuiſſe qui pervideret CXXXV. M. paſſuum. Huic & nomen M. Varro reddidit, Strabonem vocatum. Solitum autem Punico bello, a Lilybæo Siciliæ promontorio, exeunte claſſe e Carthaginis portu, etiam numerum navium dicere. Callicrates ex ebore formicas & alia tam parva fecit animalia, ut partes earum a ceteris cerni non poſſent. Myrmecides quidem in eodem genere inclaruit, a quo quadrigam ex eadem materiâ, quam muſca integeret alis, fabricatam, & navem, quam apicula pinnis abſconderet.

XXII. 22. Auditus unum exemplum habet mirabile, prœlium, quo Sybaris deleta eſt, eo die quo geſtum erat, auditum Olympiæ. Nam Cimbricæ victoriæ, Caſtoreſque Romani, qui Perſicam victoriam ipſo die, quo contigit, nuntiavere, viſus, & numinum fuere præſagia.

XXIII. 23. Patientia corporis, ut eſt crebra ſors calamitatum, innumera documenta peperit. Clariſſimum in feminis, Leænæ meretricis, quæ torta non indicavit Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas: in viris, Anaxarchi, qui ſimili de causâ cùm torqueretur, præroſam dentibus linguam, unamque ſpem indicii, in tyranni os exſpuit.

XXIV. 24. Memoria, neceſſarium maximè vitæ bonum, cui præcipua haud facile dic-

tu eſt, tam multis gloriam ejus adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu ſuo militibus nomina reddidit: L. Scipio, populo Romano: Cineas Pyrrhi regis legatus, ſenatui & equeſtri ordini Romæ, poſtero die quàm advenerat. Mithridates duarum & viginti gentium rex, totidem linguis jura dixit, pro concione ſingulas ſine interprete adfatus. Charmadas quidam in Græciâ, quæ quis exegerat volumina in bibliothecis, legentis modo repræſentavit. Ars poſtremò ejus rei facta, & inventa eſt, a Simonide melico, conſummata a Metrodoro Scepsio, ut nihil non iiſdem verbis redderetur auditum. Nec aliud eſt æquè fragile in homine, morborum & caſûs injurias atque etiam metus ſentiens, aliàs particulatim, aliàs univerſa. Ictus lapide oblitus eſt literas tantùm. Ex præalto tecto lapſus, matris & adfinium, propinquorumque cepit oblivionem: Alius ægrotus, ſervorum etiam: ſui verò nominis Meſſala Corvinus orator. Itaque ſæpe deficere tentat, ac meditatur, vel quieto corpore & valido. Somno quoque ſerpente amputatur, ut inanis mens quærat, ubi ſit loci.

XXV. Animi vigore præſtantiſſimum arbitror genitum Cæſarem dictatorem. Nec virtutem conſtantiamque nunc commemoro, nec ſublimitatem omnium capacem

quæ cælo continentur: ſed proprium vigorem celeritatemque quodam igne volucrem. Scribere aut legere, ſimul dictare & audire ſolitum accepimus. Epiſtolas verò tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare: aut si nihil aliud ageret, ſeptenas. Idem signis collatis quinquagies dimicavit: ſolus M. Marcellum tranſgreſſus, qui undequadragies dimicaverat. Nam præter civiles victorias, undecies centena, & XCII. M. hominum occiſa prœliis ab eo, non equidem in gloriâ poſuerim, tantam etiam coactam, humani generis injuriam: quod ita eſſe confeſſus eſt ipſe, bellorum civilium ſtragem non prodendo.

XXVI. Juſtiùs Pompeio Magno tribuatur DCCCXLVI. naves piratis ademiſſe: Cæſari proprium & peculiare sit, præter ſuprà dicta, clementiæ insigne: quâ uſque ad pœnitentiam omnes ſuperavit. Idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari non poſſit aliud. Spectacula enim edita effuſaſque opes, aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriæ faventis eſt. Illa fuit vera & incomparabilis invicti animi ſublimitas: captis apud Pharſaliam Pompeii Magni ſcriniis epiſtolarum, iterumque apud Thapſum Scipionis, concremaſſe ea optimâ fide, atque non legiſſe.

XXVII. 26. Verùm ad decus imperii

Rom. non ſolùm ad viri unius pertinet victoriam, Pompeii Magni titulos omnes, triumphoſque hoc in loco nuncupari: æquato non modò Alexandri Magni rerum fulgore, ſed etiam Herculis propè ac Liberi patris. Igitur Siciliâ recuperatâ, unde primùm, Sullanus in reip. causâ exoriens, auſpicatus eſt: Africâ verò totâ ſubactâ, & in ditionem redactâ, Magnique nomine in ſpolium inde capto, eques Rom. (id quod antea nemo) curru triumphali revectus eſt, & ſtatim ad Solis occaſum tranſgreſſus, excitatis in Pyrenæo tropæis, oppida DCCCLXXVI. ab Alpibus ad fines Hiſpaniæ ulterioris in ditionem redacta victoriæ ſuæ adſcripsit, & majore animo Sertorium tacuit: belloque civili (quod omnia externa conciebat) extincto, iterum triumphales currus eques Rom. induxit, toties imperator, antequam miles. Poſtea ad tota maria, & deinde Solis ortus miſſus, hos retulit patriæ titulos, more ſacris certaminibus vincentium. Neque enim ipsi coronantur, ſed patrias ſuas coronant. Hos ergo honores Urbi tribuit in delubro Minervæ, quod ex manubiis dicabat. CN. POMPEIUS MAGNUS IMP. BELLO XXX. ANNORUM CONFECTO, FUSIS, FUGATIS, OCCISIS, IN DEDITIONEM ACCEPTIS HOMINUM CENTIES VICIES SEMEL LXXXIII. M. DEPRESSIS AUT CAPTIS NAVIBUS DCCC-

XLVI. OPPIDIS, CASTELLIS MDXXXVIII. IN FIDEM RECEPTIS: TERRIS A MÆOTIS LACU AD RUBRUM MARE SUBACTIS, VOTUM MERITO MINERVÆ. Hoc eſt breviarium ejus ab Oriente. Triumphi verò, quem duxit a. d. tertium Kalendas Octobres, M. Piſone, M. Meſſalâ conſulibus, præfatio hæc fuit: CUM ORAM MARITIMAM A PRÆDONIBUS LIBERASSET, ET IMPERIUM MARIS POPULO ROMANO RESTITUISSET: EX ASIA, PONTO, ARMENIA, PAPHLAGONIA, CAPPADOCIA, CILICIA, SYRIA, SCYTHIS, IUDÆIS, ALBANIS, IBERIA, INSULA CRETA, BASTERNIS, ET SUPER HÆC DE REGIBUS MITHRIDATE ATQUE TIGRANE TRIUMPHAVIT. Summa ſummarum in illâ gloriâ fuit, (ut ipſe in concione dixit, cùm de rebus ſuis diſſereret,) Asiam ultimam provinciarum accepiſſe, eamdemque mediam patriæ reddidiſſe. Si quis e contrario ſimili modo velit percenſere Cæſaris res, qui major illo apparuit, totum profectò terrarum orbem enumeret: quod infinitum eſſe conveniet.

XXVIII. 27. Ceteris virtutum generibus variè & multi fuere præſtantes. Cato primus Porciæ gentis tres ſummas in homine res præſtitiſſe exiſtimatus, ut eſſet optimus orator, optimus imperator, optimus ſenator: quæ mihi omnia, etiamsi non priùs, attamen clariùs fulsiſſe in Scipione

Æmiliano videntur, dempto præterea plurimorum odio, quo Cato laboravit. Itaque ſit proprium Catonis, quater & quadragies cauſam dixiſſe, nec quemquam ſæpius poſtulatum, & ſemper abſolutum.

XXIX. 28. Fortitudo in quo maximè exſtiterit, immenſæ quæſtionis eſt, utique ſi recipiatur poetica fabulositas. Q. Ennius T. Cæcilium Dentrem, fratremque ejus præcipuè miratus, propter eos ſextumdecimum adjecit annalem. L. Siccius Dentatus, qui tribunus plebis fuit, Sp. Tarpeio, A. Aterio conſulibus, haud multò poſt exactos reges, vel numerosissima ſuffragia habet, centies vicies prœliatus, octies ex provocatione victor, quadraginta quinque cicatricibus adverſo corpore insignis, nullâ in tergo. Item ſpolia cepit XXXIV. donatus haſtis puris duodeviginti, phaleris XXV. torquibus tribus & LXXX. armillis CLX. coronis XXVI. civicis XIV. aureis VIII. muralibus III. obsidionali unâ, fiſco æris X. captivis & XX. simul bubus, imperatores novem ipsius maximè operâ triumphantes ſecutus: præterea (quod optimum in operibus ejus reor) uno ex ducibus T. Romilio ex conſulatu ad populum convicto malè acti imperii.

Rei militaris haud minora forent Manlii Capitolini decora, ni perdidiſſet illa exitu vitæ. Ante decimum ſeptimum an-

num bina ceperat ſpolia. Primus omnium eques muralem acceperat coronam, VI. civicas, XXXVII. dona, XXIII. cicatrices adverſo corpore exceperat: P. Servilium magiſtrum equitum ſervaverat, ipſe vulneratus humerum ac femur. Super omnia, Capitolium ſummamque rem in eo ſolus a Gallis ſervaverat, si non regno ſuo ſervaſſet. Verùm ſunt in his quidem virtutis opera magna, ſed majora fortunæ.

M. Sergio, ut quidem arbitror, nemo quemquam hominum jure prætulerit: licet pronepos Catilina gratiam nomini deroget. Secundo ſtipendio dexteram manum perdidit: ſtipendiis duobus ter & vicies vulneratus eſt: ob id neutrâ manu, neutro pede ſatis utilis: uno tantùm ſervo, plurimis poſtea ſtipendiis debilis miles. Bis ab Annibale captus, (neque enim cum quolibet hoſte res fuit:) bis vinculorum ejus profugus, XX. mensibus nullo non die in catenis aut compedibus cuſtoditus. Siniſtrâ manu ſolâ quater pugnavit, duobus equis insidente eo ſuffossis. Dexteram ſibi ferream fecit, eâque religatâ prœliatus. Cremonam obsidione exemit, Placentiam tutatus eſt: duodena caſtra hoſtium in Galliâ cepit: quæ omnia ex oratione ejus apparent, habitâ cùm in præturâ ſacris arceretur a collegis, ut debilis. Quos hic coronarum acervos conſtructurus hoſte

mutato? Etenim plurimùm refert, in quæ cujuſque virtus tempora inciderit. Quas Trebia, Ticinuſve, aut Traſymenus civicas dedêre? Quæ Cannis corona merita? unde fugiſſe virtutis ſummum opus fuit. Ceteri profectò victores hominum fuere, Sergius vicit etiam fortunam.

XXX. 29. Ingeniorum gloriæ quis poſsit agere delectum, per tot diſciplinarum genera, & tantam rerum operumque varietatem? niſi fortè Homero vate Græco nullum felicius exſtitiſſe convenit, ſive operis fortuna, ſive materia æſtimetur. Itaque Alexander Magnus, (etenim inſignibus judiciis optimè, citraque invidiam, tam ſuperba cenſura peragetur:) inter ſpolia Darii Perſarum regis unguentorum ſcrinio capto, quod erat auro gemmiſque ac margaritis pretioſum, varios ejus uſus amicis demonſtrantibus, (quando tædebat unguenti bellatorem & militiâ ſordidum,) « immo hercule, inquit, librorum Homeri » cuſtodiæ detur »: ut pretiosissimum humani animi opus quàm maximè diviti opere ſervaretur. Item Pindari vatis familiæ penatibuſque juſsit parci, cùm Thebas caperet. Ariſtotelis philoſophi patriam condidit: tantæque rerum claritati tam benignum teſtimonium miſcuit.

Archilochi poetæ interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem

principem defunctum ſepeliri Liber pater juſſit, obsidentibus mœnia Lacedæmoniis: Lyſandro eorum rege in quiete ſæpius admonito, « ut pateretur humari delicias ſuas ». Requisivit rex, quis ſupremum diem Athenis obiiſſet: nec difficulter ex iis, quem deus ſignificaſſet, intellexit: pacemque funeri dedit.

XXXI. 30. Platoni ſapientiæ antiſtiti Dionysius tyrannus, aliàs ſævitiæ ſuperbiæque natus, vittatam navem miſit obviam: ipſe quadrigis albis egredientem in litore excepit. Viginti talentis unam orationem Iſocrates vendidit. Æſchines Atheniensis ſummus orator, cùm accuſationem, quâ fuerat uſus, Rhodiis legiſſet: legit & defensionem Demoſthenis, quâ in illud pulſus fuerat exsilium: mirantibuſque, « tum » magis fuiſſe miraturos dixit, si ipſum » orantem audiviſſent »: in calamitate teſtis ingens factus inimici. Thucydidem imperatorem Athenienſes in exsilium egere, rerum conditorem revocavere, eloquentiam mirati, cujus virtutem damnaverant. Magnum & Menandro in comico ſocco teſtimonium regum Ægypti & Macedoniæ contigit, claſſe & per legatos petito: majus ex ipſo, regiæ fortunæ prælatâ literarum conſcientiâ.

Perhibuere & Romani proceres etiam exteris teſtimonia. Cn. Pompeius confecto

Mithridatico bello intraturus Poſidonii ſapientiæ profeſſione clari domum, fores percuti de more a lictore vetuit: & faſces literarum januæ ſubmiſit is, cui ſe Oriens Occidenſque ſubmiſerat. Cato cenſorius, in illâ nobili trium ſapientiæ procerum ab Athenis legatione, audito Carneade, quamprimùm legatos eos cenſuit dimittendos, quoniam illo viro argumentante, quid veri eſſet haud facilè diſcerni poſſet. Quanta morum commutatio? Ille ſemper alioquin univerſos ex Italiâ pellendos cenſuit Græcos: at pronepos ejus Uticenſis Cato, unum ex tribunatu militum philoſophum, alterum ex Cypriâ legatione deportavit. Eamdemque linguam ex duobus Catonibus, in illo abjeciſſe, in hoc importaſſe, memorabile eſt. Sed & noſtrorum gloriam percenſeamus.

Prior Africanus Q. Ennii ſtatuam ſepulcro ſuo imponi juſſit: clarumque illud nomen, immo verò ſpolium ex tertiâ orbis parte raptum, in cinere ſupremo cum poetæ titulo legi.

Divus Auguſtus carmina Virgilii cremari contra teſtamenti ejus verecundiam vetuit: majuſque ita vati teſtimonium contigit, quàm ſi ipſe ſua probaviſſet.

M. Varronis in bibliothecâ, quæ prima in orbe ab Aſinio Pollione ex manubiis publicata Romæ eſt, unius viventis poſita

imago eſt : haud minore (ut equidem reor) gloriâ, principe oratore & cive, ex illâ ingeniorum, quæ tunc fuit, multitudine, uni hanc coronam dante, quàm cùm eidem Magnus Pompeius piratico ex bello navalem dedit. Innumerabilia deinde ſunt exempla Romana, si perſequi libeat : cùm plures una gens in quocumque genere eximios tulerit, quàm ceteræ terræ.

Sed & quo te, M. Tulli, piaculo taceam ? quove maximè excellentem insigni prædicem ? quo potiùs, quàm universi populi illius gentis amplissimo teſtimonio, & e totâ vitâ tuâ conſulatûs tantùm operibus electis ? Te dicente legem agrariam, hoc eſt, alimenta ſua abdicaverunt tribus : te ſuadente, Roſcio theatralis auctori legis ignoverunt, notataſque ſe diſcrimine ſedis æquo animo tulerunt : te orante, proſcriptorum liberos honores petere puduit : tuum Catilina fugit ingenium : tu M. Antonium proſcripsiſti. Salve primus omnium parens patriæ appellate, primus in togâ triumphum linguæque lauream merite, & facundiæ Latiarumque literarum parens : atque (ut dictator Cæſar, hoſtis quondam tuus, de te ſcripsit) omnium triumphorum lauream adepte majorem, quantò plus eſt, ingenii Romani terminos in tantum promoviſſe, quàm imperii, reliquis animi bonis.

31. Præſtitere ceteros mortales ſapientiâ, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Græcos Socrates, oraculo Apollinis Pythii prælatus cunctis.

XXXII. 32. Rurſus mortales oraculorum ſocietatem dedêre Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta ejus Delphis conſecrando, aureis literis, quæ ſunt hæc: « Noſſe ſe quemque: & nihil nimium cu» pere: comitemque æris alieni atque li» tis, eſſe miſeriam ». Quin & funus ejus, cùm victore filio Olympiæ exſpiraſſet gaudio, tota Græcia proſecuta eſt.

XXXIII. 33. Divinitas, & quædam cælitum ſocietas nobilissima, ex feminis in Sibyllâ fuit: ex viris in Melampode apud Græcos, apud Romanos in Marcio.

XXXIV. 34. Vir optimus ſemel a condito ævo judicatus eſt Scipio Naſica, a jurato ſenatu. Idem in togâ candidâ bis repulsâ notatus a populo. In ſummâ, ei in patriâ mori non licuit: non hercules magis, quàm extra vincula illi ſapientissimo ab Apolline judicato Socrati.

XXXV. 35. Pudicissima femina ſemel, matronarum ſententiâ, judicata eſt Sulpicia Paterculi filia, uxor Fulvii Flacci: electa ex centum præceptis, quæ ſimulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Iterum, religionis experimento, Claudia, inductâ Romam deûm Matre.

XXXVI. 36. Pietatis exempla infinita quidem toto orbe exſtitere : ſed Romæ unum, cui comparari cuncta non queant. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera, ſupplicii causâ carcere inclusâ matre, cùm impetraſſet aditum, a janitore ſemper excuſſa, ne quid inferret cibi, deprehenſa eſt uberibus ſuis alens eam. Quo miraculo, matris ſalus donata pietati eſt, ambæque perpetuis alimentis, & locus ille eidem conſecratus deæ, C. Quinctio, M'. Acilio coſſ. templo Pietatis exſtructo in illius carceris ſede, ubi nunc Marcelli theatrum eſt. Gracchorum pater anguibus prehenſis in domo, cùm reſponderetur, « ipſum » victurum alterius ſexûs interempto » : « Immo verò, inquit, meum necate : Cor» nelia enim juvenis eſt, & parere adhuc poteſt ». Hoc erat uxori parcere, & reipublicæ conſulere. Idque mox conſecutum eſt. M. Lepidus Apuleiæ uxoris caritate poſt repudium obiit. P. Rutilius morbo levi impeditus, nuntiatâ fratris repulsâ in conſulatûs petitione, illico exſpiravit. P. Catienus Plotinus patronum adeò dilexit, ut heres omnibus bonis inſtitutus, in rogum ejus ſe jaceret.

XXXVII. 37. Variarum artium ſcientiâ innumerabiles enituere, quos tamen attingi par ſit florem hominum libantibus : Aſtrologiâ Beroſus, cui ob divinas præ-

dictiones Athenienſes publicè in gymnaſio ſtatuam inauratâ linguâ ſtatuêre. Grammaticâ Apollodorus, cui Amphictyones Græciæ honorem habuere. Hippocrates medicinâ: qui venientem ab Illyriis peſtilentiam prædixit, diſcipuloſque ad auxiliandum circa urbes dimisit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decrevit Græcia. Eamdem ſcientiam in Cleombroto Ceo Ptolemæus rex Megalensibus ſacris donavit C. talentis, ſervato Antiocho rege. Magna & Critobulo fama eſt, extractâ Philippi regis oculo ſagittâ, & citra deformitatem oris curatâ orbitate luminis. Summa autem Aſclepiadi Prusiensi, conditâ novâ ſectâ, ſpretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis, repertâ ratione, quâ vinum ægris mederetur, relato e funere homine & ſervato: ſed maximè ſponsione factâ cum fortunâ, ne medicus crederetur, si umquam invalidus ullo modo fuiſſet ipſe: & victor, ſupremâ in ſenectâ lapſu ſcalarum exanimatus eſt.

XXXVIII. Grande & Archimedi geometricæ ac machinalis ſcientiæ teſtimonium M. Marcelli contigit, interdicto, cùm Syracuſæ caperentur, ne violaretur unus: nisi fefelliſſet imperium militaris imprudentia. Laudatus eſt & Cherſiphron Gnoſsius, æde Epheſiæ Dianæ admirabili fabricatâ: Philon, Athenis armamentario

mille navium, Cteſibius pneumaticâ ratione & hydraulicis organis repertis: Dinocrates metatus Alexandro condente in Ægypto Alexandriam. Idem hic imperator edixit, ne quis ipſum alius, quàm Apelles, pingeret: quàm Pyrgoteles, ſculperet: quàm Lyſippus, ex ære duceret: quæ artes pluribus inclaruere exemplis.

XXXIX. 38. Ariſtidis Thebani pictoris unam tabulam, centum talentis rex Attalus licitus eſt. Octoginta emit duas Cæſar dictator, Medeam & Ajacem Timomachi, in templo Veneris Genetricis dicaturus. Candaules rex, Bularchi picturam Magnetum exitii, haud mediocris ſpatii, pari rependit auro. Rhodum non incendit rex Demetrius, Expugnator cognominatus, ne tabulam Protogenis cremaret, a parte eâ muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus eſt, Gnidiâque Venere, præcipuè veſano amore cujuſdam juvenis inſigni: & Nicomedis æſtimatione regis, grandi Gnidiorum ære alieno permutare eam conati. Phidiæ Jupiter Olympius quotidie teſtimonium perhibet: Mentori Capitolinus, & Diana Epheſia, quibus fuere conſecrata artis ejus vaſa.

XL. 39. Pretium hominis in ſervitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem compererim) fuit grammaticæ artis Daphni, Gnatio Piſaurenſe vendente, &

M. Scauro principe civitatis H-S. DCC. licente. Exceſſere hoc in noſtro ævo nec modicè hiſtriones, ſed libertatem ſuam mercati. Quippe cùm jam apud majores Roſcius hiſtrio: H-S. D. annua meritaſſe prodatur: nisi quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli, paulo antè propter Tiridatem geſti, diſpenſatorem, quem Nero H-S. $\overline{\text{CXXX}}$. manumisit. Sed hoc pretium belli, non hominis fuit: tam hercule, quàm libidinis, non formæ, Pæzontem e ſpadonibus Sejano H-S. $\overline{\text{D}}$. mercante a C. Lutorio Priſco. Quam quidem injuriam lucrifecit ille mercatus in luctu civitatis, quoniam arguere nulli vacabat.

XLI. 40. Gentium in toto orbe præſtantiſſima una omnium, virtute, haud dubiè Romana exſtitit. Felicitas cui præcipua fuerit homini, non eſt humani judicii: cùm proſperitatem ipſam alius alio modo, & ſuopte ingenio quiſque terminet. Si verum facere judicium volumus, ac repudiatâ omni fortunæ ambitione decernere, mortalium nemo eſt felix. Abundè agitur, atque indulgenter fortuna decidit cum eo, qui jure dici non infelix poteſt. Quippe ut alia non sint, certè, ne laſſeſcat fortuna, metus eſt: quo ſemel recepto, ſolida felicitas non eſt. Quid quòd nemo mortalium omnibus horis ſapit? utinamque falſum hoc, & non a vate dictum quàm plu-

rimi judicent! Vana mortalitas, & ad circumſcribendum ſeipſam ingenioſa, computat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore diſtinctos, pro experimento cujuſque diei in urnam condit, ac ſupremo die ſeparatos dinumerat, atque ita de quoque pronuntiat. Quid quòd iſte calculi candore illo laudatus dies, originem mali habuit? Quàm multos accepta adflixere imperia? quàm multos bona perdidere, & ultimis merſere ſuppliciis? iſta nimirum bona, si cui inter illa hora in gaudio fuit. Ita eſt profectò, alius de alio judicat dies, & tamen ſupremus de omnibus: ideoque nullis credendum eſt. Quid quòd bona malis paria non ſunt, etiam pari numero: nec lætitia ulla minimo mærore penſanda? Heu vana & imprudens diligentia! numerus dierum comparatur: ubi quæritur pondus.

XLII. 41. Una feminarum in omni ævo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuerit. Una Berenice, quæ filia, ſoror, mater Olympionicarum. Una familia Curionum, in quâ tres continuâ ſerie oratores exſtiterunt. Una Fabiorum, in quâ tres continui principes ſenatûs, M. Fabius Ambuſtus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

XLIII. 42. Cetera exempla fortunæ va-

riantis innumera ſunt. Etenim quæ facit magna gaudia, nisi ex malis? aut quæ mala immenſa, nisi ex ingentibus gaudiis?

43. Servavit proſcriptum a Sullâ M. Fiduſtium ſenatorem, annis XXXVI. ſed iterum proſcriptus. Superſtes Sullæ vixit, ſed uſque ad Antonium: conſtatque nullâ aliâ de causâ ab eo proſcriptum, quàm quia proſcriptus fuiſſet.

XLIV. Triumphare P. Ventidium de Parthis voluit quidem ſolum, ſed eumdem in triumpho Aſculano Cn. Pompeii Strabonis duxit puerum: quamquam Maſurius auctor eſt bis in triumpho ductum: Cicero, mulionem caſtrenſem ſuffaraneum fuiſſe: plurimi, juventam inopem in caligâ militari toleraſſe. Fuit & Balbus Cornelius major conſul, ſed accuſatus, atque de jure virgarum in eum, judicum in conſilium miſſus: primus externorum, atque etiam in oceano genitorum uſus illo honore, quem majores Latio quoque negaverunt. Eſt & L. Fulvius inter insignia exempla, Tuſculanorum rebellantium conſul: eodemque honore, cùm transiſſet, exornatus confeſtim a populo Romano: qui ſolus eodem anno, quo fuerat hoſtis, Romæ triumphavit ex iis, quorum conſul fuerat.

Unus hominum ad hoc ævi Felicis sibi cognomen adſeruit L. Sulla, civili nempe

ſanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatum. Et quibus felicitatis inductus argumentis? quòd proſcribere tot millia civium ac trucidare potuiſſet. O prava interpretatio, & futuro tempore infelix! Non melioris ſortis tunc fuere pereuntes, quorum miſeremur hodie, cùm Sullam nemo non oderit? Age, non exitus vitæ ejus, omnium proſcriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, erodente ſe ipſo corpore, & ſupplicia ſibi gignente? Quod ut diſſimulaverit, & ſupremo ſomnio ejus (cui immortuus quodammodo eſt) credamus, ab uno illo invidiam gloriâ victam: hoc tamen nempe felicitati ſuæ defuiſſe confeſſus eſt, quòd Capitolium non dedicaviſſet.

XLV. Quintus Metellus in eâ oratione, quam habuit ſupremis laudibus patris ſui L. Metelli, pontificis, bis conſulis, dictatoris, magiſtri equitum, quindecimviri agris dandis, qui primus elephantos ex primo Punico bello duxit in triumpho, ſcriptum reliquit, « decem maximas res » optimaſque, in quibus quærendis ſapientes » ætatem exigerent, conſummaſſe eum. » Voluiſſe enim primarium bellatorem eſſe, » optimum oratorem, fortiſſimum imperatorem, auſpicio ſuo maximas res geri, maximo honore uti, ſummâ ſapientiâ eſſe, ſummum ſenatorem haberi, pe-

» cuniam magnam bono modo invenire, » multos liberos relinquere, & clariſſi» mum in civitate eſſe: hæc contigiſſe ei, » nec ulli alii poſt Romam conditam». Longum eſt refellere & ſupervacuum, abundè uno caſu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit ſenectam, amiſſis incendio, cùm Palladium raperet ex æde Veſtæ, memorabili cauſâ, ſed eventu miſero. Quo fit, ut infelix quidem dici non debeat: felix tamen non possit. Tribuit ei populus Romanus, quòd numquam ulli alii ab condito ævo, ut quoties in ſenatum iret, curru veheretur ad curiam. Magnum & ſublime, ſed pro oculis datum.

44. Hujus quoque Q. Metelli, qui illa de patre dixerat, filius, inter rara felicitatis humanæ exempla numeratur. Nam præter honores amplissimos, cognomenque e Macedoniâ, quatuor filiis illatus rogo, uno prætorio, tribus conſularibus, duobus triumphalibus, uno cenſorio: quæ singula quoque paucis contigere: in ipſo tamen flore dignationis ſuæ ab C. Attinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, tribuno plebis, quem e ſenatu cenſor ejecerat, revertens e Campo meridiano tempore, vacuo foro & Capitolio, ad Tarpeium raptus, ut præcipitaretur, convolante quidem tam numeroſâ illâ cohorte,

quæ patrem eum appellabat, ſed (ut neceſſe erat in ſubito) tardè & tamquam in exſequias, cùm resiſtendi ſacroque ſanctum repellendi jus non eſſet, virtutis ſuæ operâ & cenſuræ periturus, ægre tribuno, qui intercederet, reperto, a limine ipſo mortis revocatus: alieno beneficio poſtea vixit, bonis inde etiam conſecratis a damnato ſuo: tamquam parum eſſet, faucium certè intortarum, expreſſique per aures ſanguinis pœna exacta eſt. Equidem & Africani ſequentis inimicum fuiſſe, inter calamitates duxerim, ipſo teſte Macedonico. Siquidem liberis dixit: « Ite filii, » celebrate exſequias, numquam civis ma» joris funus videbitis ». Et hoc dicebat jam Balearicis, & Diadematis, jam Macedonicus ipſe. Verùm ut illa ſola injuria æſtimetur, quis hunc jure felicem dixerit, periclitatum ad libidinem inimici, nec Africani ſaltem, perire? quos hoſtes viciſſe tanti fuit? aut quos non honores curruſque illâ ſuâ violentiâ fortuna retroegit, per mediam urbem cenſore tracto, (etenim ſola hæc morandi ratio fuerat:) tracto in Capitolium illud, in quod triumphans ipſe de eorum exuviis, ne captivos quidem ſic traxerat? Majus hoc ſcelus felicitate conſecutâ factum eſt, periclitato Macedonico vel funus tantum ac tale perdere, in quo a triumphalibus liberis

portaretur in rogum, velut exſequiis quoque triumphans. Nulla eſt profectò ſolida felicitas, quam contumelia ulla vitæ rumpit, nedum tanta. Quod ſupereſt, neſcio morum gloriæ, an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam ſceleratam C. Attinii audaciam ſemper fuiſſe inultam.

XLVI. 45. In divo quoque Auguſto, quem univerſa mortalitas in hac cenſurâ nuncupat, si diligenter æſtimentur cuncta, magna ſortis humanæ reperiantur volumina. Repulſa in magiſterio equitum apud avunculum, & contra petitionem ejus prælatus Lepidus: proſcriptionis invidia, collegium in triumviratu peſſimorum civium, nec æquâ ſaltem portione, ſed prægravi Antonio: Philippensi prœlio morbus, fuga, & triduò in palude ægroti, & (ut fatentur Agrippa & Mæcenas) aquâ ſubter cutem fusâ turgidi, latebra: naufragia Sicula, & alia ibi quoque in ſpeluncâ occultatio. Jam in navali fugâ urgente hoſtium manu, preces Proculeio mortis admotæ: cura Perusinæ contentionis: ſollicitudo Martis Actiaci: Pannonicis bellis ruina e turri: tot ſeditiones militum, tot ancipites morbi corporis: ſuſpecta Marcelli vota, pudenda Agrippæ ablegatio, toties petita insidiis vita, incuſatæ liberorum mortes, luctuſque non tantùm orbitate triſtes: adulterium filiæ, & consilia

parricidæ palam facta : contumelioſus privigni Neronis ſeceſſus : aliud neptis adulterium : juncta deinde tot mala : inopia ſtipendii, rebellio Illyrici, ſervitiorum delectus, juventutis penuria, peſtilentia Urbis, fames ſitiſque Italiæ, deſtinatio exſpirandi, & quatridui inediâ major pars mortis in corpus recepta. Juxta hæc Variana clades, & majeſtatis ejus fœda ſugillatio, abdicatio Poſtumi Agrippæ poſt adoptionem, deſiderium poſt relegationem : inde ſuſpicio in Fabium, arcanorumque proditionem : hinc uxoris & Tiberii cogitationes, ſuprema ejus cura. In ſummâ, deus ille, cælumque, neſcio adeptus magis, an meritus, herede hoſtis ſui filio exceſſit.

XLVII. 46. Subeunt in hac reputatione Delphica oracula, velut ad caſtigandam hominum vanitatem a deo emiſſa. Duo ſunt hæc : « Phedium feliciſſimum, qui pro » patriâ proximè occubuiſſet ». Iterum a Gyge rege tunc ampliſſimo terrarum conſultum, « Aglaum Pſophidium eſſe feli» ciorem ». Senior hic in anguſtiſſimo Arcadiæ angulo parvum, ſed annuis victibus largè ſufficiens, prædium colebat, numquam ex eo egreſſus : atque (ut e vitæ genere manifeſtum eſt) minimâ cupidine minimum in vitâ mali expertus.

XLVIII. 47. Conſecratus eſt vivus ſen-

tienſque oraculi ejuſdem juſſu & Jovis deorum ſummi adſtipulatu, Euthymus pycta, ſemper Olympiæ victor, & ſemel victus. Patria ei Locri in Italiâ: ibi imaginem ejus, & Olympiæ alteram, eadem die tactam fulmine, Callimachum, ut nihil aliud, miratum video, ad eumque juſſiſſe ſacrificari: quod & vivo factitatum & mortuo, nihilque adeò mirum aliud, quàm hoc placuiſſe diis.

XLIX. 48. De ſpatio atque longinquitate vitæ hominum, non locorum modò ſitus, verùm exempla, ac ſua cuique ſors naſcendi incertum fecere. Heſiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulosè (ut reor) multa de hominum ævo referens, cornici novem noſtras adtribuit ætates, quadruplum ejus cervis, id triplicatum corvis. Et reliqua fabulosiùs in phœnice, ac Nymphis. Anacreon poeta Arganthonio Tarteſſiorum regi CL. tribuit annos, Cinyræ Cypriorum X. annis ampliùs, Ægimio CC. Theopompus Epimenidi Gnoſſio CLIII. Hellanicus quoſdam in Ætoliâ Epiorum gentis CC. explere. Cui adſtipulatur Damaſtes, memorans Pictoreum ex iis præcipuum corpore viribuſque, etiam CCC. vixiſſe. Ephorus Arcadum reges CCC. annis. Alexander Cornelius, Dandonem quemdam in Illyrico D. vixiſſe. Xenophon in Periplo, Tyriorum

inſulæ regem DC. atque ut parcè mentitus, filium ejus DCCC. quæ omnia inſcitiâ temporum acciderunt. Annum enim alii æſtate unum determinabant, & alterum hieme: alii quadripartitis temporibus, ſicut Arcades, quorum anni trimeſtres fuere: quidam Lunæ ſenio, ut Ægyptii: itaque apud eos aliqui & ſingula millia annorum vixiſſe produntur.

Sed ut ad confeſſa tranſeamus, Arganthonium Gaditanum octoginta annis regnaſſe propè certum eſt: putant quadrageſimo cœpiſſe. Masiniſſam ſexaginta annis regnaſſe indubitatum eſt: Gorgiam Siculum centum & octo vixiſſe. Q. Fabius Maximus ſexaginta tribus annis augur fuit. M. Perpenna, & nuper L. Volusius Saturninus, omnium quos in conſulatu ſententiam rogaverant, ſuperſtites fuere. Perpenna, ſeptem reliquit ex iis, quos cenſor legerat: vixit annos XCVIII. Quâ in re & illud adnotare ſuccurrit, unum omnino quinquennium fuiſſe, quo ſenator nullus moreretur: cùm Flaccus & Albinus cenſores luſtrum condidere, uſque ad proximos cenſores, ab anno Urbis quingenteſimo ſeptuageſimo nono. M. Valerius Corvinus, C. annos implevit: cujus inter primum & ſextum conſulatum XLVI. anni fuere. Idem ſellâ curuli ſemel ac vicies ſedit, quoties nemo alius. Æquavit ejus vitæ ſpatium Metellus pontifex.

Et ex feminis Livia Rutilii xcvii. annos exceſſit: Statilia, Claudio principe, ex nobili domo, nonaginta novem: Terentia Ciceronis ciii. Clodia Ofilii cxv. hæc quidem etiam enixa quindecies. Lucceia mima centum annis in ſcenâ pronuntiavit. Galeria Copiola Emboliaria reducta eſt in ſcenam, C. Poppæo, Q. Sulpicio coſſ. ludis pro ſalute divi Auguſti votivis, annum centesimum quartum agens: quæ producta fuerat tirocinio a M. Pomponio ædili plebis, C. Mario, Cn. Carbone conſulibus, ante annos nonaginta unum: & a Magno Pompeio magni theatri dedicatione, anus prò miraculo reducta. Sammulam quoque centum decem annis vixiſſe, auctor eſt Aſconius Pedianus. Minùs miror Stephanionem (qui primus togatas ſaltare inſtituit) utriſque ſæcularibus ludis ſaltaſſe, & divi Auguſti, & quos Claudius Cæſar conſulatu ſuo quarto fecit, quando lxiii. non ampliùs anni interſuere, quamquam & poſtea diu vixit. In Tmoli montis cacumine, quod vocant Tempsin, cl. annis vivere, Mucianus auctor eſt. Totidem annos cenſum Claudii Cæſaris cenſurâ T. Fullonium Bononienſem: idque collatis censibus quos antè detulerat, vitæque argumentis (etenim id curæ principi erat) verum apparuit.

L. 49. Poſcere videtur locus ipſe side-

ralis ſcientiæ ſententiam. Epigenes CXII. annos impleri negavit poſſe: Beroſus excedi CXVI. Durat & ea ratio, quam Petoſiris ac Necepſos tradiderunt, & tetartemorion appellant, a trium ſignorum portione, quâ poſſe in Italiæ tractu CXXIV. annos vitæ contingere apparet. Negavere illi quemquam XC. partium exortivam menſuram (quod anaphoras vocant) tranſgredi, & has ipſas incidi occurſu maleficorum ſiderum, aut etiam radiis eorum, Soliſque. Schola rurſus Æſculapii ſecuta, quæ ſtata vitæ ſpatia a ſtellis accipi dicit, ſed quantùm plurimùm tribuat incertum eſt. Rara autem eſſe dicunt longiora tempora, quandoquidem momentis horarum insignibus, Lunæ dierum, ut VII. atque XV. (quæ nocte ac die obſervantur) ingens turba naſcatur, ſcansili annorum lege occidua, quam climacteras appellant, non fere ita genitis LIV. annum excedentibus.

Primùm ergo artis ipsius inconſtantia declarat, quàm incerta res sit. Accedunt experimenta recentissimi censûs, quem intra quadriennium imperatores Cæſares Veſpasiani, pater filiuſque cenſores egerunt. Nec ſunt omnia vaſaria excutienda: mediæ tantùm partis, inter Apenninum Padumque, ponemus exempla. Centum viginti annos Parmæ tres edidere, Brixelli unus CXXV. Parmæ duo CXXX. Placentiæ

unus, Faventiæ una mulier cxxxv. Boboniæ L. Terentius Marci filius, Arimini verò M. Aponius, c. & l. Tertulla, cxxxvii. Circa Placentiam in collibus oppidum eſt Veleiatium, in quo cx. annos ſex detulere, quatuor centenos vicenos: unus, cl. M. Mucius M. filius, Galeriâ, Felix. Ac ne pluribus moremur in re conſeſsâ, in regione Italiæ octavâ centenûm annorum cenſi ſunt homines liv. centenûm denûm homines xiv. centenûm vicenûm quinûm homines duo, centenûm tricenûm homines quatuor, centenûm tricenûm quinûm aut ſeptenûm totidem, centenûm quadragenûm homines tres.

Alia mortalitatis inconſtantia: Homerus eadem nocte natos Hectorem & Polydamanta tradit, tam diverſæ ſortis viros. C. Mario, Cn. Carbone iii. coſſ. a. d. quintum Kalend. Junias, M. Cæcilius Rufus & C. Licinius Calvus eadem die geniti ſunt, oratores quidem ambo, ſed tam diſpari eventu. Hoc etiam iiſdem horis naſcentibus in toto mundo quotidie evenit, pariterque domini ac ſervi gignuntur, reges & inopes.

LI. 50. Publius Cornelius Rufus, qui conſul cum M'. Curio fuit, dormiens oculorum viſum amisit, cùm id sibi accidere ſomniaret. E diverſo Pheræus Iaſon deploratus a medicis vomicæ morbo, cùm

mortem in acie quæreret, vulnerato pectore medicinam invenit ex hoſte. Q. Fabius Maximus conſul apud flumen Iſaram prœlio commiſſo adversùs Allobrogum Arvernorumque gentes, a. d. vi. Idus Auguſtas, cxxx. M. perduellium cæsis; febri quartanâ liberatus eſt in acie.

Incertum ac fragile nimium eſt hoc munus naturæ, quidquid datur nobis: malignum verò & breve etiam in his, quibus largissimè contigit, univerſum utique ævi tempus intuentibus. Quid quod æſtimatione nocturnæ quietis, dimidio quiſque ſpatio vitæ ſuæ vivit? pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi contigit quies. Nec reputantur infantiæ anni, qui ſenſu carent: non ſenectæ, in pœnam vivacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties invocatâ morte, ut nullum frequentius sit votum. Natura verò nihil hominibus brevitate vitæ præſtitit melius. Hebeſcunt ſenſus, membra torpent, præmoritur viſus, auditus, inceſſus, dentes etiam ac ciborum inſtrumenta: & tamen vitæ hoc tempus adnumeratur. Ergo pro miraculo & id ſolitarium reperitur exemplum, Xenophilum musicum centum & quinque annis vixiſſe sine ullo corporis incommodo. At hercules reliquis omnibus per singulas membrorum partes,

qualiter nullis aliis animalibus, certis peſtifer calor remeat horis, aut rigor, neque horis modò, ſed & diebus noctibuſque trinis quadriniſve, etiam anno toto. Atque etiam morbus eſt aliquis, per ſapientiam mori. Morbis enim quoque quaſdam leges natura poſuit. Quadrini circuitûs febrem, numquam brumâ, numquam hibernis mensibus incipere: quoſdam poſt ſexagesimum vitæ ſpatium non accidere: alios pubertate deponi, a feminis præcipuè. Senes minimè ſentire peſtilentiam. Namque & universis gentibus ingruunt morbi, & generatim modò ſervitiis, modò procerum ordini, alioſque per gradus. Quâ in re obſervatum, a meridianis partibus ad occaſum Solis peſtilentiam ſemper ire: nec umquam fere aliter: non hieme, nec ut ternos excedat menſes.

LII. 51. Jam signa letalia: in furoris morbo riſum: ſapientiæ verò ægritudine, fimbriarum curam & ſtragulæ veſtis plicaturas: a ſomno moventium neglectum, præfandi humoris e corpore effluvium: in oculorum quidem & narium aſpectu indubitata maximè, atque etiam ſupino assiduè cubitu: venarum inæquabili aut formicante percuſſu: quæque alia Hippocrati principi medicinæ obſervata ſunt. Et cùm innumerabilia sint mortis signa, ſalutis ſecuritatiſque nulla ſunt: quippe cùm cen-

ſorius Cato ad filium de validis quoque obſervationem, ut ex oraculo aliquo, prodiderit, ſenilem juventam præmaturæ mortis eſſe signum. Morborum verò tam infinita eſt multitudo, ut Pherecydes Syrius ſerpentium multitudine ex corpore ejus erumpente exſpiraverit. Quibuſdam perpetua febris eſt, ſicut C. Mæcenati. Eidem triennio ſupremo, nullo horæ momento contigit ſomnus. Antipater Sidonius poeta omnibus annis, uno die tantùm natali, corripiebatur febre, & eo conſumptus eſt ſatis longâ ſenectâ.

LIII. 52. Aviola conſularis in rogo revixit: & quoniam ſubveniri non potuerat prævalente flammâ, vivus crematus eſt. Similis cauſa in L. Lamiâ prætorio viro traditur. Nam C. Ælium Tuberonem præturâ functum a rogo relatum, Meſſala Rufus, & plerique tradunt. Hæc eſt conditio mortalium: ad has, & ejuſmodi occaſiones fortunæ gignimur, uti de homine ne morti quidem debeat credi. Reperimus inter exempla, Hermotini Clazomenii animam relicto corpore errare ſolitam, vagamque e longinquo multa annuntiare, quæ niſi a præſente noſci non poſſent, corpore interim ſemianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantharidæ vocabantur) remeanti animæ velut vaginam ademerint. Ariſteæ etiam viſam evolantem ex ore in

Proconneſo, corvi effigie, magnâ quæ ſequitur fabuloſitate. Quam equidem & in Gnossio Epimenide simili modo accipio: Puerum æſtu & itinere feſſum in ſpecu ſeptem & quinquaginta dormiſſe annis: rerum faciem mutationemque mirantem, velut poſtero experrectum die: hinc pari numero dierum ſenio ingruente, ut tamen in ſeptimum & quinquagesimum atque centesimum vitæ duraret annum. Feminarum ſexus huic malo videtur maximè opportunus, conversione vulvæ: quæ si corrigatur, ſpiritus reſtituitur. Huc pertinet nobile apud Græcos volumen Heraclidis, ſeptem diebus feminæ exanimis ad vitam revocatæ.

Varro quoque auctor eſt, XX. viro ſe agros dividente Capuæ, quemdam qui efferretur, foro domum remeaſſe pedibus. Hoc idem Aquini accidiſſe. Romæ quoque Corfidium materteræ ſuæ maritum funere locato revixiſſe, & locatorem funeris ab eo elatum. Adjicit miracula, quæ tota indicaſſe conveniat. E duobus fratribus equeſtris ordinis, Corfidio majori accidiſſe, ut videretur exſpiraſſe, apertoque teſtamento recitatum heredem minorem funeri inſtitiſſe: interim eum, qui videbatur extinctus, plaudendo conciviſſe miniſteria, & narraſſe « a fratre ſe veniſſe, » commendatam sibi filiam ab eo. Demon-
» ſtratum

» ſtratum præterea, quo in loco defodiſ-
» ſet aurum nullo conſcio, & rogaſſe ut
» iis funebribus, quæ comparaſſet, effer-
» retur». Hoc eo narrante, fratris domeſtici properè annuntiavere exanimatum illum: & aurum, ubi dixerat, repertum eſt. Plena præterea vita eſt his vaticiniis, ſed non conferenda, cùm ſæpius falſa ſint, ſicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Cæſaris claſſiarius fortiſſimus captus a Sex. Pompeio, juſſu ejus incisâ cervice, & vix cohærente, jacuit in litore toto die. Deinde cùm adveſperaviſſet, cum gemitu precibuſque congregatâ multitudine petiit, uti Pompeius ad ſe veniret, aut aliquem ex arcanis mitteret: ſe enim ab inferis remiſſum, habere quæ nuntiaret. Miſit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus dixit: « Inferis diis pla-
» cere Pompeii cauſas & partes pias:
» proindè eventum futurum, quem opta-
» ret: hoc ſe nuntiare juſſum: argumen-
» tum fore veritatis, quòd peractis man-
» datis, protinus exſpiraturus eſſet»: idque ita evenit. Poſt ſepulturam quoque viſorum exempla ſunt: nisi quòd naturæ opera, non prodigia conſectamur.

LIV. 53. In primis autem miraculo ſunt atque frequenti mortes repentinæ, (hoc eſt, ſumma vitæ felicitas,) quas eſſe naturales docebimus. Plurimas prodidit Ver-

rius: nos cum delectu modum ſervabimus. Gaudio obiere, præter Chilonem, de quo diximus, Sophocles & Dionysius Siciliæ tyrannus, uterque accepto tragicæ victoriæ nuntio. Mater pugnâ illâ Cannensi, filio incolumi viſo contra falſum nuntium. Pudore Diodorus ſapientiæ dialecticæ profeſſor, luſoriâ quæſtione non protinus ad interrogationes Stilponis diſſolutâ.

Nullis evidentibus causis obiere, dum calciantur matutinò, duo Cæſares, prætor, & præturâ perfunctus dictatoris Cæſaris pater: hic Piſis exanimatus, ille Romæ. Q. Fabius Maximus in conſulatu ſuo pridie Kalend. Januarias: in cujus locum Rebilus paucissimarum horarum conſulatum petiit: Item C. Vulcatius Gurges ſenator: omnes adeò ſani atque tempeſtivi, ut de progrediendo cogitarent. Q. Æmilius Lepidus jam egrediens incuſſo pollice limini cubiculi. C. Aufuſtius egreſſus cùm in ſenatum iret, offenſo pede in comitio. Legatus quoque qui Rhodiorum cauſam in ſenatu magnâ cum admiratione oraverat, in limine Curiæ protinus exſpiravit progredi volens. Cn. Bebius Tamphilus, præturâ & ipſe functus, cùm a puero quæsiſſet horas. Aulus Pompeius in Capitolio, cùm deos ſalutaſſet. M'. Juventius Thalna conſul, cùm ſacrificaret. C. Servilius Panſa, cùm ſtaret in foro ad tabernam horâ diei ſecun-

dâ, in P. Panſam fratrem innixus. Bæbius judex, cùm vadimonium differri jubet. M. Terentius Corax, dum tabellas ſcribit in foro. Nec non & proximo anno, dum conſulari viro in aurem dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui eſt in foro Auguſti. Super omnes C. Julius medicus dum inungit, ſpecillum per oculum trahens. Aulus Manlius Torquatus conſularis, cùm in cenâ placentam adpeteret. L. Tuccius Valla medicus, dum mulſi potionem haurit. Ap. Saufeius, cùm a balineo reverſus mulſum bibiſſet, ovumque ſorberet. P. Quinctius Scapula, cùm apud Aquilium Gallum cenaret. Decimus Saufeius ſcriba, cùm domi ſuæ pranderet. Cornelius Gallus prætorius, & Q. Haterius eques Rom. in Venere obiere. Et quos noſtra adnotavit ætas, duo equeſtris ordinis in eodem pantomimo mythico, tum formâ præcellente. Operoſiſſima tamen ſecuritas mortis in M. Ofilio Hilaro ab antiquis traditur. Comœdiarum hiſtrio is, cùm populo admodum placuiſſet natali die ſuo, conviviumque haberet, editâ cenâ calidam potionem in pultario popoſcit, ſimulque perſonam ejus diei acceptam intuens, coronam e capite ſuo in eam tranſtulit, tali habitu rigens nullo ſentiente, donec adcubantium proximus tepeſcere potionem admoneret.

Hæc felicia exempla : at contrà miſeriarum innumera. L. Domitius clarissimæ gentis apud Maſſiliam victus, Corfinii captus ab eodem Cæſare, veneno poto propter tædium vitæ, poſtquam biberat, omni opere ut viveret, adniſus eſt. Invenitur in actis, Felice ruſſato aurigâ elato, in rogum ejus unum e faventibus jeciſſe ſeſe : frivolum dictu : ne hoc gloriæ artificis daretur, adversis ſtudiis copiâ odorum corruptum criminantibus. Cùm antè non multò M. Lepidus nobilissimæ ſtirpis, quem divortii anxietate diximus mortuum, flammæ vi e rogo ejectus, recondi propter ardorem non potuiſſet, juxtà ſarmentis aliis nudus crematus eſt.

LV. 54. Ipſum cremare apud Romanos non fuit veteris inſtituti : terrâ condebantur. At poſtquàm longinquis bellis obrutos erui cognovere, tunc inſtitutum. Et tamen multæ familiæ priſcos ſervavere ritus : sicut in Corneliâ nemo ante Sullam dictatorem traditur crematus. Idque voluiſſe, veritum talionem, eruto C. Marii cadavere. Sepultus verò intelligitur quoquo modo conditus : humatus verò humo contectus.

LVI. 55. Poſt ſepulturam variæ Manium ambages. Omnibus a ſupremâ die eadem, quæ ante primum : nec magis a morte ſenſus ullus aut corpori aut animæ,

quàm ante natalem. Eadem enim vanitas in futurum etiam ſe propagat, & in mortis quoque tempora ipſa ſibi vitam mentitur: aliàs immortalitatem animæ, aliàs transfigurationem, aliàs ſenſum inferis dando, & Manes colendo, deumque faciendo, qui jam etiam homo eſſe deſierit: ceu verò ullo modo ſpirandi ratio homini a ceteris animalibus diſtet, aut non diuturniora in vitâ multa reperiantur, quibus nemo ſimilem divinat immortalitatem. Quod autem corpus animæ per ſe? quæ materia? ubi cogitatio illi? quomodo viſus? auditus? aut quî tangit? qui uſus ejus? aut quod ſine his bonum? Quæ deinde ſedes, quantave multitudo tot ſæculis animarum, velut umbrarum? Puerilium iſta delinimentorum, avidæque numquam deſinere mortalitatis commenta ſunt. Similis & de adſervandis corporibus hominum, ac reviveſcendi promiſſa Democrito vanitas, qui non revixit ipſe. Quæ (malum) iſta dementia eſt, iterari vitam morte? quæve genitis quies umquam, si in ſublimi ſenſus animæ manet, inter inferos umbræ? Perdit profectò iſta dulcedo credulitaſque præcipuum naturæ bonum, mortem: ac duplicat obitus, si dolere etiam pòſt futuri æſtimatione evenit. Etenim si dulce vivere eſt, cui poteſt eſſe vixiſſe? At quantò facilius certiuſque, ſibi quemque credere,

ac ſpecimen ſecuritatis antegenitali ſumere experimento?

LVII. 56. Conſentaneum videtur, priuſquam digrediamur a naturâ hominum, indicare quæ cujuſque inventa sint. Emere ac vendere inſtituit Liber pater. Idem diadema, regium insigne, & triumphum invenit. Ceres frumenta, cùm antea glande veſcerentur. Eadem molere & conficere in Atticâ, & alia in Siciliâ: ob id dea judicata. Eadem prima leges dedit: ut alii putavere, Rhadamanthus. Literas ſemper arbitror Aſſyrias fuiſſe: ſed alii apud Ægyptios a Mercurio, ut Gellius: alii apud Syros repertas volunt. Utique in Græciam attuliſſe e Phœnice Cadmum ſedecim numero. Quibus Trojano bello Palamedem adjeciſſe quatuor hac figurâ Θ. Ξ. Φ. Χ. Totidem poſt eum Simonidem melicum, Ζ. Η. Ψ. Ω. quarum omnium vis in noſtris recognoſcitur. Ariſtoteles x. & viii. priſcas fuiſſe: Α. Β. Γ. Δ. Ε. Ζ. Ι. Κ. Λ. Μ. Ν. Ο. Π. Ρ. Σ. Τ. Υ. Φ.: & duas ab Epicharmo additas Θ. Χ. quam a Palamede mavult. Anticlides in Ægypto inveniſſe quemdam nomine Menon tradit, xv. annis ante Phoroneum antiquissimum Græciæ regem: idque monumentis adprobare conatur. E diverſo Epigenes, apud Babylonios dccxx. m. annorum obſervationes siderum coctilibus laterculis in-

ſcriptas docet, gravis auctor in primis: qui minimum, Beroſus & Critodemus, ccccxc. m. annorum. Ex quo apparet æternum literarum uſum. In Latium eas attulerunt Pelaſgi.

Laterarias, ac domum conſtituerunt primi Euryalus & Hyperbius fratres Athenis: antea ſpecus erant pro domibus. Gellio Doxius Cæli filius, lutei ædificii inventor placet, exemplo ſumpto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops a ſe appellavit Cecropiam, quæ nunc eſt arx Athenis. Aliqui Argos a Phoroneo rege antè conditum volunt: quidam & Sicyonem. Ægyptii verò multò antè apud ipſos Dioſpolin. Tegulas invenit Cinyra Agriopæ filius, & metalla æris, utrumque in inſulâ Cypro: item forcipem, martulum, vectem, incudem. Puteos Danaus, ex Ægypto advectus in Græciam, quæ vocabatur Argos Dipſion. Lapicidinas Cadmus Thebis, aut, ut Theophraſtus, in Phœnice. Thraſon muros. Turres, ut Ariſtoteles, Cyclopes: Tirynthii, ut Theophraſtus. Ægyptii textilia: inficere lanas Sardibus Lydi. Fuſos in lanificio Cloſter filius Arachnes: linum & retia Arachne. Fulloniam artem Nicias Megarenſis. Sutrinam Tychius Bœotius. Medicinam Ægyptii apud ipſos volunt repertam: alii per Arabum, Babylonis & Apol-

linis filium : herbariam & medicamentariam a Chirone, Saturni & Philyræ filio.

Æs conflare & temperare, Ariſtoteles Lydum Scythen monſtraſſe, Theophraſtus Delam Phrygem putat. Ærariam fabricam alii Chalybas, alii Cyclopas. Ferrum Hesiodus in Cretâ eos, qui vocati ſunt Dactyli Idæi. Argentum invenit Erichthonius Atheniensis : ut alii, Æacus. Auri metalla & conflaturam, Cadmus Phœnix ad Pangæum montem : ut alii, Thoas & Eaclis in Panchaiâ: aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinæ quoque inventionem ex melle adsignat. Plumbum ex Caſſiteride inſulâ primus adportavit Midacritus. Fabricam ferream invenerunt Cyclopes. Figlinas Corœbus Atheniensis. In iis orbem Anacharsis Scythes : ut alii, Hyperbius Corinthius. Fabricam materiariam Dædalus, & in eâ ſerram, aſciam, perpendiculum, terebram, glutinum, ichthyocollam: normam autem, & libellam, & tornum & clavem Theodorus Samius. Menſuras & pondera, Phidon Argivus : aut Palamedes, ut maluit Gellius. Ignem e silice Pyrodes Cilicis filius: eumdem adſervare in ferulâ, Prometheus.

Vehiculum cum quatuor rotis Phryges : Mercaturas Pœni. Culturas vitium & arborum Eumolpus Atheniensis. Vinum aquâ miſceri Staphylus Sileni filius. Oleum &

trapetas Ariſtæus Athenienſis. Idem mella. Bovem & aratrum Buzyges Athenienſis: ut alii, Triptolemus.

Regiam civitatem Ægyptii, popularem Attici, poſt Theſeum. Tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Servitium invenere Lacedæmonii. Judicium capitis in Areopago primum actum eſt. Prœlium Afri contra Ægyptios primi fecere fuſtibus, quos vocant phalangas. Clypeos invenerunt Prœtus & Acriſius inter ſe bellantes, ſive Chalcus Athamantis filius. Loricam Midias Meſſenius. Galeam, gladium, haſtam Lacedæmonii. Ocreas & criſtas Cares. Arcum & ſagittam Scythen Jovis filium; alii ſagittas Perſen Perſei filium inveniſſe dicunt: lanceas Ætolos, jaculum cum amento Ætolum Martis filium. Haſtas velitares Tyrrhenum: Pilum Penthesileam Amazonem: ſecurim, Piſæum: venabula, & in tormentis ſcorpionem Cretas: catapultam Syrophœnicas, balliſtam & fundam. Æneam tubam, Piſæum Tyrrhenum. Teſtudines Artemonem Clazomenium. Equum (qui nunc aries appellatur) in muralibus machinis, Epeum ad Trojam. Equo vehi Bellerophontem. Frenos & ſtrata equorum Pelethronium. Pugnare ex equo Theſſalos, qui Centauri appellati ſunt, habitantes ſecundùm Pelium montem. Bigas prima junxit Phrygum na-

tio, quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitûs, ſigni dationem, teſſeras, vigilias Palamedes invenit Trojano bello. Specularum ſignificationem, eodem Sinon. Inducias Lycaon. Fœdera Theſeus.

Auguria ex avibus Car: a quo Caria appellata. Adjecit ex ceteris animalibus Orpheus. Aruſpicam Delphus, igniſpicia Amphiaraus, auſpicia avium Tireſias Thebanus. Interpretationem oſtentorum & ſomniorum Amphictyon. Aſtrologiam Atlas Libyæ filius: ut alii, Ægyptii, ut alii, Aſſyrii. Sphæram Mileſius Anaximander. Ventorum rationem Æolus Hellenis filius.

Muſicam Amphion. Fiſtulam & monaulum Pan Mercurii: obliquam tibiam Midas in Phrygiâ: geminas tibias Marſyas in eadem gente: Lydios modulos Amphion: Dorios Thamyras Thrax: Phrygios Marſyas Phryx: Citharam Amphion: ut alii, Orpheus: ut alii, Linus. Septem chordis additis Terpander. Octavam Simonides addidit: nonam Timotheus. Citharâ ſine voce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion: ut alii, Linus. Citharœdica carmina compoſuit Terpander. Cum tibiis canere voce Trœzenius Ardalus inſtituit. Saltationem armatam Curetes docuere, Pyrrhichen Pyrrhus, utramque in Cretâ.

Verſum heroicum Pythio oraculo debe-

mus. De poematum origine magna quæſtio eſt. Ante Trojanum bellum probantur fuiſſe. Proſam orationem condere Pherecydes Syrius inſtituit, Cyri regis ætate. Hiſtoriam Cadmus Mileſius. Ludos Gymnicos in Arcadiâ Lycaon: funebres Acaſtus Iolco: poſt eum Theſeus in Iſthmo. Hercules Olympiæ athleticam: Pythus pilam luſoriam: Gyges Ludus picturam in Ægypto: in Græciâ verò Euchir Dædali cognatus, ut Ariſtoteli placet: ut Theophraſto, Polygnotus Athenienſis.

Nave primus in Græciam ex Ægypto Danaus advenit: antea ratibus navigabatur, inventis in mari Rubro inter inſulas a rege Erythrâ. Reperiuntur, qui Myſos & Trojanos priores excogitaſſe in Helleſponto putent, cùm tranſirent adversùs Thracas. Etiam nunc in Britannico oceano vitiles corio circumſutæ fiunt: in Nilo ex papyro, & ſcirpo, & arundine. Longâ nave Iaſonem primum navigaſſe, Philoſtephanus auctor eſt: Hegeſias Paralum: Cteſias Semiramim: Archemacus Ægæonem. Biremem Damaſtes Erythræos feciſſe: triremem Thucidides Aminoclem Corinthium: quadriremem Ariſtoteles Carthaginienſes: quinqueremem Mneſigiton Salaminios: ſex ordinum Xenagoras Syracuſios: ab eâ ad decemremem Mneſigiton, Alexandrum Magnum, ferunt inſti-

tuiſſe: ad XII. ordines, Philoſtephanus Ptolemæum Soterem: ad quindecim, Demetrium Antigoni: ad XXX. Ptolemæum Philadelphum: ad XL. Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus eſt. Onerariam Hippus Tyrius invenit, lembum Cyrenenſes, cymbam Phœnices, celetem Rhodii, cercuron Cyprii. Siderum obſervationem in navigando Phœnices, remum Copæ, latitudinem ejus Platææ: vela Icarus, malum & antennam Dædalus: Hippagum Samii, aut Pericles Atheniensis, tectas longas Thasii: antea ex prorâ tantùm & puppi pugnabatur. Roſtra addidit Piſæus Tyrrhenus: ancoram Eupalamus: eamdem bidentem Anacharsis: harpagonas & manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Typhis. Claſſe princeps depugnavit Minos. Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bovem.

LVIII. 57. Gentium conſenſus tacitus primus omnium conſpiravit, ut Ionum literis uterentur.

58. Veteres Græcas fuiſſe eaſdem pæne, quæ nunc ſunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ eſt hodie in Palatio, dono principum Minervæ dicata in bibliothecâ, cum inſcriptione tali,

ΑΑΤΣΙΚΡΑΤΗΣ ΑΝΕΘΕΤΟ ΤΗ ΔΙΟΣ ΚΟΡΗ ΤΗΝ ΔΕΚΑΤΗΝ ΔΙΑ ΔΕΞΙΟΝ ΑΙΩΝΑ.

LIX. 59. Sequens gentium conſenſus in tonſoribus fuit, ſed Romanis tardior. In Italiam ex Siciliâ venere poſt Romam conditam anno quadringenteſimo quinquageſimo quarto, adducente P. Ticinio Menâ, ut auctor eſt Varro: antea intonsi fuere. Primus omnium radi quotidie inſtituit Africanus ſequens: divus Auguſtus cultris ſemper uſus eſt.

LX. 60. Tertius conſenſus fuit in horarum obſervatione, jam hic rationi accedens. Quando & a quo in Græciâ reperta diximus in ſecundo volumine. Seriùs etiam hoc Romæ contigit. Duodecim tabulis ortus tantùm & occaſus nominantur: poſt aliquot annos adjectus eſt & meridies, accenſo conſulum id pronuntiante, cùm a Curiâ inter Roſtra & Græcoſtaſin proſpexiſſet Solem. A columnâ Mæniâ ad carcerem inclinato ſidere, ſupremam pronuntiabat. Sed hoc ſerenis tantùm diebus uſque ad primum Punicum bellum. Princeps Romanis ſolarium horologium ſtatuiſſe ante undecim annos, quàm cum Pyrrho bellatum eſt, ad ædem Quirini L. Papirius Curſor, cùm eam dedicaret, a patre ſuo votam, a Fabio Veſtale proditur. Sed neque facti horologii rationem vel artificem ſignificat: nec unde tranſlatum ſit, aut apud quem ſcriptum id invenerit. M. Varro primum ſtatutum in

publico ſecundùm Roſtra in columnâ tradit, bello Punico primo, a M. Valerio Meſſalâ conſule, Catinâ captâ in Siciliâ: deportatum inde poſt XXX. annos, quàm de Papiriano horologio traditur, anno Urbis CCCCLXXXXI. nec congruebant ad horas ejus lineæ: paruerunt tamen eis annis undecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit cenſor, diligentiùs ordinatum juxtà poſuit: idque munus inter cenſoria opera gratiſſimè acceptum eſt. Etiam tum tamen nubilo incertæ fuere horæ uſque ad proximum luſtrum. Tunc Scipio Naſica, collega Lænatis, primus aquâ diviſit horas æquè noctium ac dierum. Idque horologium ſub tecto dicavit, anno Urbis DXCV. Tamdiu populo Romano indiſcreta lux fuit. Nunc revertemur ad reliqua animalia, primúmque terreſtria.

LIBER VIII.

Majorum animalium genera & naturæ.

I. 1. **A**d reliqua tranſeamus animalia, & primùm terreſtria. Maximum eſt elephas, proximumque humanis ſenſibus: quippe intellectus illis ſermonis patrii, & imperiorum obedientia, officiorumque, quæ didicere, memoria: amoris, & gloriæ voluptas: immo verò, (quæ etiam in homine rara,) probitas, prudentia, æquitas: religio quoque ſiderum, Soliſque ac Lunæ veneratio. Auctores ſunt, in Mauritaniæ ſaltibus ad quemdam amnem, cui nomen eſt Amilo, niteſcente Lunâ novâ, greges eorum deſcendere: ibique ſe purificantes ſollemniter aquâ circumſpergi, atque ita ſalutato ſidere in ſilvas reverti, vitulorum fatigatos præ ſe ferentes. Alienæ quoque religionis intellectu, creduntur maria tranſituri non antè naves conſcendere, quàm invitati rectoris jurejurando de reditu. Viſique ſunt feſſi ægritudine, (quando & illas moles infeſtant morbi,) herbas ſu-

pini in cælum jacientes, veluti tellure precibus allegatâ. Nam quod ad docilitatem attinet, regem adorant, genua ſubmittunt, coronas porrigunt. Indis arant minores, quos appellant nothos.

II. 2. Romæ juncti primùm ſubiere currum Pompeii Magni Africano triumpho: quod priùs Indiâ victâ, triumphante Libero patre, memoratur. Procilius negat potuisse Pompeii triumpho junctos egredi portâ. Germanici Cæſaris munere gladiatorio, quoſdam etiam inconditos motus edidere, ſaltantium modo. Vulgare erat, per auras arma jacere non auferentibus ventis, atque inter ſe gladiatorios congreſſus edere, aut laſciviente pyrrhiche colludere: poſtea & per funes inceſſere, lecticis etiam ferentes quaterni ſingulos puerperas imitantes: pleniſque homine tricliniis accubitum iere per lectos ita libratis veſtigiis, ne quis potantium attingeretur.

III. 3. Certum eſt unum tardioris ingenii in accipiendis quæ tradebantur, ſæpius caſtigatum verberibus, eadem illa meditantem noctu repertum. Mirum maximè, & adversis quidem funibus ſubire, ſed regredi magis utique pronis. Mucianus ter conſul auctor eſt, aliquem ex his & literarum ductus Græcarum didiciſſe, ſolitumque præſcribere ejus linguæ verbis: « Ipſe ego hæc ſcripsi, & ſpolia Celtica di-

» cavi ». Itemque ſe vidente Puteolis, cùm advecti e nave egredi cogerentur, territos ſpatio pontis procul a continente porrecti, ut ſeſe longinquitatis æſtimatione fallerent, averſos retrorſus iſſe.

IV. Prædam ipsi in ſe expetendam ſciunt ſolam eſſe in armis ſuis, quæ Juba cornua appellat, Herodotus tantò antiquior, & conſuetudo meliùs, dentes. Quamobrem deciduos caſu aliquo, vel ſenectâ defodiunt. Hoc ſolum ebur eſt: ceterò, & in his quoque, quà corpus intexit, vilitas oſſea. Quamquam nuper oſſa etiam in laminas ſecari cœpere penuriâ. Etenim rara amplitudo jam dentium, præterquam ex Indiâ, reperitur: cetera in noſtro orbe ceſſere luxuriæ. Dentium candore intelligitur juventa. Circa hos belluis ſumma cura: alterius mucroni parcunt, ne sit prœliis hebes: alterius operario uſu fodiunt radices, impellunt moles: circumventique a venantibus, primos conſtituunt, quibus ſunt minimi, ne tanti prœlium putetur: poſtea fessi, impactos arbori frangunt, prædâque ſe redimunt.

V. 4. Mirum in pleriſque animalium, ſcire quare petantur: ſed & per cuncta quid caveant. Elephas homine obvio fortè in ſolitudine, & ſimpliciter oberrante, clemens placiduſque etiam demonſtrare viam traditur. Idem veſtigio hominis animad-

verſo priùs quàm homine, intremiſcere insidiarum metu, ſubsiſtere ab olfactu, circumſpectare, iras proflare, nec calcare, ſed erutum proximo tradere, illum ſequenti, nuntio ſimili uſque ad extremum: & tunc agmen circumagi, & reverti, aciemque dirigi: adeò omnium odori durare virus illud, majore ex parte ne nudorum quidem pedum. Sic & tigris etiam feris ceteris truculenta, atque ipſa elephanti quoque ſpernens veſtigia, hominis viſo transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito? ubi antè conſpecto illo, quem timet? Etenim tales silvas minimè frequentari certum eſt. Sanè mirentur ipſam veſtigii raritatem: ſed unde ſciunt timendum eſſe? Immo verò cur vel ipsius conſpectum paveant, tantò viribus, magnitudine, velocitate præſtantiores? Nimirum hæc eſt natura rerum, hæc potentia ejus, ſævissimas ferarum maximaſque numquam vidiſſe quod debeant timere, & ſtatim intelligere cùm sit timendum.

5. Elephanti gregatim ſemper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit ætate proximus. Amnem transituri minimos præmittunt, ne majorum ingreſſu atterente alveum, creſcat gurgitis altitudo. Antipater auctor eſt, duos Antiocho regi in bellicis usibus, celebres etiam cognominibus, fuiſſe: etenim novere ea. Cer-

tè Cato, cùm imperatorum nomina Annalibus detraxerit, eum qui fortiſſimè prœliatus eſſet in Punicâ acie, Surum tradidit vocatum, altero dente mutilato. Antiocho vadum fluminis experienti renuit Ajax, alioquin dux agminis ſemper. Tum pronuntiatum, ejus fore principatum, qui tranſiſſet: auſumque Patroclum, ob id phaleris argenteis, quo maximè gaudent, & reliquo omni primatu donavit. Ille, qui notabatur, inediâ mortem ignominiæ prætulit. Mirus namque pudor eſt, victuſque vocem fugit victoris: terram ac verbenas porrigit.

Pudore numquam niſi in abdito coeunt: mas quinquennis, femina decennis. Initur autem biennio, quinis (ut ferunt) cujuſque anni diebus, nec ampliùs: ſexto, perfunduntur amne, non antè reduces ad agmen. Nec adulteria novere: nullave propter feminas inter ſe prœlia, ceteris animalibus pernicialia: non quia desit illis amoris vis: namque traditur unus amaſſe quamdam in Ægypto corollas vendentem: ac ne quis vulgariter electam putet, mirè gratam Ariſtophani, celeberrimo in arte grammaticâ. Alius Menandrum Syracuſanum incipientis juventæ in exercitu Ptolemæi, desiderium ejus, quoties non videret, inediâ teſtatus. Et unguentariam quamdam dilectam Juba tradit. Omnium amo-

ris fuere argumenta, gaudium a conſpectu, blanditiæque inconditæ, ſtipeſque, quas populus dediſſet, ſervatæ, & in ſinum effuſæ. Nec mirum eſſe amorem, quibus ſit memoria. Idem namque tradit, agnitum in ſenectâ, multos poſt annos, qui rector in juventâ fuiſſet. Item divinationem quamdam juſtitiæ. Cùm Bocchus rex triginta elephantis, totidem, in quos ſævire inſtituerat, ſtipitibus alligatos objeciſſet, procurſantibus inter eos qui laceſſerent, non potuiſſe effici, ut crudelitatis alienæ miniſterio fungerentur.

VI. 6. Elephantos Italia primùm vidit Pyrrhi regis bello, & boves Lucas appellavit, in Lucanis viſos, anno Urbis quadringentesimo ſeptuagesimo ſecundo: Roma autem in triumpho, ſeptem annis ad ſuperiorem numerum additis. Eadem plurimos anno quingentesimo ſecundo, victoriâ L. Metelli pontificis in Siciliâ de Pœnis captos. Centum quadraginta duo fuere (aut ut quidam CXL.) tranſvecti ratibus, quas doliorum conſertis ordinibus impoſuerat. Verrius eos pugnaſſe in Circo, interfectoſque jaculis tradit penuriâ conſilii: quoniam neque ali placuiſſet, neque donari regibus. L. Piſo inductos dumtaxat in Circum, atque ut contemptus eorum increſceret, ab operariis haſtas præpilatas habentibus, per Circum totum actos. Nec

quid deinde iis factum ſit, auctores explicant, qui non putant interfectos.

VII. 7. Clara eſt unius e Romanis dimicatio adversùs elephantum, cùm Annibal captivos noſtros dimicare inter ſeſe coegiſſet. Namque unum qui ſupererat, objecit elephanto: & ille, dimitti pactus, si interemiſſet, ſolus in arenâ congreſſus, magno Pœnorum dolore, confecit. Annibal, cùm famam ejus dimicationis contemptum allaturam belluis intelligeret, equites miſit, qui abeuntem interficerent. Proboſcidem eorum facillimè amputari, Pyrrhi prœliorum experimentis patuit. Romæ pugnaſſe Feneſtella tradit primum omnium in Circo, Claudii Pulcri ædilitate curuli, M. Antonio, A. Poſtumio coſſ. anno Urbis ſexcenteſimo quinquageſimo quinto. Item poſt annos XX. Lucullorum ædilitate curuli adversùs tauros. Pompeii quoque altero conſulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnavere in Circo viginti, aut, ut quidam tradunt, XVII. Gætulis ex adverſo jaculantibus, mirabili unius dimicatione, qui pedibus confossis repſit genibus in catervas, abrepta ſcuta jaciens in ſublime, quæ decidentia voluptati ſpectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, non furore belluæ jacerentur. Magnum & in altero miraculum fuit, uno ictu occiſo. Pilum

autem ſub oculo adactum, in vitalia capitis venerat. Universi eruptionem tentavere, non sine vexatione populi, circumdati clathris ferreis. Quâ de causâ Cæſar dictator, poſtea ſimile ſpectaculum editurus, euripis arenam circumdedit: quos Nero princeps ſuſtulit, equiti loca addens. Sed Pompeiani amiſsâ fugæ ſpe miſericordiam vulgi inenarrabili habitu quærentes ſupplicavere, quadam ſeſe lamentatione complorantes: tanto populi dolore, ut oblitus imperatoris, ac munificentiæ honori ſuo exquisitæ, flens univerſus conſurgeret, diraſque Pompeio, quas ille mox luit, imprecaretur. Pugnavere & Cæſari dictatori tertio conſulatu ejus, viginti contra pedites quingentos: iterumque totidem turriti cum ſexagenis propugnatoribus eodem, quo priores, numero peditum, & pari equitum ex adverſo dimicante: poſtea ſinguli, principibus Claudio & Neroni, in conſummatione gladiatorum. Ipsius animalis tanta narratur clementia contra minùs validos, ut in grege pecudum occurrentia manu dimoveat, ne quod obterat imprudens: nec nisi lacessiti noceant, ideoque gregatim ſemper ambulent, minimè ex omnibus ſolivagi. Equitatu circumventi, infirmos aut feſſos, vulneratoſve, in medium agmen recipiunt: ac velut imperio ac ratione, per vices

ſubeunt. Capti celerrimè mitificantur hordei ſucco.

VIII. 8. Capiuntur autem in Indiâ unum ex domitis agente rectore: qui deprehenſum, ſolitarium, abactumve a grege, verberet ferum: quo fatigato, tranſſcendit in eum, nec ſecus ac priorem regit. Africa foveis capit, in quas deerrante aliquo, protinus ceteri congerunt ramos, moles devolvunt, aggeres conſtruunt, omnique vi conantur extrahere. Antea domitandi gratiâ, greges equitatu cogebant in convallem manu factam, & longo tractu fallacem: cujus incluſos ripis foſſiſque, fame domabant. Argumentum erat ramus, homine porrigente clementer acceptus. Nunc dentium cauſâ, pedes eorum jaculantur, alioquin mollissimos. Troglodytæ contermini Æthiopiæ, qui hoc ſolo venatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum conſcendunt. Inde totius agminis noviſſimum ſpeculati, extremas in clunes deſiliunt. Lævâ apprehenditur cauda: pedes ſtipantur in ſiniſtro femine. Ita pendens alterum poplitem dextrâ cædit præacutâ bipenni: hoc crure tardato profugiens, alterius poplitis nervos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragens. Alii tutiore genere, ſed magis fallaci, intentos ingentes arcus defigunt humi longiùs. Hos præcipui viribus juvenes continent: alii connixi pari

conatu contendunt, ac prætereuntibus ſagittarum venabula infigunt, mox ſanguinis veſtigiis ſequuntur. Elephantorum generis feminæ multò pavidiores.

IX. 9. Domantur autem rabidi, fame & verberibus, elephantis aliis admotis, qui tumultuantem catenis coerceant: & aliàs circa coitus maximè efferantur, & ſtabula Indorum dentibus ſternunt. Quapropter arcent eos coitu, feminarumque pecuaria ſeparant, quæ aut alio modo, quàm armentorum, habent. Domiti militant, & turres armatorum in hoſtes ferunt, magnâque ex parte Orientis bella conficiunt. Proſternunt acies, proterunt armatos. Iidem minimo ſuis ſtridore terrentur, vulneratique & territi retro ſemper cedunt, haud minore partium ſuarum pernicie. Indicum Afri pavent, nec contueri audent: nam & major Indicis magnitudo eſt.

X. 10. Decem annis geſtare in utero vulgus exiſtimat: *Ariſtoteles* biennio, nec ampliùs quàm ſingulos: vivere ducenis annis, & quoſdam trecenis. Juventa eorum a ſexagesimo incipit. Gaudent amnibus maximè, & circa fluvios vagantur, cùm alioquin nare propter magnitudinem corporis non poſſint. Iidem frigoris impatientes: maximum hoc malum: inflationemque & profluvium alvi, nec alia morborum genera ſentiunt. Olei potu tela, quæ corpori

pori eorum inhæreant, decidere invenio: a ſudore autem faciliùs adhæreſcere. Et terram ediſſe his tabificum eſt, niſi ſæpius mandant. Devorant autem & lapides. Truncos quidem gratiſſimo in cibatu habent. Palmas excelsiores fronte proſternunt, ac ita jacentium abſumunt fructum. Mandunt ore: ſpirant & bibunt, odoranturque haud impropriè appellatâ manu. Animalium maximè odere murem: & ſi pabulum in præſepio poſitum attingi ab eo vidêre, faſtidiunt. Cruciatum in potu maximum ſentiunt hauſtâ hirudine, quam ſanguiſugam vulgò cœpiſſe appellari adverto. Hæc ubi in ipſo animæ canali ſe fixit, intolerando adficit dolore.

Duriſſimum dorſo tergus, ventri molle, ſetarum nullum tegumentum: ne in caudâ quidem præſidium abigendo tædio muſcarum, (namque id & tanta vaſtitas ſentit:) ſed cancellata cutis, & invitans id genus animalium odore. Ergo cùm extenti recepere examina, arctatis in rugas repentè cancellis, comprehenſas enecant. Hoc iis pro caudâ, jubâ, villo eſt.

Dentibus ingens pretium, & deorum ſimulacris lautiſſima ex iis materia. Invenit luxuria commendationem & aliam, expetiti in callo manûs ſaporis, haud aliâ de causâ, credo, quàm quia ipſum ebur ſibi mandere videtur. Magnitudo dentium vi-

detur quidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africæ, quà confinis Æthiopiæ eſt, poſtium vicem in domiciliis præbere: ſepeſque in iis & pecorum ſtabulis, pro palis, elephantorum dentibus fieri, Polybius tradidit, auctore Guluſsâ regulo.

XI. 11. Elephantos fert Africa ultra Syrticas ſolitudines, & in Mauritaniâ: ferunt Æthiopes & Troglodytæ, ut dictum eſt: ſed maximos India, bellanteſque cum iis perpetuâ diſcordiâ dracones, tantæ magnitudinis & ipſos, ut circumplexu facili ambiant, nexuque nodi præſtringant. Commoritur ea dimicatio: victuſque corruens, complexum elidit pondere.

XII. 12. Mira animalium pro ſe cuique ſolertia eſt, ut his una. Aſcendendi in tantam altitudinem difficultas draconi: itaque iter ad pabula ſpeculatus, ab excelsâ ſe arbore injicit. Scit ille imparem ſibi luctatum contra nexus: itaque arborum aut rupium attritum quærit. Cavent hoc dracones, ob idque greſſus primùm adligant caudâ. Reſolvunt illi nodos manu. At hi in ipſas nares caput condunt, pariterque ſpiritum præcludunt, & mollissimas lancinant partes: iidem obvii deprehensi, in adverſos erigunt ſe, oculoſque maximè petunt. Ita fit ut plerumque cæci, ac fame & mæroris tabe confecti reperiantur.

Quam quis aliam tantæ diſcordiæ cauſam attulerit, nisi naturam, ſpectaculum sibi ac paria componentem? Eſt & alia dimicationis hujus fama. Elephantis frigidissimum eſſe ſanguinem: ob id æſtu torrente præcipuè a draconibus expeti. Quamobrem in amnibus merſos insidiari bibentibus: arctatiſque illigatâ manu in aurem morſum defigere: quoniam is tantùm locus defendi non possit manu. Dracones eſſe tantos, ut totum ſanguinem capiant. Itaque elephantos ab iis ebibi, siccatoſque concidere: & dracones inebriatos opprimi, commorique.

XIII. 13. Generat eos & Æthiopia Indicis pares, vicenûm cubitorum. Id modò mirum, unde criſtatos Juba crediderit. Aſachæi vocantur Æthiopes, apud quos maximè naſcuntur. Narratur in maritimis eorum quaternos quinoſque, inter ſe cratium modo implexos, erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiæ vehi fluctibus.

XIV. 14. Megaſthenes ſcribit, in Indiâ ſerpentes in tantam magnitudinem adoleſcere, ut ſolidos hauriant cervos tauroſque. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, ut ſupervolantes quamvis altè perniciterque alites hauſtu raptas abſorbeant. Nota eſt, in Punicis bellis ad flumen Bagradam a Regulo imperatore balliſtis tor-

mentiſque, ut oppidum aliquod, expugnata ſerpens cxx. pedum longitudinis. Pellis ejus maxillæque uſque ad bellum Numantinum duravere Romæ in templo. Faciunt his fidem in Italiâ appellatæ boæ: in tantam amplitudinem exeuntes, ut divo Claudio principe, occiſæ in Vaticano ſolidus in alvo ſpectatus ſit infans. Aluntur primò bubuli lactis ſucco, unde nomen traxere. Ceterorum animalium, quæ modò convecta undique, Italiam contigere ſæpius, formas nihil attinet ſcrupuloſè referre.

XV. 15. Pauciſſima Scythia gignit, inopiâ fruticum: pauca contermina illi Germania: inſignia tamen boum ferorum genera, jubatos biſontes, excellentique vi & velocitate uros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cùm id gignat Africa, vituli potiùs cervique quadam ſimilitudine.

XVI. Septemtrio fert & equorum greges ferorum, ſicut aſinorum Aſia, & Africa: præterea alcem, ni proceritas aurium & cervicis diſtinguat, jumento ſimilem. Item natam in Scandinaviâ inſulâ, nec umquam viſam, in hac urbe, multis tamen narratam, achlin, haud diſſimilem illi, ſed nullo ſuffraginum flexu: ideoque non cubantem, ſed acclinem arbori in ſomno, eâque inciſâ ad inſidias, capi, aliàs velocitatis me-

moratæ. Labrum ei ſuperius prægrande: ob id retrograditur in paſcendo, ne in priora tendens involvatur. Tradunt in Pæoniâ feram, quæ bonaſus vocetur, equinâ jubâ, cetera tauro ſimilem, cornibus ita in ſe flexis, ut non ſint utilia pugnæ: quapropter fugâ ſibi auxiliari, reddentem in eâ fimum, interdum & trium jugerum longitudine: cujus contactus ſequentes ut ignis aliquis amburat.

XVII. Mirum pardos, pantheras, leones & ſimilia, condito in corporis vaginas unguium mucrone, ne refringatur hebeteturve, ingredi: averſiſque falculis currere, nec niſi appetendo protendere.

16. Leoni præcipua generoſitas, tunc cùm colla armoſque veſtiunt jubæ. Id enim ætate contingit leone conceptis. Quos verò pardi generavere, ſemper inſigni hoc carent: ſimili modo feminæ. Magna iis libido coitûs, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maximè ſpectat, inopiâ aquarum ad paucos amnes congregantibus ſe feris. Ideo multiformes ibi animalium partus: variè feminis cujuſque generis mares aut vi aut voluptate miſcente. Unde etiam vulgare Græciæ dictum: « Semper aliquid no» vi Africam adferre ». Odore pardi coitum ſentit in adulterâ leo, totâque vi conſurgit in pœnam. Idcirco ea culpa flumine abluitur, aut longiùs comitatur. Semel au-

H iij

tem edi partum, lacerato unguium acie utero in enixu, vulgum credidisse video. Ariſtoteles diverſa tradit, vir quem in iis magnâ ſecuturus ex parte, præfandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noſcendi, delegatâque hac commentatione Ariſtoteli, ſummo in omni doctrinâ viro, aliquot millia hominum in totius Asiæ Græciæque tractu parere juſſa, omnium quos venatus, aucupia, piſcatuſque alebant: quibuſque vivaria, armenta, alvearia, piſcinæ, aviaria in curâ erant: ne quid uſquam genitum ignoraretur ab eo: quos percunctando, quinquaginta ferme volumina illa præclara de animalibus condidit: quæ a me collecta in arctum, cum iis quæ ignoraverat, quæſo ut legentes boni conſulant, in universis rerum naturæ operibus, medioque clarissimi regum omnium desiderio, curâ noſtrâ breviter peregrinantes. Is ergo tradit leænam primo fetu parere quinque catulos, ac per annos singulos uno minùs: ab uno ſterileſcere. Informes minimaſque carnes magnitudine muſtelarum eſſe initio, ſemeſtres vix ingredi poſſe, nec nisi bimeſtres moveri. In Europâ autem inter Acheloum tantùm Neſtumque amnes leones eſſe: ſed longè viribus præſtantiores iis, quos Africa aut Syria gignant.

XVIII. Leonum duo genera: compactile & breve, criſpioribus jubis. Hos pavidiores eſſe, quàm longos ſimplicique villo: eos contemptores vulnerum. Urinam mares crure ſublato reddere, ut canes, gravem odore, nec minùs halitum: raros in potu: veſci alternis diebus: a ſaturitate interim triduò cibis carere. Quæ poſſint, in mandendo ſolida devorare: nec capiente aviditatem alvo, conjectis in fauces unguibus extrahere, ut, ſi fugiendum in ſatietate, abeant. Vitam iis longam docet argumento, quod plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius Æmiliani comes, in ſenectâ hominem appeti ab iis refert, quoniam ad perſequendas feras vires non ſuperant. Tunc obſidere Africæ urbes: eâque de causâ crucifixos vidiſſe ſe cum Scipione, quia ceteri metu pœnæ ſimilis abſterrerentur eadem noxâ.

XIX. Leoni tantùm ex feris clementia in ſupplices: proſtratis parcit: & ubi ſævit, in viros potiùs, quàm in feminas fremit, in infantes non niſi magnâ fame. Credit Libya intellectum pervenire ad eos precum. Captivam certè Gætuliæ reducem audivi, multorum in ſilvis impetum a ſe mitigatum alloquio, auſam dicere ſe feminam, profugam, infirmam, ſupplicem animalis omnium generoſiſſimi, ceteriſque imperitantis, indignam ejus gloriâ prædam.

Varia circa hoc opinio, ex ingenio cujuſque, vel caſu, mulceri alloquiis feras: quippe obvium, ſerpentes extrahi cantu, cogique in pœnam, verum falſumne sit, vita non decreverit.

Leonum animi index cauda, sicut & equorum aures. Namque & has notas generosissimo cuique natura tribuit. Immotâ ergo placidus, clemens, blandientique similis, quod rarum eſt: crebrior enim iracundia. Ejus in principio, terra verberatur: incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis ſumma in pectore. Ex omni vulnere, sive ungue impreſſo, sive dente, ater profluit ſanguis. Iidem ſatiati, innoxii ſunt. Generositas in periculis maximè deprehenditur: non in illo tantummodo, quòd ſpernens tela diu ſe terrore ſolo tuetur, ac velut cogi teſtatur: cooriturque non tamquam periculo coactus, ſed tamquam amentiæ iratus. Illa nobilior animi significatio: quamlibet magnâ canum & venantium urgente vi, contemptim reſtitanſque cedit in campis, & ubi ſpectari poteſt: idem ubi virgulta silvaſque penetravit, acerrimo curſu fertur, velut abſcondente turpitudinem loco. Dum ſequitur, insilit ſaltu quo in fuga non utitur. Vulneratus obſervatione mirâ percuſſorem novit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum verò

qui telum quidem miſerit, ſed tamen non vulneraverit, correptum rotatumque ſternit, nec vulnerat. Cùm pro catulis feta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expaveſcat. Ceterò dolis carent & ſuſpicione: nec limis intuentur oculis, aſpicique ſimili modo nolunt. Creditum eſt, a moriente humum morderi, lacrimamque leto dari. Atque hoc tale, tam ſævum animal, rotarum orbes circumacti, curruſque inanes, & gallinaceorum criſtæ, cantuſque etiam magis terrent, ſed maximè ignes. Ægritudinem faſtidii tantùm ſentit, in quâ medetur ei contumelia, in rabiem agente adnexarum laſciviâ ſimiarum. Guſtatus deinde ſanguis in remedio eſt.

XX. Leonum ſimul plurium pugnam Romæ princeps dedit Q. Scævola P. filius in curuli ædilitate. Centum autem jubatorum primus omnium L. Sulla, qui poſtea dictator fuit, in præturâ. Poſt eum Pompeius Magnus in Circo DC. in iis jubatorum CCCXV. Cæſar dictator CCCC.

XXI. Capere eos, ardui erat quondam operis, foveiſque maximè. Principatu Claudii caſus rationem docuit, pudendam pæne talis feræ nomine, paſtoris Gætuli ſago contra ingruentis impetum objecto: quod ſpectaculum in arenam protinus tranſlatum eſt, vix credibili modo torpeſcente

tantâ illâ feritate, quamvis levi injectu operto capite, ita ut devinciatur non repugnans: videlicet omnis vis conſtat in oculis. Quò minùs mirum ſit, a Lyſimacho Alexandri juſſu ſimul incluſo ſtrangulatum leonem.

Jugo ſubdidit eos, primuſque Romæ ad currum junxit M. Antonius, & quidem civili bello, cùm dimicatum eſſet in Pharſalicis campis, non ſine quodam oſtento temporum, generoſos ſpiritus jugum ſubire illo prodigio ſignificante: nam quòd ita vectus eſt cum mimâ Cytheride, ſupra monſtra etiam illarum calamitatum fuit. Primus autem hominum leonem manu tractare auſus, & oſtendere manſuefactum, Hanno e clariſſimis Pœnorum traditur: damnatuſque illo argumento, quoniam nihil non perſuaſurus vir tam artificis ingenii videbatur: & malè credi libertas ei, cui in tantum ceſſiſſet etiam feritas.

Sunt verò & fortuita eorum quoque clementiæ exempla. Mentor Syracuſanus in Syriâ leone obvio ſuppliciter volutante, attonitus pavore, cùm refugienti undique fera opponeret ſeſe, & veſtigia lamberet adulanti ſimilis, animadvertit in pede ejus tumorem vulnuſque, & extracto ſurculo liberavit cruciatu. Pictura caſum hunc teſtatur Syracusis. Simili modo Elphis Samius natione, in Africam delatus nave,

juxta litus conſpecto leone hiatu minaci, arborem fugâ petit, Libero patre invocato: quoniam tum præcipuus votorum locus eſt, cùm ſpei nullus eſt. Neque profugienti, cùm potuiſſet, fera inſtiterat: & procumbens ad arborem, hiatu, quo terruerat, miſerationem quærebat. Os morſu avidiore inhæſerat dentibus, cruciabatque inedia, tum pœna in ipſis ejus telis, ſuſpectantem, ac velut mutis precibus orantem: dum fortuitu fidens non eſt contra feram, multò diutiùs miraculo, quàm metu, ceſſatum eſt. Degreſſus tandem evellit præbenti, & quàm maximè opus eſſet, accommodanti. Traduntque quamdiu navis ea in litore ſteterit, retuliſſe gratiam venatus aggerendo. Quâ de causâ Libero patri templum in Samo Elpis ſacravit, quod ab eo facto Græci κεχηνότος Διονύσυ appellavere. Miremur poſtea veſtigia hominum intelligi a feris, cùm etiam auxilia ab uno animalium ſperent? Cur enim non ad alia iere? aut unde medicas manus hominis ſciunt? nisi fortè vis malorum, etiam feras omnia experiri cogit.

17. Æquè memorandum & de removed pantherâ tradit Demetrius phyſicus, jacentem in mediâ viâ hominis deſiderio, repentè apparuiſſe patri cujuſdam Philini, aſſectatoris ſapientiæ: illum pavore cœpiſſe regredi, feram verò circumvolutari non du-

biè blandientem, ſeſeque conflictantem mærore, qui etiam in pantherâ intelligi poſſet. Feta erat, catulis procul in foveam delapsis. Primum ergo, miſerationis fuit non expaveſcere: proximum, ei curam intendere: ſecutuſque, quà trahebat veſtem unguium levi injectu, ut cauſam doloris intellexit, ſimulque ſalutis ſuæ mercedem, exemit catulos; eâque cum iis proſequente, uſque extra ſolitudines deductus, lætâ atque geſtiente: ut facilè appareret gratiam referre, & nihil invicem imputare; quod etiam in homine rarum eſt.

XXII. Hæc fidem & Democrito adferunt, qui Thoantem in Arcadiâ ſervatum a dracone narrat. Nutrierat eum puer dilectum admodum: parenſque ſerpentis naturam, & magnitudinem metuens, in ſolitudines tulerat, in quibus circumvento latronum insidiis, agnitoque voce, ſubvenit. Nam quæ de infantibus ferarum lacte nutritis, cùm eſſent expositi, produntur, ſicut de conditoribus noſtris a lupâ, magnitudini fatorum accepta ferri æquiùs, quàm ferarum naturæ arbitror.

XXIII. Panthera & tigris macularum varietate propè ſolæ beſtiarum ſpectantur: ceteris unus ac ſuus cujuſque generis color eſt. Leonum tantùm in Syriâ niger. Pantheris in candido breves macularum oculi. Ferunt odore earum mirè ſollicitari,

quadrupedes cunctas, ſed capitis torvitate terreri. Quamobrem occultato eo, reliquâ dulcedine invitatas corripiunt. Sunt qui tradant in armo iis ſimilem Lunæ eſſe maculam, creſcentem in orbes, & cavantem pari modo cornua. Nunc varias, & pardos qui mares ſunt, appellant in eo omni genere, creberrimo in Africâ Syriâque. Quidam ab iis pantheras candore ſolo diſcernunt: nec adhuc aliam differentiam inveni.

XXIV. Senatuſconſultum fuit vetus, « ne liceret Africanas in Italiam advehe» re ». Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius tribunus plebis, permiſitque Circenſium gratiâ importare. Primus autem Scaurus ædilitate ſuâ varias centum quinquaginta univerſas miſit: dein Pompeius Magnus quadringentas decem: divus Auguſtus quadringentas viginti.

XXV. Idem Q. Tuberone, Paulo Fabio Maximo coſſ. IV. Nonas Maias, Theatri Marcelli dedicatione, tigrin primus omnium Romæ oſtendit in caveâ manſuefactum: divus verò Claudius ſimul quatuor.

18. Tigrin Hyrcani & Indi ferunt animal velocitatis tremendæ, & maximè cognitæ, dum capitur totus ejus fetus, qui ſemper numeroſus eſt. Ab inſidiante rapitur, equo quàm maximè pernici, atque in recentes ſubinde transfertur. At ubi vacuum cubile reperit feta, (maribus enim

cura non eſt ſobolis:) fertur præceps, odore veſtigans. Raptor adpropinquante fremitu, abjicit unum e catulis. Tollit illa morſu, & pondere etiam ocior acta remeat, iterumque conſequitur, ac ſubinde: donec in navim regreſſo irrita feritas ſævit in litore.

XXVI. Camelos inter armenta paſcit Oriens, quarum duo genera, Bactriæ & Arabiæ: differunt, quòd illæ bina habent tubera in dorſo, hæ ſingula: ſub pectore alterum, cui incumbant. Dentium ſuperiore ordine, ut boves, carent in utroque genere. Omnes autem jumentorum miniſteriis dorſo funguntur, atque etiam equitatu in prœliis. Velocitas inter equos, ſed ſua cuique menſura, ſicuti vires: nec ultra adſuetum procedit ſpatium, nec plus inſtituto onere recipit. Odium adversùs equos gerunt naturale. Sitim & quatriduò tolerant: implenturque, cùm bibendi occasio eſt, & in præteritum, & in futurum, obturbatâ proculcatione priùs aquâ: aliter potu non gaudent. Vivunt quinquagenis annis, quædam & centenis. Utcumque rabiem & ipſæ ſentiunt. Caſtrandi genus, etiam feminas, quæ bello præparentur, inventum eſt: fortiores ita fiunt coitu negato.

XXVII. Harum aliqua ſimilitudo in duo transfertur animalia: Nabun Æthiopes vocant, collo ſimilem equo, pedibus & cru-

ribus bovi, camelo capite, albis maculis rutilum colorem diſtinguentibus, unde appellata Camelopardalis, dictatoris Cæſaris Circensibus ludis primùm viſa Romæ. Ex eo ſubinde cernitur, aſpectu magis, quàm feritate, conſpicua: quare etiam ovis feræ nomen invenit.

XXVIII. 19. Pompeii Magni primùm ludi oſtenderunt Chama, quem Galli Rufium vocabant, effigie lupi, pardorum maculis. Iidem ex Æthiopiâ, quas vocant *κήπυς*, quarum pedes poſteriores, pedibus humanis & cruribus, priores manibus fuere similes. Hoc animal poſtea Roma non vidit.

XXIX. 20. Iiſdem ludis & rhinoceros, unius in nare cornus, qualis ſæpe viſus. Alter hic genitus hoſtis elephanto: cornu ad ſaxa limato præparat ſe pugnæ, in dimicatione alvum maximè petens, quam ſcit eſſe molliorem. Longitudo ei par, crura multò breviora, color buxeus.

XXX. 21. Lyncas vulgò frequentes & ſphingas, fuſco pilo, mammis in pectore geminis, Æthiopia generat, multaque alia monſtri similia: pennatos equos, & cornibus armatos, quos Pegaſos vocant: Crocottas, velut ex cane lupoque conceptos, omnia dentibus frangentes, protinuſque devorata conficientes ventre: Cercopithecos nigris capitibus, pilo asinino, & dissimiles ceteris voce:

Indicos boves unicornes, tricorneſque: Leucrocotam perniciſſimam feram, asini fere magnitudine, cruribus cervinis: collo, caudâ, pectore leonis, capite melium, biſulcâ ungulâ, ore ad aures uſque reſciſſo, dentium loco oſſe perpetuo. Hanc feram humanas voces tradunt imitari. Apud eoſdem & quæ vocatur eale, magnitudine equi fluviatilis, caudâ elephanti, colore nigra vel fulva: maxillas apri, majora cubitalibus cornua habens, mobilia, quæ alterna in pugnâ ſiſtit, variatque infeſta aut obliqua, utcumque ratio monſtravit. Sed atrociſſimos habet tauros silveſtres, majores agreſtibus, velocitate ante omnes, colore fulvos, oculis cæruleis, pilo in contrarium verſo, rictu ad aures dehiſcente, juxta cornua mobilia: tergori duritia silicis, omne reſpuens vulnus. Feras omnes venantur: ipsi non aliter, quàm foveis capti, feritate ſemper intereunt. Apud eoſdem naſci Ctesias ſcribit, quam mantichoran appellat, triplici dentium ordine pectinatim coeuntium, facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore ſanguineo, corpore leonis, caudâ ſcorpionis modo ſpicula infigentem: vocis, ut si miſceatur fiſtulæ & tubæ concentus: velocitatis magnæ, humani corporis vel præcipuè appetentem.

XXXI. In Indiâ & boves ſolidis un-

gulis, unicornes: & feram nomine axin, hinnulei pelle, pluribus candidioribuſque maculis, ſacrorum Liberi patris. Orſæi Indi ſimias candentes toto corpore venantur. Aſperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo ſimilem, capite cervo, pedibus elephanto, caudâ apro, mugitu gravi, uno cornu nigro mediâ fronte cubitorum duûm eminente. Hanc feram vivam negant capi.

XXXII. Apud Heſperios Æthiopas fons eſt Nigris, ut plerique exiſtimavere, Nili caput: argumenta, quæ diximus, perſuadent. Juxta hunc fera appellatur catoblepas, modica alioquin, ceteriſque membris iners, caput tantùm prægrave ægre ferens: id dejectum ſemper in terram: aliàs internecio humani generis, omnibus qui oculos ejus vidêre confeſtim exſpirantibus.

XXXIII. Eadem & baſiliſci ſerpentis eſt vis. Cyrenaica hunc generat provincia, duodenûm non ampliùs digitorum magnitudine, candidâ in capite maculâ, ut quodam diademate insignem. Sibilo omnes fugat ſerpentes: nec flexu multiplici, ut reliquæ, corpus impellit, ſed celſus & erectus in medio incedens. Necat frutices, non contactos modò, verùm & adflatos: exurit herbas, rumpit ſaxa. Talis vis malo eſt. Creditum quondam, ex equo occiſum haſtâ, & per eam ſubeunte vi, non

equitem modò, ſed equum quoque abſumptum. Atque huic tali monſtro (ſæpe enim enectum concupivere reges videre) muſtelarum virus exitio eſt: adeò naturæ nihil placuit eſſe sine pari. Injiciunt eas cavernis facilè cognitis ſoli tabe: necant illæ simul odore, moriunturque, & naturæ pugna conficitur.

XXXIV. 22. Sed in Italiâ quoque creditur luporum viſus eſſe noxius: vocemque homini, quem priores contemplentur, adimere ad præſens. Inertes hos parvoſque Africa & Ægyptus gignunt: aſperos truceſque, frigidior plaga. Homines in lupos verti, rurſumque reſtitui sibi, falſum eſſe confidenter exiſtimare debemus, aut credere omnia, quæ fabuloſa tot ſæculis comperimus. Unde tamen iſta vulgo infixa sit fama in tantum, ut in maledictis versipelles habeat, indicabitur. Evanthes inter auctores Græciæ non ſpretus, tradit Arcadas ſcribere, ex gente Anthi cujuſdam, ſorte familiæ lectum, ad ſtagnum quoddam regionis ejus duci, veſtituque in quercu ſuſpenſo tranſnatare, atque abire in deſerta, transfigurarique in lupum, & cum ceteris ejuſdem generis congregari per annos novem. Quo in tempore si homine ſe abſtinuerit, reverti ad idem ſtagnum: & cùm tranſnataverit, effigiem recipere, ad priſtinum habitum addito no-

vem annorum ſenio. Id quoque Fabius; eamdem recipere veſtem. Mirum eſt quò procedat Græca credulitas! Nullum tam impudens mendacium eſt, ut teſte careat. Itaque Agriopas, qui Olympionicas ſcripſit, narrat Demænetum Parrhasium in ſacrificio, quod Arcades Jovi Lycæo humanâ etiam tum hoſtiâ faciebant, immolati pueri exta deguſtaſſe, & in lupum ſe convertiſſe: eumdem decimò anno reſtitutum athleticæ, certaſſe in pugilatu, victoremque Olympiâ reverſum. Quin & caudæ hujus animalis creditur vulgò ineſſe amatorium virus exiguo in villo, eumque, cùm capiatur, abjici, nec idem pollere, nisi viventi direptum. Dies, quibus coeat, toto anno non ampliùs duodecim. Eumdem in fame veſci terrâ. Inter auguria, ad dexteram commeantium præciſo itinere, si pleno id ore fecerit, nullum ominum præſtantius. Sunt in eo genere, qui cervarii vocantur, qualem e Galliâ in Pompeii Magni arenâ ſpectatum diximus. Huic quamvis in fame mandenti, si reſpexerit, oblivionem cibi ſubrepere aiunt, digreſſumque quærere aliud.

XXXV. 23. Quod ad ſerpentes attinet, vulgatum eſt colorem ejus pleraſque terræ habere, in quâ occultentur. Innumera eſſe genera. Ceraſtis corpore eminere cornicula ſæpe quadrigemina: quorum motu,

reliquo corpore occultato, ſollicitent ad ſe aves. Geminum caput amphisbænæ, hoc eſt, & a caudâ, tamquam parum eſſet uno ore fundi venenum. Aliis ſquamas eſſe, aliis picturas: omnibus exitiale virus. Jaculum ex arborùm ramis vibrari: nec pedibus tantùm pavendas ſerpentes, ſed & miſſili volare tormento. Colla aſpidum intumeſcere, nullo ictûs remedio, præterquam si confeſtim partes contactæ amputentur. Unus huic tam peſtifero animali ſenſus, vel potiùs affectus eſt. Conjugia ferme vagantur: nec nisi cum pari vita eſt: itaque alterutrâ interemptâ, incredibilis alteri ultionis cura. Perſequitur interfectorem, unumque eum in quantolibet populi agmine notitiâ quadam infeſtat, perrumpit omnes difficultates, permeat ſpatia, nec nisi amnibus arcetur, aut præceleri fugâ. Non eſt fateri, rerum natura largiùs mala, an remedia genuerit. Jam primùm hebetes oculos huic malo dedit: eoſque non in fronte ex adverſo cernere, ſed in temporibus: itaque excitatur pede ſæpius quàm viſu.

24. Deinde internecinum bellum cum ichneumone.

XXXVI. Notum eſt animal hac gloriâ maximè, in eâdem natum Ægypto. Mergit ſe limo ſæpius, siccatque Sole. Mox ubi pluribus eodem modo ſe coriis lori-

tavit, in dimicationem pergit. In eâ caudam attollens, ictus irritos averſus excipit, donec obliquo capite ſpeculatus invadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitiùs debellat animal.

XXXVII. 25. Crocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terrâ pariter ac flumine infeſtum. Unum hoc animal terreſtre linguæ uſu caret. Unum ſuperiore mobili maxillâ imprimit morſum, aliàs terribilem, pectinatim ſtipante ſe dentium ſerie. Magnitudine excedit plerumque duodeviginti cubita. Parit ova quanta anſeres: eaque extra eum locum ſemper incubat, prædivinatione quadam, ad quem ſummo auctu eo anno acceſſurus eſt Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in majorem creſcit magnitudinem. Et unguibus hic armatus eſt, contra omnes ictus cute invictâ. Dies in terrâ agit, noctes in aquâ, teporis utrumque ratione. Hunc ſaturum cibo piſcium, & ſemper eſculento ore, in litore ſomno datum, parva avis, quæ trochilos ibi vocatur, rex avium in Italiâ, invitat ad hiandum pabuli ſui gratiâ, os primum ejus adſultim repurgans, mox dentes, & intus fauces quoque ad hanc ſcabendi dulcedinem quàm maximè hiantes: in quâ voluptate ſomno preſſum conſpicatus ichneumon, per eaſdem fauces, ut telum aliquod, immiſſus, erodit alvum.

XXXVIII. Similis crocodilo, ſed minor etiam ichneumone, eſt in Nilo natus ſcincos, contra venena præcipuus antidotis: item ad inflammandam virorum Venerem. Verùm in crocodilo major erat peſtis, quàm ut uno eſſet ejus hoſte natura contenta. Itaque & delphini immeantes Nilo, quorum dorſo tamquam ad hunc uſum cultellata ineſt ſpina, abigentes eos prædâ, ac velut in ſuo tantùm amne regnantes, alioqui impares viribus ipsi, aſtu interimunt: callent enim in hoc cuncta animalia, ſciuntque non ſua modò commoda, verùm & hoſtium adverſa: norunt ſua tela, norunt occaſiones, parteſque dissidentium imbelles. In ventre mollis eſt tenuiſque cutis crocodilo: ideo ſe, ut territi, mergunt delphini, ſubeunteſque alvum illâ ſecant ſpinâ. Quin & gens hominum eſt huic belluæ adverſa in ipſo Nilo Tentyritæ, ab inſulâ, in quâ habitat, appellata. Menſura eorum parva, ſed præſentia animi in hoc tantùm uſu mira. Terribilis hæc contra fugaces bellua eſt, fugax contra inſequentes: ſed adversùm ire ſoli hi audent. Quin etiam flumini innatant: dorſoque equitantium modo impositi, hiantibus reſupino capite ad morſum, additâ in os clavâ, dextrâ ac lævâ tenentes extrema ejus utrimque, ut frenis in terram agunt captivos: ac voce etiam ſolâ terri-

tos, cogunt evomere recentia corpora ad ſepulturam. Itaque uni ei inſulæ crocodili non adnatant: olfactuque ejus generis hominum, ut Pſyllorum ſerpentes fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aquâ, extrà acerrimi viſûs: quatuorque menſes hiemis inediâ ſemper tranſmittere in ſpecu. Quidam hoc unum quamdiu vivat, creſcere arbitrantur: vivit autem longo tempore.

XXXIX. Major altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus editur: ungulis binis, quales bubus, dorſo equi, & jubâ, & hinnitu, roſtro resimo, caudâ & dentibus aprorum aduncis, ſed minùs noxiis: tergoris ad ſcuta galeaſque impenetrabilis, præterquam si humore madeat. Depaſcitur ſegetes, deſtinatione antè (ut ferunt) determinatas in diem, & ex agro ferentibus veſtigiis, ne quæ revertenti insidiæ comparentur.

XL. 26. Primus eum, & quinque crocodilos Romæ ædilitatis ſuæ ludis M. Scaurus temporario euripo oſtendit. Hippopotamus in quadam medendi parte etiam magiſter exſtitit. Assiduâ namque ſatietate obeſus exit in litus, recentes arundinum cæſuras ſpeculatum: atque ubi acutiſſimam videt ſtirpem, imprimens corpus, venam quamdam in crure vulnerat, atque ita profluvio ſanguinis morbidum aliàs cor-

pus exonerat, & plagam limo rurſus obducit.

XLI. 27. Simile quiddam & volucris in eadem Ægypto monſtravit quæ vocatur ibis: roſtri aduncitate per eam partem ſe perluens, quâ reddi ciborum onera maximè ſalubre eſt. Nec hæc ſola a multis animalibus reperta ſunt, uſui futura & homini. Dictamnum herbam extrahendis ſagittis cervi monſtravere, percussi eo telo, paſtuque ejus herbæ ejecto. Iidem percussi a phalangio, quod eſt aranei genus, aut aliquo simili, cancros edendo sibi medentur. Eſt & ad ſerpentium ictus præcipua, quâ ſe lacerti, quoties cùm his conſeruere pugnam, vulnerati refovent. Chelidoniam viſui ſaluberrimam hirundines monſtravere, vexatis pullorum oculis illâ medentes.

Teſtudo cunilæ, quam bubulam vocant, paſtu, vires contra ſerpentes refovet: muſtela rutæ, in murium venatu cum iis dimicatione conſertâ: Ciconia origano, ederâ apri in morbis sibi medentur, & cancros veſcendo, maximè mari ejectos. Anguis hiberno situ membranâ corporis obductâ, feniculi ſucco impedimentum illud exuit, nitiduſque vernat. Exuit autem a capite primùm, nec celeriùs quàm uno die ac nocte replicans, ut extrà fiat membranæ, quod fuerat intus. Idem hibernâ latebrâ

latebrâ viſu obſcurato, marathro herbæ ſeſe adfricans, oculos inungit ac refovet: ſi verò ſquamæ obtorpuere, ſpinis juniperi ſe ſcabit. Draco vernam nauſeam ſilveſtris lactucæ ſucco reſtinguit. Pantheras perfricatâ carne aconito, (venenum id eſt) barbari venantur. Occupat illico fauces earum angor: quare pardalianches id venenum appellavere quidam. At fera contra hoc excrementis hominis ſibi medetur: & aliàs tam avida eorum, ut a paſtoribus ex induſtriâ in aliquo vaſe ſuſpenſa altiùs, quàm ut queat ſaltu attingere, jaculando ſe appetendoque deficiat, & poſtremò exſpiret: alioqui vivacitatis adeò lentæ, ut ejectis interaneis diu pugnet. Elephas chamæleone concolori frondi devorato, occurrit oleaſtro huic veneno ſuo. Urſi, cùm mandragoræ mala guſtavere, formicas lambunt. Cervus herbâ cinare venenatis pabulis reſiſtit. Palumbes, graculi, merulæ, perdices, lauri folio annuum faſtidium purgant: columbæ, turtures, & gallinacei, herbâ quæ vocatur helxine: anates, anſeres, ceteræque aquaticæ herbâ ſiderite: grues & ſimiles, junco paluſtri. Corvus occiſo chamæleone, qui etiam victori nocet, lauro infectum virus extinguit.

XLII. 28. Millia præterea, ut pote cùm plurimis animalibus eadem natura rerum,

cæli quoque obſervationem & ventorum, imbrium, tempeſtatum præſagia, aliis alia dederit, quod perſequi immenſum eſt, æquè ſcilicet quàm reliquam cum ſingulis hominum ſocietatem. Siquidem & pericula præmonent, non fibris modò extiſque, circa quod magna mortalium portio hæret, ſed aliâ quadam ſignificatione. Ruinis imminentibus muſculi præmigrant, aranei cum telis primi cadunt. Auguria quidem artem fecere apud Romanos: & ſacerdotum collegium vel maximè ſollemne eſt. In Thraciâ locis rigentibus & vulpes, animal alioqui ſolertiâ dirum: amnes gelatos, lacuſque non nisi ad ejus itum reditumque tranſeunt. Obſervatum, eam aure ad glaciem appositâ, conjectare crasſitudinem gelus.

XLIII. 29. Nec minùs clara exitii documenta ſunt etiam ex contemnendis animalibus. M. Varro auctor eſt, a cuniculis ſuffoſſum in Hiſpaniâ oppidum, a talpis in Theſſaliâ: ab ranis civitatem in Galliâ pulſam, ab locuſtis in Africâ: ex Gyaro Cycladum inſulâ incolas a muribus fugatos, in Italiâ Amyclas a ſerpentibus deletas. Citra Cynamolgos Æthiopas latè deſerta regio eſt, a ſcorpionibus & ſolipugis gente ſublatâ: & a ſcolopendris abactos Rhœtienſes, auctor eſt Theophraſtus. Sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

XLIV. 30. Hyænis utramque eſſe naturam, & alternis annis mares, alternis feminas fieri, parere sine mare, vulgus credit, Ariſtoteles negat. Collum & juba continuitate ſpinæ porrigitur, flectique, nisi circumactu totius corporis, nequit. Multa præterea mira traduntur. Sed maximè ſermonem humanum inter paſtorum ſtabula adſimulare, nomenque alicujus addiſcere, quem evocatum foras laceret. Item vomitionem hominis imitari, ad ſollicitandos canes, quos invadat. Ab uno animali ſepulcra erui, inquisitione corporum. Feminam rarò capi. Oculis mille eſſe varietates, colorumque mutationes. Præterea umbræ ejus contactu canes obmuteſcere. Et quibuſdam magicis artibus omne animal, quod ter luſtraverit, in veſtigio hærere.

XLV. Hujus generis coitu leæna Æthiopica parit corocottam, similiter voces imitantem hominum pecorumque. Acies ei perpetua: in utraque parte oris nullis gingivis, dente continuo: qui ne contrario occurſu hebetetur, capſarum modo includitur. Hominum ſermones imitari & mantichoram in Æthiopiâ, auctor eſt Juba.

XLVI. Hyænæ plurimæ gignuntur in Africâ, quæ & asinorum silveſtrium multitudinem fundit. Mares in eo genere singuli feminarum gregibus imperitant. Timent libidinis æmulos, & ideo gravidas

cuſtodiunt, morſuque natos mares caſtrant. Contrà gravidæ latebras petunt, & parere furto cupiunt, gaudentque copiâ libidinis.

XLVII. Eaſdem partes ſibi ipsi Pontici amputant fibri, periculo urgente, ob hoc ſe peti gnari: caſtoreum id vocant medici: aliàs animal horrendi morsûs, arbores juxta flumina, ut ferro, cædit: hominis parte comprehensâ, non antequam fracta concrepuerint oſſa, morſus reſolvit. Cauda piſcium iis, cetera ſpecies lutræ. Utrumque aquaticum: utrique mollior plumâ pilus.

XLVIII. 31. Ranæ quoque rubetæ, quarum & in terrâ, & in humore vita, plurimis refertæ medicaminibus, deponere ea adsiduè ac reſumere a paſtu dicuntur, venena tantùm ſemper ſibi reſervantes.

XLIX. Similis & vitulo marino victus, in mari ac terrâ: simile fibris & ingenium. Evomit fel ſuum, ad multa medicamenta utile: item coagulum, ad comitiales morbos: ob ea ſe peti prudens. Theophraſtus auctor eſt, anguis modo & ſtelliones ſenectutem exuere, eamque protinus devorare, præripientes comitiali morbo remedia. Eoſdem mortiferi in Græciâ morsûs, innoxios eſſe in Siciliâ.

L. 32. Cervis quoque eſt ſua malignitas, quamquam placidiſſimo animalium. Urgente vi canum, ultro confugiunt ad hominem.

Et in pariendo ſemitas minùs cavent, humanis veſtigiis tritas, quàm ſecreta ac feris opportuna. Conceptus earum poſt Arcturi sidus. Octonis mensibus ferunt partus, interdum & geminos. A conceptu ſeparant ſe. At mares relicti rabie libidinis ſæviunt: fodiunt ſcrobes. Tunc roſtra eorum nigreſcunt, donec aliqui abluant imbres. Feminæ autem ante partum purgantur herbâ quadam, quæ ſeſelis dicitur, faciliore ita utentes utero. A partu duas, quæ aros & ſeſelis appellantur, paſtæ, redeunt ad fetum: illis imbui lactis primos volunt ſuccos, quacumque de causâ. Editos partus exercent curſu, & fugam meditari docent: ad prærupta ducunt, ſaltumque demonſtrant. Jam mares ſoluti desiderio libidinis, avidè petunt pabula. Ubi ſe præpingues ſenſere, latebras quærunt, fatentes incommodum pondus. Et aliàs ſemper in fugâ adquieſcunt, ſtanteſque reſpiciunt: cùm propè ventum eſt, rurſus fugæ præsidia repetentes. Hoc fit inteſtini dolore, tam infirmi, ut ictu levi rumpatur intus. Fugiunt autem latratu canum audito ſecundâ ſemper aurâ, ut veſtigia cum ipsis abeant. Mulcentur fiſtulâ paſtorali & cantu: cùm erexere aures, acerrimi auditûs: cùm remiſere, ſurdi. Ceterò animal simplex, & omnium rerum miraculo ſtupens: in tantum, ut equo aut buculâ ac-

cedente propiùs, hominem juxtà venantem non cernant: aut si cernant, arcum ipſum ſagittaſque mirentur. Maria tranant gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentium clunibus, vicibuſque ad terga redeuntes. Hoc maximè notatur a Ciliciâ Cyprum trajicientibus. Nec vident terras, ſed in odore earum natant. Cornua mares habent, ſolique animalium omnibus annis ſtato veris tempore amittunt: ideo ſub ipsâ die quàm maximè invia petunt. Latent amissis velut inermes: ſed & hi bono ſuo invident. Dextrum cornu negant inveniri, ceu medicamento aliquo præditum: idque mirabilius fatendum eſt, cùm & in vivariis mutent omnibus annis: defodi ab iis putant. Accensi autem utriuſlibet odore comitiales morbi deprehenduntur. Indicia quoque ætatis in illis gerunt, singulos annis adjicientibus ramos uſque ad ſexennes. Ab eo tempore similia reviveſcunt: nec poteſt ætas diſcerni, ſed dentibus ſenecta declaratur. Aut enim paucos, aut nullos habent: nec in cornibus imis ramos, alioqui ante frontem prominere ſolitos junioribus. Non decidunt caſtratis cornua, nec naſcuntur. Erumpunt autem renaſcentibus tuberibus primò aridæ cutis similia. Eadem teneris increſcunt ferulis, arundineas in paniculas molli plumata lanugine. Quamdiu

carent iis, noctibus procedunt ad pabula: increſcentia Solis vapore durant, ad arbores ſubinde experientes: ubi placuit robur, in aperta prodeunt. Captique jam ſunt, ederâ in cornibus viridante ex attritu arborum, ut in aliquo ligno, teneris, dum experiuntur, innatâ. Fiunt aliquando & candido colore, qualem fuiſſe tradunt Q. Sertorii cervam, quam eſſe fatidicam Hiſpaniæ gentibus perſuaſerat. Et iis eſt cum ſerpente pugna. Veſtigant cavernas, nariumque ſpiritu extrahunt renitentes. Ideo ſingulare abigendis ſerpentibus, odor aduſto cervino cornu. Contra morſus verò præcipuum remedium ex coagulo hinnulei in matris utero occisi. Vita cervis in confeſſo longa, poſt centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis jam cute in magnâ obesitate. Febrium morbos non ſentit hoc animal, quin & medetur huic timori. Quaſdam modò principes feminas ſcimus omnibus diebus matutinis carnem eam deguſtare ſolitas, & longo ævo caruiſſe febribus: quod ita demum exiſtimant ratum, si vulnere uno interierit.

33. Eadem eſt ſpecie, barbâ tantùm & armorum villo diſtans, quem *τραγέλαφον* vocant, non alibi, quàm juxta Phasin amnem, naſcens.

LI. Cervos Africa propemodum ſola non gignit: At chamæleonem & ipſa, quamquam frequentiorem Indiæ. Figura & magnitudo erat lacerti, niſi crura eſſent recta & excelsiora. Latera ventri junguntur, ut piſcibus, & ſpina ſimili modo eminet. Roſtrum, ut in parvo, haud absimile ſuillo: cauda prælonga in tenuitatem deſinens, & implicans ſe viperinis orbibus: ungues adunci: motus tardior, ut teſtudini: corpus aſperum, ceu crocodilo: oculi in receſſu cavo, tenui diſcrimine prægrandes, & corpori concolores: numquam eos operit: nec pupillæ motu, ſed totius oculi verſatione circumaſpicit. Ipſe celſus hianti ſemper ore, ſolus animalium nec cibo nec potu alitur, nec alio quàm aeris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior: mutat namque eum ſubinde, & oculis, & caudâ, & toto corpore, redditque ſemper quemcumque proximè attingit, præter rubrum candidumque. Defuncto pallor eſt. Caro in capite & maxillis, & ad commiſſuram caudæ ad modum exigua, nec alibi toto corpore: ſanguis in corde, & circa oculos tantùm: viſcera ſine ſplene. Hibernis menſibus latet, ut lacerta.

LII. 34. Mutat colores & Scytharum tarandus, nec aliud ex iis quæ pilo veſtiuntur, niſi in Indiis lycaon, cui jubata tra-

ditur cervix. Nam thoes (luporum id genus eſt procerius longitudine, brevitate crurum diſſimile, velox ſaltu, venatu vivens, innocuum homini) habitum, non colorem mutant, per hiemes hirti, æſtate nudi. Tarando magnitudo, quæ bovi: caput majus cervino, nec abſimile: cornua ramoſa, ungulæ bifidæ, villus magnitudine urſorum. Sed cùm libuit ſui coloris eſſe, aſini ſimilis eſt. Tergori tanta duritia, ut thoraces ex eo faciant. Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorumque reddit, in quibus latet, metuens, ideoque rarò capitur. Mirum eſſet habitum corpori tam multiplicem dari, mirabilius & villo.

LIII. 35. Hyſtrices generat India & Africa ſpinâ contectas, herinaceorum genere: ſed hyſtrici longiores aculei, & cùm intendit cutem, miſſiles. Ora urgentium figit canum, & paulo longiùs jaculatur. Hibernis autem ſe menſibus condit: quæ natura multis, & ante omnia urſis.

LIV. 36. Eorum coitus hiemis initio: nec vulgari quadrupedum more, ſed ambobus cubantibus complexiſque. Deinde ſeceſſus in ſpecus ſeparatim, in quibus pariunt trigesimo die, plurimùm quinos. Hi ſunt candida informiſque caro, paulo muribus major, ſine oculis, ſine pilo, ungues tantùm prominent: hanc lambendo

paulatim figurant. Nec quidquam rariùs, quàm parientem videre urſam. Ideo mares quadragenis diebus latent, feminæ quaternis menſibus. Specus si non habuere, ramorum fruticumque congerie ædificant, impenetrabiles imbribus, mollique fronde conſtratos. Primis diebus bis ſeptenis tam gravi ſomno premuntur, ut ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum veterno pingueſcunt. Illi ſunt adipes medicaminibus apti, contraque capilli defluvium tenaces. Ab iis diebus resident, ac priorum pedum ſuctu vivunt. Fetus rigentes adprimendo pectori fovent, non alio incubitu, quàm ad ova volucres. Mirum dictu, credit Theophraſtus, per id tempus coctas quoque urſorum carnes, si adſerventur, increſcere. Cibi nulla tunc argumenta, nec nisi humoris minimum in alvo inveniri: ſanguinis exiguas circa corda tantùm guttas, reliquo corpori nihil ineſſe. Procedunt vere, ſed mares præpingues: cujus rei cauſa non prompta eſt: quippe nec ſomno quidem ſaginatis, præter quatuordecim dies, ut diximus. Exeuntes herbam quamdam aron nomine laxandis inteſtinis alioqui concretis devorant, circaque ſurculos dentium prædomantes ora. Oculi eorum hebetantur: quâ maximè causâ favos expetunt, ut convulneratum ab apibus os levet ſanguine grave-

dinem illam. Invalidiſsimum urſo caput, quod leoni fortiſsimum: ideo urgente vi, præcipitaturi ſe ex aliquâ rupe, manibus eo operto jaciuntur: ac ſæpe in arenâ colapho infracto exanimantur. Cerebro veneficium ineſſe Hiſpaniæ credunt, occiſorumque in ſpectaculis capita cremant, teſtato, quoniam potum in ursinam rabiem agat. Ingrediuntur & bipedes. Arborem aversi derepunt. Tauros, ex ore cornibuſque eorum pedibus omnibus ſuſpensi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio ſtultitia ſolertior. Annalibus notatum eſt, M. Piſone, M. Meſſalâ coſſ. a. d. XIV. Kalendas Octobr. Domitium Ahenobarbum ædilem curulem urſos Numidicos centum, & totidem venatores Æthiopas in Circo dediſſe. Miror adjectum Numidicos fuiſſe, cùm in Africâ urſum non gigni conſtet.

LV. 37. Conduntur hieme & Pontici mures, hi dumtaxat albi: quorum palatum in guſtu ſagacissimum, auctores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur & Alpini, quibus magnitudo melium eſt: ſed hi pabulo antè in ſpecus convecto, cùm quidam narrent alternos marem ac feminam, ſupra ſe complexo faſce herbæ, ſupinos, caudâ mordicus adprehensâ, invicem detrahi ad ſpecum, ideoque illo tempore detrito eſſe dorſo. Sunt his pares

& in Ægypto : ſimiliterque reſident in clunes, & binis pedibus gradiuntur, prioribuſque, ut manibus utuntur.

LVI. Præparant hiemi & herinacei cibos : ac volutati ſupra jacentia poma adfixa ſpinis, unum ampliùs tenentes ore, portant in cavas arbores. Iidem mutationem Aquilonis in Auſtrum, condentes ſe in cubile præſagiunt. Ubi verò ſenſere venantem, contracto ore pedibuſque, ac parte omni inferiore, quâ raram & innocuam habent lanuginem, convolvuntur in formam pilæ, ne quid comprehendi possit præter aculeos. In deſperatione verò, urinam ex ſe reddunt tabificam, tergori ſuo ſpiniſque noxiam, propter hoc ſe capi gnari. Quamobrem exinanitâ priùs urinâ venari, ars eſt. Et tum præcipua dos tergori, aliàs corrupto, fragili, putribus ſpinis atque deciduis, etiam si vivat ſubtractus fugâ : ob id non nisi in novissimâ ſpe maleficio eo perfunditur : quippe & ipsi odere ſuum veneficium, ita parcentes sibi, terminumque ſupremum opperientes, ut ferme antè captivitas occupet. Calidæ poſtea aquæ adſperſu reſolvitur pila : adprehenſuſque pede altero e poſterioribus, ſuſpendio ac fame necatur : aliter non eſt occidere, & tergori parcere. Ipſum animal, non ut remur plerique, vitæ hominum ſupervacuum eſt : si non sint

illi aculei, fruſtra vellerum mollitie in pecude mortalibus datâ : hac cute expoliuntur veſtes. Magnum fraus & ibi lucrum monopolio invenit, de nullâ re crebrioribus ſenatuſconſultis, nulloque non principe adito querimoniis provincialibus.

LVII. 38. Urinæ & e duobus aliis animalibus ratio mira eſt. Leontophonon accipimus vocari parvum, nec aliubi naſcens, quàm ubi leo gignitur : quo guſtato tanta illa vis, ut ceteris quadrupedum imperitans, illico exſpiret. Ergo corpus ejus aduſtum adſpergunt aliis carnibus polentæ modo, insidiantes feræ, necantque etiam cinere. Tam contraria eſt peſtis. Haud immeritò igitur odit leo, viſumque frangit, & citra morſum exanimat. Ille contrà urinam ſpargit, prudens hanc quoque leoni exitialem.

Lyncum humor ita redditus, ubi gignuntur, glaciatur areſcitve in gemmas carbunculis similes, & igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id ſuccino a pleriſque ita generari prodito. Novere hoc, ſciuntque lynces, & invidentes urinam terrâ operiunt, eóque celeriùs ſolidatur illa.

LVIII. Alia ſolertia in metu melibus : ſufflatæ cutis diſtentu ictus hominum & morſus canum arcent. Provident tempeſtatem & ſciuri : obturatiſque, quà ſpiratu-

rus eſt ventus, cavernis, ex aliâ parte aperiunt fores: de cetero ipsis villosior cauda pro tegumento eſt. Ergo in hiemes aliis proviſum pabulum, aliis pro cibo ſomnus.

LIX. 39. Serpentium vipera ſola terrâ dicitur condi: ceteræ arborum aut ſaxorum cavis. Et aliàs vel annuâ fame durant, algore modò dempto. Omnia ſeceſſûs tempore veneno orba dormiunt.

Simili modo & cochleæ. Illæ quidem iterum & æſtatibus, adhærentes maximè ſaxis: aut etiam injuriâ reſupinatæ avulſæque, non tamen exeuntes. In Balearibus verò inſulis cavaticæ appellatæ, non prorepunt e cavis terræ: neque herbâ vivunt, ſed uvæ modo inter ſe cohærent. Eſt & aliud genus minus vulgare, adhærente operculo ejuſdem teſtæ ſe operiens: obrutæ terrâ ſemper hæ, & circa maritimas tantùm Alpes quondam effoſſæ, cœpere jam erui & in Veliterno. Omnium tamen laudatissimæ in Aſtypalæâ inſulâ.

LX. Lacertæ, inimicissimum genus cochleis, negantur ſemeſtrem vitam excedere. Lacerti Arabiæ cubitales, in Indiæ verò Nysâ monte, XXIV. in longitudinem pedum, colore fulvi, aut punicei, aut cærulei.

LXI. 40. Ex his quoque animalibus, quæ nobiſcum degunt, multa ſunt cognitu di-

gna : fidelissimumque ante omnia homini canis, atque equus. Pugnaſſe adversùs latrones canem pro domino accepimus, confectumque plagis a corpore non recessiſſe, volucres & feras abigentem. Ab alio in Epiro agnitum in conventu percuſſorem domini, laniatuque, & latratu coactum fateri ſcelus. Garamantum regem canes ducenti ab exsilio reduxere, prœliati contra resiſtentes. Propter bella Colophonii, itemque Caſtabalenſes, cohortes canum habuere: hæ primæ dimicabant in acie numquam detrectantes: hæc erant fidelissima auxilia, nec ſtipendiorum indiga. Canes defendêre Cimbris cæsis domus eorum plauſtris impositas. Canis Iaſone Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediâque conſumptus eſt. Is verò, cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenſo regis Lysimachi rogo, injecit ſe flammæ: similiterque Hieronis regis. Memorat & Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philiſtus. Memoratur & Nicomedis Bithyniæ regis, uxore ejus Consingi laceratâ, propter laſciviorem cum marito jocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Caſcellium jus civile docuit, aſturcone e ſuburbano redeuntem, cùm adveſperaviſſet, canis a graſſatore defendit. Item Cælium ſenatorem ægrum Placentiæ ab armatis oppreſſum: nec priùs ille vulneratus eſt, quàm cane interempto. Sed

ſuper omnia in noſtro ævo actis populi Romani teſtatum, Appio Junio & P. Silio coſſ. cùm animadverteretur ex causâ Neronis Germanici filii, in Titium Sabinum, & ſervitia ejus, unius ex his canem nec a carcere abigi potuiſſe, nec a corpore receſſiſſe abjecti in gradibus Gemitoriis, mæſtos edentem ululatus, magnâ populi Romani coronâ: ex quâ cùm quidam ei cibum objeciſſet, ad os defuncti tuliſſe. Innatavit idem cadaver in Tiberim abjecti ſuſtentare conatus, effusâ multitudine ad ſpectandum animalis fidem.

Soli dominum novere: & ignotum quoque, si repentè veniat, intelligunt. Soli nomina ſua, ſoli vocem domeſticam agnoſcunt. Itinera, quamvis longa, meminere. Nec ulli præter hominem memoria major. Impetus eorum & ſævitia mitigatur ab homine conſidente humi.

Plurima alia in his quoque vita invenit. Sed in venatu ſolertia & ſagacitas præcipua eſt. Scrutatur veſtigia atque perſequitur, comitantem ad feram inquiſitorem loro trahens: quâ visâ quàm silens & occulta, quàm significans demonſtratio eſt, caudâ primum, deinde roſtro? Ergo etiam ſenectâ feſſos, cæcoſque, ac debiles sinu ferunt, ventos & odorem captantes, prodenteſque roſtro cubilia. E tigribus eos Indi volunt concipi: & ob id

in ſilvis coitûs tempore alligant feminas. Primo & ſecundo fetu nimis feroces putant gigni: tertio demum educant. Hoc idem e lupis Galli, quorum greges ſuum quiſque ductorem e canibus & ducem habent. Illum in venatu comitantur, illi parent. Namque inter ſe exercent etiam magiſteria. Certum eſt juxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum aviditati occaſionem præbeant. Indiam petenti Alexandro Magno, rex Albaniæ dono dederat inuſitatæ magnitudinis unum: cujus ſpecie delectatus jussit urſos, mox apros, & deinde damas emitti, contemptu immobili jacente eo. Quâ ſegnitie tanti corporis offenſus imperator generoſi ſpiritûs, eum interimi jussit. Nuntiavit hoc fama regi. Itaque alterum mittens addidit mandata, ne in parvis experiri vellet, ſed in leone, elephantove. Duos ſibi fuiſſe: hoc interempto, præterea nullum fore. Nec diſtulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. Poſtea elephantum jussit induci, haud alio magis ſpectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primùm latratu intonuit: moxque increvit adſultans, contraque belluam exſurgens hinc & illinc, artifici dimicatione, quâ maximè opus eſſet, infeſtans atque evitans, donec assiduâ rotatam vertigine adflixit, ad caſum ejus tellure concuſsâ.

LXII. Canum generi bis anno partus. Juſta ad pariendum annua ætas. Gerunt uterum ſexagenis diebus. Gignunt cæcos: & quò largiore aluntur lacte, eò tardiorem viſum accipiunt: non tamen umquam ultra vicesimum primum diem, nec ante ſeptimum. Quidam tradunt, si unus gignatur, nono die cernere: si gemini, decimo; Idemque in singulos adjici, totidemque eſſe tarditatis ad lucem dies: Et ab eâ, quæ femina sit ex primiparâ genita, faunos cerni. Optimus in fetu qui novissimus cernere incipit, aut quem primum fert in cubile feta.

LXIII. Rabies canum Sirio ardente homini peſtifera, ut diximus, ita morsis letali aquæ metu. Quapropter obviàm itur per XXX. eos dies, gallinaceo maximè fimo immixto canum cibis: aut si prævenerit morbus, veratro.

41. A morſu verò unicum remedium oraculo quodam nuper repertum, radix silveſtris roſæ, quæ cynorrhodos appellatur. Columella auctor eſt, si quadragesimo die, quàm sit natus, caſtretur morſu cauda, ſummuſque ejus articulus auferatur, ſequenti nervo exempto, nec caudam creſcere, nec canes rabidos fieri. Canem locutum, in prodigiis (quod equidem adnotaverim) accepimus: & ſerpentem latraſſe, cùm pulſus eſt regno Tarquinius.

LXIV. 42. Eidem Alexandro & equi magna raritas contigit : Bucephalon eum vocarunt, sive ab aſpectu torvo, sive ab insigni taurini capitis, armo impressi. Tredecim talentis ferunt ex Philonici Pharſalii grege emptum, etiam tum puero capto ejus decore. Neminem hic alium, quàm Alexandrum, regio inſtratus ornatu, recepit in ſedem, alios passim recipiens. Idem in prœliis memoratæ cujuſdam perhibetur operæ, Thebarum oppugnatione vulneratus in alium transire Alexandrum non paſſus : multa præterea ejuſdem modi, propter quæ rex defuncto ei duxit exſequias : urbemque tumulo circumdedit nomine ejus. Nec Cæſaris dictatoris quemquam alium recepiſſe dorſo equus traditur : idemque humanis similes pedes priores habuiſſe, hac effigie locatus ante Veneris Genetricis ædem. Fecit & divus Auguſtus equo tumulum, de quo Germanici Cæſaris carmen eſt. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent. Equum adamatum a Semiramide uſque in coitum, Juba auctor eſt. Scythici quidem equitatus equorum gloriâ ſtrepunt. Occiſo regulo ex provocatione dimicante, hoſtem cùm victor ad ſpoliandum veniſſet, ab equo ejus ictibus morſuque confectum. Alium detracto oculorum operimento, & cognito cum matre coitu, petiiſſe prærupta, atque exani-

matum. Equæ eadem ex cauſâ in Reatino agro laceratum prorigam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis eſt: atque in grege prioris anni ſorore libentiùs etiam, quàm matre, equa comitatur. Docilitas tanta eſt, ut univerſus Sybaritani exercitûs equitatus ad ſymphoniæ cantum ſaltatione quadam moveri ſolitus inveniatur. Iidem præſagiunt pugnam, & amiſſos lugent dominos, lacrimaſque interdum deſiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege equus ejus inediâ vitam finivit. Phylarchus refert Centaretum e Galatis, in prœlio occiſo Antiocho, potitum equo ejus conſcendiſſe ovantem. At illum indignatione accenſum domitis frenis, ne regi poſſet, præcipitem in abrupta iſſe, exanimatumque unà. Philiſtus a Dionyſio relictum in cœno hærentem, ut ſeſe evelliſſet, ſecutum veſtigia domini, examine apum jubæ inhærente: eoque oſtento tyrannidem a Dionyſio occupatam.

LXV. Ingenia eorum inenarrabilia: jaculantes obſequia experiuntur, difficiles conatus corpore ipſo niſuque invitantium. Jam tela humi collecta equiti porrigunt. Nam in Circo ad currus juncti, non dubiè intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudii Cæſaris ſæcularium ludorum Circenſibus, excuſſo in carceribus aurigâ Albato Corace, occupavere prima: tum ob-

tinuere, opponentes, effundentes, omniaque contra æmulos, quæ debuiſſent peritissimo aurigâ insiſtente, facientes: cùm puderet hominum artem ab equis vinci, peracto legitimo curſu ad cretam ſtetere. Majus augurium apud priſcos, plebeiis Circensibus excuſſo aurigâ, ita ut si ſtaret, in Capitolium cucurriſſe equos, ædemque ter luſtraſſe: maximum verò eodem perveniſſe ab Veiis cum palmâ & coronâ, effuſo Ratumenâ, qui ibi vicerat: unde poſtea nomen portæ eſt.

Sarmatæ longinqua itinera acturi, inediâ pridie præparant eos, potum exiguum impertientes: atque ita per centena millia & quinquaginta continuo curſu euntibus insident. Vivunt annis quidam quinquagenis, feminæ minore ſpatio: eædem quinquennio finem creſcendi capiunt, mares anno addito. Forma equorum, quales maximè legi oporteat, pulcherrimè quidem Virgilio vate abſoluta eſt. Sed & nos diximus in libro de jaculatione equeſtri condito: & fere inter omnes conſtare video. Diverſa autem Circo ratio quæritur. Itaque cùm bimi in alio ſubigantur imperio, non ante quinquennes ibi certamen accipit.

LXVI. Partum in eo genere undenis mensibus ferunt, duodecimo gignunt. Coitus verno æquinoctio, bimo utrimque, vulgaris: ſed a trimatu firmior partus. Ge-

nerat mas ad annos triginta tres, ut pote cùm a Circo poſt viceſimum annum mittantur ad ſobolem. Opunte & ad quadraginta duraſſe tradunt, adjutum modò in attollendâ priore parte corporis. Sed ad generandum paucis animalium minor fertilitas: quâ de causâ per intervalla admiſſuræ dantur: nec tamen quindecim initus ejuſdem anni valet tolerare. Equarum libido extinguitur jubâ tonsâ. Gignunt annis omnibus ad quadrageſimum. Vixiſſe equum ſeptuaginta quinque annos proditur. In hoc genere gravida ſtans parit, præterque ceteras fetum diligit. Et ſanè equis amoris innaſci veneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro: quod ſtatim edito partu devorat feta, aut partum ad ubera non admittit. Si quis præreptum habeat, olfactu in rabiem id genus agitur. Amiſsâ parente in grege armenti, reliquæ fetæ educant orbum. Terram attingere ore triduo proximo, quàm ſit genitus, negant poſſe. Quò quis acrior, in bibendo profundiùs nares mergit. Scythæ per bella feminis uti malunt, quoniam urinam curſu non impedito reddant.

LXVII. Conſtat in Luſitaniâ circa Oliſiponem oppidum & Tagum amnem equas Favonio flante obverſas animalem concipere ſpiritum, idque partum fieri, & gi-

gni perniciſſimum ita: ſed triennium vitæ non excedere. In eadem Hiſpaniâ Gallaica gens eſt, & Aſturica: equini generis, (hi ſunt quos thieldones vocamus, minori formâ appellatos aſturcones) gignunt, quibus non vulgaris in curſu gradus, ſed mollis alterno crurum explicatu glomeratio: unde equis tolutim carpere incurſus traditur arte. Equo fere, qui homini morbi, præterque, veſicæ converſio, ſicut omnibus in genere veterino.

LXVIII. 43. Aſinum cccc. millibus nummûm emptum Q. Axio ſenatori, auctor eſt M. Varro, haud ſcio an omnium pretio animalium victo. Opera ſine dubio generi mirifica, arando quoque, ſed mularum maximè progeneratione. Patria etiam ſpectatur in his, Arcadicis in Achaiâ, in Italiâ Reatinis. Ipſum animal frigoris maximè impatiens: ideo non generatur in Ponto: nec æquinoctio verno, ut cetera pecua, admittitur, ſed ſolſtitio. Mares in remiſſione operis deteriores. Partus a triceſimo menſe ociſſimus, ſed a trimatu legitimus: totidem, quot equæ, & eiſdem menſibus, & ſimili modo: ſed incontinens uterus urinam genitalem reddit, ni cogatur in curſum verberibus a coitu. Raró geminos parit: paritura lucem fugit, & tenebras quærit, ne conſpiciatur ab homine. Gignit totâ vitâ, quæ eſt ei ad triceſimum annum.

Partûs caritas ſumma, ſed aquarum tædium majus. Per ignes ad fetus tendunt: eædem, si rivus minimus intersit, horrent ita, ut pedes omnino caveant tingere. Nec nisi aſſuetos potant fontes, quæ ſunt in pecuariis, atque ita ut sicco tramite ad potum eant: nec pontes tranſeunt, per raritatem eorum tranſlucentibus fluviis. Mirumque dictu, sitiunt: & si immutentur aquæ, ut bibant cogendæ exorandæve ſunt. Nec nisi ſpatioſâ incubitant laxitate: varia namque ſomno viſa concipiunt, ictu pedum crebro: qui nisi per inane emicuerit, repulſu durioris materiæ clauditatem illico affert. Quæſtus ex iis opima prædia exſuperant. Notum eſt, in Celtiberiâ singulas quadringentena millia nummorum enixas. Ad mularum maximè partus, aurium referre in his & palpebrarum pilos aiunt. Quamvis enim unicolor reliquo corpore, totidem tamen colores, quot ibi fuere, reddit. Pullos earum epulari Mæcenas inſtituit, multùm eo tempore prælatos onagris: poſt eum interiit auctoritas ſaporis. Asino moriente viſo, celerrimè id genus deficit.

LXIX. 44. Ex asino & equâ mula gignitur menſe tertiodecimo, animal viribus in labores eximium. Ad tales partus equas neque quadrimis minores, neque decennibus majores legunt: arcerique utrumque genus

genus ab altero narrant, nisi in infantiâ ejus generis, quod ineat, lacte hauſto. Quapropter ſubreptos pullos in tenebris equarum uberi, asinarumve equuleos admovent. Gignitur autem mula ex equo & asinâ, ſed effrenis, & tarditatis indomitæ: lenta omnia eis, ut vetulis. Conceptum ex equo, ſecutus asini coitus, abortu perimit: non item ex asino equi. Feminas a partu optimè ſeptimo die impleri, obſervatum eſt: mares fatigatos meliùs implere. Quæ non priùs, quàm dentes, quos pullinos appellant, jaciat, conceperit, ſterilis intelligitur, & quæ non primo initu generare cœperit. Equo & asinâ genitos mares, hinnulos antiqui vocabant: contráque mulos, quos asini, & equæ generarent. Obſervatum, e duobus diversis generibus nata, tertii generis fieri, & neutri parentum eſſe similia: eaque ipſa, quæ ſunt ita nata, non gignere, in omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Eſt in annalibus noſtris, peperiſſe ſæpe: verùm prodigii loco habitum. Theophraſtus vulgò parere in Cappadociâ tradit: ſed eſſe id animal ibi ſui generis. Mulæ calcitratus inhibetur vini crebriore potu. In plurium Græcorum eſt monumentis, cum equâ muli coitu natum, quem vocaverint ginnum, id eſt, parvum mulum. Generantur ex equâ & onagris manſuefactis mu-

læ veloces in curſu, duritiâ eximiâ pedum, verùm ſtrigoſo corpore, indomito animo. Sed generator, onagro & asinâ genitus, omnes antecellit. Onagri in Phrygiâ & Lycaoniâ præcipui. Pullis eorum, ceu præſtantibus ſapore, Africa gloriatur, quos lalisiones appellant. Mulum LXXX. annis vixiſſe, Atheniensium monumentis apparet. Et gavisi namque, cùm templum in arce facerent, quòd derelictus ſenectâ, ſcandentia jumenta comitatu, niſuque exhortaretur, decretum fecere, « ne frumen» tarii negotiatores ab incerniculis eum » arcerent ».

LXX. 45. Bubus Indicis camelorum altitudo traditur, cornua in latitudinem quaternorum pedum. In noſtro orbe Epiroticis laus maxima, a Pyrrhi (ut ferunt) jam inde regis curâ. Id conſecutus eſt, non ante quadrimatum ad partus vocando. Prægrandes itaque fuere, & hodieque reliquiæ ſtirpium durant. At nunc annículæ fecunditatem poſcuntur, tolerantiùs tamen bimæ: tauri generationem, quadrimi. Implent singuli denas eodem anno. Tradunt autem, si poſt coitum ad dextram partem abeant tauri generatos mares eſſe: si in lævam, feminas. Conceptio uno initu peragitur: quæ si forte pererravit, vigesimum poſt diem marem femina repetit. Pariunt menſe decimo: quid-

quid antè genitum, inutile eſt. Sunt auctores, ipſo complente decimum menſem die parere. Gignunt rarò geminos. Coitus a Delphini exortu a. d. pridie Nonas Januarias, diebus triginta: aliquibus & autumno: gentibus quidem, quæ lacte vivunt, ita diſpenſatus, ut omni tempore anni ſupersit id alimentum. Tauri non ſæpius, quàm bis die, ineunt. Boves animalium ſoli, & retro ambulantes paſcuntur: apud Garamantas quidem haud aliter. Vita feminis, quindenis annis longissima: maribus, vicenis. Robur in quinquennatu. Lavatione calidæ aquæ traduntur pingueſcere, & si quis incisâ cute ſpiritum arundine in viſcera adigat. Non degeneres exiſtimandi etiam minùs laudato aſpectu. Plurimùm lactis Alpinis, quibus minimùm corporis, plurimùm laboris, capite, non cervice, junctis. Syriacis non ſunt palearia, ſed gibber in dorſo. Carici quoque in parte Asiæ fœdi viſu, tubere ſuper armos a cervicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: ceterò nigri coloris candidive, ad laborem damnantur. Tauris minora, quàm bubus cornua, tenuioraque. Domitura boum in trimatu: poſtea ſera, antè præmatura. Optimè cum domito juvencus imbuitur. Socium enim laboris agrique culturæ habemus hoc animal, tantæ apud priores cu-

ræ, ut ſit inter exempla damnatus a populo Romano, die dictâ, qui concubino procaci rure omaſum ediſſe ſe negante, occiderat bovem, actuſque in exſilium, tamquam colono ſuo interempto.

Tauris in aſpectu generoſitas, torvâ fronte, auribus ſetoſis, cornibus in procinctu dimicationem poſcentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus. Stat irâ gliſcente alternos replicans, ſpargenſque in alvum arenam, & ſolus animalium eo ſtimulo ardeſcens. Vidimus ex imperio dimicantes, & ideo monſtratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterumque reſurgere, modò jacentes ex humo tolli, bigarumque etiam curru citato, velut aurigas, inſiſtere. Theſſalorum gentis inventum eſt, equo juxtà quadrupedante cornu intortâ cervice tauros necare: primus id ſpectaculum dedit Romæ Cæſar dictator. Hinc victimæ opimæ, & lautiſſima deorum placatio. Huic tantùm animali omnium, quibus procerior cauda, non ſtatim nato conſummatæ, ut ceteris, menſuræ: creſcit uni, donec ad veſtigia ima perveniat. Quamobrem victimarum probatio in vitulo, ut articulum ſuffraginis contingat: breviore non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare, ſicut nec claudicante, nec alienâ hoſtiâ deos placari, nec trahente ſe ab aris.

Eſt frequens in prodigiis priſcorum, bovem locutum: quo nuntiato, ſenatum ſub dio haberi ſolitum.

LXXI. 46. Bos in Ægypto etiam numinis vice colitur, Apim vocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ creſcere incipientis. Nodus ſub linguâ, quem cantharum appellant. Non eſt fas eum certos vitæ excedere annos, merſumque in ſacerdotum fonte enecant, quæſituri luctu alium, quem ſubſtituant: & donec invenerint, mærent, deraſis etiam capitibus: nec tamen umquam diu quæritur. Inventus deducitur Memphim a ſacerdotibus. Delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, auguria populorum. Alterum intraſſe lætum eſt, in altero dira portendit. Reſponſa privis dat, e manu conſulentium cibum capiendo. Germanici Cæſaris manum averſatus eſt, haud multò poſtea extincti. Ceterò ſecretus, cùm ſe proripuit in cœtus, incedit ſubmotu lictorum, grexque puerorum comitatur, carmen honori ejus canentium: intelligere videtur, & adorari velle. Hi greges repentè lymphati futura præcinunt. Femina bos ſemel ei anno oſtenditur, ſuis & ipſa insignibus, quamquam aliis: ſemperque eodem die & inveniri eam, & extingui tradunt. Memphi eſt locus in Nilo, quem a figurâ vocant Phialam: omnibus

annis ibi auream pateram argenteamque mergunt iis diebus quos habent natales Apis: ſeptem hi ſunt, mirumque neminem per eos a crocodilis attingi: octavo poſt horam diei ſextam, redire belluæ feritatem.

LXXII. 47. Magna & pecori gratia, vel in placamentis deorum, vel in uſu vellerum. Ut boves victum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis utrimque ad novenos annos: quibuſdam & ad decimum. Primiparis minores fetus. Coitus omnibus ad Arcturi occaſum, id eſt, a tertio Idus Maias, ad Aquilæ occaſum in x. Kal. Aug. Gerunt partum diebus centum quinquaginta: poſtea concepti invalidi. Cordos vocabant antiqui poſt id tempus natos. Multi hibernos agnos præferunt vernis, quoniam magis interſit ante ſolſtitium quàm ante brumam firmos eſſe, ſolumque hoc animal utiliter brumâ naſci. Arieti naturale agnas faſtidire, ſenectam ovium conſectari: & ipſe ſenectâ melior, mutilus quoque utilior. Ferocia ejus cohibetur, cornu juxta aurem terebrato. Dextro teſte præligato feminas generat, lævo mares. Tonitrua ſolitariis ovibus abortus inferunt. Remedium eſt congregare eas, ut cœtu juventur. Aquilonis flatu mares concipi dicunt, Auſtri feminas: atque in eo genere arietum ma-

ximè ſpectantur ora: quia cujus coloris ſub linguâ habuere venas, ejus & lanicium eſt in fetu: variumque, si plures fuere: & mutatio aquarum potuſque variat. Ovium ſumma genera duo, tectum & colonicum: illud mollius, hoc in paſcuo delicatius, quippe cùm tectum rubis veſcatur. Operimenta ei ex Arabicis præcipua.

LXXIII. 48. Lana autem laudatissima Apula, & quæ in Italiâ Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Milesiæ oves obtinent. Apulæ breves villo, nec nisi pænulis celebres. Circa Tarentum Canusiumque ſummam nobilitatem habent. In Asiâ verò eodem genere Laodiceæ. Alba Circumpadanis nulla præfertur, nec libra centenos nummos ad hoc ævi excessit ulla. Oves non ubique tondentur: durat quibuſdam in locis vellendi mos: colorum plura genera: quippe cùm desint etiam nomina eis. Quas nativas appellant, aliquot modis Hiſpania: nigri velleris præcipuas habet Pollentia juxta Alpes: jam Asia rutili, quas Erythræas vocant: item Bætica: Canusium fulvi: Tarentum & ſuæ pulliginis. Succidis omnibus medicata vis. Iſtriæ Liburniæque pilo propior, quàm lanæ, pexis aliena veſtibus, & quam Salacia ſcutulato textu commendat in Lusitaniâ. Similis circa Piſcenas provinciæ Narbonensis: simi-

lis & in Ægypto, ex quâ veſtis detrita uſu pingitur, rurſuſque ævo durat. Eſt& hirtæ pilo craſſo in tapetis antiquissima gratia: jam certè priſcos iis uſos, Homerus auctor eſt. Aliter hæc Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. Lanæ & per ſe coactam veſtem faciunt: & si addatur acetum, etiam ferro resiſtunt: immo verò etiam ignibus novissimo ſui purgamento, quippe ahenis polientium extractæ, in tomenti uſum veniunt, Galliarum, ut arbitror, invento: certè Gallicis hodie nominibus diſcernitur: nec facilè dixerim, quâ id ætate cœperit. Antiquis enim torus e ſtramento erat, qualiter etiam nunc in caſtris. Gauſapa patris mei memoriâ cœpere: amphimalla, noſtrâ: sicut villoſa etiam ventralia: nam tunica lati clavi, in modum gauſapæ texi nunc primùm incipit. Lanarum nigræ nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu ſuis locis dicemus, in conchyliis marinis, aut herbarum naturâ.

LXXIV. Lanam in colo & fuſo Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia vocata eſt, in templo Sanci duraſſe, prodente ſe, auctor eſt M. Varro: factamque ab eâ togam regiam undulatam in æde Fortunæ, quâ Ser. Tullius fuerat uſus. Inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus compta, & fuſus cum ſtamine. Ea prima texuit rectam tunicam, quales cum togâ

purâ tirones induuntur, novæque nuptæ. Undulata veſtis prima e laudatissimis fuit: inde ſororiculata defluxit. Togas raſas Phryxianaſque, divi Auguſti novissimis temporibus cœpiſſe, ſcribit Feneſtella. Crebræ papaveratæ antiquiorem habent originem, jam ſub Lucilio poetâ in Torquato notatæ. Prætextæ apud Etruſcos originem invenere. Trabeis uſos accipio reges: pictas veſtes jam apud Homerum fuiſſe, unde triumphales natæ. Acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygioniæ appellatæ ſunt. Aurum intexere in eadem Asiâ invenit Attalus rex: unde nomen Attalicis. Colores diverſos picturæ intexere Babylon maximè celebravit, & nomen impoſuit. Plurimis verò liciis texere, quæ polymita appellant, Alexandria inſtituit: ſcutulis dividere, Gallia. Metellus Scipio tricliniaria Babylonica ſeſtertiûm octingentis millibus veniſſe jam tunc, poſuit in Catonis criminibus, quæ Neroni principi quadragies ſeſtertio nuper ſtetere. Servii Tullii prætextæ, quibus signum Fortunæ ab eo dicatæ coopertum erat, duravere ad Sejani exitum. Mirumque fuit nec defluxiſſe eas, nec teredinum injurias sensiſſe annis DLX. Vidimus jam & viventium vellera, purpurâ, cocco, conchylio, ſeſquipedalibus libris infecta, velut illa sic naſci cogente luxuriâ.

LXXV. In ipsâ ove ſatis generoſitatis oſtenditur brevitate crurum, ventris veſtitu: quibus nudus eſſet, apicas vocabant, damnabantque. Syriæ cubitales ovium caudæ plurimúmque in ea parte lanicii. Caſtrari agnos, niſi quinquemeſtres, præmaturum exiſtimatur.

Eſt & in Hiſpaniâ, ſed maximè Corſicâ, non maximè absimile pecori, genus muſmonum, caprino villo, quàm pecoris velleri, propius. Quorum e genere & ovibus natos priſci Umbros vocarunt. Infirmissimum pecori caput, quamobrem averſum a Sole paſci cogendum. Quàm ſtultissima animalium lanata. Quà timuere ingredi, unum cornu raptum ſequuntur. Vita longissima anni X. in Æthiopiâ XIII. Capris eodem loco XI. in reliquo orbe plurimùm octoni. Utrumque genus intra quartum coitum impletur.

LXXVI. 50. Capræ pariunt & quaternos, ſed raro admodum. Ferunt quinque menſibus, ut oves. Capræ pinguitudine ſterileſcunt. Ante trimas minùs utiliter generant, & in ſenectâ ultra quadriennium. Incipiunt ſeptimo menſe, adhuc lactentes. Mutilum in utroque ſexu utilius. Primus in die coitus non implet: ſequens efficacior, ac deinde. Concipiunt Novembri menſe, ut Martio pariant turgeſcentibus virgultis, aliquando anniculæ, ſemper

bimæ, in trimatu inutiles. Pariunt octonis annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos ſuffuſos capra junci puncto ſanguine exonerat, caper rubi. Solertiam ejus animalis, Mucianus viſam ſibi prodidit in ponte prætenui, duabus obviis e diverſo: cùm circumactum anguſtiæ non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cæca, torrente rapido minaciter ſubterfluente, alteram decubuiſſe, atque ita alteram proculcatæ ſupergreſſam. Mares quàm maximè simos, longis auribus infractiſque, armis quàm villosissimis probant. Feminarum generositatis insigne, laciniæ corporibus a cervice binæ dependentes. Non omnibus cornua: ſed quibus ſunt, in his & indicia annorum per incrementa nodorum. Mutilis lactis major ubertas. Auribus eas ſpirare, non naribus, nec umquam febri carere, Archelaus auctor eſt: ideo fortassis anima his, quàm ovibus, ardentior, calidioreſque concubitus. Tradunt & noctu non minùs cernere, quàm interdiu: ideo si caprinum jecur veſcantur, reſtitui veſpertinam aciem his, quos nyctalopas vocant. In Ciliciâ, circaque Syrtes villo tonsili veſtiuntur. Capras in occaſum declivi Sole, in paſcuis negant contueri inter ſeſe, ſed averſas jacêre: reliquis autem horis adverſas, & inter cognationes. Dependet omnium mento villus, quem aruncum vocant: hoc si

quis adprehenſam ex grege unam trahat, ceteræ ſtupentes ſpectant. Id etiam evenire, cùm quamdam herbam aliqua ex eis momorderit. Morſus earum arbori exitialis. Olivam lambendo quoque ſterilem faciunt, eâque ex causâ Minervæ non immolantur.

LXXVII. 51. Suilli pecoris admiſſura a Favonio ad æquinoctium vernum: ætas, octavo menſe: quibuſdam in locis etiam quarto, uſque ad octavum annum. Partus bis anno: tempus utero quatuor menſium: numerus fecunditatis ad vicenos: ſed educare tam multos nequeunt. Diebus decem circa brumam ſtatim dentatos naſci, Nigidius tradit. Implentur uno coitu, qui & geminatur propter facilitatem aboriendi. Remedium, ne primâ ſubatione, neque ante flaccidas aures coitus fiat. Mares non ultra trimatum generant. Feminæ ſenectute feſſæ, cubantes coeunt. Comeſſe fetus his, non eſt prodigium. Suis fetus ſacrificio die quinto purus eſt, pecoris die octavo, bovis tricesimo. Coruncanus ruminales hoſtias, donec bidentes fierent, puras negavit. Suem oculo amiſſo putant citò extingui: alioqui vita ad quindecim annos, quibuſdam & vicenos. Verùm efferantur, & aliàs obnoxium genus morbis, anginæ maximè, & ſtrumæ. Index ſuis invalidæ, cruor in radice ſetæ dorſo evul-

ſæ, caput obliquum in inceſſu. Penuriam lactis præpingues ſentiunt, & primo fetu minùs ſunt numeroſæ. In luto volutatio generi grata. Intorta cauda: id etiam notatum, faciliùs litare, in dexterum quàm in lævum, detortâ. Pingueſcunt LX. diebus, ſed magis tridui inediâ ſaginatione orsâ. Animalium hoc maximè brutum, animamque ei pro ſale datam non illepidè exiſtimabatur. Compertum agnitam vocem ſuarii furto abactis, merſoque navigio inclinatione lateris unius remeaſſe. Quin & duces in urbe forum nundinarium domoſque petere diſcunt: & feri ſapiunt palude confundere urinam, fugam levare. Caſtrantur feminæ quoque, ſicuti cameli, poſt bidui inediam ſuſpenſæ pernis prioribus, vulvâ recisâ: celeriùs ita pingueſcunt.

Adhibetur & ars jecori feminarum, ſicut anſerum, inventum M. Apicii, fico aridâ ſaginatis ac ſatietate necatis repentè mulsi potu dato. Neque alio ex animali numeroſior materia ganeæ: quinquaginta propè ſapores, cùm ceteris ſinguli. Hinc cenſoriarum legum paginæ, interdictaque cenis abdomina, glandia, teſticuli, vulvæ, sincipita verrina, ut tamen Publii mimorum poetæ cena, poſtquam ſervitutem exuerat, nulla memoretur ſine abdomine, etiam vocabulo ſuminis ab eo impoſito.

LXXVIII. Placuere autem & feri ſues. Jam Catonis cenſoris orationes aprugnum exprobrant callum. In tres tamen partes diviſo, media ponebatur, lumbus aprugnus appellata. Solidum aprum Romanorum primus in epulis adpoſuit P. Servilius Rullus, pater ejus Rulli, qui Ciceronis conſulatu legem agrariam promulgavit. Tam propinqua origo nunc quotidianæ rei eſt. Et hoc Annales notarunt, horum ſcilicet ad emendationem morum: quibus non totâ quidem cenâ, ſed in principio, bini ternique pariter manduntur apri.

52. Vivaria horum, ceterorumque silveſtrium, primus togati generis invenit Fulvius Lupinus, qui in Tarquiniensi feras paſcere inſtituit. Nec diu imitatores defuere L. Lucullus, & Q. Hortensius.

Sues feræ ſemel anno gignunt. Maribus in coitu plurima aſperitas. Tunc inter ſe dimicant, indurantes attritu arborum coſtas, lutoque ſe tergorantes. Feminæ in partu aſperiores, & fere similiter in omni genere beſtiarum. Apris maribus, nonnisi anniculis generatio. In Indiâ cubitales dentium flexus gemini ex roſtro, totidem a fronte, ceu vituli cornua, exeunt. Pilus æreo similis agreſtibus, ceteris niger. At in Arabiâ ſuillum genus non vivit.

LXXIX. 53. In nullo genere æquè facilis mixtura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas vocabant, ceu ſemiferos: ad homines quoque, ut in C. Antonium Ciceronis in conſulatu collegam, appellatione tranſlatâ. Non in ſuibus autem tantùm, ſed in omnibus quoque animalibus, cujuſcumque generis ullum eſt placidum, ejuſdem invenitur & ferum, ut pote cùm hominum etiam silveſtrium tot genera prædicta sint. Capræ tamen in plurimas similitudines transfigurantur. Sunt capreæ, ſunt rupicapræ, ſunt ibices pernicitatis mirandæ, quamquam onerato capite vaſtis cornibus gladiorumque vaginis: in hæc ſe librant, ut tormento aliquo rotati in petras, potissimum e monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recuſſu perniciùs, quò libuerit, exſultant. Sunt & oryges, ſoli quibuſdam dicti contrario pilo veſtiri, & ad caput verſo. Sunt & damæ, & pygargi, & ſtrepsicerotes, multaque alia haud dissimilia. Sed illa Alpes, hæc tranſmarini situs mittunt.

LXXX. 54. Simiarum quoque genera hominis figuræ proxima, caudis inter ſe diſtinguuntur. Mira ſolertia: viſco inungi, laqueiſque calceari imitatione venantium tradunt: Mucianus & latrunculis luſiſſe, fictas cerâ icones uſu diſtinguente: Lunâ cavâ triſtes eſſe, quibus in eo ge-

nere cauda ſit, novam exſultatione adorare: nam defectum ſiderum & ceteræ pavent quadrupedes. Simiarum generi præcipua erga fetum adfectio. Geſtant catulos, quæ manſuefactæ intra domos peperere, omnibus demonſtrant, tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus similes. Itaque magnâ ex parte complectendo necant. Efferatior cynocephalis natura, ſicut ſatyris. Callitriches toto pæne aſpectu differunt: barba eſt in facie, cauda latè fuſa primori parte. Hoc animal negatur vivere in alio quàm Æthiopiæ, quo gignitur, cælo.

LXXXI. 55. Et leporum plura ſunt genera: in Alpibus candidi, quibus hibernis menſibus pro cibatu nivem credunt eſſe: certè liqueſcente eâ rutileſcunt annis omnibus: & eſt alioqui animal intolerandi rigoris alumnum. Leporum generis ſunt & quos Hiſpania cuniculos appellat, fecunditatis innumeræ, famemque Balearibus inſulis, populatis meſſibus afferentes. Fetus ventri exſectos, vel uberibus ablatos, non repurgatis interaneis, gratiſſimo in cibatu habent: laurices vocant. Certum eſt, Balearicos adversùs proventum eorum auxilium militare a divo Auguſto petiiſſe. Magna propter venatum eum viverris gratia eſt. Injiciunt eas in ſpecus, qui ſunt multifores in terrâ, unde & no-

men animali: atque ita ejectos ſupernè capiunt. Archelaus auctor eſt, quot sint corporis cavernæ ad excrementa lepori, totidem annos eſſe ætatis. Varius certè numerus reperitur. Idem utramque vim ſingulis ineſſe, ac sine mare æquè gignere. Benigna circa hoc natura, innocua & eſculenta animalia fecunda generavit. Lepus omnium prædæ naſcens, ſolus præter daſypodem ſuperfetat, aliud educans, aliud in utero pilis veſtitum, aliud implume, aliud inchoatum gerens pariter. Nec non & veſtes leporino pilo facere tentatum eſt, tactu non perinde molli, ut in cute, propter brevitatem pili dilabidas.

LXXXII. 56. Hi manſueſcunt rarò, cùm feri dici jure non possint: complura namque ſunt nec placida, nec fera, ſed mediæ inter utrumque naturæ, ut in volucribus, hirundines, apes: in mari, delphini.

57. Quo in genere multi & hos incolas domuum poſuere mures, haud ſpernendum in oſtentis etiam publicis animal. Adroſis Lanuvii clypeis argenteis, Marsicum portendêre bellum: Carboni imperatori apud Cluſium faſciis, quibus in calceatu utebatur, exitium. Plura eorum genera in Cyrenaicâ regione: alii latâ fronte, alii acutâ, alii herinaceorum genere pungentibus pilis. Theophraſtus auctor eſt,

in Gyaro inſulâ cùm incolas fugaſſent, ferrum quoque rosiſſe eos, id quod naturâ quadam & ad Chalybas facere in ferrariis officinis. Aurariis quidem in metallis, ob hoc alvos eorum excidi, ſemperque furtum id deprehendi: tantam eſſe dulcedinem furandi. Veniſſe murem CC. denariis, Casilinum obsidente Annibale: eumque qui vendiderat fame interiiſſe, emptorem vixiſſe, Annales tradunt. Cùm candidi provenere, lætum faciunt oſtentum. Nam ſoricum occentu dirimi auſpicia, Annales refertos habemus. Sorices & ipſos hieme condi, auctor eſt Nigidius: sicut glires, quos cenſoriæ leges, princepſque M. Scaurus in conſulatu, non alio modo cenis ademere, quàm conchylia, aut ex alio orbe convectas aves. Semiferum & ipſum animal, cui vivaria in doliis idem, qui apris, inſtituit. Quâ in re notatum, non congregari, nisi populares ejuſdem silvæ: & si miſceantur alienigenæ, amne vel monte diſcreti, interire dimicando. Genitores ſuos feſſos ſenectâ alunt insigni pietate. Senium finitur hibernâ quiete. Conditi enim & hi cubant: rurſus æſtate juveneſcunt: simili & nitelis quiete.

LXXXIII. 58. Mirum, rerum naturam non ſolùm alia aliis dediſſe terris animalia, ſed in eodem quoque situ quædam aliquibus locis negaſſe. In Mæsiâ silvâ Ita-

liæ, non niſi in parte reperiuntur hi glires. In Lyciâ dorcades non tranſeunt montes Syris vicinos: onagri montem, qui Cappadociam a Ciliciâ dividit. In Helleſponto in alienos fines non commeant cervi: & circa Arginuſam Elaphum montem non excedunt, auribus etiam in monte fiſſis. In Poroſelene inſulâ viam muſtelæ non tranſeunt: in Bœotiæ Lebadiâ illatæ ſolum ipſum fugiunt, quæ juxtà in Orchomeno tota arva ſubruunt, talpæ, quarum e pellibus cubicularia vidimus ſtragula: adeò ne religio quidem a portentis ſubmovet delicias. In Ithacâ lepores illati moriuntur extremis quidem in litoribus: in Ebuſo, in litoribus, cuniculi: ſcatent juxtà in Hiſpaniâ, Balearibuſque. Cyrenis mutæ fuere ranæ, illatis e continente vocalibus durat genus earum. Mutæ ſunt etiam nunc in Seripho inſulâ. Eædem aliò tranſlatæ canunt: quod accidere & in lacu Theſſaliæ Sicendo tradunt. In Italiâ muribus araneis venenatus eſt morſus: eoſdem ulterior Apennino regio non habet. Iidem ubicumque ſint, orbitam ſi tranſiere, moriuntur. In Olympo Macedoniæ monte non ſunt lupi, nec in Cretâ inſulâ. Ibi quidem non vulpes, urſive, atque omnino nullum maleficum animal, præter phalangium: aranei id genus, de quo dicemus ſuo loco. Mirabilius, in eadem in-

ſulâ cervos, præterquam in Cydoniatarum regione, non eſſe: item apros, & attagenas, herinaceos. In Africâ autem nec apros, nec cervos, nec capreas, nec urſos.

LXXXIV. 59. Jam quædam animalia indigenis innoxia advenas interimunt: sicut ſerpentes parvi in Tirynthe: quos terrâ naſci proditur. Item in Syriâ angues, circa Euphratis maximè ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiamsi calcati momordere, non ſentiuntur maleficia: aliis cujuſcumque gentis infeſti, avidè & cum cruciatu exanimantes: quamobrem & Syri non necant eos. Contrà in Latmo Cariæ monte Ariſtoteles tradit a ſcorpionibus hoſpites non lædi, indigenas interimi. Sed reliquorum quoque animalium, & præterea terreſtrium, dicemus genera.

LIBER IX.

Aquatilium naturæ & genera.

I. 1. Animalium, quæ terreſtria appellavimus, hominum quadam conſortione degentia, indicata natura eſt. Ex reliquis minimas eſſe volucres convenit. Quamobrem priùs æquorum, amnium, ſtagnorumque dicentur.

2. Sunt autem complura in iis, majora etiam terreſtribus. Cauſa evidens, humoris luxuria. Alia ſors alitum, quibus vita pendentibus. In mari autem tam latè ſupino, mollique ac fertili nutrimento accipiente cauſas genitales e ſublimi, ſemperque pariente naturâ, pleraque etiam monſtrifica reperiuntur, perplexis, & in ſemet aliter atque aliter nunc flatu, nunc fluctu convolutis ſeminibus, atque principiis: vera ut fiat vulgi opinio quidquid naſcatur in parte naturæ ullâ, & in mari eſſe, præterque multa, quæ nuſquam alibi. Rerum quidem, non ſolùm animalium ſimulacra eſſe, licet intelligere intuentibus uvam, gladium, ſerras: cucumim verò & colore

& odore similem: quò minùs miremur equorum capita in tam parvis eminere cochleis.

II. 3. Plurima autem & maxima in Indico mari animalia, e quibus balænæ quaternûm jugerum, priſtes ducenûm cubitorum: quippe ubi locuſtæ quaterna cubita impleant: anguillæ quoque in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari belluæ circa ſolſtitia maximè viſuntur. Tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc dejectæ montium jugis procellæ ab imo vertunt maria, pulſataſque ex profundo belluas cum fluctibus volvunt: & aliàs tantâ thynnorum multitudine, ut Magni Alexandri classis haud alio modo, quàm hoſtium acie obviâ contrarium agmen adversâ fronte direxerit: aliter ſparsis non erat evadere: non voce, non ſonitu, non ictu, ſed fragore terrentur, nec nisi ruinâ turbantur. Cadara appellatur Rubri maris peninſula ingens. Hujus objectu vaſtus efficitur sinus, duodecim dierum & noctium remigio enavigatus Ptolemæo regi, quando nullius auræ recipit afflatum. Hujus loci quiete præcipuâ ad immobilem magnitudinem belluæ adoleſcunt. Gedroſos, qui Arabin amnem accolunt, Alexandri Magni classium præfecti prodidere, in domibus fores maxillis belluarum facere, ossibus tecta contignare, ex quibus multa quadragenûm cubitorum longitudinis reperta.

Exeunt & pecori ſimiles belluæ ibi in terram, paſtæque radices fruticum remeant: & quædam equorum, asinorum, taurorum capitibus, quæ depaſcuntur ſata.

III. 4. Maximum animal in Indico mari priſtis, & balæna eſt: in Gallico oceano phyſeter, ingentis columnæ modo ſe attollens, altiorque navium velis diluviem quamdam eructans. In Gaditano Oceano arbor in tantum vaſtis diſpanſa ramis, ut ex eâ causâ fretum numquam intraſſe credatur. Apparent & rotæ appellatæ a ſimilitudine, quaternis diſtinctæ radiis, modiolos earum oculis duobus utrimque claudentibus.

IV. 5. Tiberio principi nuntiavit Olisiponensium legatio ob id miſſa, viſum, auditumque in quodam ſpecu conchâ canentem Tritonem, quâ noſcitur formâ: & Nereidum falſa non eſt, ſquamis modò hiſpido corpore, etiam quà humanam effigiem habent. Namque hæc in eodem ſpectata litore eſt, cujus morientis etiam gannitum triſtem accolæ audivere longè. Et divo Auguſto legatus Galliæ complures in litore apparere exanimes Nereidas ſcripsit. Auctores habeo in equeſtri ordine ſplendentes, viſum ab his in Gaditano oceano marinum hominem, toto corpore abſolutâ ſimilitudine: aſcendere navigia nocturnis temporibus, ſtatimque degravari, quas in-

ſederit, partes : & si diutiùs permaneat, etiam mergi. Tiberio principe, contra Lugdunenſis provinciæ litus ſimul trecentas ampliùs belluas reciprocans deſtituit oceanus, miræ varietatis & magnitudinis, nec pauciores in Santonum litore : interque reliquas elephantos, & arietes, candore tantùm cornibus adſimulatis, Nereidas verò multas. Turranius prodidit expulſam belluam in Gaditana litora, cujus inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita ſexdecim fuiſſent, dentes ejuſdem CXX. maximi dodrantium menſurâ, minimi ſemipedum. Belluæ, cui dicebatur expoſita fuiſſe Andromeda, oſſa Romæ, apportata ex oppido Judææ Joppe, oſtendit inter reliqua miracula in ædilitate ſuâ M. Scaurus, longitudine pedum XL. altitudine coſtarum Indicos elephantos excedente, ſpinæ craſſitudine ſeſquipedali.

V. 6. Balænæ & in noſtra maria penetrant. In Gaditano oceano non ante brumam conſpici eas tradunt, condi autem ſtatis temporibus in quodam ſinu placido & capaci, mirè gaudentes ibi parere. Hoc ſcire orcas, infeſtam his belluam, & cujus imago nullâ repræſentatione exprimi poſſit aliâ, quàm carnis immenſæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in ſecreta, ac vitulos earum, aut fetus, vel etiamnum gravidas lancinant morſu, incurſuque, ceu Liburnicarum

Liburnicarum roſtris fodiunt. Illæ ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, & pondere ſuo oneratæ, tunc quidem & utero graves, pariendive pœnis invalidæ; ſolum auxilium novere in altum profugere, & ſe toto defendere oceano. Contrà, orcæ occurrere laborant, ſeſeque opponere & caveatas anguſtiis trucidare, in vada urgere, ſaxis illidere. Spectantur ea prœlia, ceu mari ipsi sibi irato, nullis in ſinu ventis, fluctibus verò ad anhelitus ictuſque, quantos nulli turbines volvant. Orca & in portu Oſtiensi viſa eſt, oppugnata a Claudio principe. Venerat tunc exædificante eo portum, invitata naufragiis tergorum advectorum e Galliâ, ſatianſque ſe per complures dies, alveum in vado ſulcaverat, adtumulata fluctibus in tantum, ut circumagi nullo modo poſſet: & dum ſaginam perſequitur, in litus fluctibus propulſa, emineret dorſo multùm ſupra aquas carinæ vice inverſæ. Prætendi juſſit Cæſar plagas multiplices inter ora portûs: profectuſque ipſe cum prætorianis cohortibus populo Romano ſpectaculum præbuit, lanceas congerente milite e navigiis aſſultantibus, quorum unum mergi vidimus, reflatu belluæ oppletum undâ.

VI. Ora balænæ habent in frontibus: ideoque ſummâ aquâ natantes, in ſublime nimbos efflant.

7. Spirant autem confessione omnium & paucissima alia in mari, quæ internorum viſcerum pulmonem habent, quoniam sine eo nullum animal putatur ſpirare: nec piſcium branchias habentes, anhelitum reddere, ac per vices recipere exiſtimant, quorum hæc opinio eſt: nec multa alia genera etiam branchiis carentia: in quâ ſententiâ fuiſſe Ariſtotelem video, & multis perſuasiſſe doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo: quoniam & pulmonum vice aliis poſſunt alia ſpirabilia ineſſe viſcera, ita volente naturâ: sicut & pro ſanguine eſt multis alius humor. In aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum quis miretur, qui etiam, reddi ab his eum cernat: & in terras quoque tantò ſpisſiorem naturæ partem, penetrare, argumento animalium, quæ ſemper defoſſa vivunt, ceu talpæ? Accedunt apud me certè efficacia, ut credam etiam omnia in aquis ſpirare naturæ ſuæ ſorte: primùm ſæpe adnotata piſcium æſtivo calore quædam anhelatio, & alia tranquillo velut oſcitatio: ipſorum quoque, qui ſunt in adversâ opinione, de ſomno piſcium confessio: quis enim sine respiratione ſomno locus? Præterea bullantium aquarum ſufflatio, Lunæque effectu concharum quoque corpora augeſcentia. Super omnia eſt, quod

eſſe auditum & odoratum piſcibus, non erit dubium: ex aeris utrumque materiâ. Odorem quidem non aliud, quàm infectum aera, intelligi poſsit. Quamobrem de his opinetur, ut cuique libitum erit. Branchiæ non ſunt balænis, nec delphinis. Hæc duo genera fiſtulis ſpirant, quæ ad pulmonem pertinent, balænis a fronte, delphinis a dorſo. Et vituli marini, quos vocant phocas, ſpirant ac dormiunt in terrâ. Item teſtudines, de quibus mox plura.

VII. 8. Velocissimum omnium animalium, non ſolùm marinorum, eſt delphinus, ocior volucre, acrior telo, ac nisi multùm infra roſtrum os illi foret, medio pæne in ventre, nullus piſcium celeritatem ejus evaderet. Sed adfert moram providentia naturæ, quia nisi reſupini atque conversi non corripiunt: quæ cauſa præcipuè velocitatem eorum oſtendit. Nam cùm fame conciti, fugientem in vada ima perſecuti piſcem, diutiùs ſpiritum continuere, ut arcu emissi, ad reſpirandum emicant: tantâque vi exsiliunt, ut plerumque vela navium tranſvolent. Vagantur fere conjugia: pariunt catulos decimo menſe, æſtivo tempore, interim & binos: nutriunt uberibus, sicut balæna: atque etiam geſtant fetus infantiâ infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magnâ erga partum caritate. Adoleſcunt celeriter, decem

annis putantur ad ſummam magnitudinem pervenire : vivunt & tricenis : quod cognitum præcisâ caudâ in experimentum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultanturque incognito modo : quod eò magis mirum eſt, si ſpirare in aquâ non queunt. Solent in terram erumpere incertâ de causâ : nec ſtatim tellure tactâ moriuntur, multóque ociùs fiſtulâ clausâ. Lingua eſt his contra naturam aquatilium mobilis, brevis atque lata, haud differens ſuillæ. Pro voce gemitus humano similis, dorſum repandum, roſtrum simum. Quâ de causâ nomen Simonis omnes miro modo agnoſcunt, maluntque ita appellari.

VIII. Delphinus non homini tantùm amicum animal, verùm & musicæ arti, mulcetur ſymphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli ſono. Hominem non expaveſcit, ut alienum : obviàm navigiis venit, adludit exſultans, certat etiam, & quamvis plena præterit vela. Divo Auguſto principe, Lucrinum lacum invectus, pauperis cujuſdam puerum, ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cùm meridianò immorans appellatum eum Simonis nomine, ſæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, adlexiſſet, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mæcenatis, & Fabiani, & Flavii Alfii, multorumque eſſet literis mandata. Quocumque diei tempore

inclamatus a puero, quamvis occultus atque abditus, ex imo advolabat: paſtuſque e manu præbebat aſcenſuro dorſum, pinnæ aculeos velut vaginâ condens: receptumque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, ſimili modo revehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, ſubinde ad conſuetum locum ventitans, triſtis & mærenti ſimilis, ipſe quoque (quod nemo dubitaret) deſiderio exſpiravit.

Alius intra hos annos in Africo litore Hipponis Diarrhyti, ſimili modo ex hominum manu veſcens, præbenſque ſe tractandum, & adludens natantibus, impoſitoſque portans, unguento perunctus a Flaviano proconſule Africæ, & ſopitus (ut apparuit) odoris novitate, fluctuatuſque ſimilis exanimi, caruit hominum converſatione, ut injuriâ fugatus, per aliquot menſes: mox reverſus in eodem miraculo fuit. Injuriæ poteſtatum in hoſpitales, ad viſendum venientium, Hipponenſes in necem ejus compulerunt.

Ante hæc ſimilia de puero in Iaſſo urbe memorantur, cujus amore ſpectatus longo tempore, dum abeuntem in litus avidè ſequitur, in arenam invectus exſpiravit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni ſacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitii fuiſſe interpretatus. In ea-

dem urbe Iaſſo Hegeſidemus ſcribit & alium puerum Hermiam nomine, ſimiliter maria perequitantem, cùm repentinæ procellæ fluctibus exanimatus eſſet, relatum: delphinumque cauſam leti fatentem non reverſum in maria, atque in sicco exſpiraſſe. Hoc idem & Naupacti accidiſſe Theophraſtus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochi & Tarentini de pueris delphiniſque narrant. Quæ faciunt, ut credatur Arionem quoque citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos ejus quæſtus, eblanditum, ut priùs caneret citharâ, congregatis cantu delphinis, cùm ſe jeciſſet in mare, exceptum ab uno Tænarium in litus pervectum.

IX. Eſt provinciæ Narbonenſis & in Nemauſienſi agro ſtagnum Latera appellatum, ubi cum homine delphini ſocietate piſcantur. Innumera vis mugilum ſtato tempore anguſtis faucibus ſtagni in mare erumpit, obſervatâ æſtûs reciprocatione. Quâ de cauſâ prætendi non queunt retia, æquè molem ponderis nullo modo toleratura, etiamsi non ſolertia inſidietur tempori. Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite efficitur, locumque ſolum pandendis retibus habilem effugere feſtinant. Quod ubi animadvertêre piſcantes, (concurrit autem multitudo tempo-

ris gnara, & magis etiam voluptatis hujus avida,) totuſque populus e litore quanto poteſt clamore conciet Simonem ad ſpectaculi eventum. Celeriter delphini exaudiunt desideria, Aquilonum flatu vocem proſequente, Auſtro verò tardiùs ex adverſo referente. Sed tum quoque improvisò in auxilium advolant. Properare apparet acies, quæ protinus diſponitur in loco, ubi conjectus eſt pugnæ: opponunt ſeſe ab alto; trepidoſque in vada urgent. Tum piſcatores circumdant retia, furciſque ſublevant: mugilum nihilominus velocitas tranſilit. At illos excipiunt delphini, & occidiſſe ad præſens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere prœlium fervet, includique retibus ſe fortiſſimè urgentes gaudent: ac ne idipſum fugam hoſtium ſtimulet, inter navigia & retia, natanteſve homines, ita ſenſim elabuntur, ut exitum non aperiant. Saltu, quod eſt aliàs blandiſſimum his, nullus conatur evadere, ni ſummittantur ſibi retia. Egreſſus protinus ante vallum prœliatur. Ita peractâ capturâ, quos interemere, diripiunt. Sed enixioris operæ, quàm in unius diei præmium, conſcii ſibi, opperiuntur in poſterum: nec piſcibus tantùm, ſed intritâ panis e vino ſatiantur.

X. Quæ de eodem genere piſcandi in Iaſſio ſinu Mucianus tradit, hoc differunt,

quòd ultro, neque inclamati præſto ſint, parteſque e manibus accipiant, & ſuum quæque cymba e delphinis ſocium habeat, quamvis noctu, & ad faces. Ipsis quoque inter ſe publica eſt ſocietas. Capto a rege Cariæ, alligatoque in portu, ingens reliquorum convenit multitudo, mæſtitiâ quadam quæ poſſet intelligi, miſerationem petens, donec dimitti rex eum jussit. Quin & parvos ſemper aliquis grandior comitatur, ut cuſtos. Conſpectique ſunt jam defunctum portantes, ne laceraretur a belluis.

XI. 9. Delphinorum ſimilitudinem habent, qui vocantur tursiones. Diſtant & triſtitiâ quidem aſpectûs: abeſt enim illa laſcivia, maximè tamen roſtris canicularum maleficentiæ adsimulati.

XII. 10. Teſtudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut ſingularum ſuperficie habitabiles caſas integant, atque inſulas Rubri præcipuè maris his navigent cymbis. Capiuntur multis quidem modis, ſed maximè evectæ in ſumma pelagi antemeridiano tempore blandito, eminente toto dorſo per tranquilla fluitantes: quæ voluptas libere ſpirandi, in tantum fallit oblitas ſui, ut Solis vapore ſiccato cortice, non queant mergi, invitæque fluitent, opportunæ venantium prædæ. Ferunt & paſtum egreſſas noctu, avidéque ſatura-

tas laſſari : atque ut remeaverint matutinò, ſummâ in aquâ obdormiſcere : id prodi ſtertentium ſonitu. Tum adnatare, leviterque, ſingulis ternos : a duobus in dorſum verti, a tertio làqueum injici ſupinæ, atque ita e terrâ a pluribus trahi. In Phœnicio mari haud ullâ difficultate capiuntur, ultroque veniunt ſtato tempore anni in amnem Eleutherum effuſâ multitudine. Dentes non ſunt teſtudini, ſed roſtri margines acuti, supernâ parte inferiorem claudente pyxidum modo. In mari conchyliis vivunt, tantâ oris duritiâ, ut lapides comminuant : in terram egreſſæ, herbis. Pariunt ova, avium ovis ſimilia, ad centena numero : eaque defoſſa extra aquas, & cooperta terrâ, ac pavita pectore & complanata, incubant noctibus. Educunt fetus annuo ſpatio. Quidam oculis, ſpectandoque ova foveri ab iis putant : feminas coitum fugere, donec mas feſtucam aliquam imponat averſæ. Troglodytæ cornigeras habent, ut in lyrâ, adnexis cornibus latis, ſed mobilibus, quorum in natando remigio ſe adjuvant : Chelyon id vocatur, eximiæ teſtudinis, ſed raræ : namque ſcopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ autem, ad quos adnatant, ut ſacras, adorant. Sunt & terreſtres, quæ ob id in operibus Cherſinæ vocantur, in Africæ deſertis, quâ parte maximè ſitien-

tibus arenis ſqualent, roſcido, ut creditur, humore viventes. Neque aliud ibi animal provenit.

XIII. 11. Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſque & repoſitoria his veſtire, Carvilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenii.

XIV. 12. Aquatilium tegumenta plura ſunt. Alia corio & pilis integuntur, ut vituli, & hippopotami. Alia corio tantùm, ut delphini: cortice, ut teſtudines: ſilicum duritiâ, ut oſtreæ & conchæ: cruſtis, ut locuſtæ: cruſtis & ſpinis, ut echini: ſquamis, ut piſces: aſperâ cute, ut ſquatina, quâ lignum & ebora poliuntur: molli, ut murænæ: alia nullâ, ut polypi.

XV. 13. Quæ pilo veſtiuntur animal pariunt, ut priſtis, balæna, vitulus. Hic parit in terrâ: pecudum more ſecundas partûs reddit. Initu canum modo cohæret: parit nonnumquam geminis plures: educat mammis fetum. Non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo ſubinde aſſuefaciens. Interficiuntur difficulter niſi capite eliſo. Ipsis in ſono mugitus: unde nomen vituli. Accipiunt tamen diſciplinam, voceque pariter & viſu populum ſalutant: incondito fremitu, nomine vocati, reſpondent. Nullum animal graviore ſomno premitur. Pinnis, quibus in

mari utuntur, humi quoque vice pedum ſerpunt. Pelles eorum etiam detractas corpori, ſenſum æquorum retinere tradunt, ſemperque æſtu maris recedente inhorreſcere: præterea dextræ pinnæ vim ſoporiferam ineſſe, ſomnoſque allicere ſubditam capiti.

14. Pilo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera.

XVI. Piſcium ſunt ſpecies ſeptuaginta quatuor, præter cruſtis intecta, quæ ſunt triginta. De ſingulis aliàs dicemus. Nunc enim naturæ tractantur inſignium.

XVII. 15. Præcipuâ magnitudine thynni: invenimus talenta quindecim pependiſſe. Ejuſdem caudæ latitudinem duo cubita & palmum. Sunt & in quibuſdam amnibus haud minores: ſilurus in Nilo, eſox in Rheno, attilus in Pado, inertiâ pingueſcens, ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec niſi boum jugis extractus. Atqui hunc minimus piſcis appellatus clupea, venam quamdam ejus in faucibus mirâ cupidine appetens, morſu exanimat. Silurus graſſatur, ubicumque eſt, omne animal appetens, equos natantes ſæpe demergens. Præcipuè in Mœno Germaniæ amne protelis boum & in Danubio marris extrahitur, porculo marino ſimillimus: & in Boryſthene memoratur præcipua magnitudo, nullis oſſi-

bus ſpiniſve interſitis, carne prædulci. In Gange Indiæ plataniſtas vocant, roſtro delphini & caudâ, magnitudine autem xv. cubitorum. In eodem eſſe Statius Seboſus haud modico miraculo affert, vermes branchiis binis, ſexaginta cubitorum, cæruleos, qui nomen a facie traxerunt. His tantas eſſe vires, ut elephantos ad potum venientes, mordicus comprehensâ manu eorum abſtrahant.

XVIII. Thynni mares ſub ventre non habent pinnam. Intrant e magno mari Pontum verno tempore gregatim, nec alibi fetificant. Cordyla appellantur partus, qui fetas redeuntes in mare autumno comitantur: Limoſæ verò, aut e luto pelamides incipiunt vocari: & cùm annuum exceſſere tempus, thynni. Hi membratim cæsi, cervice & abdomine commendantur, atque clidio, recenti dumtaxat, & tum quoque gravi ructu: ceterâ parte plenis pulpamentis ſale adſervantur. Melandrya vocantur, cæsis quercûs aſſulis simillima. Vilissima ex his, quæ caudæ proxima, quia pingui carent: probatissima, quæ faucibus: at in alio piſce circa caudam exercitatissima. Pelamides in apolectos particulatimque confectæ, in genera cybiorum diſpartiuntur.

XIX. Piſcium genus omne præcipuâ celeritate adoleſcit, maximè in Ponto. Cau-

ſa, multitudo amnium dulces inferentium aquas. Amiam vocant, cujus incrementum singulis diebus intelligitur. Cum thynnis hæc & pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum ſuis quæque ducibus, & primi omnium ſcombri, quibus eſt in aquâ ſulphureus color, extrà qui ceteris. Hiſpaniæ cetarias hi replent, thynnis non commeantibus.

XX. Sed in Pontum nulla intrat beſtia piſcibus malefica, præter vitulos & parvos delphinos. Thynni dextrâ ripâ intrant, exeunt lævâ. Id accidere exiſtimatur, quia dextro oculo plus cernant, utroque naturâ hebete. Eſt in euripo Thracii Boſpori, quo Propontis Euxino jungitur, in ipſis Europam Asiamque ſeparantis freti anguſtiis, ſaxum miri candoris, a vado ad ſumma perlucens, juxta Calchedonem in latere Asiæ. Hujus aſpectu repentè territi, ſemper adverſum Byzantii promontorium, ex eâ causâ appellatum Aurei cornus, præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii eſt, magnâ Calchedonis penuriâ mille passibus medii interfluentis euripi. Opperiuntur autem Aquilonis flatum, ut ſecundo fluctu exeant e Ponto, nec nisi intrantes Portum Byzantium capiuntur. Brumâ non vagantur: ubicumque deprehensi, uſque ad æquinoctium, ibi hibernant. Iidem ſæpe navigia velis euntia

comitantes, mirâ quadam dulcedine per aliquot horarum ſpatia & paſſuum millia a gubernaculis ſpectantur, ne tridente quidem in eos ſæpius jacto territi. Quidam eos, qui hoc e thynnis faciant, pomphilos vocant. Multi in Propontide æſtivant: Pontum non intrant. Item ſoleæ, cùm rhombi intrent: nec ſepia eſt, cùm loligo reperiatur. Saxatilium, turdus & merula deſunt: ſicut conchylia, cùm oſtreæ abundent. Omnia autem hibernant in Ægeo. Intrantium Pontum ſoli non remeant trichiæ. Græcis enim in pleriſque nominibus uti par erit, quando aliis atque aliis eoſdem diversi appellavere tractus. Sed hi ſoli Iſtrum amnem ſubeunt: ex eo ſubterraneis ejus venis in Adriaticum mare defluunt: itaque & illic deſcendentes, nec umquam ſubeuntes e mari viſuntur. Thynnorum captura eſt a Vergiliarum exortu ad Arcturi occaſum: reliquo tempore hiberno latent in gurgitibus imis, nisi tepore aliquo evocati, aut pleniluniis. Pingueſcunt & in tantum, ut dehiſcant. Vita longissima his biennio.

XXI. Animal eſt parvum, ſcorpionis effigie, aranei magnitudine. Hoc ſe, & thynno, & ei qui gladius vocatur, crebrò delphini magnitudinem excedenti, ſub pinnâ adfigit aculeo: tantoque infeſtat dolore, ut in naves ſæpenumero exsiliant.

Quod & aliàs faciunt aliorum vim timentes, mugiles maximè, tam præcipuæ velocitatis, ut tranſverſa navigia interim ſuperjactent.

XXII. 16. Sunt & in hac parte naturæ auguria, ſunt & piſcibus præſcita. Siculo bello ambulante in litore Auguſto, piſcis e mari ad pedes ejus exsiliit: quo argumento vates reſpondêre, Neptunum patrem adoptante tum sibi Sex. Pompeio, (tanta erat navalis rei gloria:) « ſub pedibus Cæſaris futuros, qui maria tempore illo tenerent ».

XXIII. Piſcium feminæ majores quàm mares. In quodam genere omnino non ſunt mares, sicut in erythinis & chanis. Omnes enim ovis gravidæ capiuntur. Vagantur gregatim fere cujuſque generis ſquamosi. Capiuntur ante Solis ortum: tum maximè piſcium fallitur viſus. Noctibus, quies: & illuſtribus æquè, quàm die, cernunt. Aiunt & si teratur gurges, intereſſe capturæ: itaque plures ſecundo tractu capi quàm primo. Guſtu olei maximè, dein modicis imbribus gaudent, aluntur que. Quippe & arundines, quamvis in palude prognatæ, non tamen sine imbre adoleſcunt: & aliàs ubicumque piſces in eadem aquâ assidui, si non adfluat, exanimantur.

XXIV. Prægelidam hiemem omnes ſen-

tiunt, ſed maximè qui lapidem in capite habere exiſtimantur, ut lupi, chromes, ſciænæ, pagri. Cùm aſperæ hiemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaque his menſibus jacent ſpeluncis conditi, ſicut in terreſtrium genere retulimus. Maximè hippurus & coracinus hieme non capti, præterquam ſtatis diebus paucis, & iiſdem ſemper: muræna & orphus, conger, perca, & ſaxatiles omnes. Terrâ quidem, hoc eſt, vado maris excavato condi per hiemes torpedinem, pſettam, ſoleamque tradunt.

XXV. Quidam rurſus æſtûs impatientiâ, mediis fervoribus ſexagenis diebus latent, ut glaucus, aſelli, auratæ. Fluviatilium ſilurus Caniculæ exortu ſideratur, & aliàs ſemper fulgure ſopitur. Hoc & in mari accidere cyprino putant. Et alioqui totum mare ſentit exortum ejus ſideris: quod maximè in Boſporo apparet. Alga enim & piſces ſuperferuntur, omniaque ab imo verſa.

XXVI. 17. Mugilum natura ridetur, in metu capite abſcondito, totos ſe occultari credentium. Iiſdem tamen tanta ſalacitas, ut in Phœnice, & Narbonenſi provinciâ, coitûs tempore e vivariis marem lineâ longinquâ per os ad branchias religatâ emiſſum in mare, eademque lineâ retractum, feminæ ſequantur ad litus, rur-

ſuſque feminam mares partûs tempore.

XXVII. Apud antiquos piſcium nobiliſſimus habitus acipenſer, unus omnium ſquamis ad os verſis, contrà quàm in nando meant, nullo nunc in honore eſt : quod quidem miror, cùm ſit rarus inventu. Quidam eum elopem vocant.

XXVIII. Poſtea pæcipuam auctoritatem fuiſſe lupo, & asellis, Cornelius Nepos, & Laberius poeta mimorum, tradidere. Luporum laudatiſſimi, qui appellantur lanati, a candore mollitiâque carnis. Aſellorum duo genera : callariæ, minores : & bacchi, qui non niſi in alto capiuntur, ideo prælati prioribus. At in lupis, in amne capti præferuntur.

XXIX. Nunc ſcaro datur principatus, qui ſolus piſcium dicitur ruminare, herbiſque veſci, non aliis piſcibus, mari Carpathio maximè frequens. Promontorium Troadis Lecton ſponte numquam tranſit. Inde advectos Tiberio Claudio principe, Optatus Elipertius præfectus claſſis, inter Oſtienſem & Campaniæ oram ſparſos diſſeminavit, Quinquennio fere cura eſt adhibita, ut capti redderentur mari. Poſtea frequentes inveniuntur Italiæ in litore, non antea ibi capti. Admovitque ſibi gula ſapores piſcibus ſatis, & novum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aves Romæ parere miretur.

Proxima eſt menſa jecori dumtaxat muſtelarum, quas (mirum dictu) inter Alpes quoque lacus Rætiæ Brigantinus æmulas marinis generat.

XXX. Ex reliquâ nobilitate, & gratia maxima eſt & copia mullis, ſicut magnitudo modica: binaſque libras ponderis raró admodum exſuperant, nec in vivariis piſciniſque creſcunt. Septemtrionalis tantùm hos, & proximâ occidentis parte gignit oceanus. Ceterò eorum genera plura. Nam & algâ veſcuntur, & oſtreis, & limo, & aliorum piſcium carne: barbâ geminâ insigniuntur inferiori labro. Lutarium ex iis vilissimi generis appellant. Hunc ſemper comitatur ſargus nomine alius piſcis, & cœnum fodiente eo, excitatum devorat pabulum. Nec litoralibus gratia. Laudatissimi conchylium ſapiunt. Nomen his Feneſtella a colore mulleorum calciamentorum datum putat. Pariunt ter anno. His certè toties fetura apparet. Mullum exſpirantem versicolori quadam & numeroſâ varietate ſpectari, proceres gulæ narrant, rubentium ſquamarum multiplici mutatione palleſcentem, utique si vitro ſpectetur incluſus. M. Apicius ad omne luxûs ingenium mirus, in ſociorum garo (nam ea quoque res cognomen invenit) necari eos præcellens putavit, atque e jecore eorum alecem excogitare provocavit: id

enim eſt facilius dixiſſe, quàm quis vicerit.

XXXI. Aſinius Celer e conſularibus, hoc piſce prodigus, Caio principe unum mercatus octo millibus nummûm: quæ reputatio aufert tranſverſum animum ad contemplationem eorum, qui in conqueſtione luxûs coquos emi ſingulos pluris quàm equos, quiritabant. At nunc coci triumphorum pretiis parantur, & coquorum piſces. Nullúſque propè jam mortalis æſtimatur pluris, quàm qui peritissimè cenſum domini mergit.

18. Mullum LXXX. librarum in mari Rubro captum Licinius Mucianus prodidit. Quanti mercatura eum luxuria, ſuburbanis litoribus inventum?

XXXII. Eſt & hæc natura, ut alii alibi piſces principatum obtineant: coracinus in Ægypto: zeus, idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebuſum ſalpa, obſcenus alibi, & qui nuſquam percoqui poſſit, niſi ferulâ verberatus: in Aquitaniâ ſalmo fluviatilis marinis omnibus præfertur.

XXXIII. Piſcium alii branchias multiplices habent, alii ſimplices, alii duplices. His aquam emittunt acceptam ore. Senectutis indicium ſquamarum duritia, quæ non ſunt omnibus ſimiles. Duo lacus Italiæ in radicibus Alpium, Larius & Verbanus appellantur, in quibus piſces omni-

bus annis Vergiliarum ortu exsiſtunt, ſquamis conſpicui crebris atque præacutis, clavorum caligarium effigie: nec ampliùs, quàm circa eum menſem, viſuntur.

XXXIV. 19. Miratur & Arcadia ſuum exocœtum, appellatum ab eo, quòd in siccum ſomni causâ exeat. Circa Clitorium vocalis hic traditur, & sine branchiis: idem aliquibus adonis dictus.

XXXV. Exeunt in terram: & qui marini mures vocantur, & polypi, & murænæ. Quin & in Indiæ fluminibus certum genus piſcium, ac deinde reſilit: nam in ſtagna & amnes tranſeundi pleriſque evidens ratio eſt, ut tutos fetus edant, quia non sint ibi qui devorent partus, fluctuſque minùs ſæviant. Has intelligi ab iis cauſas, ſervarique temporum vices, magis miretur, si quis reputet quoto cuique hominum noſci, uberrimam eſſe capturam Sole tranſeunte Piſcium signum.

XXXVI. 20. Marinorum alii ſunt plani, ut rhombi, ſoleæ, ac paſſeres, qui a rhombis situ tantùm corporum differunt. Dexter reſupinatus eſt illis, paſſeri lævus. Alii longi, ut muræna, conger.

XXXVII. Ideo pinnarum quoque fiunt diſcrimina, quæ pedum vice ſunt datæ piſcibus: nullis ſupra quaternas: quibuſdam binæ, aliquibus nullæ. In Fucino tantùm lacu piſcis eſt, qui octonis pinnis na-

tat. Binæ omnino, longis & lubricis, ut anguillis & congris. Nullæ, ut murænis, quibus nec branchiæ. Hæc omnia flexuoſo corporum impulſu ita mari utuntur, ut ſerpentes terrâ. In ſicco quoque repunt, ideo etiam vivaciora talia. Et e planis aliqua non habent pinnas, ut paſtinacæ : ipsâ enim latitudine natant. Et quæ mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem præſtant.

XXXVIII. 21. Anguillæ octonis vivunt annis. Durant & sine aquâ ſenis diebus Aquilone ſpirante : auſtro, paucioribus. At hiemem eædem in exiguâ aquâ non tolerant, nec in turbidâ : ideo circa Vergilias maximè capiuntur, fluminibus tum præcipuè turbidis. Paſcuntur noctibus. Exanimes piſcium ſolæ non fluitant.

22. Lacus eſt Italiæ Benacus in Veronensi agro Mincium amnem tranſmittens, ad cujus emerſus annuo tempore Octobri fere menſe, autumnali sidere, ut palam eſt, hiemato lacu, fluctibus glomeratæ volvuntur, in tantum mirabili multitudine, ut in excipulis ejus fluminis, ob hoc ipſum fabricatis, singulorum millium globi reperiantur.

XXXIX, 23. Muræna quocumque menſe parit, cùm ceteri piſces ſtato pariant. Ova ejus citissimè creſcunt. In ſicco litore lapſas vulgus coitu ſerpentium im-

pleri putat. Ariſtoteles ſmyrum vocat marem, qui generat. Diſcrimen eſſe, quòd muræna varia & infirma sit, ſmyrus unicolor & robuſtus, denteſque extra os habeat. In Galliâ ſeptemtrionali murænis omnibus dextrâ in maxillâ ſeptenæ maculæ, ad formam Septemtrionis, aureo colore fulgent, dumtaxat viventibus, pariterque cum animâ extinguuntur. Invenit in hoc animali documenta ſævitiæ Vedius Pollio eques Romanus ex amicis divi Auguſti, vivariis earum immergens damnata mancipia, non tamquam ad hoc feris terrarum non ſufficientibus, ſed quia in alio genere totum pariter hominem diſtrahi, ſpectare non poterat. Ferunt aceti guſtu præcipuè eas in rabiem agi. Tenuiſſimum his tergus: contrà anguillis crassius: eoque verberari ſolitos tradit Verrius prætextatos : & ob id multam his dici non inſtitutam.

XL. 24. Planorum piſcium alterum eſt genus, quod pro ſpinâ cartilaginem habet, ut raiæ, paſtinacæ, ſquatinæ, torpedo : & quos bovis, lamiæ, aquilæ, ranæ nominibus Græci appellant. Quo in numero ſunt ſquali quoque, quamvis non plani. Hæc Græcè in univerſum σελάχη appellavit Ariſtoteles primus, hoc nomine eis impoſito : nos diſtinguere non poſſumus, nisi cartilaginea appellare libeat. Omnia autem carnivora ſunt talia, & ſu-

pina veſcuntur, ut in delphinis diximus. Et cùm ceteri piſces ova pariant, hoc genus ſolum, ut ea quæ cete appellant, animal parit, exceptâ quam ranam vocant.

XLI. 25. Eſt parvus admodum piſcis adſuetus petris, echeneis appellatus: hoc carinis adhærente naves tardiùs ire creduntur, inde nomine impoſito: quam ob cauſam amatoriis quoque veneficiis infamis eſt, & judiciorum ac litium morâ: quæ crimina unâ laude penſat, fluxus gravidarum utero ſiſtens, partuſque continens ad puerperium. In cibos tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitratur Ariſtoteles, ita poſitâ pinnarum ſimilitudine. Mucianus muricem eſſe, latiorem purpurâ, neque aſpero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte roſtro, ſed ſimplice conchâ, utroque latere ſeſe colligente: quibus inhærentibus, plenam ventis ſtetiſſe navem, portantem a Periandro, ut caſtrarentur nobiles pueri: conchaſque quæ id præſtiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem eſſe, & craſſitudine quinque digitorum naves morari: præterea hanc eſſe vim ejus adſervati in ſale, ut aurum, quod deciderit in altiſſimos puteos, admotus extrahat.

XLII. 26. Mutant colorem candidum mænæ, & fiunt æſtate nigriores. Mutat & phycis, reliquo tempore candida, ve-

re varia. Eadem piſcium ſola nidificat ex algâ, atque in nido parit.

XLIII. Volat hirundo, ſanè perquam ſimilis volucri hirundini: item milvus.

27. Subit in ſumma maria piſcis ex argumento appellatus lucerna, linguâque igneâ per os exertâ, tranquillis noctibus relucet. Attollit e mari ſeſquipedanea fere cornua, quæ ab his nomen traxit. Rurſus draco marinus captus, atque immiſſus in arenam, cavernam ſibi roſtro mirâ celeritate excavat.

XLIV. 28. Piſcium quidam ſanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera: In primis quæ mollia appellantur: deinde contecta cruſtis tenuibus: poſtremò teſtis concluſa duris. Mollia ſunt, loligo, ſepia, polypus, & cetera ejus generis. His caput inter pedes & ventrem: pediculi octoni omnibus. Sepiæ & loligini pedes duo ex his longissimi & aſperi, quibus ad ora admovent cibos, & in fluctibus ſe, velut ancoris, ſtabiliunt: cetera, cirri, quibus venantur.

XLV. 29. Loligo etiam volitat, extra aquam ſe efferens, quod & pectunculi faciunt ſagittæ modo. Sepiarum generis mares varii & nigriores, conſtantiæque majoris. Percuſſæ tridente feminæ auxiliantur: at femina icto mare fugit. Ambo autem, ubi ſenſere ſe apprehendi, effuſo atramento,

atramento, quod pro ſanguine his eſt, infuſcatâ aquâ abſconduntur.

XLVI. Polyporum multa genera: terreni majores, quàm pelagii: omnes brachiis, ut pedibus ac manibus, utuntur: caudâ verò, quæ eſt biſulca & acuta, in coitu. Eſt polypis fiſtula in dorſo, quâ tranſmittunt mare: eamque modò in dextram partem, modò in ſiniſtram transferunt. Natant obliqui in caput, quod prædurum eſt ſufflatione viventibus. Ceterò per brachia velut acetabulis diſpersis, hauſtu quodam adhæreſcunt: tenent ſupini, ut avelli non queant. Vada non apprehendunt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in ſiccum exeunt, dumtaxat aſperum; lævitatem odere. Veſcuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium frangunt: itaque præjacentibus teſtis cubile eorum deprehenditur. Et cùm alioqui brutum habeatur animal, ut quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat: dein putamina eroſâ carne egerit, adnatanteſque piſciculos ad ea venatur. Colorem mutat ad ſimilitudinem loci, & maximè in metu. Ipſum brachia ſua rodere falſa opinio eſt. Id enim a congris evenit ei: ſed renaſci, ſicut colotis & lacertis caudas, haud falſum.

XLVII. Inter præcipua autem miracula eſt, qui vocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in ſumma æquorum pervenit, ita ſe paulatim ſubrigens, ut emiſsâ omni per fiſtulam aquâ, velut exoneratus ſentinâ, facilè naviget. Poſtea prima duo brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Quâ velificante in aurâ, ceteris ſubremigans brachiis, mediâ caudâ, ut gubernaculo, ſe regit. Ita vadit alto, Liburnicarum ludens imagine, &, si quid pavoris interveniat, hauſtâ ſe mergens aquâ.

XLVIII. 30. Polyporum generis eſt ozæna, dicta a gravi capitis odore, ob hoc maximè murænis eam conſectantibus. Polypi binis mensibus conduntur. Ultra bimatum non vivunt. Pereunt autem tabe ſemper, feminæ celeriùs, & fere a partu. Non ſunt prætereunda & L. Lucullo proconſule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger e comitibus ejus prodidit: avidissimos eſſe concharum: illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum, ultroque eſcam ex prædante capere. Carent conchæ viſu, omnique ſenſu alio, quàm cibi & periculi. Insidiantur ergo polypi apertis: impoſitoque lapillo extra corpus, ne palpitatu ejiciatur: ita ſecuri graſsantur, extrahuntque carnes: illæ ſe contrahunt, ſed fruſtra, diſcuneatæ. Tanta ſo-

lertia animalium hebetissimis quoque eſt. Præterea negat ullum eſſe atrocius animal ad conficiendum hominem in aquâ. Luctatur enim complexu, & ſorbet acetabulis, ac numeroſo ſuctu dum trahit, cùm in naufragos urinanteſve impetum cepit. Sed si invertatur, elangueſcit vis: exporrigunt enim ſe reſupinati. Cetera, quæ idem retulit, monſtro propiora poſſunt videri. Carteiæ in cetariis adſuetus exire e mari in lacus eorum apertos, atque ibi ſalſamenta populari, (mirè omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: quâ de causâ & nassis illinuntur:) convertit in ſe cuſtodum indignationem assiduitate furti. Immodicæ his ſepes erant objectæ: ſed has tranſcendebat per arborem: nec deprehendi potuit, nisi canum ſagacitate. Hi redeuntem circumvaſere noctu, concitique cuſtodes expavere novitatem. Primum omnium magnitudo inaudita erat: deinde color muriâ obliti, odore diri. Quis ibi polypum exſpectaſſet, aut ita cognoſceret? cum monſtro dimicare sibi videbantur. Namque & afflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robuſtioribus brachiis clavarum modo incuſſos, ægreque multis tridentibus confici potuit. Oſtendêre Lucullo caput ejus, dolii magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (ut ipsius Trebii

verbis utar) « barbas, quas vix utroque
» brachio complecti eſſet, clavarum mo-
» do toroſas : longas pedum tricenûm :
» acetabulis, ſive caliculis urnalibus,
» pelvium modo : dentes magnitudini reſ-
» pondentes ». Reliquiæ adſervatæ mira-
culo pependere pondo DCC. Sepias quo-
que & loligines ejuſdem magnitudinis ex-
pulſas in litus illud, idem auctor eſt. In
noſtro mari loligines quinûm cubitorum
capiuntur, ſepiæ binûm. Neque his bimatu
longior vita.

XLIX. Navigeram similitudinem & aliam in Propontide viſam sibi prodidit Mucianus : concham eſſe acatii modo carinatam, in flexâ puppe, prorâ roſtratâ : in hac condi nauplium, animal ſepiæ simile, ludendi ſocietate ſolâ. Duobus hoc fieri generibus : tranquillo enim vectorem demissis palmulis ferire, ut remis. Si verò flatus invitet, eaſdem in uſu gubernaculi porrigi, pandique buccarum sinus auræ. Hujus voluptatem eſſe, ut ferat : illius, ut regat : simulque eam deſcendere in duo ſenſu carentia : nisi fortè triſti (id enim conſtat) omine navigantium, humana calamitas in causâ eſt.

L. Locuſtæ cruſtâ fragili muniuntur, in eo genere quod caret ſanguine. Latent menſibus quinis. Similiter cancri, qui eodem tempore occultantur, & ambo veris prin-

cipio ſenectutem anguium more exuunt renovatione tergorum. Cetera in undis natant: locuſtæ reptantium modo fluitant: si nullus ingruat metus, recto meatu: cornibus, quæ ſunt propriâ rotunditate præpilata, ad latera porrectis: iiſdem erectis in pavore obliquè in latera procedunt. Cornibus inter ſe dimicant. Unum hoc animalium, nisi vivum ferventi aquâ incoquatur, fluidâ carne non habet callum.

31. Vivunt petrosis locis: cancri, mollibus. Hieme aprica litora ſectantur: æſtate in opaca gurgitum recedunt. Omnia ejus generis hieme læduntur, autumno & vere pingueſcunt, & plenilunio magis, quia noctem sidus tepido fulgore mitificat.

LI. Cancrorum genera, carabi, aſtaci, maiæ, paguri, heracleotici, leones, & alia ignobiliora. Carabi caudâ a ceteris cancris diſtant. In Phœnice ἱππεῖς vocantur, tantæ velocitatis, ut conſequi non sit. Cancris vita longa, pedes octoni, omnes in obliquum flexi. Feminæ primus pes duplex, mari simplex. Præterea bina brachia denticulatis forcipibus. Superior pars in primoribus his movetur: inferiore immobili. Dextrum brachium omnibus majus. Universi aliquando congregantur: os Ponti evincere non valent: quamobrem regressi circumeunt, apparetque tritum iter.

Pinnotheres autem vocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus injuriæ. Huic ſolertia eſt inanium oſtrearum teſtis ſe condere: & cùm adcreverit, migrare in capaciores.

Cancri in pavore etiam retrorſum pari velocitate redeunt. Dimicant inter ſe, ut arietes, adverſis cornibus incurſantes. Contra ſerpentium ictus medentur. Sole Cancri ſignum tranſeunte, & ipſorum, cùm exanimati ſint, corpus transfigurari in ſcorpiones narratur, in ſicco.

Ex eodem genere ſunt echini, quibus ſpinæ pro pedibus. Ingredi eſt his, in orbem volvi: itaque detritis ſæpe aculeis inveniuntur. Ex his echinometræ appellantur, quorum longiſſimæ ſpinæ, calyces minimi. Nec omnibus idem vitreus color. Circa Toronem candidi naſcuntur, ſpinâ parvâ. Ova omnium amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram verſa. Tradunt ſævitiam maris præſagire eos, correptiſque opperiri lapillis, mobilitatem pondere ſtabilientes. Nolunt volutatione ſpinas atterere: quod ubi vidêre nautici, ſtatim pluribus ancoris navigia infrenant.

32. In eodem genere cochleæ, aquatiles, terreſtreſque, exſerentes ſe domicilio, binaque ceu cornua protendentes contrahenteſque oculis carent: itaque corniculis prætentant iter.

33. Pectines in mari ex eodem genere habentur, reconditi & ipsi in magnis frigoribus, ac magnis æſtibus: ungueſque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium.

LII. Firmioris jam teſtæ murices, & concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorſum elatis, lævibus, rugatis, denticulatis, ſtriatis: vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuſo, intus replicato. Jam diſtinctione virgulatâ, crinitâ, criſpâ: cuniculatim, pectinatim divisâ: imbricatim undatâ, cancellatim reticulatâ: in obliquum, in rectum expansâ: denſatâ, porrectâ, sinuatâ: brevi nodo ligatis, toto latere connexis, ad plauſum apertis, ad buccinum recurvis. Navigant ex his Veneriæ, præbenteſque concavam ſui partem, & auræ opponentes, per ſumma æquorum velificant. Saliunt pectines, & extrà volitant, ſeque & ipsi carinant.

LIII. 34. Sed quid hæc tam parva commemoro, cùm populatio morum atque luxuria non aliunde major, quàm e concharum genere proveniat? Jam quidem ex totâ rerum naturâ damnosissimum ventri mare eſt, tot modis, tot mensis, tot pi-

ſcium ſaporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt.

35. Sed quota hæc portio eſt reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? Parum ſcilicet fuerat in gulas condi maria, niſi manibus, auribus, capite, totoque corpore a feminis juxtà viriſque geſtarentur. Quid mari cum veſtibus? Quid undis fluctibuſque cum vellere? Non rectè recipit hæc nos rerum natura, niſi nudos. Eſto, ſit tanta ventri cum eo ſocietas, quid tergori? Parum eſt, niſi qui veſcimur periculis, etiam veſtiamur: adeò per totum corpus, animâ hominis quæſita maximè placent.

LIV. Principium ergo culmenque omnium rerum pretii, margaritæ tenent. Indicus maximè has mittit oceanus, inter illas belluas tales tantaſque, quas diximus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu, e tantis Solis ardoribus: atque Indis quoque in inſulas petuntur, & admodum paucas. Fertiliſſima eſt Taprobane & Stoidis, ut diximus in circuitu mundi: item Perimula promontorium Indiæ. Præcipuè autem laudantur circa Arabiam in Perſico ſinu maris Rubri.

Origo atque genitura conchæ, eſt haud multùm oſtrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni ſtimulaverit hora, pandentes ſeſe quadam oſcitatione, impleri roſcido conceptu tradunt, gravidas poſtea

niti, partumque concharum eſſe margaritas, pro qualitate roris accepti: ſi purus influxerit, candorem conſpici: ſi verò turbidus, & fetum ſordeſcere: eumdem pallere, cælo minante conceptum: ex eo quippe conſtare, cælique eis majorem ſocietatem eſſe, quàm maris: inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutinâ ſerenum. Si tempeſtivè ſatientur, grandeſcere & partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro jejunii modo minui. Si verò etiam tonuerit, pavidas ac repentè compreſſas, quæ vocant phyſemata, efficere, ſpeciem modò inani inflatam ſine corpore: hos eſſe concharum abortus. Sani quidem partus multiplici conſtant cute, non impropriè callum ut exiſtimari corporis possit: itaque & purgantur a peritis. Miror ipſo tantùm eas cælo gaudere, Sole rubeſcere, candoremque perdere, ut corpus humanum. Quare præcipuum cuſtodiunt pelagiæ, altiùs merſæ, quàm ut penetrent radii. Flaveſcunt tamen & illæ ſeneƈtâ, rugiſque torpeſcunt: nec nisi in juventâ conſtat ille, qui quæritur, vigor. Craſſeſcunt etiam in ſeneƈtâ, conchiſque adhæreſcunt: nec his avelli queunt, nisi limâ. Quibus una tantum eſt facies, & ab eâ rotunditas, aversis planities, ob id tympania nominantur. Cohærentes vidimus in conchis, ac dote unguenta circumferentibus. Ce-

M v

terò in aquâ mollis unio, exemptus protinus dureſcit.

LV. Concha ipſa cùm manum videt, comprimit ſeſe, operitque opes ſuas, gnara propter illas ſe peti: manumque, si præveniat, acie ſuâ abſcindit, nullâ juſtiore pœnâ: & aliis munita ſuppliciis: quippe inter ſcopulos major pars invenitur: ſed in alto quoque comitantur marinis canibus: nec tamen aures feminarum arcentur. Quidam tradunt, sicut apibus, ita concharum examinibus ſingulas magnitudine & vetuſtate præcipuas, eſſe veluti duces, miræ ad cavendum ſolertiæ: has urinantium curâ peti: illis captis, facilè ceteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutis ſale in vasis fictilibus, eroſâ carne omni, nucleos quoſdam corporum, hoc eſt, uniones decidere in ima.

LVI. Uſu atteri non dubium eſt, coloremque indiligentiâ mutare. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, lævore, pondere, haud promptis rebus, in tantum ut nulli duo reperiantur indiſcreti: unde nomen unionum Romanæ ſcilicet impoſuere deliciæ. Nam id apud Græcos non eſt, ne apud Barbaros quidem inventores ejus aliud, quàm margaritæ. Et in candore ipſo magna differentia: clarior in Rubro mari repertis: Indicos ſpecularium lapidum ſquama adſimulat, aliàs magnitu-

dine præcellentes. Summa laus coloris eſt exaluminatos vocari. Et procerioribus ſua gratia eſt, elenchos appellant faſtigatâ longitudine, alabaſtrorum figurâ in pleniorem orbem deſinentes. Hos digitis ſuſpendere, & binos ac ternos auribus, feminarum gloria eſt. Subeunt luxuriæ ejus nomina, & tædia, exquiſita perdito nepotatu: ſiquidem cùm id fecere, crotalia appellant, ceu ſono quoque gaudeant, & colliſu ipſo margaritarum. Cupiuntque jam & pauperes, « lictorem feminæ in publi» co unionem eſſe » dictitantes. Quin & pedibus, nec crepidarum tantùm obſtragulis, ſed totis ſocculis addunt. Neque enim geſtare jam margaritas, niſi calcent, ac per uniones etiam ambulent, ſatis eſt.

In noſtro mari reperiri ſolebant, crebriùs circa Boſporum Thracium, rufi ac parvi in conchis, quas myas appellant. At in Acarnaniâ quæ vocatur pinna gignit. Quo apparet non uno conchæ genere naſci. Namque & Juba tradit, Arabicis concham eſſe ſimilem pectini inſecto, hirſutam echinorum modo, ipſum unionem in carne, grandini ſimilem. Conchæ non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnaniâ autem laudati reperiuntur, enormes, & feri, coloriſque marmorei. Meliores circa Actium, ſed & hi parvi: & in Mauritaniæ maritimis. Alexander polyhiſtor &

Sudines ſeneſcere eos putant, coloremque exſpirare.

LVII. Eorum corpus ſolidum eſſe manifeſtum eſt, quod nullo lapſu franguntur. Non autem ſemper in mediâ carne reperiuntur, ſed aliis atque aliis locis. Vidimuſque jam in extremis etiam marginibus velut conchâ exeuntes: & in quibuſdam quaternos quinoſque. Pondus ad hoc ævi ſemunciæ pauci ſingulis ſcrupulis exceſſere. In Britanniâ parvos atque decolores naſci certum eſt: quoniam divus Julius thoracem, quem Veneri Genetrici in templo ejus dicavit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi.

Lolliam Paulinam, quæ fuit Caii principis matrona, ne ſerio quidem, aut ſollemni cærimoniarum aliquo apparatu, ſed mediocrium etiam ſponſalium cenâ, vidi ſmaragdis, margaritiſque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, ſpirâ, auribus, collo, monilibus, digitiſque: quæ ſumma quadringenties ſeſtertium colligebat: ipſa confeſtim parata mancupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, ſed avitæ opes, provinciarum ſcilicet ſpoliis partæ. Hic eſt rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto Oriente, interdictâ amicitiâ a Caio Cæſare Auguſti filio venenum biberet, ut ne-

ptis ejus quadringenties ſeſtertio operta ſpectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex alterâ parte, quantùm Curius aut Fabricius in triumphis tulerint : imaginetur illorum fercula, & ex alterâ parte Lolliam, unam imperii mulierculam accubantem : non illos curru detractos, quàm in hoc viciſſe malit ?

Nec hæc ſumma luxuriæ exempla ſunt. Duo fuere maximi uniones per omne ævum : utrumque poſſedit Cleopatra, Ægypti reginarum novissima, per manus Orientis regum ſibi traditos. Hæc, cùm exquiſitis quotidie Antonius ſaginaretur epulis, ſuperbo ſimul ac procaci faſtu, ut regina meretrix, lautitiam ejus omnem apparatumque obtrectans, quærente eo quid adſtrui magnificentiæ poſſet, reſpondit, « unâ » ſe cenâ centies ſeſtertium abſumpturam ». Cupiebat diſcere Antonius, ſed fieri poſſe non arbitrabatur. Ergo ſponsionibus factis, poſtero die quo judicium agebatur, magnificam aliàs cenam, ne dies periret, ſed quotidianam Antonio appoſuit, irridenti, computationemque expoſtulanti. At illa corollarium id eſſe, & conſumpturam eam cenam taxationem confirmans, ſolamque ſe centies ſeſtertium cenaturam, inferri menſam ſecundam jussit. Ex præcepto miniſtri unum tantùm vas ante eam poſuere aceti, cujus aſperitas viſque in tabem mar-

garitas reſolvit. Gerebat auribus cùm maximè singulare illud, & verè unicum naturæ opus. Itaque exſpectante Antonio quidnam eſſet actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum obſorbuit. Injecit alteri manum L. Plancus, judex ſponsionis ejus, eum quoque paranti simili modo abſumere, victumque Antonium pronuntiavit, omine rato. Comitatur fama unionis ejus parem, captâ illâ tantæ quæſtionis victrice reginâ diſſectum, ut eſſet in utriſque Veneris auribus Romæ in Pantheo dimidia eorum cena.

LIX. Non ferent tamen hanc palmam, ſpoliabunturque etiam luxuriæ gloriâ. Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius tragœdi Æſopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres, ne triumviratu ſuo nimis ſuperbiat Antonius, pæne hiſtrioni comparatus, & quidem nullâ ſponsione ad hoc producto, quò magis regium fiat: ſed ut experiretur in gloriâ palati, quid ſaperent margaritæ: atque ut mirè placuere, ne ſolus hoc ſciret, singulos uniones convivis quoque abſorbendos dedit. Romæ in promiſcuum ac frequentem uſum veniſſe, Alexandriâ in ditionem redactâ: primùm autem cœpiſſe circa Sullana tempora minutas & viles, Feneſtella tradit manifeſto errore, cùm Ælius Stilo Jugurthino bello unionum nomen im-

poſitum maximè grandibus margaritis prodat.

LX. Et hoc tamen æternæ propè poſſeſſionis eſt: ſequitur heredem, in mancipatum venit, ut prædium aliquod. Conchylia & purpuras omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria paria pæne etiam margaritis pretia fecit.

36. Purpuræ vivunt annis plurimùm ſeptenis. Latent, sicut murices, circa Canis ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempore, mutuoque attritu lentorem cujuſdam ceræ ſalivant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tinguendis expetitum veſtibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi eſt in candidâ venâ, unde pretioſus ille bibitur nigrantis roſæ colore ſublucens. Reliquum corpus ſterile. Vivas capere contendunt, quia cum vitâ ſuccum eum evomunt. Et majoribus quidem purpuris detractâ conchâ auferunt: minores cum teſtâ vivas frangunt, ita demum rorem eum exſpuentes. Tyri præcipuus hic Aſiæ: in Meninge, Africæ, & Gætulo litore oceani: in Laconicâ, Europæ. Huic faſces ſecureſque Romanæ viam faciunt: idemque pro majeſtate pueritiæ eſt. Diſtinguit ab equite curiam: diis advocatur placandis: omnemque veſtem illuminat: in triumphali, miſcetur auro. Quapropter excuſata & pur-

puræ ſit inſania. Sed unde conchyliis pretia : queis virus grave in fuco, color auſterus in glauco, & iraſcenti ſimilis mari?

Lingua purpuræ longitudine digitali, quâ paſcitur perforando reliqua conchylia : tanta duritia aculeo eſt. Aquæ dulcedine necantur, & ſicubi flumen immergitur : alioqui captæ, diebus quinquagenis vivunt, ſalivâ ſuâ. Conchæ omnes celerrimè creſcunt, præcipuè purpuræ : anno magnitudinem implent.

LXI. Quòd ſi hactenus tranſcurrat expoſitio, fraudatam profectò ſe luxuria credat, noſque indiligentiæ damnet. Quamobrem perſequemur etiam officinas : ut tamquam in vitâ frugum noſcitur ratio, ſic omnes, qui iſtis gaudent, præmia vitæ ſuæ calleant. Concharum ad purpuras & conchylia (eadem enim eſt materia, ſed diſtat temperamento) duo ſunt genera. Buccinum minor concha, ad ſimilitudinem ejus quâ buccini ſonus editur : unde & cauſa nomini, rotunditate oris in margine inciſâ. Alterum purpura vocatur, cuniculatim procurrente roſtro, & cuniculi latere introrſus tubulato, quà proferatur lingua. Præterea clavatum eſt ad turbinem uſque, aculeis in orbem ſeptenis fere, qui non ſunt buccino : ſed utriſque orbes totidem, quot habeant annos. Buccinum nonniſi petris adhæret, circaque ſcopulos legitur.

37. Purpuræ, nomine alio pelagiæ vocantur. Earum genera plura, pabulo & ſolo diſcreta. Lutenſe putri limo, & algenſe enutritum algâ, vilissimum utrumque: melius tænienſe, in tæniis maris collectum: hoc quoque tamen etiamnum levius atque dilutius: calculenſe appellatur a calculo maris, mirè aptum conchyliis: & longè optimum purpuris dialutenſe, id eſt, vario ſoli genere paſtum. Capiuntur autem purpuræ parvulis rariſque textu veluti nassis in alto jactis. Ineſt iis eſca, clusiles mordaceſque conchæ, ceu mitulos videmus: has femineces, ſed redditas mari avido hiatu reviveſcentes appetunt purpuræ, porrectiſque linguis infeſtant: at illæ aculeo exſtimulatæ claudunt ſeſe, comprimuntque mordentia: ita pendentes aviditate ſuâ purpuræ tolluntur.

LXII. 38. Capi eas poſt Canis ortum, aut ante vernum tempus utilissimum: quoniam cùm cerificavere, fluxos habent ſuccos. Sed id tinguentium officinæ ignorant, cùm ſumma vertatur in eo. Eximitur poſtea vena, quam diximus: cui addi ſalem neceſſarium, ſextarios ferme in libras centenas: macerari triduo juſtum: quippe tantò major vis, quantò recentior. Fervere in plumbo ſingulaſque amphoras centenas, ad quingentenas medicaminis libras æquari, ac modico vapore torreri, & ideo lon-

ginquæ fornacis cuniculo. Ita deſpumatis ſubinde carnibus, quas adhæsiſſe venis neceſſe eſt, decimo ferme die liquatâ cortinâ, vellus elutriatum mergitur in experimentum: & donec ſpei ſatis fiat, uritur liquor. Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rurſuſque mergitur carminata, donec omnem ebibat ſaniem. Buccinum per ſe damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiæque ejus nigritiæ dat auſteritatem illam nitoremque, qui quæritur, cocci. Ita permixtis viribus alterum altero excitatur, aut adſtringitur. Summa medicaminum in L. libras vellerum, buccini ducenæ: pelagii, CXI. Ita fit amethyſti color eximius ille. At Tyrius pelagio primùm ſatiatur, immaturâ viridique cortinâ: mox permutatur in buccino. Laus ei ſumma, in colore ſanguinis concreti, nigricans aſpectu, idemque ſuſpectu refulgens. Unde & Homero purpureus dicitur ſanguis.

LXIII. 39. Purpuræ uſum Romæ ſemper fuiſſe video, ſed Romulo in trabeâ. Nam togâ prætextâ, & latiore clavo Tullum Hoſtilium e regibus primum uſum, Etruſcis devictis, ſatis conſtat. Nepos Cornelius, qui divi Auguſti principatu obiit: « Me, inquit, juvene violacea purpura vi» gebat, cujus libra denariis centum ve-

» nibat : nec multo pòſt rubra Tarentina.
» Huic ſucceſſit dibapha Tyria, quæ in
» libras denariis mille non poterat emi.
» Hac P. Lentulus Spinther ædilis curu-
» lis primus in prætextâ uſus improbaba-
» tur : quâ purpurâ quis non jam, inquit,
» tricliniaria facit » ? Spinther ædilis fuit
Urbis conditæ anno DCXCI. Cicerone con-
ſule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tin-
cta eſſet, veluti magnifico impendio, qua-
liter nunc omnes pæne commodiores pur-
puræ tinguuntur.

LXIV. In conchyliatâ veſte cetera ea-
dem, sine buccino : præterque jus tempe-
ratur aquâ, & pro indiviſo, humani po-
tûs excremento : dimidia & medicamina ad-
duntur. Sic gignitur laudatus ille pallor ſa-
turitate fraudatâ, tantóque dilutior, quantò
magis vellera eſuriunt.

40. Pretia medicamento ſunt quidem
pro fertilitate litorum viliora : non tamen
uſquam pelagii centenas libras quinquage-
nos nummos excedere, & buccini cente-
nos, ſciant qui iſta mercantur immenſo.

LXV. Sed alia e fine initia : juvatque
ludere impendio, & luſus geminare miſ-
cendo, iterumque & ipſa adulterare adul-
teria naturæ : sicut teſtudines tinguere, ar-
gentum auro confundere, ut electra fiant :
addere his æra, ut Corinthia.

41. Non eſt ſatis abſtuliſſe gemmæ no-

men amethyſtum: rurſum abſolutum inebriatur Tyrio, ut ſit ex utroque nomen improbum, ſimulque luxuria duplex: & cùm confecere conchylia, transire meliùs in Tyrium putant. Pœnitentia hoc primùm debet inveniſſe, artifice mutante quod damnabat: inde ratio nata, votum quoque factum e vitio portentosis ingeniis, & gemina demonſtrata via luxuriæ, ut color alius operiretur alio, ſuavior ita fieri leniorque dictus. Quin & terrena miſcere, coccoque tinctum Tyrio tinguere, ut fieret hyſginum. Coccum Galatiæ rubens granum, ut dicemus in terreſtribus, aut circa Emeritam Luſitaniæ, in maximâ laude eſt. Verùm ut simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus ſuccus: idem a quadrimo evanidus. Ita nec recenti vires, neque ſeneſcenti. Abundè tractata eſt ratio, quâ ſe virorum juxtà feminarumque forma credit amplissimam fieri.

LXVI. 42. Concharum generis & pinna eſt. Naſcitur in limosis ſubrecta ſemper, nec umquam sine comite, quem pinnoterem vocant, alii pinnophylacem. Is eſt ſquilla parva: alibi cancer dapis adſectator. Pandit ſe pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piſcibus præbens. Adſultant illi protinus, & ubi licentiâ audacia crevit, implent eam. Hoc tempus ſpeculatus index, morſu levi significat. Illa

compreſſu, quidquid inclusit, exanimat, partemque ſocio tribuit.

LXVII. Quò magis miror, quoſdam exiſtimaſſe, aquatilibus nullum ineſſe ſenſum. Novit torpedo vim ſuam, ipſa non torpens: merſaque in limo ſe occultat, piſcium qui ſecuri ſupernatantes obtorpuere, corripiens. Hujus jecori teneritas nulla præfertur. Nec minor ſolertia ranæ, quæ in mari piſcatrix vocatur. Eminentia ſub oculis cornicula turbato limo exſerit, adſultantes piſciculos pertrahens, donec tam propè accedant, ut adsiliat. Simili modo ſquatina, & rhombus, abditi pinnas exſertas movent ſpecie vermiculorum: itemque quæ vocantur raiæ. Nam paſtinaca latrocinatur ex occulto, tranſeuntes radio (quod telum eſt ei) figens. Argumenta ſolertiæ hujus, quod tardissimi piſcium hi, mugilem velocissimum omnium habentes in ventre reperiuntur.

43. Scolopendræ terreſtribus similes, quas centipedes vocant, hamo devorato omnia interanea evomunt, donec hamum egerant, deinde reſorbent. At vulpes marinæ, simili in periculo glutiunt ampliùs uſque ad infirma lineæ, quæ facilè prærodant. Cautiùs qui glanis vocatur: averſos mordet hamos, nec devorat, ſed eſcâ ſpoliat.

44. Graſſatur aries, ut latro. Et nunc

grandiorum navium in ſalo ſtantium occultatus umbrâ, si quem nandi voluptas invitet, exſpectat: nunc elato extra aquam capite, piſcantium cymbas ſpeculatur, occultuſque adnatans mergit.

LXVIII. 45. Equidem & his ineſſe ſenſum arbitror, quæ neque animalium, neque fruticum, ſed tertiam quamdam ex utroque naturam habent: urticis dico, & ſpongiis. Urticæ noctu vagantur, noctuque mutant. Carnoſæ frondis his natura: & carne veſcuntur. Vis pruritu mordax, eademque quæ terreſtris urticæ. Contrahit ergo ſe quàm maximè rigens, ac prænatante piſciculo frondem ſuam ſpargit, complectenſque devorat. Aliàs marcenti similis, & jactari ſe paſſa fluctu algæ vice, contactos piſces, attrituque petræ ſcalpentes pruritum, invadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit: dum admoveri sibi manum ſentit, colorem mutat & contrahitur. Tacta uredinem mittit, paulumque si fuit intervalli, abſconditur. Ora ei in radice eſſe traduntur: excrementa per ſumma tenui fiſtulâ reddi.

LXIX. Spongiarum tria genera accepimus: ſpiſſum ac prædurum & aſperum, tragos id vocatur: ſpiſſum & mollius, manon: tenue denſumque, ex quo penicilli, Achilleum. Naſcuntur omnes in petris: aluntur conchis, piſce, limo. Intellectum

ineſſe his apparet, quia ubi avulſorem ſenſere, contractæ multò difficiliùs abſtrahuntur. Hoc idem fluctu pulſante faciunt. Vivere eſcâ, manifeſtò conchæ minutæ in his repertæ oſtendunt. Circa Toronem veſci illis avulſas etiam aiunt, & ex relictis radicibus recreſcere. In petris cruoris quoque inhæret color, Africis præcipuè, quæ generantur in Syrtibus. Maximæ fiunt manæ, ſed mollissimæ, circa Lyciam. In profundo autem, nec ventoſo, molliores. In Helleſponto aſperæ, & denſæ circa Maleam. Putreſcunt in apricis locis: ideo optimæ in gurgitibus. Viventibus idem, qui madentibus, nigricans color. Adhærent nec parte, nec totæ: interſunt enim fiſtulæ quædam inanes, quaternæ fere aut quinæ, per quas paſci exiſtimantur. Sunt & aliæ, ſed ſupernè concretæ. Et ſubeſſe membrana quædam radicibus earum intelligitur. Vivere conſtat longo tempore. Pessimum omnium genus eſt earum, quæ aplysiæ vocantur, quia elui non poſſunt, in quibus magnæ ſunt fiſtulæ, & reliqua densitas ſpiſſa.

LXX. 46. Canicularum maximè multitudo circa eas urinantes gravi periculo infeſtat. Ipsi ferunt & nubem quamdam craſſeſcere ſuper capita, animalium planorum piſcium ſimilem, prementem eos, arcentemque a reciprocando: & ob id ſtilos

præacutos lineis adnexos habere ſeſe : quia niſi perfoſſæ ita, non recedant : caliginis & pavoris, ut arbitror, opere. Nubem enim & nebulam (cujus nomine id malum appellant) inter animalia haud ullam comperit quiſquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina, & calces, omnemque candorem corporum appetunt. Salus una in adverſas eundi, ultroque terrendi. Pavet enim hominem æquè ac terret. Et ſors æqua in gurgite: ut ad ſumma aquæ ventum eſt, ibi periculum anceps, ademptâ ratione contrà eundi, dum conetur emergere : & ſalus omnis in ſociis: funem illi religatum ab humeris ejus trahunt: hunc dimicans, ut ſit periculi ſignum, lævâ quatit: dextrâ adprehenſo ſtilo in pugnâ eſt: modicus aliàs tractus. Ut prope carinam ventum eſt, niſi præceleri vi repentè rapiat, abſumi ſpectant. Ac ſæpe jam ſubducti, e manibus auferuntur, ſi non trahentium opem, conglobato corpore in pilæ modum ipſi adjuvere. Protendunt quidem tridentes alii: ſed monſtro ſolertia eſt navigium ſubeundi, atque ita e tuto prœliandi. Omnis ergo cura ad ſpeculandum hoc malum inſumitur.

47. Certiſſima eſt ſecuritas vidiſſe planos piſces : quia numquam ſunt, ubi maleficæ beſtiæ : quâ de cauſâ urinantes ſacros appellant eos.

LXXI.

LXXI. Siliceâ teſtâ inclusis fatendum eſt nullum eſſe ſenſum, ut oſtreis. Multis eadem natura, quæ frutici, ut holothuriis, pulmonibus, ſtellis. Adeoque nihil non gignitur in mari, ut cauponarum etiam æſtiva animalia, pernici moleſta ſaltu, & quæ capillus maximè celat, exsiſtant, & circumglobata eſcæ ſæpe extrahantur: quæ cauſa ſomnum piſcium in mari noctibus infeſtare exiſtimatur. Quibuſdam verò ipsis innaſcuntur, quo in numero chalcis accipitur.

LXXII. 48. Nec venena ceſſant dira, ut in lepore: qui in Indico mari etiam tactu peſtilens, vomitum diſſolutionemque ſtomachi protinus creat: in noſtro offa informis, colore tantùm lepori similis: in Indis, & magnitudine, & pilo, duriore tantùm: nec vivus ibi capitur. Æquè peſtiferum animal araneus, ſpinæ in dorſo aculeo noxius. Sed nullum uſquam exſecrabilius, quàm radius, ſuper caudam eminens trygonis, quam noſtri paſtinacam appellant, quincunciali magnitudine. Arbores infixus radici necat: arma, ut telum, perforat: vi ferri, & veneni malo.

LXXIII. 49. Morbos univerſa genera piſcium, ut cetera animalia etiam fera, non accipimus ſentire. Verùm ægrotare singulos, manifeſtum facit aliquorum ma-

cies, cùm in eodem genere præpingues alii capiantur.

LXXIV. 50. Quonam modo generent, desiderium & admiratio hominum differri non patitur. Piſces attritu ventrium coeunt, tantâ celeritate ut viſum fallant: delphini, & reliqua cete, ſimili modo, & paulo diutiùs. Femina piſcis coitûs tempore marem ſequitur, ventrem ejus roſtro pulſans: ſub partum mares feminas ſimiliter, ova veſcentes earum. Nec ſatis eſt generationi per ſe coitus, nisi editis ovis, interverſando mares vitale adſperſerint virus. Non omnibus id contingit ovis in tantâ multitudine: alioqui replerentur maria & ſtagna, cùm ſinguli uteri innumerabilia concipiant.

51. Piſcium ova in mari creſcunt, quædam ſummâ celeritate, ut murænarum, quædam paulo tardiùs.

Plani piſcium quibus cauda non obeſt, aculeique, & teſtudines in coitu ſuperveniunt: polypi crine uno feminæ naribus adnexo: ſepiæ & loligines linguis, componentes inter ſe brachia, & in contrarium nantes: ore & pariunt. Sed polypi in terram verſo capite coeunt. Reliqua mollium tergis, ut canes: Item locuſtæ, & ſquillæ: cancri, ore. Ranæ ſuperveniunt, prioribus pedibus alas feminæ mare adprehendente, poſterioribus clunes.

Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos vocant, oculis tantùm & caudâ inſignes: mox pedes figurantur, caudâ findente ſe in poſteriores. Mirumque, ſemeſtri vitâ reſolvuntur in limum nullo cernente, & rurſus vernis aquis renaſcuntur quæ fuere: naturæ perinde occultâ ratione, cùm omnibus annis id eveniat.

Et mituli & pectines ſponte naturæ in arenoſis proveniunt. Quæ durioris teſtæ ſunt, ut murices, purpuræ, ſalivario lentore: ſicut aceſcente humore culices: apuæ, ſpumâ maris incaleſcente, cùm admiſſus eſt imber. Quæ vero ſiliceo tegmine operiuntur, ut oſtrea, putreſcente limo, aut ſpumâ circa navigia diutiùs ſtantia, defixoſque palos, & lignum maximè. Nuper compertum in oſtreariis, humorem iis fetificum lactis modo effluere. Anguillæ atterunt ſe ſcopulis: ea ſtrigmenta viveſcunt: Nec alia eſt earum procreatio. Piſcium diverſa genera non coeunt, præter ſquatinam & raiam: ex quibus naſcitur priori parte raiæ ſimilis, & nomen ex utroque compoſitum apud Græcos trahit.

Quædam tempore anni gignuntur, & in humore, ut in terrâ: Vere pectines, limaces, hirundines: eadem, tempore evaneſcunt. Piſcium lupus & trichias bis anno parit, & ſaxatiles omnes. Mulli ter,

ut chalcis: cyprinus ſexies, ſcorpiones bis, ac ſargi vere & autumno. Ex planis ſquatina bis: ſola autumno, occaſu Vergiliarum. Plurimi piſcium tribus mensibus, Aprili, Maio, Junio. Salpæ autumno: ſargi, torpedo, ſquali, circa æquinoctium: molles vere: ſepia omnibus mensibus. Ova ejus glutino atramenti ad ſpeciem uvæ cohærentia, maſculus proſequitur adflatu, aliàs ſterileſcunt. Polypi hieme coeunt, pariunt vere ova tortili vibrata pampino, tantâ fecunditate, ut multitudinem ovorum occisi non recipiant cavo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludunt quinquagesimo die, e quibus multa propter numerum intercidunt. Locuſtæ & reliqua tenuioris cruſtæ, ponunt ova ſuper ova, atque ita incubant. Polypus femina modò in ovis ſedet, modò cavernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia in terreno parit inter arundines, aut sicubi enata alga: excludit quintodecimo die. Loligines in alto conſerta ova edunt, ut ſepiæ. Purpuræ, murices, ejuſdemque generis, vere pariunt. Echini ova pleniluniis habent hieme: & cochleæ hiberno tempore naſcuntur.

LXXV. Torpedo octogenos fetus habens invenitur: eaque intra ſe parit ova præmollia, in alium locum uteri transferens, atque ibi excludens. Simili modo

omnia, quæ cartilaginea appellavimus. Ita fit, ut ſola piſcium & animal pariant & ova concipiant. Silurus mas ſolus omnium edita cuſtodit ova, ſæpe & quinquagenis diebus, ne abſumantur ab aliis. Ceteræ feminæ in triduo excludunt, si mas attigit.

LXXVI. Acus, sive belone, unus piſcium dehiſcente propter multitudinem utero parit. A partu coaleſcit vulnus: quod & in cæcis ſerpentibus tradunt. Mus marinus in terrâ ſcrobe effoſſo parit ova, & rurſus obrüit terrâ: tricesimo die refoſſa aperit, fetumque in aquam ducit.

LXXVII. 52. Erythini & chanæ vulvas habere traduntur: qui trochos appellatur a Græcis, ipſe ſe inire. Fetus omnium aquatilium inter initia viſu carent.

LXXVIII. 53. Ævi piſcium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum villa eſt Campaniæ, haud procul Neapoli, in eâ in Cæſaris piſcinis a Pollione Vedio conjectum piſcem, ſexagesimum poſt annum exſpiraſſe ſcribit Annæus Seneca, duobus aliis æqualibus ejus ex eodem genere etiam tunc viventibus. Quæ mentio piſcinarum admonet, ut paulo plura dicamus hac de re, priuſquam digrediamur ab aquatilibus.

LXXIX. 54. Oſtrearum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Baiano, ætate L. Craſsi oratoris, ante Marsicum

N iij

bellum : nec gulæ cauſâ, ſed avaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio ſuo percipiens, ut qui primus penſiles invenerit balineas, ita mangonizatas villas ſubinde vendendo. Is primus optimum ſaporem oſtreis Lucrinis adjudicavit, quando eadem aquatilium genera aliubi atque aliubi meliora, ſicut lupi piſces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Ravennæ, muræna in Siciliâ, elops Rhodi : & alia genera ſimiliter, ne culinarum cenſura peragatur. Nondum Britannica ſerviebant litora, cùm Orata Lucrina nobilitabat : poſtea viſum tanti in extremam Italiam petere Brundiſium oſtreas : ac ne lis eſſet inter duos ſapores, nuper excogitatum, famem longæ advectionis a Brundiſio compaſcere in Lucrino.

LXXX. Eadem ætate prior Licinius Muræna, reliquorum piſcium vivaria invenit : cujus deinde exemplum nobilitas ſecuta eſt, Philippi, Hortenſii : Lucullus exciſo etiam monte juxta Neapolim majore impendio, quàm villam exædificaverat, euripum & maria admiſit : quâ de cauſâ Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. Quadragies H-S. piſcinæ a defuncto illo veniere piſces.

LXXXI. 55. Murænarum vivarium privatim excogitavit C. Hirrius ante alios, qui cenis triumphalibus Cæſaris dictato-

ris, ſex millia numero muranarum mutua appendit. Nam permutare quidem pretio noluit, aliâve merce. Hujus villam intra quàm modicum quadragies piſcinæ vendiderunt. Invasit deinde singulorum piſcium amor. Apud Baulos in parte Baianâ piſcinam habuit Hortensius orator, in quâ muræenam adeò dilexit, ut exanimatam fleſſe credatur. In eadem villâ, Antonia Druſi, murænæ, quam diligebat, inaures addidit: cujus propter famam nonnulli Baulos videre concupiverunt.

LXXXII. 56. Cochlearum vivaria inſtituit Fulvius Hirpinus in Tarquiniensi, paulo ante civile bellum, quod cum Pompeio Magno geſtum eſt, diſtinctis quidem generibus earum, ſeparatim ut eſſent albæ, quæ in Reatino agro naſcuntur: ſeparatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fecunditas: Solitanæ, quibus nobilitas. Quin & ſaginam earum commentus eſt, ſapâ & farre, aliiſque generibus, ut cochleæ quoque altiles ganeam implerent: cujus artis gloria in eam magnitudinem perducta sit, ut octoginta quadrantes caperent singularum calices. Auctor eſt M. Varro.

LXXXIII. 57. Piſcium genera etiamnum a Theophraſto mira produntur: circa Babylonis rigua decedentibus fluviis, in cavernis aquas habentibus remanere.

Quoſdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes, crebro caudæ motu, contraque venantes refugere in ſuas cavernas, & in iis adverſos ſtare: capita eorum eſſe ranæ marinæ ſimilia, reliquas partes gobionum, branchias ut ceteris piſcibus. Circa Heracleam, & Cromnam, & Lycum, & multifariàm in Ponto unum genus eſſe, quod extremas fluminum aquas ſectetur, cavernaſque faciat ſibi in terrâ, atque in his vivat, etiam reciprocis amnibus siccato litore. Effodi ergo: motu demum corporum vivere eos adprobant. Circa Heracleam eamdem, eodemque Lyco amne decedente, ovis relictis, in limo generari piſces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis, quo fieri non indigos humoris: propter quòd & anguillas diutiùs vivere exemptas aquis. Ova autem in sicco maturari, ut teſtudinum. Eadem in Ponti regione adprehendi glacie piſcium maximè gobiones, non nisi patinarum calore vitalem motum fatentes. Eſt in his quidem, tametsi mirabilis, tamen aliqua ratio. Idem tradit in Paphlagoniâ effodi piſces gratissimos cibis, terrenos, altis ſcrobibus, in his locis ubi nullæ reſtagnent aquæ, miratuſque & ipſe gigni sine coitu, humoris quidem vim aliquam ineſſe, quàm puteis, arbitratur, ceu verò in nullis reperiantur piſces. Quidquid eſt hoc, certè

minùs admirabilem talparum facit vitam ſubterranei animalis, niſi fortè vermium terrenorum & his piſcibus natura ineſt.

LXXXIV. 58. Verùm omnibus his fidem Nili inundatio adfert, omnia excedente miraculo: quippe detegente eo muſculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquæ terræque, jam parte corporis viventes, noviſſimâ effigie etiamnum terrenâ.

LXXXV. 59. Nec de anthiâ piſce sileri convenit, quæ pleroſque adverto crediciſſe. Chelidonias inſulas diximus Aſiæ, ſcopuloſi maris, ante promontorium ſitas: ibi frequens hic piſcis & celeriter capitur uno genere. Parvo navigio, & concolori veſte, eademque horâ per aliquot dies continuos piſcator enavigat certo ſpatio, eſcamque projicit. Quidquid ex eo mittitur, ſuſpecta fraus prædæ eſt: cavenſque quod timuit cùm id ſæpe factum eſt, unus aliquando conſuetudine invitatus anthias, eſcam adpetit. Notatur hic intentione diligenti, ut auctor ſpei, conciliatorque capturæ. Neque enim eſt difficile, cùm per aliquot dies ſolus accedere audeat. Tandem & aliquos invenit, paulatimque comitatior, poſtremò greges adducit innumeros, jam vetuſtiſſimis quibuſque adſuetis piſcatorem agnoſcere, & e manu cibum rapere. Tum ille paulum ultra di-

gitos in eſcâ jaculatus hamum, ſingulos involat veriùs quàm capit, ab umbrâ navis brevi conatu rapiens, ita ne ceteri ſentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla aut ſonus ceteros abigat. Conciliatorem noſſe ad hoc prodeſt, ne capiatur, fugituro in reliquum grege. Ferunt diſcordem ſocium duci inſidiatum pulcre noto, cepiſſeque maleficâ voluntate: agnitum in macello a ſocio, cujus injuria erat: & damni formulam editàm, condemnatumque addidit Mucianus æſtimatâ lite. Iidem anthiæ, cùm unum hamo teneri viderint, ſpinis, quas in dorſo ſerratas habent, lineam ſecare traduntur: eo qui tenetur, extendente, ut præcidi poſſit. At inter ſargos, ipſe qui tenetur, ad ſcopulos lineam terit.

LXXXVI. 60. Præter hæc claros ſapientiâ auctores video mirari ſtellam in mari: ea figura eſt: parva admodum caro intus, extrà duriore callo. Huic tam igneum fervorem eſſe tradunt, ut omnia in mari contacta adurat, omnem cibum ſtatim peragat. Quibus ſit hoc cognitum experimentis, haud facilè dixerim: multò memorabilius dixerim id, cujus experiendi quotidie occaſio eſt.

LXXXVII. 61. Concharum e genere ſunt dactyli ab humanorum unguium ſimilitudine appellati. His natura in tene-

bris remoto lumine, alio fulgere claro, & quantò magis humorem habeant, lucere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in ſolo ac veſte, decidentibus guttis: ut procul dubio pateat, ſucci illam naturam eſſe, quam miraremur etiam in corpore.

LXXXVIII. 62. Sunt & inimicitiarum atque concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant: conger & muræna, caudas inter ſe prærodentes. Polypum in tantum locuſta pavet, ut si juxtà vidit, omnino moriatur. Locuſtam conger: rurſus polypum congri lacerant. Nigidius auctor eſt, prærodere caudam mugili lupum, eoſdemque ſtatis mensibus, concordes eſſe. Omnes autem vivere, quibus caudæ sic amputentur. At e contrario amicitiæ exempla ſunt, (præter illos, de quorum diximus ſocietate,) balæna & muſculus: quando prægravi ſuperciliorum pondere obrutis ejus oculis, infeſtantia magnitudinem vada prænatans demonſtrat, oculorumque vice fungitur. Hinc volucrum naturæ dicentur.

LIBER X.

Volucrum naturæ.

I. 1. SEQUITUR natura avium, quarum grandiſſimi & pæne beſtiarum generis, ſtruthiocameli Africi vel Æthiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt: ad hoc demum datis pennis, ut currentem adjuvent: ceterò non ſunt volucres, nec a terrâ tolluntur. Ungulæ iis cervinis similes, quibus dimicant, biſulcæ, & comprehendendis lapidibus utiles, quos in fugâ contra ſequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu devorata mira natura: ſed non minùs ſtoliditas, in tantâ reliqui corporis altitudine, cùm colla frutice occultaverunt, latere ſeſe exiſtimantium. Præmia ex iis ova, propter amplitudinem pro quibuſdam habita vasis, conoſque bellicos, & galeas adornantes pennæ.

II. 2. Æthiopes atque Indi, diſcolores maximè & inenarrabiles ferunt aves, & ante omnes nobilem Arabia phœnicem, haud ſcio an fabulosè, unum in toto orbe, nec viſum magnopere. Aquilæ narra-

tur magnitudine, auri fulgore circa colla, ceterò purpureus, cæruleam roſeis caudam pennis diſtinguentibus, criſtis fauces, caputque plumeo apice honeſtante. Primus atque diligentissimus togatorum de eo prodidit Manilius, ſenator ille maximis nobilis doctrinis doctore nullo: neminem exſtitiſſe qui viderit veſcentem: ſacrum in Arabiâ Soli eſſe, vivere annis quingentis ſexaginta, ſeneſcentem casiæ thuriſque ſurculis conſtruere nidum, replere odoribus, & ſuperemori. Ex ossibus deinde & medullis ejus naſci primò ceu vermiculum: inde fieri pullum: principioque juſta funera priori reddere, & totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis urbem, & in arâ ibi deponere. Cum hujus alitis vitâ magni conversionem anni fieri prodidit idem Manilius, iterumque significationes tempeſtatum & siderum eaſdem reverti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intraverit. Et fuiſſe ejus conversionis annum prodente ſe, P. Licinio, Cn. Cornelio coſſ. ducentesimum quintumdecimum. Cornelius Valerianus phœnicem devolaviſſe in Ægyptum tradidit, Q. Plautio, Sex. Papinio coſſ. Allatus eſt & in Urbem, Claudii principis cenſurâ, anno Urbis DCCC. & in comitio propositus, quod actis teſtatum eſt, ſed quem falſum eſſe nemo dubitaret.

III. 3. Ex his quas novimus, aquilæ maximus honos, maxima & vis. Sex earum genera: Melanaetos a Græcis dicta, eademque Valeria, minima magnitudine, viribus præcipua, colore nigricans: ſola aquilarum fetus ſuos alit: ceteræ, ut dicemus, fugant: ſola sine clangore, sine murmuratione. Converſatur autem in montibus. Secundi generis pygargus, in oppidis manſitat & in campis, albicante caudâ. Tertii morphnos, quam Homerus & percnon vocat, aliqui & clangam, & anatariam, ſecunda magnitudine & vi: huicque vita circa lacus. Phemonoe Apollinis dicta filia, dentes ei eſſe prodidit, mutæ aliàs, carentique linguâ: eamdem aquilarum nigerrimam, prominentiore caudâ. Conſentit & Bœus. Ingenium eſt ei, teſtudines raptas frangere e ſublimi jaciendo: quæ ſors interemit poetam Æſchylum, prædictam fatis (ut ferunt) ejus diei ruinam ſecurâ cæli fide caventem. Quarti generis eſt percnopterus: eadem oripelargus, vulturinâ ſpecie, alis minimis, reliquâ magnitudine antecellens, ſed imbellis & degener, ut quam verberet corvus. Eadem jejunæ ſemper aviditatis, & querulæ murmurationis. Sola aquilarum exanima fert corpora: ceteræ, cùm occidêre, considunt. Hæc facit, ut quintum genus γνήσιον vocetur, velut verum, ſolumque incorruptæ originis, me-

diâ magnitudine, colore ſubrutilo, rarum conſpectu. Supereſt haliæetos, clarissimâ oculorum acie, librans ex alto ſeſe: viſoque in mari piſce, præceps in eum ruens, & diſcussis pectore aquis rapiens. Illa, quam tertiam fecimus, circa ſtagna aquaticas aves adpetit mergentes ſe ſubinde, donec ſopitas laſſataſque rapiat. Spectanda dimicatio, ave ad perſugia litorum tendente, maximè si condenſa arundo sit: aquilâ inde ictu abigente alæ, & cùm adpetit, in lacus cadente: umbramque ſuam nanti ſub aquâ a litore oſtendente: rurſus ave in diverſo, & ubi minimè ſe credat exſpectari, emergente. Hæc cauſa gregatim avibus natandi, quia plures simul non infeſtantur, reſperſu pennarum hoſtem obcæcantes. Sæpe & aquilæ ipſæ non tolerantes pondus adprehenſum, unà merguntur. Haliæetus tantùm implumes etiamnum pullos ſuos percutiens, ſubinde cogit adverſos intueri Solis radios, & si conniventem humectantemque animadvertit, præcipitat e nido, velut adulterinum atque degenerem: illum cujus acies firma contrà ſtetit, educat. Haliæeti ſuum genus non habent, ſed ex diverſo aquilarum coitu naſcuntur. Id quidem, quod ex iis natum eſt, in ossifragis genus habet, e quibus vultures progenerantur minores: & ex iis magni, qui omnino non generant. Quidam adjiciunt

genus aquilæ, quam barbatam vocant: Tuſci verò ossifragam.

IV. Tribus primis, & quinto aquilarum generi inædificatur nido lapis aetites, quem aliqui dixere gangitem : ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens. Eſt autem lapis iſte prægnans, intus, cùm quatias, alio velut in utero ſonante. Sed vis illa medica non niſi nido direptis. Nidificant in petris & arboribus: pariunt & ova terna: excludunt pullos binos: viſi ſunt & tres aliquando. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipſis cibum negavit natura, proſpiciens ne omnium ferarum fetus raperentur. Ungues quoque earum invertuntur diebus his, albeſcunt inediâ pennæ, ut meritò partus ſuos oderint. Sed ejectos ab his cognatum genus ossifragi excipiunt, & educant cum ſuis. Verùm adultos quoque perſequitur parens, & longè fugat, æmulos ſcilicet rapinæ. Et alioqui unum par aquilarum magno ad populandum tractu, ut ſatietur, indiget. Determinant ergo ſpatia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt, ſed primò deponunt: expertæque pondus, tunc demum abeunt. Oppetunt non ſenio, nec ægritudine, ſed fame, in tantum ſuperiore adcreſcente roſtro, ut aduncitas aperiri non queat. A meridiano autem tempore operantur, & volant: prio-

ribus horis diei, donec impleantur hominum conventu fora, ignavæ ſedent. Aquilarum pennæ mixtas reliquarum alitum pennas devorant. Negant umquam ſolam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Jovis conſuetudo judicavit.

V. 4. Romanis eam legionibus C. Marius in ſecundo conſulatu ſuo propriè dicavit. Erat & antea prima cum quatuor aliis: lupi, minotauri, equi, aprique ſingulos ordines anteibant. Paucis antè annis ſola in aciem portari cœpta erat: reliqua in caſtris relinquebantur. Marius in totum ea abdicavit. Ex eo notatum, non fere legionis umquam hiberna eſſe caſtra, ubi aquilarum non ſit jugum.

Primo & ſecundo generi non minorum tantùm quadrupedum rapina, ſed etiam cum cervis prœlia. Multum pulverem volutatu collectum, insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans, donec præcipitet in rupes. Nec unus hoſtis illi ſatis eſt: acrior eſt cum dracone pugna, multóque magis anceps, etiamsi in aere. Ova hic conſectatur aquilæ aviditate maleficâ: at illa ob hoc rapit ubicumque viſum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita ſe implicans, ut simul decidat.

VI. 5. Eſt percelebris apud Seſton urbem aquilæ gloria: educatam a virgine retuliſſe gratiam, aves primò, mox deinde

venatus adgerentem. Defunctâ poſtremò, in rogum accenſum ejus injeciſſe ſeſe, & ſimul conflagraſſe. Quam ob cauſam incolæ, quod vocant Heroum, in eo loco fecere, appellatum Jovis & virginis, quoniam illi deo ales adſcribitur.

VII. 6. Vulturum prævalent nigri. Nidos nemo attigit: ideo etiam fuere, qui putarent illos ex adverſo orbe advolare, falsò: nidificant enim in excelsissimis rupibus. Fetus quidem ſæpe cernuntur, fere bini. Umbricius aruſpicum in noſtro ævo peritissimus, parere tradit ova tredecim: uno ex iis reliqua ova nidumque luſtrare, mox abjicere. Triduo autem antè advolare eos, ubi cadavera futura ſunt.

VIII. 7. Sanqualem avem, atque immuſſulum, augures Romani in magnâ quæſtione habent. Immuſſulum aliqui vulturis pullum arbitrantur eſſe, & ſanqualem ossifragæ. Maſſurius ſanqualem ossifragum eſſe dicit, immuſſulum autem pullum aquilæ, priuſquam albicet cauda. Quidam poſt Mucium augurem viſos non eſſe Romæ confirmavere: ego (quod veri similius) in desidiâ rerum omnium non arbitror agnitos.

IX. 8. Accipitrum genera ſedecim invenimus: Ex iis ægithum claudum altero pede proſperrimi augurii nuptialibus negotiis & pecuariæ rei. Triorchem a numero teſtium, cui principatum in auguriis

Phemonoe dedit: buteonem hunc appellant Romani, familiâ etiam ex eo cognominatâ, cùm proſpero auſpicio in ducis navi ſediſſet. Epileum Græci vocant, qui ſolus omni tempore apparet: ceteri hieme abeunt. Diſtinctio generum ex aviditate. Alii non niſi ex terrâ rapiunt avem: alii non niſi circa arbores volitantem: alii ſedentem in ſublimi: aliqui volantem in aperto. Itaque & columbæ novere ex iis pericula, viſoque conſidunt, vel ſubvolant, contra naturam ejus auxiliantes ſibi. In inſulâ Africæ Cerne in oceano accipitres totius Maſſæſyliæ humi fetificant: nec alibi naſcuntur, illis adſueti gentibus.

X. In Thraciæ parte ſuper Amphipolim homines atque accipitres ſocietate quadam aucupantur. Hi ex ſilvis & arundinetis excitant aves: illi ſupervolantes deprimunt. Rurſus captas aucupes dividunt cum iis. Traditum eſt, miſſas in ſublime ſibi excipere eos: & cùm tempus ſit capturæ, clangore ac volatûs genere invitare ad occaſionem. Simile quiddam lupi ad Mæotim paludem faciunt. Nam niſi partem a piſcantibus ſuam accepere, expanſa eorum retia lacerant. Accipitres avium non edunt corda. Nocturnus accipiter cymindis vocatur, rarus etiam in ſilvis, interdiu minùs cernens. Bellum internecinum gerit cum aquilâ, cohærenteſque ſæpe prehenduntur.

XI. 9. Coccyx ex accipitre videtur fieri, tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui, niſi perquam paucis diebus: ipſe quoque modico tempore æſtatis viſus non cernitur poſtea. Eſt autem neque aduncis unguibus ſolus accipitrum, nec capite ſimilis illis, neque alio quàm colore, ac rictu columbi potiùs. Quin & ſumitur ab accipitre, ſi quando unà apparuere: ſola omnium avis a ſuo genere interempta. Mutat autem & vocem: procedit vere, occultatur Caniculæ ortu: ſemperque parit in alienis nidis, maximè palumbium, majori ex parte ſingula ova, quod nulla alia avis: raró bina. Cauſa ſubjiciendi pullos putatur, quòd ſciat ſe inviſam cunctis avibus, nam minutas quoque infeſtant: ita non fore tutam generi ſuo ſtirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioqui trepidum animal. Educat ergo ſubditum adulterato feta nido. Ille avidus ex naturâ, præripit cibos reliquis pullis, itaque pingueſcit, & nitidus in ſe nutricem convertit: illa gaudet ejus ſpecie, miraturque ſeſe ipſam, quòd talem pepererit: ſuos comparatione ejus damnat, ut alienos, abſumique etiam ſe inſpectante patitur, donec corripiat ipſam quoque jam volandi potens. Nulla tunc avium ſuavitate carnis comparatur illi.

XII. 10. Milvi ex eodem accipitrum

genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapacissimam & famelicam ſemper alitem nihil eſculenti rapere umquam ex funerum ferculis, nec Olympiæ ex arâ. Ac ne ferentium quidem manibus, niſi lugubri municipiorum immolantium oſtento. Iidem videntur artem gubernandi docuiſſe caudæ flexibus: in cælo monſtrante naturâ, quod opus eſſet in profundo. Milvi & ipſi hibernis menſibus latent, non tamen ante hirundinem abeuntes. Traduntur autem & a ſolſtitiis adfici podagrâ.

XIII. 11. Volucrum prima diſtinctio pedibus maximè conſtat. Aut enim aduncos ungues habent, aut digitos, aut palmipedum in genere ſunt, uti anſeres & aquaticæ fere aves. Aduncos ungues habentia, carne tantùm veſcuntur ex parte magnâ.

XIV. 12. Cornices & alio pabulo: ut quæ duritiam nucis roſtro repugnantem, volantes in altum in ſaxa tegulaſve jaciunt iterum ac ſæpius, donec quaſſatam perfringere queant. Ipſa ales eſt inauſpicatæ garrulitatis, a quibuſdam tamen laudata. Ab Arcturi ſidere ad hirundinum adventum notatur eam in Minervæ lucis templiſque rarò, alicubi omnino non aſpici, ſicut Athenis. Præterea ſola hæc etiam volantes pullos aliquamdiu paſcit: inauſpicatissima fetûs tempore, hoc eſt, poſt ſolſtitium.

XV. Ceteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, sicut & corvi : qui & ipsi non carne tantùm aluntur, ſed robuſtos quoque fetus ſuos fugant longiùs. Itaque parvis in vicis non plus bina conjugia ſunt : circa Cranonem quidem Theſſaliæ ſingula perpetuò : genitores ſoboli loco cedunt. Diverſa in hac, ac ſupradictâ alite quædam. Corvi ante ſolſtitium generant, iidem ægreſcunt ſexagenis diebus, siti maximè, antequam fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corvi pariunt cùm plurimùm quinos. Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur : ideoque gravidas, si ederint corvinum ovum, per os partum reddere : atque in totum, difficulter parere, si tecto inferantur. Ariſtoteles negat, non hercule magis, quàm in Ægypto ibim : ſed illam exoſculationem, quæ ſæpe cernitur, qualem in columbis, eſſe. Corvi in auſpiciis ſoli videntur intellectum habere significationum ſuarum. Nam cùm Mediæ hoſpites occisi ſunt, omnes e Peloponneſo & Atticâ regione volaverunt. Peſſima eorum significatio, cùm glutiunt vocem velut ſtrangulati.

XVI. Uncos ungues & nocturnæ aves habent, ut noctuæ, bubo, ululæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, & maximè abominatus publicis præ-

cipuè auſpiciis, deſerta incolit: nec tantùm deſolata, ſed dira etiam & inacceſſa: noctis monſtrum, nec cantu aliquo vocalis, ſed gemitu. Itaque in urbibus aut omnino in luce viſus, dirum oſtentum eſt. Privatorum domibus insidentem plurimùm ſcio non fuiſſe feralem. Volat numquam quò libuit, ſed tranſverſus aufertur. Capitolii cellam ipſam intravit Sex. Palpelio Hiſtro, L. Pedanio coſſ. propter quod Nonis Martiis Urbs luſtrata eſt eo anno.

XVII. 13. Inauſpicata eſt & incendiaria avis, propter quam ſæpenumero luſtratam Urbem in Annalibus invenimus, sicut L. Cassio, C. Mario coſſ. quo anno & bubone viſo luſtrata eſt. Quæ sit avis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam eſſe quæcumque apparuerit carbonem ferens ex aris vel altaribus. Alii ſpinturnicem eam vocant: ſed hæc ipſa quæ eſſet inter aves, qui ſe ſcire diceret, non inveni.

14. Civiam quoque avem ab antiquis nominatam, animadverto ignorari. Quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium ſubis appellatur avis, quæ aquilarum ova frangat.

15. Sunt præterea complura genera depicta in Etruſcâ diſciplinâ, ſed ulli non viſa: quæ nunc defeciſſe mirum eſt, cùm abundent etiam quæ gula humana populatur.

XVIII. 16. Externorum de auguriis peritiſſimè ſcripſiſſe Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonem, picum arbores cavantem, trigonem, cornicem, a caudâ de ovo exire: quoniam pondere capitum perverſa ova, poſteriorem partem corporum fovendam matri adplicent.

XIX. 17. Noctuarum contra aves ſolers dimicatio. Majore circumdatæ multitudine, reſupinæ pedibus repugnant, collectæque in arctum, roſtro & unguibus totæ teguntur. Auxiliatur accipiter collegio quodam naturæ, bellumque partitur. Noctuas ſexagenis diebus hiemis cubare, & novem voces habere tradit Nigidius.

XX. 18. Sunt & parvæ aves uncorum unguium, ut pici: Martio cognomine inſignes, & in auſpiciis magni. Quo in genere arborum cavatores ſcandentes in ſubreptum felium modo: illi verò & ſupini, percussi corticis ſono, pabulum ſubeſſe intelligunt. Pullos in cavis educant avium ſoli. Adactos cavernis eorum a paſtore cuneos, admotâ quadam ab his herbâ, elabi creditur vulgò. Trebius auctor eſt, clavum cuneumve adactum, quantâ libeat vi, arbori in quâ nidum habeat, ſtatim exſilire, cum crepitu arboris, cùm inſederit clavo aut cuneo. Ipsi principales Latio ſunt in auguriis, a rege, qui nomen huic avi dedit. Unum eorum præſcitum

transire

tranſire non queo. In capite prætoris urbani Ælii Tuberonis, in foro jura pro tribunali reddentis, ſedit ita placidè, ut manu prehenderetur. Reſpondêre vates, « exitium imperio portendi, si dimitteretur : at si exanimaretur, prætori ». Et ille avem protinus concerpsit : nec multò pòſt implevit prodigium.

XXI. 19. Veſcuntur & glande in hoc genere, pomiſque multæ, ſed quæ carne tantùm non vivunt, excepto milvo : quod ipſum in auguriis dirum eſt. Uncos ungues habentes omnino non congregantur, & sibi quæque prædantur. Sunt autem omnes fere altivolæ, præter nocturnas ; & magis, majores. Omnibus alæ grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris rarò consiſtunt, curvaturâ unguium prohibente.

XXII. 20. Nunc de ſecundo genere dicamus, quod in duas dividitur ſpecies, oſcines, & alites : illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit : itaque præcedent & ordine : omneſque reliquas in his pavonum genus, cùm formâ, tum intellectu ejus & gloriâ.

Gemmantes laudatus expandit colores, adverſo maximè Sole, quia sic fulgentiùs radiant. Simul umbræ quoſdam repercuſſus ceteris, qui & in opaco clariùs micant, conchatâ quærit caudâ : omneſque

in acervum contrahit pennarum, quos ſpectari gaudet, oculos. Idem caudâ annuis vicibus amiſsâ cum foliis arborum, donec renaſcatur iterum cum flore, pudibundus ac mærens quærit latebram. Vivit annis xxv. Colores incipit fundere in trimatu. Ab auctoribus non glorioſum tantùm animal hoc traditur, ſed & malevolum, ſicut anſer verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi.

XXIII. Pavonem cibi gratiâ Romæ primus occidit orator Hortenſius, aditiali cenâ ſacerdotii. Saginare primus inſtituit circa noviſsimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, exque eo quæſtu reditûs ſeſtertiûm ſexagena millia habuit.

XXIV. 21. Proximè gloriam ſentiunt & hi noſtri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque ſomno natura genuit. Norunt ſidera, & ternas diſtinguunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartâque caſtrenſi vigiliâ ad curas laboremque revocant. Nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu, ipſum verò cantum plauſu laterum. Imperitant ſuo generi, & regnum in quacumque ſunt domo, exercent. Dimicatione paritur hoc quoque inter ipſos, velut ideo tela agnata cruribus ſuis intelligen-

tes : nec finis ſæpe commorientibus. Quòd si palma contingit, ſtatim in victoriâ canunt, ſeque ipsi principes teſtantur. Victus occultatur silens, ægreque ſervitium patitur. Et plebs tamen æquè ſuperba, graditur arduâ cervice, criſtis celsâ : cælumque ſola volucrum aſpicit crebrò, in ſublime caudam quoque falcatam erigens : itaque terrori ſunt etiam leonibus ferarum generosissimis. Jam ex his quidam ad bella tantùm & prœlia assidua naſcuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum, ac Tanagram. Secundus eſt honos habitus Melicis, & Chalcidicis, ut planè dignæ aliti tantùm honoris præbeat Romana purpura. Horum ſunt tripudia ſoliſtima. Hi magiſtratus noſtros quotidie regunt, domoſque ipsis ſuas claudunt aut reſerant : hi faſces Romanos impellunt aut retinent, jubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auſpices : hi maximè terrarum imperio imperant, extis etiam fibriſque haud aliter quàm opimæ victimæ diis grati. Habent oſtenta & præpoſteri eorum veſpertinique cantus. Namque totis noctibus canendo, Bœotiis nobilem illam adversùs Lacedæmonios præſagivere victoriam, ita conjectâ interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret.

XXV. Desinunt canere caſtrati : quod

duobus fit modis : lumbis aduſtis candente ferro, aut imis cruribus : mox ulcere oblito figlinâ cretâ : faciliùs ita pingueſcunt. Pergami omnibus annis ſpectaculum gallorum publicè editur, ceu gladiatorum. Invenitur in Annalibus, in Ariminensi agro, M. Lepido, Q. Catulo coſſ. in villâ Galerii locutum gallinaceum, ſemel, quod equidem ſciam.

XXVI. 22. Et anſeri vigil cura, Capitolio teſtata defenſo, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quam ob cauſam cibaria anſerum cenſores in primis locant. Quin & fama amoris, Ægii dilectâ formâ pueri Olenii, & Glauces Ptolemæo regi citharâ canentis, quam eodem tempore & aries adamaſſe proditur. Poteſt & ſapientiæ videri intellectus his eſſe. Ita comes perpetuò adhæsiſſe Lacydi Philoſopho dicitur, nuſquam ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digreſſus.

XXVII. Noſtri ſapientiores, qui eos jecoris bonitate novere. Fartilibus in magnam amplitudinem creſcit : exemptum quoque lacte mulſo augetur. Nec sine cauſâ in quæſtione eſt, quis primus tantum bonum invenerit, Scipione Metellus vir conſularis, an M. Seius eadem ætate eques Rom. Sed (quod conſtat) Meſſalinus Cotta, Meſſalæ oratoris filius, palmas pedum

ex his torrere, atque patinis cum gallinaceorum criſtis condire reperit. Tribuetur enim a me culinis cujuſque palma cum fide. Mirum in hac alite, a Morinis uſque Romam pedibus venire. Feſſi proferuntur ad primos: ita ceteri ſtipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum vectigal in plumâ. Velluntur quibuſdam locis bis anno. Rurſus plumigeri veſtiuntur: mollior, quæ corpori proxima: & e Germaniâ laudatissima. Candidi ibi, verùm minores, gantæ vocantur. Pretium plumæ eorum, in libras denarii quini. Et inde crimina plerumque auxiliorum præfectis, a vigili ſtatione ad hæc aucupia, dimissis cohortibus totis. Eóque deliciæ proceſſere, ut sine hoc inſtrumento durare jam ne virorum quidem cervices possint.

XXVIII. Aliud reperit Syriæ pars, quæ Commagene vocatur: adipem eorum in vaſe æreo cum cinnamo nive multâ obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad uſum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur Commagenum.

XXIX. Anſerini generis ſunt chenalopeces: & quibus lautiores epulas non novit Britannia, chenerotes, fere anſere minores. Decet tetraonas ſuus nitor, abſolutaque nigritia, in ſuperciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitu-

dinem excedit, quorum & colorem reddit. Nec ulla ales, excepto ſtruthiocamelo, majus corpore implens pondus, in tantum aucta, ut in terrâ quoque immobilis prehendatur. Gignunt eos Alpes, & ſeptemtrionalis regio. In aviariis ſaporem perdunt. Moriuntur contumaciâ ſpiritu revocato. Proximæ eis ſunt, quas Hiſpania aves tardas appellat, Græcia otidas, damnatas in cibis. Emiſſa enim oſſibus medulla, odoris tædium extemplo ſequitur.

XXX. 23. Inducias habet gens Pygmæa abſceſſu gruum (ut diximus) cum iis dimicantium. Immenſus eſt tractus, quò veniunt, si quis reputet a mari Eoo. Quando proficiſcantur conſentiunt: volant ad proſpiciendum altè: ducem, quem ſequantur, eligunt: in extremo agmine per vices, qui acclament, diſpoſitos habent, & qui gregem voce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede ſuſtinentes, qui laxatus ſomno & decidens indiligentiam coarguat. Ceteræ dormiunt capite ſubter alam condito, alternis pedibus insiſtentes. Dux erecto providet collo, ac prædicit. Eædem manſuefactæ laſciviunt, gyroſque quoſdam indecoro curſu vel singulæ peragunt. Certum eſt, Pontum tranſvolaturas, primùm omnium anguſtias petere, inter duo promontoria Criumetopon, & Carambin: mox ſaburrâ ſta-

ſiliri. Cùm medium tranſierint, abjici lapillos e pedibus: cùm attigerint continentem, & e gutture arenam. Cornelius Nepos, qui divi Auguſti principatu obiit, cùm ſcriberet turdos paulo antè cœptos ſaginari, addidit, ciconias magis placere, quàm grues: cùm hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit attigiſſe.

XXXI. Ciconiæ quonam e loco veniant, aut quò ſe referant, incompertum adhuc eſt. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo: illas hiemis, has æſtatis advenas. Abituræ congregantur in loco certo: comitatæque ſic, ut nulla ſui generis relinquatur, niſi captiva & ſerva, ſeu lege prædictâ die recedunt. Nemo vidit agmen diſcedentium, cùm diſceſſurum appareat: nec venire, ſed veniſſe cernimus: utrumque nocturnis fit temporibus. Et quamvis ultrà citráve pervolent, numquam tamen adveniſſe uſquam, niſi noctu, exiſtimantur. Pythonos comen vocant in Aſiâ patentibus campis, ubi congregatæ inter ſe commurmurant, eamque quæ noviſſima advenit, lacerant, atque ita abeunt. Notatum, poſt Idus Auguſtas non temere viſas ibi. Sunt qui ciconiis non ineſſe linguas confirment. Honos iis ſerpentium exitio tantus, ut in Theſſaliâ capitale fuerit occidiſſe, eademque legibus pœna, quæ in homicidam.

XXXII. Simili anſeres quoque & olores ratione commeant : ſed horum volatus cernitur : liburnicarum modo roſtrato impetu feruntur, faciliùs ita findentes aera, quàm si rectâ fronte impellerent : a tergo ſensim dilatante ſe cuneo porrigitur agmen, largéque impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedentibus : feſſos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos eoſdem repetunt : genitricum ſenectam invicem educant. Olorum morte narratur flebilis cantus, (falsò, ut arbitror,) aliquot experimentis. Iidem mutuâ carne veſcuntur inter ſe.

XXXIII. Verùm hæc commeantium per maria terraſque peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus eſt natura similis : utcumque enim ſupradictas magnitudo & vires corporum invitare videri possint. Coturnices antè etiam ſemper adveniunt, quàm grues : parva avis, & cùm ad nos venit, terreſtris potiùs, quàm ſublimis. Advolant & hæ simili modo, non sine periculo navigantium, cùm adpropinquavere terris. Quippe velis ſæpe incidunt, & hoc ſemper noctu, merguntque navigia. Iter eſt his per hoſpitia certa. Auſtro non volant, humido ſcilicet & graviore vento. Aurâ tamen vehi volunt, propter pondus corporum, vireſque parvas. Hinc volantium illa conqueſtio labore expreſſa.

Aquilone ergo maximè volant ortygometrâ duce. Primam earum terræ adpropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum ſollicitant : abeuntque unà perſuaſæ glottis, & otus, & cychramus.

Glottis prælongam exſerit linguam : unde ei nomen. Hanc initio blanditâ peregrinatione avidè profectam, pœnitentia in volatu, cum labore ſcilicet, ſubit : reverti incomitatam piget, & ſequi : nec umquam plus uno die pergit : in proximo hoſpitio deſerit. Verùm invenitur alia, antecedente anno relicta : ſimili modo in ſingulos dies. Cychramus perſeverantior feſtinat etiam pervenire ad expetitas ſibi terras. Itaque noctu is eas excitat, admonetque itineris. Otus bubone minor eſt, noctuis major, auribus plumeis eminentibus : unde & nomen illi : quidam Latinè aſionem vocant : imitatrix aliàs avis ac paraſita, & quodam genere ſaltatrix. Capitur haud difficulter, ut noctuæ, intenta in aliquo, circumeunte alio. Quod ſi ventus agmen adverſo flatu cœperit inhibere, ponduſculis lapidum adprehensis, aut gutture arenâ repleto, ſtabilitæ volant. Coturnicibus veneni ſemen gratiſſimus cibus : quam ob cauſam eas damnavere menſæ, ſimulque comitialem propter morbum deſpui ſuetum, quem ſolæ animalium ſentiunt, præter hominem.

O v

XXXIV. 24. Abeunt & hirundines hibernis menſibus, ſola carne veſcens avis ex iis quæ aduncos ungues non habent: ſed in vicina abeunt, apricos ſecutæ montium receſſus: inventæque jam ſunt ibi nudæ atque deplumes. Thebarum tecta ſubire negantur, quoniam urbs illa ſæpius capta ſit: nec Bizyæ in Thraciâ, propter ſcelera Terei. Cæcina Volaterranus equeſtris ordinis, quadrigarum dominus, comprehenſas in Urbem ſecum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eumdem nidum remeantes, illito victoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in Annalibus ſuis, cùm obſideretur præſidium Romanum a Liguſtinis, hirundinem a pullis ad ſe adlatam: ut lino ad pedem ejus adligato nodis ſignificaret, quoto die adveniente auxilio eruptio fieri deberet.

XXXV. Abeunt & merulæ, turdique, & ſturni ſimili modo in vicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur, viſi ſæpe ibi, quò hibernum pabulum petunt: itaque in Germaniâ hieme maximè turdi cernuntur. Veriùs turtur occultatur, pennaſque amittit. Abeunt & palumbes, quonam & in iis incertum. Sturnorum generi proprium catervatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum ſoli hirundini flexuoſi volatûs velox celeritas:

quibus ex cauſis neque rapinæ ceterarum alitum obnoxia eſt. Ea demum ſola avium nonniſi in volatu paſcitur.

XXXVI. 25. Temporum magna differentia avibus. Perennes, ut columbæ: ſemeſtres, ut hirundines: trimeſtres, ut turdi & turtures: & quæ, cùm fetum eduxere, abeunt, ut galguli, upupæ.

XXXVII. 26. Auctores ſunt, omnibus annis advolare Ilium ex Æthiopiâ aves, & confligere ad Memnonis tumulum, quas ob id Memnonidas vocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Æthiopiâ circa regiam Memnonis, exploratum ſibi Cremutius tradit.

XXXVIII. Simili modo pugnant Meleagrides in Bœotiâ. Africæ hoc eſt gallinarum genus, gibberum, variis ſparſum plumis: quæ noviſſimæ ſunt peregrinarum avium in menſas receptæ propter ingratum virus. Verùm Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

XXXIX. 27. Seleucides aves vocantur, quarum adventum ab Jove precibus impetrant Caſii montis incolæ, fruges eorum locuſtis vaſtantibus. Nec unde veniant, quóve abeant, compertum, numquam conſpectis, niſi cùm præſidio earum indigetur.

XL. 28. Invocant & Ægyptii ibes ſuas contra ſerpentium adventum: & Elei Myiagron deum, muſcarum multitudine

O vj

peſtilentiam adferente: quæ protinus intereunt, quàm litatum eſt ei deo.

XLI. 29. Sed in receſſu avium & noctuæ paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Cretâ inſulâ non eſt: etiam ſi qua invecta ſit emoritur. Nam hæc quoque mira naturæ differentia: alia aliis locis negat: tamquam genera frugum fruticumve, ſic & animalium, non naſci, tranſlatitium: invecta emori, mirum. Quid eſt illud unius generis ſaluti adverſum? quæve iſta naturæ invidia? aut qui terrarum dicti avibus termini? Rhodus aquilam non habet. Tranſpadana Italia juxta Alpes Larium lacum appellat, amœnum arbuſto agro, ad quem ciconiæ non permeant: ſicuti nec octavum citra lapidem ab eo, immenſa, alioqui finitimo, Inſubrium tractu examina graculorum monedularumque, cui ſoli avi furacitas argenti aurique præcipuè mira eſt. Picus Martius in Tarentino agro negatur eſſe. Nuper, & adhuc tamen rara, ab Apennino ad Urbem verſùs cerni cœpere picarum genera, quæ longâ insignes caudâ variæ appellantur. Proprium his calveſcere omnibus annis, cùm ſerantur rapa. Perdices non tranſvolant Bœotiæ fines in Atticâ: nec ulla avis in Ponto, inſulâ quâ ſepultus eſt Achilles, ſacratam ei ædem. In Fidenate agro juxta urbem ciconiæ nec pullos nec nidum fa-

ciunt. At in agrum Volaterranum palumbium vis e mari quotannis advolat. Romæ in ædem Herculis in foro Boario nec muſcæ, nec canes intrant. Multa præterea ſimilia, quæ prudens ſubinde omitto in ſingulis generibus, faſtidio parcens: quippe cùm Theophraſtus tradat invectitias eſſe in Aſiâ etiam columbas, & pavones, & corvos, & in Cyrenaicâ vocales ranas.

XLII. Alia admiratio circa oſcines: fere mutant colorem vocemque tempore anni, ac repentè fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tantùm: hæ enim ſenectute nigreſcunt. Merula ex nigrâ rufeſcit, canit æſtate, hieme balbutit, circa ſolſtitium muta. Roſtrum quoque anniculis in ebur transfiguratur dumtaxat maribus. Turdis color æſtate circa cervicem varius, hieme concolor.

XLIII. Luſciniis diebus ac noctibus continuis quindecim garrulus sine intermiſſu cantus, denſante ſe frondium germine, non in noviſſimum dignâ miratu ave. Primùm tanta vox tam parvo in corpuſculo, tam pertinax ſpiritus. Deinde in unâ perfectâ muſicæ ſcientiâ modulatus editur ſonus: & nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto, promittitur revocato, infuſcatur ex inopina-

to : interdum & ſecum ipſe murmurat : plenus, gravis, acutus, creber, extentus : ubi viſum eſt, vibrans, ſummus, medius, imus. Breviterque omnia tam parvulis in faucibus, quæ exquiſitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit : ut non ſit dubium hanc ſuavitatem præmonſtratam efficaci auſpicio, cùm in ore Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis eſſe, plures ſingulis ſunt cantus, nec iidem omnibus, ſed ſui cuique. Certant inter ſe, palamque animoſa contentio eſt. Victa morte finit ſæpe vitam, ſpiritu priùs deficiente, quàm cantu. Meditantur aliæ juveniores, verſuſque quos imitentur accipiunt. Audit diſcipula intentione magnâ, & reddit, vicibuſque reticens. Intelligitur emendatæ correptio, & in docente quædam reprehensio. Ergo ſervorum illis pretia ſunt, & quidem ampliora, quàm quibus olim armigeri parabantur. Scio ſeſtertiis ſex, candidam alioquin, quod eſt propè invisitatum, veniſſe, quæ Agrippinæ Claudii principis conjugi dono daretur. Viſum jam ſæpe, juſſas canere cœpiſſe, & cum symphoniâ alternaſſe : sicut homines repertos, qui ſonum earum, additâ in tranſverſas arundines aquâ, foramen inſpirantes, linguæque parvâ aliquâ oppoſitâ morâ, indiſcretâ redderent ſimilitudine. Sed eæ tantæ tamque artifices argutiæ a quin-

decim diebus paulatim deſinunt, nec ut fatigatas poſſis dicere, aut ſatiatas. Mox æſtu aucto in totum alia vox fit, nec modulata, aut varia. Mutatur & color. Poſtremò hieme ipsâ non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non eſt, quæ ceteris avibus. Pariunt vere primo cùm plurimùm ſena ova.

XLIV. Alia ratio ficedulis: nam formam ſimul coloremque mutant: hoc nomen autumno: non habent poſtea: melancoryphi vocantur. Sic & erithacus hieme, idem phœnicurus æſtate. Mutat & upupa, ut tradit Æſchylus poeta, obſcena aliàs paſtu avis, criſtâ viſenda plicatili, contrahens eam ſubrigenſque per longitudinem capitis.

XLV. Oenanthe quidem etiam ſtatos latebræ dies habet, exoriente Sirio occultata, ab occaſu ejuſdem prodit: quod miremur, ipſis diebus utrumque. Chlorion quoque, qui totus eſt luteus, hieme non viſus, circa ſolſtitia procedit.

30. Merulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec uſquam aliubi, candidæ naſcuntur. Ibis circa Pelusium tantùm nigra eſt, ceteris omnibus locis candida.

XLVI. 31. Oſcines, præter exceptas, non temere fetus faciunt ante æquinoctium vernum, aut poſt autumnale: ante ſolſtitium autem dubios, poſt ſolſtitium vitales.

XLVII. 32. Eo maximè ſunt insignes halcyones. Dies earum partûs, maria, quique navigant, novere. Ipſa avis paulo amplior paſſere, colore cyaneo ex parte majore, tantùm purpureis & candidis admixtâ pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus earum magnitudine diſtinguitur & cantu. Minores in arundinetis canunt. Halcyonem videre rarissimum eſt, nec nisi Vergiliarum occaſu, & circa ſolſtitia brumamve, nave aliquando circumvolatâ ſtatim in latebras abeuntem. Fetificant brumâ, qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos & navigabili, Siculo maximè. Faciunt autem ſeptem ante brumam diebus nidos, & totidem ſequentibus pariunt. Nidi earum admirationem habent pilæ figurâ, paulum eminenti, ore perquam anguſto, grandium ſpongiarum similitudine: ferro intercidi non queunt, franguntur ictu valido, ut ſpuma arida maris. Nec unde confingantur, invenitur. Putant ex ſpinis aculeatis: piſcibus enim vivunt. Subeunt & in amnes. Pariunt ova quina.

XLVIII. Gaviæ in petris nidificant: mergi & in arboribus. Pariunt plurimùm terna: ſed gaviæ æſtate, mergi incipiente vere.

XLIX. 33. Halcyonum nidi figura, reliquarum quoque ſolertiæ admonet: neque aliâ parte ingenia avium magis admiran-

da ſunt. Hirundines luto conſtruunt, ſtramento roborant. Si quando inopia eſt luti, madefactæ multâ aquâ pennis pulverem ſpargunt. Ipſum verò nidum mollibus plumis flocciſque conſternunt tepefaciendis ovis, ſimul ne durus ſit infantibus pullis. In fetu ſummâ æquitate alternant cibum. Notabili munditiâ egerunt excrementa pullorum: adultioreſque circumagi docent, & foris ſaturitatem emittere. Alterum genus hirundinum eſt ruſticarum & agreſtium, quæ rarò in domibus, diverſos figurâ, ſed eadem materiâ, confingunt nidos, totos ſupinos, faucibus porrectis in anguſtum, utero capaci: mirum quâ peritiâ & occultandis habiles pullis, & ſubſternendis molles. In Ægypti Heracleotico oſtio molem continuatione nidorum evaganti Nilo inexpugnabilem opponunt ſtadii fere unius ſpatio: quod humano opere perfici non poſſet. In eadem juxta oppidum Copton inſula eſt ſacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus, paleâ & ſtramento roſtrum ejus firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore, ut multas in opere emori conſtet. Eaque militia illis cum anno redit ſemper. Tertium eſt earum genus, quæ ripas excavant, atque ita internidificant. Harum pulli ad cinerem ambuſti, mortifero faucium ma-

lo, multiſque aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt hæ nidos, migrantque multis diebus antè, ſi futurum eſt ut auctus amnis attingat.

L. In genere vitiparrarum eſt, cui nidus ex muſco arido ita abſolutâ perficitur pilâ, ut inveniri non poſſit aditus. Acanthyllis appellatur, eâdem figurâ ex lino intexens. Picorum alicui ſuſpenditur ſurculo primis in ramis cyathi modo, ut nulla quadrupes poſſit accedere. Galgulos quidem ipſos dependentes pedibus ſomnum capere confirmant, quia tutiores ita ſe ſperent. Jam publicum quidem omnium eſt tabulata ramorum ſuſtinendo nido providè eligere, camerare ab imbri, aut fronde protegere denſâ. In Arabiâ cinnamolgus avis appellatur: cinnami ſurculis nidificat. Plumbatis eos ſagittis decutiunt indigenæ, mercis gratiâ. In Scythis avis magnitudine otidis, binos parit, in leporinâ pelle ſemper in cacuminibus ramorum ſuſpenſa. Picæ cùm diligentiùs viſum ab homine nidum ſenſere, ova tranſgerunt aliò. Hoc in his avibus, quarum digiti non ſunt accommodati complectendis transferendiſque ovis, miro traditur modo. Namque ſurculo ſuper bina ova impoſito ac ferruminato alvi glutino, ſubditâ cervice medio, æquâ utrimque librâ deportant aliò.

LI. Nec verò iis minor ſolertia, quæ cunabula in terrâ faciunt, corporis gravitate prohibitæ ſublime petere. Merops vocatur, genitores ſuos reconditos paſcens, pallido intus colore pennarum, supernè cyaneo, primori ſubrutilo. Nidificat in ſpecu ſex pedum defoſsâ altitudine.

Perdices ſpinâ & frutice ſic muniunt receptaculum, ut contra feras abundè vallentur. Ovis ſtragulum molle pulvere contumulant, nec in quo loco peperere incubant: neve cui frequentior converſatio ſit ſuſpecta, transferunt aliò. Illæ quidem & maritos ſuos fallunt, quoniam intemperantiâ libidinis frangunt earum ova, ne incubando detineantur. Tunc inter ſe dimicant mares deſiderio feminarum: victum aiunt Venerem pati. Id quidem & coturnices Trogus, & gallinaceos aliquando: perdices verò a domitis feros, & novos, aut victos, iniri promiſcuè. Capiuntur quoque pugnacitate ejuſdem libidinis, contra aucupis indicem exeunte in prœlium duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac ſubinde ſinguli. Rurſus circa conceptum feminæ capiuntur, contra aucupum feminam exeuntes, ut rixando abigant eam. Neque in alio animali par opus libidinis. Si contra mares ſteterint feminæ, aurâ ab his flante prægnantes fiunt: hiantes autem exſertâ linguâ per id tem-

pus æſtuant. Concipiunt & ſupervolantium adflatu, ſæpe voce tantùm auditâ maſculi. Adeóque vincit libido etiam fetûs caritatem, ut illa furtim & in occulto incubans, cùm ſenſit feminam aucupis accedentem ad marem, recanat revocetque, & ultro præbeat ſe libidini. Rabie quidem tantâ feruntur, ut in capite aucupantium ſæpe cæcæ metu ſedeant. Si ad nidum is cœpit accedere, procurrit ad pedes ejus feta, prægravem aut delumbem ſeſe ſimulans, ſubitóque in procurſu aut brevi aliquo volatu cadit, fractâ aut alâ aut pedibus: procurrit iterum, jam jam prehenſurum effugiens, ſpemque fruſtrans, donec in diverſum abducat a nidis. Eadem pavore libera ac maternâ vacans curâ, in ſulco reſupina glebâ ſe terræ pedibus adprehensâ operit. Perdicum vita ad ſedecim annos durare exiſtimatur.

LII. 34. Ab his columbarum maximè ſpectantur ſimili ratione mores iidem: ſed pudicitia illis prima, & neutri nota adulteria. Conjugii fidem non violant, communemque ſervant domum. Niſi cælebs aut vidua, nidum non relinquit. Et imperioſos mares, ſubinde etiam iniquos ferunt: quippe ſuſpicio eſt adulterii, quamvis natura non ſit. Tunc plenum querelâ guttur, ſævique roſtro ictus, mox in ſatisfactione exoſculatio, & circa Veneris

preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor utrique ſobolis æqualis: ſæpe & ex hac causâ caſtigatio, pigriùs intrante feminâ ad pullos. Parturienti ſolatia & miniſteria ex mare. Pullis primò ſalsiorem terram collectam gutture in ora inſpuunt, præparantes tempeſtivitatem cibo. Proprium generis ejus & turturum, cùm bibant, colla non reſupinare, largéque bibere jumentorum modo.

35. Vivere palumbes ad XXX. annum; aliquos ad XL. habemus auctores, uno tantùm incommodo unguium, eodem & argumento ſenectæ, qui citra perniciem reciduntur. Cantus omnibus ſimilis atque idem, trino conficitur verſu, præterque in clauſulâ gemitu: hieme mutis, a vere vocalibus. Nigidius putat, cùm ova incubet, ſub tecto nominatam palumbem relinquere nidos. Pariunt autem poſt ſolſtitium. Columbæ & turtures octonis annis vivunt.

36. Contrà paſſeri minimùm vitæ, cui ſalacitas par. Mares negantur anno diutiùs durare, argumento quia nulla veris initio appareat nigritudo in roſtro, quæ ab æſtate incipit. Feminis longiuſculum ſpatium.

Verùm columbis ineſt quidam & gloriæ intellectus. Noſſe credas ſuos colores, varietatemque diſpoſitam: quin etiam ex volatu quæritur plaudere in cælo, va-

riéque ſulcare. Quâ in oſtentatione, ut vinctæ, præbentur accipitri, implicatis ſtrepitu pennis, qui non niſi ipsis alarum humeris eliditur: alioqui ſoluto volatu in multum velociores. Speculatur occultus fronde latro, & gaudentem in ipſâ gloriâ rapit.

37. Ob id cum iis habenda eſt avis, quæ tinnunculus vocatur. Defendit enim illas, terretque accipitres naturali potentiâ, in tantum ut viſum vocemque ejus fugiant. Hac de causâ præcipuus columbis amor eorum. Feruntque, si in quatuor angulis defodiantur in ollis novis oblitis, non mutare ſedem columbas: (quod auro inſectis alarum articulis quæsiere aliqui, non aliter innoxiis vulneribus:) multivagâ alioqui ave. Eſt enim ars illis inter ſe blandiri & corrumpere alias, furtoque comitatiores reverti.

LIII. Quin & internuntiæ in rebus magnis fuere, epiſtolas adnexas earum pedibus obsidione Mutinensi in caſtra conſulum Decimo Bruto mittente. Quid vallum, & vigil obsidio, atque etiam retia amne prætenta profuere Antonio, per cælum eunte nuntio? Et harum amore inſaniunt multi: ſuper tecta exædificant turres iis, nobilitatemque singularum & origines narrant, vetere jam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum civile

Pompeianum denariis quadringentis ſingula paria venditavit, ut M. Varro tradit. Quin & patriam nobilitavere, in Campaniâ grandissimæ provenire exiſtimatæ.

LIV. Harum volatus in reputationem ceterarum quoque volucrum nos impellit.

38. Omnibus animalibus reliquis certus & uniuſmodi, & in ſuo cuique genere inceſſus eſt: aves ſolæ vario meatu feruntur & in terrâ, & in aere. Ambulant aliquæ, ut cornices: ſaliunt aliæ, ut paſſeres, merulæ: currunt, ut perdices, ruſticulæ: ante ſe pedes jaciunt, ut ciconiæ, grues: expandunt alas, pendenteſque raro intervallo quatiunt, aliæ crebriùs, ſed & primas dumtaxat pennas: aliæ & tota latera pandunt: quædam verò majore ex parte compressis volant, percuſſoque ſemel, aliquæ & gemino ictu aere feruntur, velut incluſum eum prementes, ejaculantur ſeſe in ſublime, in rectum, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rurſus ab alto cadere has; illas ſalire. Anates ſolæ, quæque ſunt ejuſdem generis, in ſublime protinus ſeſe tollunt, atque e veſtigio cælum petunt, & hoc etiam ex aquâ. Itaque in foveas, quibus feras venamur, delapſæ ſolæ evadunt. Vultur, & feræ graviores, nisi ex procurſu, aut altiore cumulo immiſſæ, non evolant: caudâ reguntur. Aliæ circumſpectant, aliæ flectunt col-

la. Nonnullæ veſcuntur ea quæ rapuere pedibus. Sine voce non volant multæ: aut e contrario ſemper in volatu silent. Subrectæ, pronæ, obliquæ, in latera, in ora, quædam & reſupinæ feruntur: ut si pariter cernantur plura genera, non in eadem naturâ meare videantur.

LV. 39. Plurimùm volant, quæ apodes, quia careant uſu pedum: ab aliis cypſelli appellantur, hirundinum ſpecie. Nidificant in ſcopulis. Hæ ſunt, quæ toto mari cernuntur: nec umquam tam longo naves, tamque continuo curſu recedunt a terrâ, ut non circumvolitent eas apodes. Cetera genera residunt & insiſtunt: his quies, nisi in nido, nulla: aut pendent, aut jacent.

LVI. Et ingenia æquè varia, ad paſtum maximè.

40. Caprimulgi appellantur grandioris merulæ aſpectu, fures nocturni: interdiu enim viſu carent. Intrant paſtorum ſtabula, caprarumque uberibus advolant ſuctum propter lactis: quâ injuriâ uber emoritur, capriſque cæcitas, quas ita mulſere, oboritur. Platea nominatur, advolans ad eas, quæ ſe in mari mergunt, & capita illarum morſu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem cum devoratis ſe implevit conchis, calore ventris coctas evomit, atque ita ex iis eſculenta legit, teſtas excernens. LVII.

LVII. 41. Villaribus gallinis & religio ineſt. Inhorreſcunt edito ovo, excutiuntque ſeſe, & circumactæ purificant, ac feſtucâ aliquâ ſeſe, & ova luſtrant.

42. Minimæ avium cardueles imperata faciunt, nec voce tantùm, ſed pedibus & ore pro manibus. Eſt quæ boum mugitus imitetur, in Arelatensi agro taurus appellata, alioqui parva. Eſt quæ equorum quoque hinnitus, anthus nomine, herbæ pabulo adventu eorum pulſa imitatur, ad hunc modum ſe ulciſcens.

LVIII. Super omnia humanas voces reddunt, psittaci quidem etiam ſermocinantes. India hanc avem mittit, ſittacen vocat, viridem toto corpore, torque tantùm miniato in cervice diſtinctam. Imperatores ſalutat, & quæ accipit verba, pronuntiat: in vino præcipuè laſciva. Capiti ejus duritia eadem, quæ roſtro. Hoc, cùm loqui diſcit, ferreo verberatur radio: non ſentit aliter ictus. Cùm devolat, roſtro ſe excipit, illi innititur, levioremque ſe ita pedum infirmitati facit.

LIX. Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, ſed expreſſior loquacitas, generi picarum eſt. Adamant verba quæ loquantur. Nec diſcunt tantùm, ſed diligunt: meditanteſque intra ſemet, curâ atque cogitatione intentionem non occultant. Conſtat emori victas difficultate ver-

bi, ac nisi ſubinde eadem audiant, memoriâ falli: quærenteſque mirum in modum hilarari, si interim audierint id verbum. Nec vulgaris iis forma, quamvis non ſpectanda. Satis illis decoris in ſpecie ſermonis humani eſt. Verùm addiſcere alias negant poſſe, quàm quæ ex genere earum ſunt, quæ glande veſcantur: & inter eas faciliùs, quibus quini ſunt digiti in pedibus: ac ne eas quidem ipſas, nisi primis duobus vitæ annis. Latior iis eſt lingua: omnibuſque in ſuo cuique genere, quæ ſermonem imitantur humanum: quamquam id pæne in omnibus contingit. Agrippina Claudii Cæſaris turdum habuit (quod numquam antè) imitantem ſermones hominum. Cùm hæc proderem, habebant & Cæſares juvenes ſturnum, item luſcinias, Græco atque Latino ſermone dociles: præterea meditantes in diem, & assiduè nova loquentes, longiore etiam contextu. Docentur ſecretò, & ubi nulla alia vox miſceatur, adsidente qui crebrò dicat ea, quæ condita velit, ac cibis blandiente.

LX. 43. Reddatur & corvis ſua gratia, indignatione quoque populi Romani teſtata, non ſolùm conſcientiâ. Tiberio principe ex fetu ſupra Caſtorum ædem genito pullus, in oppositam ſutrinam devolavit, etiam religione commendatus officinæ domino. Is maturè ſermoni adſuefa-

ctus, omnibus matutinis evolans in Roſtra, in forum verſus, Tiberium, dein Germanicum & Druſum Cæſares nominatim, mox tranſeuntem populum Rom. ſalutabat, poſtea ad tabernam remeans, plurium annorum adsiduo officio mirus. Hunc sive æmulatione vicinitatis, manceps proximæ ſutrinæ, sive iracundiâ ſubitâ, ut voluit videri, excrementis ejus poſitâ calceis maculâ, exanimavit: tantâ plebei conſternatione, ut primò pulſus ex eâ regione, mox & interemptus sit, funuſque innumeris aliti celebratum exſequiis, conſtratum lectum ſuper Æthiopum duorum humeros, præcedente tibicine, & coronis omnium generum, ad rogum uſque, qui conſtructus dextrâ viæ Appiæ ad ſecundum lapidem, in campo Rediculi appellato, fuit. Adeò ſatis juſta cauſa populo Romano viſa eſt exſequiarum, ingenium avis, aut ſupplicii de cive Romano, in eâ urbe, in quâ multorum principum nemo duxerat funus: Scipionis verò Æmiliani poſt Carthaginem Numantiamque deletas ab eo, nemo vindicaverat mortem. Hoc geſtum M. Servilio, C. Ceſtio coſſ. a. d. v. Kalend. April. Nunc quoque erat in urbe Româ, hæc prodente me, equitis Rom. cornix e Bæticâ, primùm colore mira admodum nigro: deinde plura contexta verba exprimens, & alia crebrò addiſcens. Necnon

& recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in Erizenâ regione Aſiæ corvorum operâ venantis, eo quòd devehebat in ſilvas eos inſidentes corniculis humeriſque: illi veſtigabant agebantque, eò perductâ conſuetudine, ut exeuntem ſic comitarentur & feri. Tradendum putavere memoriæ quidam, viſum per ſitim lapides congerentem in ſitulam monumenti, in quâ pluvia aqua durabat, ſed quæ attingi non poſſet: ita deſcendere paventem expreſſiſſe tali congerie, quantùm poturo ſufficeret.

LXI. 44. Nec Diomedeas præteribo aves: Juba cataractas vocat: eis eſſe dentes, oculoſque igneó colore, ceterò candidis, tradens. Duos ſemper iis duces: alterum ducere agmen, alterum cogere. Scrobes excavare roſtro, inde crate conſternere, & operire terrâ, quæ antè fuerit egeſta: in his fetificare. Fores binas omnium ſcrobibus: orientem ſpectare, quibus exeant in paſcua: occaſum, quibus redeant. Alvum exoneraturas ſubvolare ſemper, & contrario flatu. Uno hæ in loco totius orbis viſuntur, in inſulâ, quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque delubro, contra Apuliæ oram, fulicarum ſimiles. Advenas barbaros clangore infeſtant, Græcis tantùm adulantur, miro diſcrimine, velut generi Diomedis hoc tri-

buentes : ædemque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant : unde origo fabulæ, Diomedis ſocios in earum effigies mutatos.

LXII. 45. Non omittendum eſt, cùm de ingeniis diſſerimus, e volucribus hirundines eſſe indociles, e terreſtribus mures : cùm elephanti juſſa faciant, leones jugum ſubeant, in mari vituli, totque piſcium genera miteſcant.

LXIII. 46. Bibunt aves ſuctu : ex his, quibus longa colla, intermittentes, & capite reſupinato velut infundentes ſibi. Porphyrio ſolus morſu bibit. Idem eſt proprio genere, omnem cibum aquâ ſubinde tinguens, deinde pede ad roſtrum, veluti manu, adferens. Laudatiſſimi in Commagene. Roſtra iis, & prælonga crura rubent.

LXIV. 47. Hæc quidem & hæmatopodi, multò minori, quamquam eadem crurum altitudine. Naſcitur in Ægypto. Inſiſtit ternis digitis. Præcipuè ei pabulum muſcæ. Vita in Italiâ paucis diebus.

LXV. Graviores omnes fruge veſcuntur, altivolæ carne tantùm. Inter aquaticas, mergi ſoliti ſunt devorare, quæ ceteræ reddunt.

LXVI. Olorum ſimilitudinem onocrotali habent : nec diſtare exiſtimarentur omnino, niſi faucibus ipſis ineſſet alterius

P iij

uteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira ut ſit capacitas. Mox perfectâ rapinâ, ſenſim inde in os redditâ, in veram alvum ruminantis more refert. Gallia hos ſeptemtrionali proxima oceano mittit.

LXVII. In Hercynio Germaniæ ſaltu inviſitata genera alitum accepimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus. In ceteris nihil præter nobilitatem longinquitate factam, memorandum occurrit.

48. Phalerides in Seleuciâ Parthorum, & in Aſiâ, aquaticarum laudatiſſimæ: rurſus Phaſianæ in Colchis geminas ex plumâ aures ſubmittunt, ſubriguntque. Numidicæ in parte Africæ Numidiâ, omneſque jam in Italiâ.

LXVIII. Phœnicopteri linguam præcipui ſaporis eſſe, Apicius docuit, nepotum omnium altiſſimus gurges. Attagen maximè Ionius celebratur, vocalis aliàs, captus verò obmuteſcens, quondam exiſtimatus inter raras aves. Jam & in Galliâ Hiſpaniâque capitur, & per Alpes etiam, ubi & phalacrocoraces, aves Balearium inſularum peculiares: ſicut Alpium pyrrhocorax, luteo roſtro, niger: & præcipuo ſapore lagopus: pedes leporino villo nomen ei hoc dedêre, ceterò candidæ, columbarum magnitudine. Non extra terram

eam veſci facile, quando nec viva manſueſcit, & corpus occiſæ ſtatim marceſcit. Eſt & alia nomine eodem, a coturnicibus magnitudine tantùm differens, croceo tinctu cibis gratissima. Viſam in Alpibus ab ſe peculiarem Ægypti & ibim Egnatius Calvinus præfectus earum prodidit.

LXIX. 49. Venere in Italiam Bebriacensibus bellis civilibus trans Padum & novæ aves (ita enim adhuc vocantur) turdorum ſpecie, paulum infra columbas magnitudine, ſapore gratæ. Baleares inſulæ nobiliorem etiam ſuprà dicto porphyrionem mittunt. Ibi & buteo accipitrum generis in honore menſarum eſt: item bibiones: sic enim vocant minorem gruem.

LXX. Pegaſos equino capite volucres, & gryphas auritâ aduncitate roſtri fabuloſos reor: illos in Scythiâ, hos in Æthiopiâ. Equidem & tragopana, de quâ plures adfirmant, majorem aquilâ, cornua in temporibus curvata habentem, ferruginei coloris, tantùm capite phœniceo. Nec Sirenes impetraverint fidem: licet adfirmet Dino, Clitarchi celebrati auctoris pater, in Indiâ eſſe: mulcerique earum cantu, quos gravatos ſomno lacerent. Qui credit iſta, & Melampodi profectò aures lambendo, dediſſe intellectum avium ſermonis dracones non abnuet: vel quæ Democritus tradit, nominando aves, qua-

rum confuſo ſanguine ſerpens gignatur: quem quiſquis ederit, intellecturus ſit alitum colloquia: quæque de unâ ave galeritâ privatim commemorat, etiam ſine his immenſâ vitæ ambage circa auguria. Nominantur ab Homero ſcopes, avium genus: neque harum ſatyricos motus, cùm insidentur, pleriſque memoratos facilè conceperim mente: neque ipſæ jam aves noſcuntur. Quamobrem de confeſſis diſſeruiſſe præſtiterit.

LXXI. 50. Gallinas ſaginare Deliaci cœpere: unde peſtis exorta, opimas aves & ſuopte corpore unctas devorandi. Hoc primùm antiquis cenarum interdictis exceptum invenio jam lege C. Fannii cos. XI. annis ante tertium Punicum bellum, « ne » quid volucre poneretur, præter unam » gallinam, quæ non eſſet altilis »: quod deinde caput tranſlatum, per omnes leges ambulavit. Inventumque diverticulum eſt, in fraude earum, gallinaceos quoque paſcendi lacte addito cibis: multò ita gratiores adprobantur. Feminæ quidem ad ſaginam non omnes eliguntur, nec niſi in cervice pingui cute. Poſtea culinarum artes, ut clunes ſpectentur, ut dividantur in tergora, ut a pede uno dilatatæ repoſitoria occupent. Dedêre & Parthi cocis ſuos mores. Nec tamen in hoc mangonio quidquam totum placet: hîc clune, alibi pectore tantùm laudatis.

LXXII. Aviaria primus inſtituit, incluſis omnium generum avibus, M. Lænius Strabo Brundiſii equeſtris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coercere, quibus rerum natura cælum adsignaverat.

51. Maximè tamen insignis eſt in hac memoriâ, Clodii Æſopi tragici hiſtrionis patina, H-S. centum taxata: in quâ poſuit aves cantu aliquo aut humano ſermone vocales, H-S. ſenis singulas coemptas: nullâ aliâ inductus ſuavitate, nisi ut in his imitationem hominis manderet, ne quæſtus quidem ſuos reveritus illos opimos, & voce meritos: dignus prorſus filio, a quo devoratas diximus margaritas. Non sit tamen (ut verum fatear) facile inter duos judicium turpitudinis: nisi quòd minus eſt ſummas rerum naturæ opes, quàm hominum linguas, cenaſſe.

LXXIII. 52. Generatio avium simplex videtur eſſe, cùm & ipſa ſua habeat miracula, quoniam & quadrupedes ova gignunt, chamæleones, lacertæ, & quæ diximus inter ſerpentes. Pennatorum autem infecunda ſunt, quæ aduncos habent ungues: cenchris ſola ex his ſupra quaterna edit ova. Tribuit hoc avium generi natura, ut fecundiores eſſent fugaces earum, quàm fortes. Plurima pariunt ſtruthiocameli, gallinæ, perdices. Soli coitus avibus duobus modis: feminâ humi consi-

dente, ut in gallinis: aut ſtante, ut in gruibus.

LXXIV. Ovorum alia ſunt candida, ut columbis, perdicibus: alia pallida, ut aquaticis: alia punctis diſtincta, ut meleagridi: alia rubri coloris, ut phaſianis, cenchridi. Intus autem omne ovum volucrum bicolor. Aquaticis lutei plus quàm albi, idque ipſum magis luridum quàm ceteris. Piſcium unus color, in quo nil candidi. Avium ova ex calore fragilia, ſerpentium ex frigore lenta, piſcium ex liquore mollia. Aquatilium, rotunda: reliqua fere faſtigio cacuminata. Exeunt a rotundiſſimâ ſui parte, dum pariuntur, molli putamine, ſed protinus dureſcente, quibuſcumque emergunt portionibus. Quæ oblonga ſint ova, gratioris ſaporis putat Horatius Flaccus. Feminam edunt, quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Umbilicus ovis a cacumine ineſt, ceu gutta eminens in putamine.

53. Quædam omni tempore coeunt, ut gallinæ, & pariunt, præterquam duobus menſibus hiemis brumalibus. Ex iis juvencæ plura, quàm veteres, ſed minora, & in eodem fetu prima ac noviſſima. Eſt autem tanta fecunditas, ut aliquæ & ſexagena pariant, aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantum, ut effetæ moriantur. Adrianis laus maxima. Columbæ

decies anno pariunt, quædam & undecies: in Ægypto verò etiam brumali menſe. Hirundines, & merulæ, & palumbi, & turtures bis anno pariunt: ceteræ aves fere ſemel. Turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes pæne contextim, in ſeceſſu generant. A coitu diebus decem ova matureſcunt in utero. Vexatæ autem gallinæ & columbæ pennâ evulsâ, aliâve simili injuriâ, diutiùs. Omnibus ovis medio vitelli parva ineſt velut ſanguinea gutta, quod eſſe cor avium exiſtimant, primum in omni corpore id gigni opinantes: in ovo certè gutta ea ſalit, palpitatque. Ipſum animal ex albo liquore ovi corporatur. Cibus in luteo eſt. Omnibus intus caput majus toto corpore: oculi compressi capite majores. Increſcente pullo, candor in medium vertitur, luteum circumfunditur. Vicesimo die, si moveatur ovum, jam viventis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumeſcit: ita positus, ut caput ſupra dextrum pedem habeat, dextram verò alam ſupra caput. Vitellus paulatim deficit. Aves omnes in pedes naſcuntur, contrà quàm reliqua animalia. Quædam gallinæ omnia gemina ova pariunt, & geminos interdum excludunt, ut Cornelius Celſus auctor eſt, alterum majorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena quina incu-

banda ſubjici vetant. Parere a brumâ incipiunt. Optima fetura ante vernum æquinoctium. Poſt ſolſtitium nata non implent magnitudinem juſtam, tantóque minùs, quantò ſeriùs provenere.

LXXV. 54. Ova incubari intra decem dies edita utilissimum: vetera aut recentiora infecunda. Subjici impari numero debent. Quarto die poſtquam cepere incubari, si contra lumen cacumine ovorum adprehenſo unâ manu, purus & uniuſmodi perluceat color, ſterilia exiſtimantur eſſe, proque eis alia ſubſtituenda. Et in aquâ eſt experimentum: inane fluitat: itaque sidentia, hoc eſt, plena, ſubjici volunt. Concuti verò experimento vetant, quoniam non gignant confusis vitalibus venis. Incubationi datur initium poſt novam Lunam, quia priùs inchoatâ non proveniant. Celeriùs excluduntur calidis diebus. Ideo æſtate undevicesimo educunt fetum: hieme, xxv. Si incubitu tonuit, ova pereunt: & accipitris auditâ voce vitiantur. Remedium contra tonitrus, clavus ferreus ſub ſtramine ovorum positus, aut terra ex aratro. Quædam autem & citra incubitum ſponte naturæ gignunt, ut in Ægypti fimetis. Scitum de quodam reperitur, Syracusis tamdiu potare ſolitum, donec cooperta terrâ fetum ederent ova.

LXXVI. 55. Quin & ab homine perfi-

ciuntur. Julia Auguſta, primâ ſuâ juventâ Tiberio Cæſare ex Nerone gravida, cùm parere virilem ſexum admodum cuperet, hoc uſa eſt puellari augurio, ovum in ſinu fovendo, atque cùm deponendum haberet, nutrici per ſinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falsò augurata proditur. Nuper inde fortaſſe inventum, ut ova in calido loco impoſita paleis igne modico foverentur, homine verſante, pariterque & ſtato die illinc erumperet fetus. Traditur quædam ars gallinarii cujuſdam, dicentis quod ex quaque eſſet. Narrantur & mortuâ gallinâ mariti earum viſi ſuccedentes invicem, & reliqua fetæ more facientes, abſtinenteſque ſe a cantu. Super omnia eſt anatum ovis ſubditis atque exclusis admiratio, primò non planè agnoſcentis fetum: mox incertos incubitus ſollicitè convocantis: poſtremò lamenta circa piſcinæ ſtagna, mergentibus ſe pullis naturâ duce.

LXXVII. 56. Gallinarum generoſitas ſpectatur criſtâ erectâ, interdum geminâ: pennis nigris, ore rubicundo, digitis imparibus, aliquando & ſuper quatuor digitos tranſverſo uno. Ad rem divinam, luteo roſtro pedibuſque, puræ non videntur: ad opertanea ſacra, nigræ. Eſt & pumilionum genus non ſterile in his, quod non in alio genere alitum, ſed quibus cen-

ta fecunditas rara, & incubatio ovis noxia.

LXXVIII. 57. Inimiciſſima autem omnium generi pituita, maximéque inter meſsis & vindemiæ tempus. Medicina in fame, & cubitus in fumo, utique si ex lauro, aut herbâ ſabinâ fiat: penna per tranſverſas inſerta nares, & per omnes dies mota: cibus, allium cum farre, aut aquâ perfuſus, in quâ maduerit noctua, aut cum ſemine vitis albæ coctus; & quædam alia.

LXXIX. 58. Columbæ proprio ritu oſculantur ante coitum. Pariunt fere bina ova: ita naturâ moderante, ut aliis crebrior sit fetus, aliis numeroſior. Palumbes & turtures plurimùm terna: nec plus quàm bis vere pariunt: atque ita, si prior fetus corruptus eſt: & quamvis tria pepererint, numquam plus duobus educunt. Tertium quod irritum eſt, urinum vocant. Palumbis incubat femina poſt meridiana in matutinum, ceterò mas. Columbæ marem ſemper & feminam pariunt, priorem marem, poſtridie feminam. Incubant in eo genere ambo, interdiu mas, noctu femina. Excludunt vicesimo die. Pariunt a coitu quinto. Æſtate quidem interdum binis menſibus terna educunt paria: nam decimooctavo die excludunt, ſtatimque concipiunt. Quare inter pullos ſæpe ova inveniuntur, & alii provolant, alii erumpunt. Ipsi dein-

de pulli quinquemeſtres fetificant. Et ipſæ autem inter ſe (si mas non sit) feminæ æquè ſaliunt, pariuntque ova irrita, ex quibus nihil gignitur: quæ hypenemia Græci vocant.

59. Pavo a trimatu parit. Primo anno unum aut alterum ovum, ſequenti quaterna quinave, ceteris duodena, non ampliùs, intermittens binos dies ternoſve parit, & ter anno, si gallinis ſubjiciantur incubanda. Mares ea frangunt desiderio incubantium. Quapropter noctu & in latebris pariunt, aut in excelſo cubantes: & nisi molli ſtrato excepta, franguntur. Mares singuli quinis ſufficiunt conjugibus. Cùm singulæ aut binæ fuere, corrumpitur ſalacitate fecunditas. Partus excluditur diebus ter novenis, aut tardiùs tricesimo.

Anſeres in aquâ coeunt, pariunt vere: aut si brumâ coivere, poſt ſolſtitium, quadraginta propè. Bis anno, si priorem fetum gallinæ excludant: aliàs plurima ova ſedecim: paucissima, ſeptem. Si quis ſurripiat, pariunt donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda ſubjici utilissimum novem, aut undecim. Incubant feminæ tantùm tricenis diebus: si verò tepidiores sint, vigintiquinque. Pullis eorum urtica contactu mortifera, nec minùs aviditas, nunc ſatietate nimiâ, nunc ſuamet vi: quando adprehensâ radice, morſu ſæ-

pe conantes avellere, ante colla ſua abrumpunt. Contra urticam remedium eſt, ſtramento ab incubitu ſubdita radix earum.

60. Ardeolarum tria genera: leucon, aſterias, pellos. Hi in coitu anguntur. Mares quidem cum vociferatu ſanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minùs ægre pariunt gravidæ. Aquila tricenis diebus incubat, & fere majores alites: minores vicenis, ut milvus & accipiter. Singulos fere parit, numquam plus ternos: is qui ægolios vocatur, quaternos, corvus aliquando & quinos: incubant totidem diebus. Cornicem incubantem mas paſcit. Pica novenos: melancoryphus ſupra vicenos parit, ſemper numero impari: nec alia plures: tantò fecunditas major parvis. Hirundini cæci primò pulli, & fere omnibus quibus numeroſior fetus.

LXXX. Irrita ova, quæ hypenemia diximus, aut mutuâ feminæ inter ſe libidinis imaginatione concipiunt, aut pulvere: nec columbæ tantùm, ſed & gallinæ, perdices, pavones, anſeres, chenalopeces. Sunt autem ſterilia, & minora, ac minùs jucundi ſaporis, & magis humida. Quidam & vento putant ea generari: quâ de cauſâ etiam Zephyria appellantur. Hæc autem, vere tantùm fiunt, incubatione derelictâ, quæ alii cynoſura dixere. Ova aceto macerata in tantum emolliuntur, ut per

ànulos tranſeant. Servari ea in lomento, aut hieme in paleis, æſtate in furfuribus, utilissimum. Sale exinaniri creduntur.

LXXXI. 61. Volucrum animal parit veſpertilio tantùm, cui & membranaceæ pinnæ uni. Eadem ſola volucrum lacte nutrit: ubera admovet. Parens geminos volitat amplexa infantes, ſecumque portat. Eidem coxendix una traditur, & in cibatu culices gratissimi.

LXXXII. 62. Rurſus in terreſtribus ova pariunt ſerpentes: de quibus nondum dictum eſt. Coeunt complexu, adeò circumvolutæ ſibi ipſæ, ut una exiſtimari biceps possit. Viperæ mas caput inſerit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terreſtrium eadem ſola intra ſe parit ova unius coloris & mollia, ut piſces. Tertiâ die intra uterum catulos excludit: deinde singulos singulis diebus parit, viginti fere numero. Itaque ceteræ tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occisâ parente. Ceteræ ſerpentes contexta ova in terrâ incubant, & fetum ſequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant, mas & femina. Sed reliquorum quoque terreſtrium reddatur generatio.

LXXXIII. 63. Bipedum ſolus homo animal gignit. Homini tantùm primi coitûs pœnitentia, augurium ſcilicet vitæ a pœnitendâ origine. Ceteris animalibus ſtati

per tempora anni concubitus : homini (ut dictum eſt) omnibus horis dierum noctiumque. Ceteris ſatietas in coitu, homini propè nulla. Meſſalina Claudii Cæſaris conjux, regalem exiſtimans palmam, elegit in id certamen nobilissimam e proſtitutis ancillam mercenariæ ſtipis, eamque nocte ac die ſuperavit, quinto atque vicesimo concubitu. In hominum genere maribus diverticula Veneris excogitata, omnia ſcelere naturæ : feminis verò abortus. Quantùm in hac parte multò nocentiores quàm feræ ſumus ? Viros avidiores Veneris hieme, feminas æſtate, Hesiodus prodidit.

Coitus averſis elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, daſypodi, cuniculis, quibus averſa genitalia. Cameli etiam ſolitudines, aut ſecreta certè petunt : neque intervenire datur ſine pernicie. Coitus totâ die : & his tantùm ex omnibus, quibus ſolida ungula. In quadrupedum genere mares olfactus accendit. Avertuntur & canes, phocæ, lupi, in medioque coitu, invitique etiam cohærent. Supradictorum pleriſque feminæ priores ſuperveniunt, reliquis mares. Urſi autem, ut dictum eſt, humanitus ſtrati, herinacei ſtantes ambo inter ſe complexi : feles mare ſtante, feminâ ſubjacente : vulpes in latera projectæ, maremque feminâ amplexâ. Taurorum cervorumque feminæ vim

non tolerant: eâ de causâ ingrediuntur in conceptu. Cervi viciſſim ad alias tranſeunt, & ad priores redeunt. Lacertæ, ut ea quæ ſine pedibus ſunt, circumplexu Venerem novere.

Omnia animalia quò majora corpore, hoc minùs fecunda ſunt. Singulos gignunt elephanti, cameli, equi: acanthis duodenos, avis minima. Ociſſimè pariunt, quæ plurimos gignunt. Quò majus eſt animal, tantò diutiùs formatur in utero. Diutiùs geſtantur, quibus longiora ſunt vitæ ſpatia. Neque creſcentium tempeſtiva ad generandum ætas. Quæ ſolidas habent ungulas, ſingulos: quæ biſulcas, & geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fiſſura diviſa eſt, ea numeroſiora in fetu. Sed ſuperiora omnia perfectos edunt partus, hæc inchoatos: in quo ſunt genere leænæ, urſæ: & vulpes informia etiam magis, quàm ſupradicta, parit: rarumque eſt videre parientem. Poſtea lambendo calefaciunt fetus omnia ea, & figurant. Pariunt plurimùm quaternos.

Cæcos autem gignunt canes, lupi, pantheræ, thoes. Canum plura genera. Laconicæ octavo menſe utrimque generant. Ferunt ſexaginta diebus, & plurimùm tribus. Ceteræ canes & ſemeſtres coitum patiuntur. Implentur omnes uno coitu. Quæ ante juſtum tempus concepere, diutiùs cæ-

cos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Exiſtimantur in urinâ attollere crus fere ſemeſtres: id eſt signum conſummati virium roboris: feminæ hoc idem sidentes. Partus duodeni, quibus numerosissimi: ceterò quini, ſeni, aliquando singuli, quod prodigioſum putant, sicut omnes mares, aut omnes feminas gigni. Primos quoque mares pariunt: in ceteris alternant. Ineuntur a partu ſexto menſe. Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus labore ſalacitas. Vivunt Laconici annis denis, feminæ duodenis: cetera genera quindenos annos, aliquando & vicenos: nec totâ ſuâ ætate generant, fere a duodecimo desinentes. Felium & ichneumonum reliqua, ut canum. Vivunt annis ſenis.

Daſypodes omni menſe pariunt, & ſuperfetant, sicut lepores. A partu ſtatim implentur. Concipiunt, quamvis ubera siccante fetu. Pariunt verò cæcos. Elephanti, ut diximus, pariunt singulos, magnitudine vituli trimeſtris. Cameli duodecim mensibus ferunt: trimatu pariunt vere, iterumque poſt annum implentur a partu. Equas autem poſt tertium diem, aut poſt unum ab enixu utiliter admitti putant, coguntque invitas. Et mulier ſeptimo die concipere facillimè creditur. Equarum jubas tondere præcipiunt, ut asino-

rum in coitu patiantur humilitatem : comantes enim gloriâ ſuperbire. A coitu ſolæ animalium currunt ex adverſo Aquilone Auſtrove, prout marem aut feminam concepere. Colorem illico mutant rubriore pilo, vel quicumque sit, pleniore : hoc argumento desinunt admittere, etiam nolentes. Nec impedit partus quoſdam ab opere, falluntque gravidæ. Viciſſe Olympia prægnantem Echecratidis Theſſali invenimus. Equos, & canes, & ſues initum matutinum appetere, feminas autem poſt meridiem blandiri diligentiores tradunt. Equas domitas LX. diebus equire, antequam gregales : ſues tantùm coitu ſpumam ore fundere : verrem ſubantis auditâ voce, nisi admittatur, cibum non capere uſque in maciem : feminas autem in tantum efferari, ut hominem lacerent, candidâ maximè veſte indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ aſperſo. Aviditas coitûs putatur & cibis fieri : sicut viro erucâ, pecori cæpâ. Quæ ex feris mitigentur, non concipere, ut anſeres : apros verò tardè, & cervos, nec nisi ab infantiâ educatos, mirum eſt. Quadrupedum prægnantes Venerem arcent, præter equam & ſuem. Sed ſuperfetant daſypus & lepus tantùm.

LXXXIV. 64. Quæcumque animal pariunt, in capita gignunt circumacto ſub eni-

xum fetu : aliàs in utero porrecto. Quadrupedes geſtantur extensis ad longitudinem cruribus, & ad alvum ſuam applicatis: homo in ſemet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus antè diximus, gigni putant, ubi mulier non ex mare, verùm ex ſemetipsâ tantùm conceperit: ideo nec animari, quia non sit ex duobus : altricemque habere per ſe vitam illam, quæ ſatis arboribuſque contingat.

65. Ex omnibus, quæ perfectos fetus, ſues tantùm & numeroſos edunt : item plures, contra naturam ſolidipedum, aut biſulcorum.

LXXXV. Super cuncta eſt murium fetus, haud sine cunctatione dicendus, quamquam ſub auctore Ariſtotele & Alexandri Magni militibus. Generatio eorum lambendo conſtare, non coitu, dicitur : ex unâ genitos CXX. tradiderunt : apud Perſas verò, prægnantes & in ventre parentis repertas. Et ſalis guſtatu fieri prægnantes opinantur. Itaque desinit mirum eſſe, unde vis tanta meſſes populetur murium agreſtium : in quibus illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repentè occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque exſtat qui murem hieme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem proveniunt : & jam inde fugaverunt inco-

las. Proventus eorum ſiccitatibus: tradunt etiam obituris vermiculum in capite gigni. Ægyptiis muribus durus pilus, ſicut herinaceis. Iidem bipedes ambulant, ceu Alpini quoque. Cùm diverſi generis coivere animalia, ita demum generant, ſi tempus naſcendi par habent. Quadrupedum ova gignentium lacertas ore parere (ut creditur vulgò) Ariſtoteles negat: neque incubant eædem, oblitæ quo ſint in loco enixæ, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque per ſe catuli erumpunt.

LXXXVI. 66. Anguem ex medullâ hominis ſpinæ gigni, accipimus a multis. Pleraque enim occultâ & cæcâ origine proveniunt, etiam in quadrupedum genere:

67. Sicut ſalamandra, animal lacerti figurâ, ſtellatum, numquam, niſi magnis imbribus, proveniens, & ſerenitate deficiens. Huic tantus rigor, ut ignem tactu reſtinguat, non alio modo, quàm glacies. Ejuſdem ſanie, quæ lactea ore vomitur, quacumque parte corporis humani contactâ, toti defluunt pili: idque quod contactum eſt, colorem in vitiliginem mutat.

LXXXVII. 68. Quædam verò gignuntur ex non genitis, & ſine ullâ ſimili origine, ut ſuprà dicta: & quæcumque tempus anni generat. Ex iis quædam nihil gignunt, ut ſalamandræ. Neque eſt iis genus maſculinum femininumve: ſicut ne-

que in anguillis, omnibuſque quæ nec animal, nec ovum ex ſeſe generant. Neutrum eſt & oſtreis genus, & ceteris adhærentibus vado vel ſaxo. Quæ autem per ſe generantur, si in mares ac feminas deſcripta ſunt, generant quidem aliquid coitu, ſed imperfectum & dissimile, & ex quo nihil ampliùs gignatur, ut vermiculos muſcæ. Id magis declaravit natura eorum, quæ inſecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & privatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium prædictorum, & reliqua ſubtexetur ediſſertatio.

LXXXVIII. 69. Ex ſenſibus ante cetera homini tactus, dein guſtatus: reliquis ſuperatur a multis. Aquilæ clariùs cernunt: vultures ſagaciùs odorantur: liquidiùs audiunt talpæ obrutæ terrâ, tam denſo atque ſurdo naturæ elemento. Præterea voce omnium in ſublime tendente ſermonem exaudiunt: & si de iis loquare, intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominum primò negatus eſt, huic & ſermonis uſus ablatus: nec ſunt naturaliter ſurdi, ut non iidem sint & muti. In marinis oſtreis auditum eſſe, non eſt veriſimile: ſed ad ſonum mergere ſe dicuntur ſolenes. Ideo & silentium in mari piſcantibus.

LXXXIX. 70. Piſces quidem auditûs
neç

hec foramina: audire tamen eos palam eſt: ut patet, cùm plauſu congregari feros ad cibum adſuetudine in quibuſdam vivariis ſpectetur: & in piſcinis Cæſaris genera piſcium ad nomen venire, quoſdamque ſingulos. Itaque produntur etiam clarissimè audire, mugil, lupus, ſalpa, chromis, & ideo in vado vivere.

XC. Olfactum iis eſſe manifeſtè patet: quippe non omnes eadem eſcâ capiuntur: & priùs, quàm adpetant, odorantur. Quoſdam & ſpeluncis latentes, ſalſamento illitis faucibus ſcopuli piſcator expellit, veluti ſui cadaveris agnitionem fugientes. Conveniuntque ex alto etiam ad quoſdam odores, ut ſepiam uſtam, & polypum: quæ ideo conjiciuntur in naſſas. Sentinæ quidem navium odorem procul fugiunt: maximè tamen piſcium ſanguinem. Non poteſt petris avelli polypus: idem cunilâ admotâ, ab odore protinus resilit. Purpuræ quoque fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus cervini odore ſerpentes fugantur, ſed maximè ſtyracis: origani, aut calcis, aut ſulphuris formicæ necantur. Culices acida petunt, ad dulcia non advolant.

71. Tactûs ſenſus omnibus eſt, etiam quibus nullus alius: nam & oſtreis; & terreſtrium, vermibus quoque.

XCI. Exiſtimaverim omnibus ſenſum &

guſtatûs eſſe: cur enim alios alia ſapores adpetant? in quo vel præcipua naturæ architectæ vis. Alia dentibus prædantur, alia unguibus, alia roſtri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt, alia acumine excavant, alia ſugunt, alia lambunt, ſorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum miniſterio, ut rapiant, diſtrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem ſcabere non ceſſent.

XCII. 72. Venenis capreæ, & coturnices (ut diximus) pingueſcunt, placidisſima animalia: at ſerpentes ovis, ſpectandâ quidem draconum arte: aut enim ſolida hauriunt, si jam fauces capiunt, quæ deinde in ſemet convoluti frangunt intus, atque ita putamina extusſiunt: aut si tenerior eſt catulis adhuc ætas, orbe adprehenſa ſpiræ, ita ſenſim vehementerque præſtringunt, ut amputatâ parte, ceu ferro, reliquam quæ amplexu tenetur ſorbeant. Simili modo avibus devoratis ſolidis, contentione plumam excitam revomunt.

XCIII. Scorpiones terrâ vivunt. Serpentes, cùm occasio eſt, vinum præcipuè adpetunt, cùm alioqui exiguo indigeant potu. Eædem minimo & pæne nullo cibo, cùm adſervantur incluſæ: sicuti aranei quoque, alioqui ſuctu viventes. Ideoque nullum interit fame aut siti venenatum. Nam neque calor his, neque ſanguis, neque ſu-

dor, quæ aviditatem naturali ſale augent. In quo genere omnia magis exitialia, si ſuum genus edêre, antequam noceant. Condit in theſauros maxillarum cibum ſphingiorum & ſatyrorum genus: mox inde ſensim ad mandendum manibus expromit: & quod formicis in annum ſollemne eſt, his in dies vel horas.

73. Unum animal digitos habentium herbâ alitur, lepus: ſed & fruge ſolidipedes, & e biſulcis ſues omni cibatu & radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serratorum dentium carnivora ſunt omnia. Urſi & fruge, fronde, vindemiâ, pomis vivunt, & apibus, cancris etiam, ac formicis. Lupi, ut diximus, & terrâ in fame. Pecus potu pingueſcit: ideo ſal illis aptiſsimus: item veterina, quamquam & fruge & herbâ: ſed ut bibêre, sic edunt. Ruminant præter jam dicta, silveſtrium cervi, cùm a nobis aluntur: omnia autem jacentia potiùs quàm ſtantia, & hieme magis quàm æſtate, ſeptenis fere menſibus. Pontici quoque mures simili modo remandunt.

XCIV. In potu autem, quibus ſerrati dentes, lambunt: & mures hi vulgares, quamvis ex alio genere sint. Quibus continui dentes, ſorbent: ut equi, boves. Neutrum urſi, ſed aquam quoque morſu vorant. In Africâ major pars ferarum æſta-

te non bibunt inopiâ imbrium: quam ob cauſam capti mures Libyci, si bibêre, moriuntur. Orygem perpetuò sitientia Africæ generant, & naturâ loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia sitientium. Namque Gætuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum ſaluberrimi liquoris vesicis. Insidunt in eadem Africâ pardi condensâ arbore, occultatique earum ramis, in prætereuntia desiliunt, atque e volucrum ſede graſſantur. Feles quidem quo silentio, quàm levibus veſtigiis obrepunt avibus! quàm occultè ſpeculatæ in muſculos exsiliunt! Excrementa ſua effoſsâ obruunt terrâ, intelligentes odorem illum indicem ſui eſſe.

XCV. 74. Ergo & alios quoſdam ſenſus eſſe, quàm ſuprà dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædam his bella amicitiæque, unde & affectus, præter illa quæ de quibuſque eorum ſuis diximus locis. Dissident olores & aquilæ: corvus & chloreus, noctu invicem ova exquirentes. Simili modo corvus & milvus, illo præripiente huic cibos: cornices atque noctua: aquilæ & trochilus, (si credimus) quoniam rex appellatur avium: noctuæ, & ceteræ minores aves. Rurſus cum terreſtribus, muſtela & cornix: turtur & pyralis, ichneumones veſpæ & phalangia aranei. Aquaticæ, & gaviæ. Harpe & trior-

ches accipiter. Sorices & ardeolæ, invicem fetibus insidiantes. Ægithus avis minima cum asino. Spinetis enim ſe ſcabendi causâ atterens, nidos ejus dissipat: quod adeò pavet, ut voce omnino rudentis auditâ, ova ejiciat, pulli ipsi metu cadant. Igitur advolans ulcera ejus roſtro excavat. Vulpes & nisi: angues, muſtelæ, & ſues. Æſalon vocatur parva avis, ova corvi frangens, cujus pulli infeſtantur a vulpibus. Invicem hæc catulos ejus ipſamque vellit. Quod ubi viderunt corvi, contrà auxiliantur, velut adversùs communem hoſtem. Et acanthis in ſpinis vivit: idcirco asinos & ipſa odit, flores ſpinæ devorantes. Ægithum verò anthus in tantum, ut ſanguinem eorum credant non coire, multiſque ob id veneficiis infament. Dissident thoes ac leones. Et minima æquè ac maxima. Formicoſam arborem erucæ cavent. Librat araneus ſe filo in caput ſerpentis porrectæ ſub umbrâ arboris ſuæ, tantâque vi morſu cerebrum adprehendit, ut ſtridens ſubinde, ac vertigine rotata, ne filum quidem deſuper pendentis rumpere, adeò non fugere queat: nec finis ante mortem eſt.

XCVI. Rurſus amici pavones & columbæ: turtures, & psittaci: merulæ, & turtures: cornix & ardeolæ, contra vulpium genus communibus inimicitiis. Har-

pe & milvus contra triorchin. Quid, non & affectûs indicia ſunt etiam in ſerpentibus, immitiſſimo animalium genere? Dicta ſunt, quæ Arcadia narrat de domino a dracone ſervato, & agnito voce draconi. De aſpide miraculum Phylarcho reddatur: is enim auctor eſt, cùm ad menſam cujuſdam veniens in Ægypto aleretur adſiduè, enixam catulos, quorum ab uno filium hoſpitis interemptum: illam reverſam ad conſuetudinem cibi, intellexiſſe culpam, & necem intuliſſe catulo, nec poſtea in tectum id reverſam.

XCVII. 75. Somni quæſtio non obſcuram conjectationem habet. In terreſtribus, omnia quæ conniveant, dormire manifeſtum eſt. Aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de ceteris dubitant, dormire tamen exiſtimant: non oculorum argumento, quia non habent genas: verùm ipſâ quiete cernuntur placida, ceu ſoporata, neque aliud quàm caudas moventia, & ad tumultum aliquem expaveſcentia. De thynnis confidentiùs adfirmatur: juxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem piſcium in vado, ut manu ſæpe tollantur. Nam delphini, balænæque ſtertentes etiam audiuntur. Inſecta quoque dormire ſilentio apparet, quia ne luminibus quidem admotis excitentur.

XCVIII. Homo genitus premitur ſom-

no per aliquot menſes: deinde longior in dies vigilia. Somniat ſtatim infans: nam & pavore expergiſcitur, & ſuctum imitatur. Quidam verò numquam: quibus mortiferum fuiſſe signum contra conſuetudinem ſomnium, invenimus exempla. Magnus hic invitat locus, & diversis refertus documentis, utrumne sint aliqua præſcita animi quieſcentis: quâ fiant ratione, an fortuita res sit, ut pleraque. Et si exemplis agatur, profectò paria fiant. A vino & a cibis proxima, atque in redormitatione vana eſſe viſa, propè convenit. Eſt autem ſomnus nihil aliud, quàm animi in medium ſe ſe receſſus. Præter hominem ſomniare equos, canes, boves, pecora, capras, palam eſt. Ob hoc creditur & in omnibus quæ animal pariant. De iis quæ ova gignunt, incertum eſt: ſed dormire ea, certum. Verum ad inſecta tranſeamus: hæc namque reſtant immenſæ ſubtilitatis animalia.

LIBER XI.

Inſectorum animalium genera.

I. 1. Restant immenſæ ſubtilitatis animalia: quando aliqui ea neque ſpirare, & ſanguine etiam carere prodiderunt. Multa hæc & multigenera, terreſtrium volucrumque vita. Alia pennata, ut apes: alia utroque modo, ut formicæ: aliqua & pennis & pedibus carentia; & jure omnia inſecta appellata ab inciſuris, quæ nunc cervicum loco, nunc pectorum atque alvi, præcincta ſeparant membra, tenui modò fiſtulâ cohærentia. Aliquibus verò non tota inciſura, eam ambiente rugâ: ſed in alvo, aut ſupernè tantùm, imbricatis flexili vertebris, nuſquam alibi ſpectatiore naturæ rerum artificio.

2. In magnis ſiquidem corporibus, aut certè majoribus, facilis officina ſequaci materiâ fuit. In his tam parvis, atque tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quàm inextricabilis perfectio? ubi tot ſenſus collocavit in culice? & ſunt alia dictu minora. Sed ubi viſum in eo prætendit? ubi gu-

ſtatum adplicavit? ubi odoratum inſeruit? ubi verò truculentam illam & portione maximam vocem ingeneravit? quâ ſubtilitate pennas adnexuit? prælongavit pedum crura? diſpoſuit jejunam caveam, uti alvum? avidam ſanguinis, & potiſſimùm humani, ſitim accendit? Telum verò perfodiendo tergori, quo ſpiculavit ingenio? Atque ut in capaci, cùm cerni non poſſit exilitas, ita reciprocâ generavit arte, ut fodiendo acuminatum pariter, ſorbendoque fiſtuloſum eſſet. Quos teredini ad perforanda robora cum ſono teſte dentes adfixit, potiſſimúmque e ligno cibatum fecit? ſed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorumque colla, & truces in ſublime jactus: tigrium rapinas, leonum jubas, cùm rerum natura nuſquam magis, quàm in minimis, tota ſit. Quapropter, quæſo, ne noſtra legentes, quoniam ex his ſpernunt multa, etiam relata faſtidio damnent, cùm in contemplatione naturæ nihil poſſit videri ſupervacuum.

II. 3. Inſecta multi negarunt ſpirare idque ratione perſuadentes, quoniam in viſcera interiora nexus ſpirabilis non ineſſet. Itaque vivere ut fruges, arboreſque: ſed plurimùm intereſſe, ſpiret aliquid, an vivat. Eadem de cauſâ nec ſanguinem iis eſſe, qui ſit nullis carentibus corde atque jecore. Sic nec ſpirare ea, quibus pulmo

deſit. Unde numeroſa quæſtionum ſeries exoritur. Iidem enim & vocem eſſe his negant, in tanto murmure apium, cicadarum ſono, & aliis quæ ſuis æſtimabuntur locis. Nam mihi contuenti ſe perſuaſit rerum natura, nihil incredibile exiſtimare de eâ. Nec video, cur magis poſſint non trahere animam talia, & vivere, quàm ſpirare ſine viſceribus: quod etiam in marinis docuimus, quamvis arcente ſpiratum denſitate & altitudine humoris. Volare quidem aliqua, & animatu carere in ipſo ſpiritu viventia, habere ſenſum victûs, generationis, operis, atque etiam de futuro curam: & quamvis non ſint membra, quæ, velut carina, ſenſus invehant, eſſe tamen his auditum, olfactum, guſtatum, eximia præterea naturæ dona, ſolertiam, animum, artem, quis facilè crediderit? Sanguinem non eſſe his fateor, ſicut ne terreſtribus quidem cunctis, verùm ſimile quiddam. Ut ſepiæ in mari ſanguinis vicem atramentum obtinet, purpurarum generi infector ille ſuccus: ſic & inſectis quiſquis eſt vitalis humor, hic erit & ſanguis, donec æſtimatio ſua cuique ſit. Nobis propoſitum eſt, naturas rerum manifeſtas indicare, non cauſas judicare dubias.

III. 4. Inſecta ut intelligi poſſit, non videntur nervos habere, nec oſſa, nec ſpi-

nas, nec cartilaginem, nec pinguia, nec carnes, ne cruſtam quidem fragilem, ut quædam marina, nec quæ jure dicatur cutis: ſed mediæ cujuſdam inter omnia hæc naturæ corpus, arenti ſimile, nervo mollius, in reliquis partibus ſiccius verè, quàm durius. Et hoc ſolum his eſt, nec præterea aliud. Nihil intus, niſi admodum paucis inteſtinum implicatum. Itaque divulsis præcipua vivacitas, & partium ſingularum palpitatio. Quia quæcumque eſt ratio vitalis, illa non certis ineſt membris, ſed toto in corpore, minimè tamen capite, ſolumque non movetur, niſi cum pectore avulſum. In nullo genere plures ſunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutiùs vivunt divulſa, ut in ſcolopendris videmus. Habent autem oculos, præterque e ſenſibus tactum atque guſtatum: aliqua & odoratum, pauca & auditum.

IV. 5. Sed inter omnia ea principatus apibus, & jure præcipua admiratio, ſolis ex eo genere hominum cauſâ genitis. Mella contrahunt, ſuccumque dulciſſimum atque ſubtiliſſimum, ac ſaluberrimum. Favos confingunt & ceras, mille ad uſus vitæ: laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent, conſilia privatim, ac duces gregatim: & quod maximè mirum ſit, mores habent. Præterea, cùm ſint neque manſueti generis, neque feri; tamen

tanta eſt natura rerum, ut propè ex umbrâ minimi animalis, incomparabile effecerit quiddam. Quos efficaciæ induſtriæque tantæ comparemus nervos? quas vires? quos rationi medius fidius viros? hoc certè præſtantioribus, quò nihil novere, niſi commune. Non ſit de animâ quæſtio: conſtet & de ſanguine, quantulùm tamen eſſe in tantulis poteſt? Æſtimemus poſtea ingenium.

V. 6. Hieme conduntur: unde enim ad pruinas niveſque, & Aquilonum flatus perferendos vires? Sanè & inſecta omnia, ſed minùs diu: quæ parietibus noſtris occultata, maturè tepeſiunt. Circa apes aut temporum locorumve ratio mutata eſt, aut erraverunt priores. Conduntur a Vergiliarum occaſu, ſed latent ultra exortum: adeò non ad veris initium, ut dixere, nec quiſquam in Italiâ de alvis exiſtimat. Ante fabas florentes exeunt ad opera & labores, nulluſque cùm per cælum licuit, otio perit dies. Primùm favos conſtruunt, ceram fingunt, hoc eſt, domos cellaſque faciunt. Deinde ſobolem, poſtea mella, ceram ex floribus, melliginem e lacrimis arborum, quæ glutinum pariunt, ſalicis, ulmi, arundinis, ſucco, gummi, reſinâ. His primùm alveum ipſum intus totum, ut quodam tectorio, illinunt, & aliis amarioribus ſuccis contra aliarum beſtiolarum

aviditates : id ſe facturas conſciæ, quod concupiſci possit. His deinde fores quoque latiores circumſtruunt.

VI. 7. Prima fundamenta commosin vocant periti, ſecunda piſſoceron, tertia propolin, inter coria ceraſque : magni ad medicamina usûs. Commosis cruſta eſt prima, ſaporis amari. Piſſoceros ſuper eam venit, picantium modo, ceu dilutior cera. E vitium, populorumque mitiore gummi propolis, crassioris jam materiæ, additis floribus, nondum tamen cera, ſed favorum ſtabilimentum, quâ omnes frigoris aut injuriæ aditus obſtruuntur, odore & ipſa etiamnum gravi, ut quâ plerique pro galbano utantur.

VII. Præter hæc convehitur erithace; quam aliqui ſandaracam, alii cerinthum vocant. Hic erit apium, dum operantur, cibus, qui ſæpe invenitur in favorum inanitatibus ſepositus, & ipſe amari ſaporis. Gignitur autem rore verno, & arborum ſucco, gummium modo, Africi minor, Auſtri flatu nigrior, Aquilonibus melior & rubens, plurimus in Græcis nucibus. Menecrates florem eſſe dicit, ſed nemo præter eum.

VIII. 8. Ceras ex omnium arborum ſatorumque floribus confingunt, exceptâ rumice & echinopode. Herbarum hæc genera. Falsò excipitur & ſpartum, quippe

cùm in Hiſpaniâ multa in ſpartariis mella herbam eam ſapiant. Falsò & oleas excipi arbitror, quippe olivæ proventu plurima examina gigni certum eſt. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modò corporibus insidunt. Operantur intra ſexaginta paſſus: & ſubinde conſumptis in proximo floribus, ſpeculatores ad pabula ulteriora mittunt. Noctu deprehenſæ in expeditione excubant ſupinæ, ut alas a rore protegant.

IX. 9. Ne quis miretur amore earum captos, Ariſtomachum Solenſem duodeſexaginta annis nihil aliud egiſſe: Philiſcum verò Thasium in deſertis apes colentem Agrium cognominatum: qui ambo ſcripſere de his.

X. 10. Ratio operis. Interdiu ſtatio ad portas more caſtrorum, noctu quies in matutinum, donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc univerſæ provolant, si dies mitis futurus eſt. Prædivinant enim ventos imbreſque, & ſe continent tectis. Itaque temperie cæli, (& hoc inter præſcita habent:) cùm agmen ad opera processit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttaſque lanugine totius corporis. Quibus eſt earum adoleſcentia, ad opera exeunt, & ſupradicta convehunt: ſeniores intus operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedi-

bus ſemina onerant, propter id naturâ ſcabra, pedes priores roſtro: totæque onuſtæ remeant ſarcinâ pandatæ. Excipiunt eas ternæ, quaternæque, & exonerant. Sunt enim intus quoque officia diviſa. Aliæ ſtruunt, aliæ poliunt, aliæ ſuggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod adlatum eſt. Neque enim ſeparatim veſcuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis. Struunt orſæ a concameratione alvei, textumque velut a ſummâ telâ deducunt, limitibus binis circa ſingulos actus, ut aliis intrent, aliis exeant. Favi ſuperiore parte adfixi, & paulum etiam lateribus ſimul hærent, & pendent unà. Alveum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter popoſcit alveus: aliquando & duorum generum: cùm duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis ſic a ſolo fornicatis, ne desit aditus ad ſarciendum. Primi fere tres verſus inanes ſtruuntur, ne promptum ſit quod invitet furantem. Novissimi maximè implentur melle: ideoque aversâ alvo favi eximuntur. Gerulæ ſecundos flatus captant. Si cooriatur procella, adprehensi ponduſculo lapilli ſe librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Juxta verò terram volant in adverſo flatu vepribus evitatis. Mira obſervatio operis. Ceſſantium

inertiam notant, caſtigant mox, & puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia e medio, nullæque inter opera ſpurcitiæ jacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longiùs recedant, unum congeſta in locum, turbidis diebus & operis otio egerunt. Cùm adveſperaſcit, in alveo ſtrepunt minùs ac minùs, donec una circumvolet eodem, quo excitavit, bombo, ceu quietem capere imperans: & hoc caſtrorum more. Tunc repentè omnes conticeſcunt.

11. Domos primùm plebei exædificant, deinde regibus. Si ſperatur largior proventus, adjiciuntur contubernia & fucis. Hæ cellarum minimæ, ſed ipſi majores apibus.

XI. Sunt autem fuci, ſine aculeo, velut imperfectæ apes, noviſſimæque, a feſſis & jam emeritis inchoatæ, ſerotinus fetus, & quaſi ſervitia verarum apium: quamobrem imperant iis, primoſque in opera expellunt, tardantes ſine clementiâ puniunt. Neque in opere tantùm, ſed in fetu quoque adjuvant eas, multùm ad calorem conferente turbâ. Certè quò major eorum fuit multitudo, hoc major fiet examinum proventus. Cùm mella cœperunt matureſcere, abigunt eos: multæque ſingulos adgreſſæ trucidant. Nec id genus, niſi vere, conſpicitur. Fucus ademptis alis in alveum rejectus, ipſe ceteris adimit.

XII. Regias imperatoribus futuris in imâ parte alvei exſtruunt amplas, magnificas, ſeparatas, tuberculo eminentes : quod ſi exprimatur, non gignuntur ſoboles. Sexangulæ omnes cellæ, ſingulorum eæ pedum opere. Nihil horum ſtato tempore, ſed rapiunt diebus ſerenis munia. Et melle uno alterove ad ſummum die cellas replent.

12. Venit hoc ex aere, & maximè ſiderum exortu, præcipuéque ipſo Sirio exſplendeſcente fit, nec omnino priùs Vergiliarum exortu, ſublucanis temporibus. Itaque tum primâ aurorâ folia arborum melle roſcida inveniuntur: ac si qui matutinò ſub dio fuere, unctas liquore veſtes, capillumque concretum ſentiunt. Sive ille eſt cæli ſudor, sive quædam siderum ſaliva, sive purgantis ſe aeris ſuccus, utinamque eſſet & purus ac liquidus, & ſuæ naturæ, qualis defluit primò : nunc verò e tantâ cadens altitudine, multúmque dum venit, ſordeſcens, & obvio terræ halitu infectus, præterea e fronde ac pabulis potus, & in utriculo congeſtus apium (ore enim eum vomunt:) ad hæc ſucco florum corruptus, & alveis maceratus, totieſque mutatus, magnam tamen cæleſtis naturæ voluptatem adfert.

XIII. 13. Ibi optimus ſemper, ubi optimorum doliolis florum conditur. Atticæ

regionis hoc, & Siculæ, Hymetto, & Hyblâ, ab locis: mox Calydnâ inſulâ. Eſt autem initio mel, ut aqua, dilutum, & primis diebus fervet, ut muſta, ſeque purgat: vicesimo die crasseſcit, mox obducitur tenui membranâ, quæ fervoris ipsius ſpumâ concreſcit. Sorbetur optimum, & minimè fronde infectum, e quercûs, tiliæ, arundinum foliis.

XIV. 14. Summa quidem bonitatis natione conſtat, (ut ſuprà diximus) pluribus modis: aliubi enim favi cerâ ſpectabiles gignuntur, ut in Pelignis, Siciliâ: aliubi mellis copiâ, ut in Cretâ, Cypro, Africâ: aliubi magnitudine, ut in ſeptemtrionalibus, viſo jam in Germaniâ octo pedum longitudinis favo, in cavâ parte nigro.

In quocumque tamen tractu terna ſunt mellis genera. Vernum ex floribus conſtructo favo, quod ideo vocatur anthinum. Hoc quidam attingi vetant, ut largo alimento valida exeat ſoboles. Alii ex nullo minùs apibus relinquunt, quoniam magna ſequatur ubertas, magnorum siderum exortu. Præterea ſolſtitio, cùm thymum & uva florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Eſt autem in eximendis favis neceſſaria diſpenſatio, quoniam inopiâ cibi deſperant, moriunturque, aut diffugiunt: contrà copia ignaviam adfert: ac jam melle, non erithace paſcuntur. Ergo diligen-

tiores ex hac vindemiâ duodecimam partem apibus relinquunt. Dies ſtatus inchoandæ, ut quadam lege naturæ, si ſcire aut obſervare homines velint, tricesimus ab educto examine: fereque Maio menſe includitur hæc vindemia.

Alterum genus eſt mellis æſtivi, quod ideo vocatur ὡραῖον, a tempeſtivitate præcipuâ, ipſo Sirio exſplendeſcente poſt ſolſtitium diebus tricenis fere. Immenſa circa hoc ſubtilitas naturæ mortalibus patefacta eſt, nisi fraus hominum cuncta pernicie corrumperet. Namque ab exortu sideris cujuſcumque, ſed nobilium maximè, aut cæleſtis arcûs, si non ſequantur imbres, ſed ros tepeſcat Solis radiis, medicamenta, non mella, gignuntur, oculis, ulceribus, interniſque viſceribus, dona cæleſtia. Quòd si ſervetur hoc Sirio exoriente, caſuque congruat in eumdem diem, ut ſæpe, Veneris aut Jovis, Mercuriive exortus, non alia ſuavitas, viſque mortalium malis a morte vocandis, quàm divini nectaris, fiat.

XV. 15. Mel plenilunio uberius capitur, ſerenâ die pinguius. In omni melle, quod per ſe fluxit, ut muſtum oleumque, appellatur acetum. Maximè laudabile eſt etiam omne rutilum, vel sic auribus aptissimum. In æſtimatu eſt e thymo, coloris aurei, ſaporis gratissi-

mi. Quod ſit palam doliolis, pingue: marino e rore, ſpiſſum. Quod concreſcit autem, minimè laudatur. Thymoſum non coit, & tactu prætenuia fila mittit: quod primum gravitatis argumentum eſt. Abrumpi ſtatim & reſilire guttas, vilitatis indicium habetur. Sequens probatio, ut sit odoratum, & ex dulci acre, glutinoſum, perlucidum. Æſtivâ mellatione decimam partem Caſſio Dionyſio apibus relinqui placet, si plenæ fuerint alvi: si minùs, pro ratâ portione: aut si inanes, omnino non attingi. Huic vindemiæ Attici signum dedêre initium caprifici: alii diem Vulcano ſacrum.

16. Tertium genus mellis, minimè probatum, silveſtre, quod ericæum vocant. Convehitur poſt primos autumni imbres, cùm erice ſola floret in silvis, ob id arenoſo simile. Gignitur id maximè Arcturi exortu ex ante pridie Idus Septembris. Quidam æſtivam mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad æquinoctium autumni ab eo ſuperſint dies quatuordecim: & ab æquinoctio ad Vergiliarum occaſum diebus XLVIII. plurima sit erice. Athenienſes tetralicem appellant, Eubœa sisirum; putantque apibus eſſe gratisſimam, fortaſsis quia tunc nulla alia sit copia. Hæc ergo mellatio, fine vindemiæ & Vergiliarum occaſu, Idibus Novembris

fere includitur. Relinqui ex eâ duas partes apibus ratio perſuadet, & ſemper eas partes favorum, quæ habeant erithacen. A brumâ ad Arcturi exortum diebus LX. ſomno aluntur ſine ullo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium vernum tepidiore tractu jam vigilant: ſed etiam tunc alveo ſe continent, ſervatoſque in id tempus cibos repetunt. In Italiâ verò hoc idem a Vergiliarum exortu faciunt: in eum dormiunt.

Alvos quidam in eximendo melle expendunt, ita dirimentes quantùm relinquant. Æquitas ſiquidem etiam in eis obſtringitur: feruntque ſocietate fraudatâ alvos mori. In primis ergo præcipitur ut loti, purique eximant mella. Et furem mulierumque menſes odere. Cùm eximuntur mella, apes abigi fumo utiliſſimum, ne iraſcantur, aut ipſæ avidè vorent. Fumo crebriore etiam ignavia earum excitatur ad opera. Nam niſi incubavere, favos lividos faciunt. Rurſus nimio fumo inficiuntur: quarum injuriam celerrimè ſentiunt mella, vel minimo contactu roris aceſcentia. Et ob id inter genera ſervatur, quod acapnon vocant.

XVI. Fetus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & ſubtilis quæſtio fuit. Apium enim coitus viſus eſt numquam. Plures exiſtimavere oportere con-

fici floribus compoſitis aptè atque utiliter. Aliqui coitu unius, qui rex in quoque appellatur examine. Hunc eſſe ſolum marem, præcipuâ magnitudine, ne fatiſcat. Ideo fetum sine eo non edi: apeſque reliquas, tamquam marem feminas comitari, non tamquam ducem: quam probabilem aliàs ſententiam fucorum proventus coarguit. Quæ enim ratio, ut idem coitus alios perfectos, imperfectos generet alios? Propior verò prior exiſtimatio fieret, ni rurſus alia difficultas occurreret. Quippe naſcuntur aliquando in extremis favis apes grandiores, quæ ceteras fugant. Oeſtrus vocatur hoc malum: quonam modo naſcens, si ipſæ fingunt?

Quod certum eſt, gallinarum modo incubant. Id quod excluſum eſt, primùm vermiculus videtur candidus, jacens tranſverſus, adhærenſque ita ut pars ceræ videatur. Rex ſtatim mellei coloris, ut electo flore ex omni copiâ factus, neque vermiculus, ſed ſtatim penniger. Cetera turba cùm formam capere cœpit, nymphæ vocantur: ut fuci, sirenes, aut cephenes. Si quis alterutris capita demat, priuſquam pennas habeant, pro gratiſſimo ſunt pabulo matribus. Tempore procedente inſtillant cibos, atque incubant, maximè murmurantes, caloris (ut putant) faciendi gratiâ, neceſſarii excludendis pul-

ſis, donec ruptis membranis, quæ ſingulos cingunt ovorum modo, univerſum agmen emergat. Spectatum hoc Romæ conſularis cujuſdam ſuburbano, alveis cornu laternæ tranſlucido factis. Fetus intra XLV. diem peragitur. Fit in favis quibuſdam, qui vocatur clavus, amaræ duritiâ ceræ, cùm fetum inde non eduxere morbo aut ignaviâ, aut infecunditate naturali. Hic eſt abortus apium. Protinus autem educti operantur quadam diſciplinâ cum matribus: regemque juvenem æqualis turba comitatur.

Reges plures inchoantur, ne deſint. Poſtea ex his ſoboles cùm adulta eſſe cœpit, concordi ſuffragio deterrimos necant, ne diſtrahant agmina. Duo autem genera eorum: melior niger variuſque. Omnibus forma ſemper egregia, & duplo quàm ceteris major, pennæ breviores, crura recta, ingreſſus celſior, in fronte macula quodam diademate candicans. Multùm etiam nitore a vulgo differunt.

XVII. 17. Quærat nunc aliquis, unuſne Hercules fuerit, & quot Liberi patres, & reliqua vetuſtatis ſitu obruta? Ecce in re parvâ, villiſque noſtris adnexâ, cujus aſſidua copia eſt, non conſtat inter auctores: rex nullumne ſolus habeat aculeum, majeſtate tantùm armatus: an dederit eum quidem natura, ſed uſum ejus

illi tantùm negaverit. Illud conſtat, imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedientia. Cùm procedit, unà eſt totum examen, circaque eum globatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore, cùm populus in labore eſt, ipſe opera intus circuit, ſimilis exhortanti, ſolus immunis. Circa eum ſatellites quidam lictoreſque, assidui cuſtodes auctoritatis. Procedit foràs non niſi migraturo examine. Id multò intelligitur antè, aliquot diebus murmure intus ſtrepente, apparatûs indice diem tempeſtivum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cùm proceſſere, ſe quæque proximam illi cupit eſſe, & in officio conſpici gaudet. Feſſum humeris ſublevant: validiùs fatigatum ex toto portant. Si qua laſſata deficit, aut fortè aberravit, odore perſequitur. Ubicumque ille conſedit, ibi cunctarum caſtra ſunt.

XVIII. Tunc oſtenta faciunt privata ac publica, uvâ dependente in domibus templiſve, ſæpe expiata magnis eventibus. Sedêre in ore infantis tum etiam Platonis; ſuavitatem illam prædulcis eloquii portendentes. Sedêre in caſtris Druſi imperatoris, cùm proſperrimè pugnatum apud Arbalonem eſt, haud quaquam perpetuâ aruſpicum conjecturâ, qui dirum id oſtentum exiſtimant ſemper. Duce prehenſo

totum

totum tenetur agmen: amiſſo dilabitur, migratque ad alios. Eſſe utique ſine rege non poſſunt. Invitæ autem interimunt eos, cùm plures fuere, potiúſque naſcentium domos diruunt, si proventus deſperatur: tunc & fucos abigunt. Quamquam de iis video dubitari, propriumque iis genus eſſe aliquos exiſtimare, sicut furibus grandiſſimis inter illas, ſed nigris, latâque alvo: ita appellatis, quia furtim devorent mella. Certum eſt, ab apibus fucos interfici. Utique regem non habent. Sed quomodo ſine aculeo naſcantur, in quæſtione eſt.

Humido vere melior fetus: ſicco, mel copiosius. Quòd si defecerit aliquas alvos cibus, impetum in proximas faciunt rapinæ propoſito. At illæ contrà dirigunt aciem: & si cuſtos adsit, alterutra pars, quæ ſibi favere ſentit, non appetit eum. Ex aliis quoque ſæpe dimicant causis, eaſque acies contrarias duo imperatores inſtruunt, maximè rixâ in convehendis floribus exortâ, & ſuos quibuſque evocantibus: quæ dimicatio injectu pulveris, aut fumo tota diſcutitur. Reconciliatur verò lacte vel aquâ mulsâ.

XIX. 18. Apes ſunt & ruſticæ silveſtreſque, horridæ aſpectu, multò iracundiores, ſed opere ac labore præſtantes. Urbanarum duo genera: optimæ breves, variæque, & in rotunditatem compactiles:

deteriores longæ, & quibus similitudo veſparum: etiamnum deterrimæ ex iis piloſæ. In Ponto ſunt quædam albæ, quæ bis in menſe mella faciunt. Circa Thermodoontem autem fluvium duo genera: aliarum, quæ in arboribus mellificant: aliarum, quæ ſub terrâ, triplici cerarum ordine, uberrimi proventûs.

Aculeum apibus natura dedit ventri conſertum. Ad unum ictum hoc infixo, quidam eas ſtatim emori putant. Aliqui non niſi in tantum adacto, ut inteſtini quidpiam ſequatur: ſed fucos poſtea eſſe, nec mella facere, velut caſtratis viribus, pariterque & nocere & prodeſſe deſinere. Eſt in exemplis, equos ab iis occiſos.

Odere fœdos odores, proculque fugiunt, ſed & fictos. Itaque unguenta redolentes infeſtant, ipſæ plurimorum animalium injuriis obnoxiæ. Impugnant eas naturæ ejuſdem degeneres veſpæ, atque crabrones, etiam e culicum genere, qui vocantur muliones: populantur hirundines, & quædam aliæ aves. Inſidiantur aquantibus ranæ, quæ maxima earum eſt operatio tum, cùm ſobolem faciunt. Nec hæ tantùm, quæ ſtagna rivoſque obſident, verùm & rubetæ veniunt ultro, adrepenteſque foribus per eas ſufflant: ad hoc provolant, confeſtimque abripiuntur. Nec ſentire ictus apium ranæ traduntur. Inimicæ

& oves, difficilè ſe a lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore, si quis juxtà coquat, exanimantur.

XX. Quin & morbos ſuapte naturâ ſentiunt. Index eorum triſtitia torpens, & cùm ante fores in teporem Solis promotis aliæ cibos miniſtrant, cùm defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exſequias. Rege eâ peſte conſumpto mæret plebs ignavo dolore, non cibos convehens, non procedens, triſti tantùm murmure glomeratur circa corpus ejus. Subtrahitur itaque diductâ multitudine: aliàs ſpectantes exanimem, luctum non minuunt. Tunc quoque ni ſubveniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur, & nitore ſanitas æſtimatur.

19. Sunt & operis morbi: cùm favos non explent, claron vocant. Item blapsigoniam, si fetum non peragunt.

XXI. Inimica eſt & echo reſultanti ſono, qui pavidas alterno pulſet ictu: inimica & nebula. Aranei quoque vel maximè hoſtiles, cùm prævaluere ut intexant, enecant alveos. Papilio etiam ignavus & inhonoratus, luminibus accensis advolitans, peſtifer, nec uno modo. Nam & ipſe ceras depaſcitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: fila etiam araneoſa, quacumque incessit, alarum maximè lanugine obtexit. Naſcun-

tur & in ipſo ligno teredines, quæ ceras præcipuè appetunt. Infeſtat & aviditas paſtûs, nimiâ florum ſatietate, verno maximè tempore: alvo citâ. Oleo quidem non apes tantùm, ſed omnia inſecta exanimantur, præcipuè si capite uncto in Sole ponantur. Aliquando & ipſæ contrahunt mortis sibi cauſas, cùm ſenſere eximi mella, avidè vorantes. Ceterò præparcæ, & quæ alioqui prodigas atque edaces, non ſecus ac pigras atque ignavas proturbent. Nocent & ſua mella ipsis, illitæque ab adversâ parte moriuntur. Tot hoſtibus, tot casibus, (& quotam portionem eorum commemoro?) tam munificum animal expositum eſt. Remedia dicemus ſuis locis: nunc enim ſermo de naturâ eſt.

XXII. 20. Gaudent plauſu atque tinnitu æris, eoque convocantur. Quo manifeſtum eſt, auditûs quoque ineſſe ſenſum. Effecto opere, educto fetu, functæ munere omni, exercitationem tum ſollemnem habent: ſpatiatæque in aperto, & in altum datæ, gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Vita eis longissima, ut proſpere inimica ac fortuita cedant, ſeptenis annis univerſa. Alvos numquam ultra decem annos duraſſe proditur. Sunt qui mortuas, si intra tectum hieme ſerventur, deinde Sole verno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foveantur, putent reviveſcere:

XXIII. In totum verò amiſſas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius juvencorum corpore exanimato, ſicut equorum veſpas atque crabrones, ſicut asinorum ſcarabæos, mutante naturâ ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fetu eadem propè natura, quæ apibus.

XXIV. 21. Veſpæ in ſublimi e luto nidos faciunt, & in his ceras: crabrones in cavernis, aut ſub terrâ. Et horum omnium ſexangulæ cellæ. Cera autem corticea & araneoſa. Fetus ipſe inæqualis, & barbarus, alius evolat, alius in nymphâ eſt, alius in vermiculo. Et autumno, non verno, omnia eà. Plenilunio maximè creſcunt. Veſpæ, quæ ichneumones vocantur, (ſunt autem minores, quàm aliæ,) unum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatum, & in nidos ſuos ferunt, deinde illinunt, & ex iis incubando ſuum genus procreant. Præterea omnes carne veſcuntur, contrà quàm apes, quæ nullum corpus attingunt. Sed veſpæ muſcas grandiores venantur: amputato iis capite, reliquum corpus auferunt. Crabronum silveſtres in arborum cavernis degunt: hieme, ut cetera inſecta conduntur: vita bimatum non tranſit. Ictus eorum haud temere sine febri eſt. Auctores ſunt, ter novenis punctis interfici hominem. Aliorum, qui mi-

tiores videntur, duo genera: opifices, minores corpore, qui moriuntur hieme: matres, quæ biennio durant: ii & clementes. Nidos vere faciunt, fere quadrifores, in quibus opifices generentur. Iis eductis, alios deinde nidos majores fingunt, in quibus matres futuras producant. Jam tum opifices funguntur munere, & paſcunt eas. Latior matrum ſpecies: dubiumque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his ſui fuci. Quidam opinantur omnibus his ad hiemem decidere aculeos. Nec crabronum autem, nec veſparum generi reges, aut examina: ſed ſubinde renovatur multitudo ſobole.

XXV. 22. Quartum inter hæc genus eſt bombycum, in Aſſyriâ proveniens, majus quàm ſuprà dicta. Nidos luto fingunt, ſalis ſpecie, adplicatos lapidi, tantâ duritie, ut ſpiculis perforari vix poſſint. In his ceras largiùs, quàm apes, faciunt: deinde majorem vermiculum.

XXVI. Et alia horum origo: e grandiore vermiculo, gemina protendente ſui generis cornua, primùm eruca fit: deinde quod vocatur bombylis: ex eâ necydalus: & hoc in ſex menſibus. Bombyces telas araneorum modo texunt ad veſtem luxumque feminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri, rurſuſque texere invenit in Ceo mulier Pamphila,

Latoi filia, non fraudanda gloriâ excogitatæ rationis, ut denudet feminas veſtis.

XXVII. 23. Bombycas & in Co inſulâ naſci tradunt, cupreſſi, terebinthi, fraxini, quercûs florem imbribus decuſſum terræ halitu animante. Fieri autem primò papiliones parvos, nudoſque: mox frigorum impatientiâ villis inhorreſcere, & adverſùm hiemem tunicas ſibi inſtaurare denſas, pedum aſperitate radentes foliorum lanuginem vellere: Hanc ab his cogi unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Poſtea adprehenſam corpori involvi nido volubili. Tum ab homine tolli, fictilibuſque vaſis tepore & furfurum eſcâ nutriri: atque ita ſubnaſci ſui generis plumas, quibus veſtitos ad alia penſa dimitti. Quæ verò cœpta ſint lanificia, humore lenteſcere: mox in fila tenuari junceo fuſo. Nec puduit has veſtes uſurpare etiam viros, levitatem propter æſtivam. In tantum a loricâ gerendâ diſceſſere mores, ut oneri ſit etiam veſtis. Aſſyriâ tamen bombyce adhuc feminis cedimus.

XXVIII. 24. Araneorum his non abſurdè jungatur natura, digna vel præcipuè admiratione. Plura autem ſunt genera, nec dictu neceſſaria in tantâ notitiâ. Phalangia ex his appellantur, quorum noxii morſus, corpus exiguum, varium, acu-

minatum, adſultim ingredientium. Alterâ eorum ſpecies, nigri, prioribus cruribus longiſsimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum minimi, non texunt. Majores interna & cavernis exigua veſtibula præpandunt. Tertium eorumdem genus eruditâ operatione conſpicuum. Orditur telas, tantique operis materiæ uterus ipſius ſufficit: ſive ita corrupta alvi natura ſtato tempore, ut Democrito placet: ſive eſt quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato ungue, tam tereti filo, & tam æquali deducit ſtamina, ipſo ſe pondere uſus. Texere a medio incipit, circinato orbe ſubtegmina adnectens: maculaſque paribus ſemper intervallis, ſed ſubinde creſcentibus, ex anguſto dilatans indiſſolubili nodo implicat. Quantâ arte celat pedicas, a ſcutulato rete graſſantes? quàm non ad hoc videtur pertinere crebratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte, ipſa per ſe tenax ratio tramæ? quàm laxus ad flatus, ac non reſpuenda quæ veniant, ſinus? Derelicta laſſo prætendi ſummâ parte arbitrere licia: at illa difficilè cernuntur, atque ut in plagis lineæ offenſæ, præcipitant in ſinum. Specus ipſe quâ concameratur architecturâ? & contra frigora quantò villoſior? quàm remotus a medio, aliudque agentis ſimilis? incluſus verò ſic, ut ſit, nec ne, intus aliquis,

cerni non poſſit. Age, firmitas: quando rumpentibus ventis? quâ pulverum mole degravante? Latitudo telæ ſæpe inter duas arbores, cùm exercet artem & diſcit texere: longitudo fili a culmine, ac rurſus a terrâ per illud ipſum velox reciprocatio: ſubitque pariter ac fila deducit. Cùm verò captura incidit, quàm vigilans & paratus ad curſum? licet extremâ hæreat plagâ, ſemper in medium currit: quia ſic maximè totum concutiendo implicat. Sciſſa protinus reficit, ad polituram ſarciens. Namque & lacertarum catulos venantur: os primùm telâ involventes, & tunc demum labra utraque morſu adprehendentes, amphitheatrali ſpectaculo, cùm contigit. Sunt ex eo & auguria. Quippe incremento amnium futuro telas ſuas altiùs tollunt. Iidem ſereno non texunt, nubilo texunt. Ideoque multa aranea imbrium ſigna ſunt. Feminam putant eſſe quæ texat, marem qui venetur: ita paria fieri merita conjugio.

XXIX. Aranei conveniunt clunibus: pariunt vermiculos ovis ſimiles. Nam nec horum differri poteſt genitura, quoniam inſectorum vix ulla alia narratio eſt. Pariunt autem ova ea in telas, ſed ſparſa, quia ſaliunt, atque ita emittunt. Phalangia tantùm in ipſo ſpecu incubant magnum numerum: qui ut emerſit, matrem conſumit, ſæpe & patrem: adjuvat enim

incubare. Pariunt autem & trecenos, ceteræ pauciores. Et incubant triduò. Conſummantur aranei quater ſeptenis diebus.

XXX. 25. Similiter his & ſcorpiones terreſtres, vermiculos ovorum ſpecie pariunt, ſimiliterque pereunt: peſtis importuna, veneni ſerpentium, niſi quòd graviore ſupplicio lentâ per triduum morte conficiunt, virginibus letali ſemper ictu, & feminis fere in totum: viris autem matutinò, exeuntes cavernis, priuſquam aliquo fortuito ictu jejunum egerant venenum. Semper cauda in ictu eſt: nulloque momento meditari ceſſat, ne quando deſit occaſioni. Ferit & obliquo ictu, & inflexu. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus auctor eſt, in novem genera deſcriptis, per colores maximè: ſupervacuo, quoniam non eſt ſcire, quos minimè exitiales prædixerit. Geminos quibuſdam aculeos eſſe: mareſque ſævissimos. Nam coitum iis tribuit. Intelligi autem gracilitate & longitudine. Venenum omnibus medio die, cùm incanduere Solis ardoribus: itemque cùm sitiunt, inexplebiles potu. Conſtat & ſeptena caudæ internodia ſæviora eſſe: pluribus enim ſena ſunt. Hoc malum Africæ volucre etiam Auſtri faciunt, pandentibus brachia, ut remigia ſublevantes. Apollodorus idem, planè quibuſdam ineſſe pennas tradit. Sæ-

pe Pſylli, qui reliquarum venena terrarum invehentes quæſtûs ſui causâ peregrinis malis implevere Italiam, hos quoque importare conati ſunt: ſed vivere intra Siculi cæli regionem non potuere. Viſuntur tamen aliquando in Italiâ, ſed innocui, multiſque aliis in locis, ut circa Pharum in Ægypto. In Scythiâ interimunt etiam ſues, alioqui vivaciores contra venena talia: nigras quidem celeriùs, si in aquam ſe immerſerint. Homini ictо putatur eſſe remedio ipſorum cinis potus in vino. Magnam adversitatem oleo mersis, & ſtellionibus putant eſſe, innocuis dumtaxat iis, qui & ipsi carent ſanguine, lacertarum figurâ. Atque ſcorpiones in totum nullis nocere, quibus non sit ſanguis. Quidam & ab ipsis fetum devorari arbitrantur. Unum modò relinqui ſolertissimum, & qui ſe ipsius matris clunibus imponendo, tutus & a caudâ & a morſu loco fiat. Hunc eſſe reliquorum ultorem, qui poſtremò genitores ſupernè conficiat. Pariuntur autem undeni.

XXXI. 26. Chamæleonum ſtelliones quodammodo naturam habent, rore tantùm viventes, præterque araneis.

XXXII. Similis cicadis vita: quarum duo genera: minores, quæ primæ proveniunt, & novissimæ pereunt: ſunt autem mutæ. Sequens eſt volatu rara. Quæ canunt,

vocantur achetæ: & quæ minores ex his ſunt, tettigoniæ: ſed illæ magis canoræ. Mares canunt in utroque genere: feminæ silent: gentes veſcuntur iis ad Orientem, etiam Parthi opibus abundantibus. Ante coitum mares præferunt, a coitu feminas, ovis earum conceptis, quæ ſunt candida. Coitus ſupinis. Aſperitas præacuta in dorſo, quâ excavant feturæ locum in terrâ. Fit primò vermiculus, dein ex eo, quæ vocatur tettigometra, cujus cortice rupto circa ſolſtitia evolant, noctu ſemper: primùm nigræ atque duræ. Unum hoc ex iis quæ vivunt, & sine ore eſt. Pro eo quiddam aculeatarum linguis simile, & hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipſum fiſtuloſum: hoc canunt achetæ, ut diximus. De cetero in ventre nihil eſt. Excitatæ cùm ſubvolant, humorem reddunt, quod ſolum argumentum eſt rore eas ali. Iiſdem ſolis nullum ad excrementa corporis foramen. Oculi tam hebetes, ut si quis digitum contrahens ac remittens iis adpropinquet, tranſeant velut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: ſurculariam, quæ sit grandior: frumentariam, quam alii avenariam vocant. Apparet enim simul cum frumentis areſcentibus.

27. Cicadæ non naſcuntur in raritate arborum: idcirco non ſunt Cyrenis circa oppidum; nec in campis, nec in frigidis

aut umbroſis nemoribus. Eſt quædam & iis locorum differentia. In Mileſiâ regione paucis ſunt locis. Sed in Cephaleniâ amnis quidam penuriam earum & copiam dirimit. At in Rhegino agro ſilent omnes: ultra flumen in Locrenſi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus, ſed pro corpore amplior.

XXXIII. 28. Inſectorum autem quædam binas gerunt pinnas, ut muſcæ: quædam quaternas, ut apes. Membranis & cicadæ volant. Quaternas habent, quæ aculeis in alvo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quàm binis advolat pennis. Illis enim ultionis causâ datum eſt, his aviditatis. Nullis eorum pennæ reviveſcunt avulſæ. Nullum, cui aculeus in alvo, bipenne eſt.

XXXIV. Quibuſdam pennarum tutelæ cruſta ſupervenit, ut ſcarabæis, quorum tenuior fragiliorque penna. His negatus aculeus: ſed in quodam genere eorum grandi, cornua prælonga, biſulcis dentata forcipibus in cacumine, cùm libuit ad morſum coeuntibus, infantium etiam remediis ex cervice ſuſpenduntur. Lucanos vocat hos Nigidius. Aliud rurſus eorum genus, qui e fimo ingentes pilas averſi pedibus volutant, parvoſque in iis contra rigorem hiemis vermiculos fetûs ſui nidulantur. Volitant alii magno cum murmure

ac mugitu. Alii ſocos & prata crebris foraminibus excavant, nocturno ſtridore vocales. Lucent ignium modo noctu, laterum & clunium colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc verò compreſſu obumbratæ, non ante matura pabula, aut poſt deſecta conſpicuæ. E contrario tenebrarum alumna blattis vita, lucemque fugiunt, in balineis maximè humido vapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere rutili atque prægrandes ſcarabæi tellurem aridam, favoſque parvæ ac fiſtuloſæ modo ſpongiæ, medicato melle fingunt. In Thraciâ juxta Olynthum locus eſt parvus, in quo unum hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus.

Pennæ inſectis omnibus ſine ſciſſurâ: nulli cauda niſi ſcorpioni. Hic eorum ſolus & brachia habet, & in caudâ ſpiculum. Reliquorum quibuſdam aculeus in ore, ut asilo, sive tabanum dici placet: item culici, & quibuſdam muſcis. Omnibus autem his in ore & pro linguâ ſunt hi aculei. Quibuſdam hebetes, neque ad punctum, ſed ad ſuctum, ut muſcarum generi, in quo lingua evidens fiſtula eſt. Nec ſunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos prætenduntur ignava, ut papilionibus. Quædam inſecta carent pennis, ut ſcolopendra.

XXXV. 29. Inſectorum pedes quibus

ſunt, in obliquum moventur. Quorumdam extremi longiores foris curvantur, ut locuſtis.

29. Hæ pariunt in terram demiſſo ſpinæ caule, ova condenſa, autumni tempore. Ea durant hieme ſub terrâ. Subſequente anno exitu veris emittunt parvas, nigrantes & ſine cruribus, penniſque reptantes. Itaque vernis aquis intereunt ova: ſiccoque vere major proventus. Alii duplicem earum fetum, geminum exitium tradunt: Vergiliarum exortu parere, deinde ad Canis ortum obire, & alias renaſci. Quidam Arcturi occaſu renaſci. Mori matres cùm pepererint, certum eſt, vermiculo ſtatim circa fauces enaſcente, qui eas ſtrangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam frivolâ ratione morientes, ſerpentem, cùm libuit, necant ſingulæ, faucibus ejus apprehensis mordicus. Non naſcuntur niſi rimosis locis. In Indiâ ternûm pedum longitudinis eſſe traduntur, cruribus & feminibus ſerrarum uſum præbere, cùm inaruerint. Eſt & alius earum obitus. Gregatim ſublatæ vento in maria aut ſtagna decidunt. Fortè hoc caſuque evenit, non (ut priſci exiſtimavere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt: ignari etiam longinqua maria ab iis tranſiri, continuatâ plurium dierum (quod

maximè miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere ſciunt. Deorum iræ peſtis ea intelligitur. Namque & grandiores cernuntur, & tanto volant pennarum ſtridore, ut aliæ alites credantur: Solemque obumbrant, ſollicitis ſuſpectantibus populis, ne ſuas operiant terras. Sufficiunt quippe vires: & tamquam parum ſit maria transiſſe, immenſos tractus permeant, dirâque meſſibus contegunt nube, multa contactu adurentes: omnia verò morſu erodentes, & fores quoque tectorum. Italiam ex Africâ maximè coortæ infeſtant, ſæpe populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopiæ metu. In Cyrenaicâ regione lex etiam eſt ter anno debellandi eas, primò ova obterendo, deinde fetum, poſtremò adultas: deſertoris pœna in eum, qui ceſſaverit. Et in Lemno inſulâ certa menſura præfinita eſt, quam ſinguli enecatarum ad magiſtratus referant. Graculos quoque ob id colunt, adverſo volatu occurrentes earum exitio. Necare & in Syriâ militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis & hæ in cibo gratæ. Vox earum proficiſci ab occipitio videtur. Eo loco in commiſſurâ ſcapularum habere quaſi dentes exiſtimantur, eoſque inter ſe terendo ſtridorem edere, circa duo æquinoctia maximè, ſicut cicadæ circa ſolſti-

tium. Coitus locuſtarum, qui & inſecto-rum omnium quæ coeunt, marem portante feminâ, in eum feminarum ultimo caudæ reflexo, tardoque digreſſu. Minores autem in omni hoc genere feminis mares.

XXXVI. 30. Plurima inſectorum vermiculum gignunt. Nam & formicæ similem ovis vere: & hæ communicantes laborem: ſed apes utiles faciunt cibos, hæ condunt. Ac ſi quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione vires eſſe majores. Gerunt ea morſu. Majora averſæ poſtremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et iis reipublicæ ratio, memoria, cura. Semina adroſa condunt, ne rurſus in fruges exeant e terrâ. Majora ad introitum dividunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur & noctu plenâ Lunâ: Eædem interlunio ceſſant. Jam in opere qui labor? quæ ſedulitas? Et quoniam ex diverſo convehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concurſatio? quàm diligens cum obviis quædam collocutio atque percunctatio? Silices itinere earum adtritos videmus, & in opere ſemitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid poſſit quantulacumque aſſiduitas. Sepeliunt inter ſe viventium ſolæ, præter hominem. Non ſunt in Siciliâ pennatæ.

31. Indicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cavernis egerunt terræ, in regione ſeptemtrionalium Indorum, qui Dardæ vocantur. Ipſis color felium, magnitudo Ægypti luporum. Erutum hoc ab iis tempore hiberno, Indi furantur æſtivo fervore, conditis propter vaporem in cuniculos formicis: quæ tamen odore ſollicitatæ provolant, crebróque lacerant, quamvis prævelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritaſque eſt cum amore auri.

XXXVII. 32. Multa autem inſecta & aliter naſcuntur, atque in primis ex rore. Insidet hic raphani folio primo vere, & ſpiſſatus Sole in magnitudinem milii cogitur. Inde porrigitur vermiculus parvus, & triduò eruca: quæ adjectis diebus adcreſcit, immobilis, duro cortice: ad tactum tantùm movetur, araneo adcreta, quam chryſallidem appellant: rupto deinde cortice volat papilio.

XXXVIII. 33. Sic quædam ex imbre generantur in terrâ: quædam & in ligno. Nec enim coſſi tantùm in eo, ſed etiam tabani ex eo naſcuntur: & alia, ubicumque humor eſt nimius: ſicut intra hominem tæniæ trecenûm pedum, aliquando & plurium longitudine.

XXXIX. Jam in carne exanimi, & viventium quoque hominum capillo: quâ fœ-

ditate & Sulla dictator, & Alcman ex clariſſimis Græciæ poetis, obiere. Hoc quidem & aves infeſtat: phaſianas verò interimit, niſi pulverantes ſeſe. Pilos habentium aſinum tantùm immunem hoc malo credunt, & oves. Gignuntur autem & veſtis genere, præcipuè lanicio interemptarum a lupis ovium. Aquas quoque quaſdam, quibus lavamur, fertiliores ejus generis, invenio apud auctores. Quippe cùm etiam ceræ id gignant, quod animalium minimum exiſtimatur. Alia rurſus generantur ſordibus a radio Solis, poſteriorum laſciviâ crurum petauriſtæ. Alia pulvere humido in cavernis, volucria.

XL. 34. Eſt animal ejuſdem temporis, infixo ſemper ſanguini capite vivens, atque ita intumeſcens, unum animalium cui cibi non ſit exitus: dehiſcitque nimiâ ſatietate, alimento ipſo moriens. Numquam hoc in jumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. In ovibus & in capris hoc ſolum. Æquè mira ſanguinis & hirudinum generi in paluſtri aquâ ſitis. Namque & hæ toto capite conduntur. Eſt & volucre canibus peculiare ſuum malum, aures maximè lancinans, quæ defendi morſu non queunt.

XLI. 35. Idem pulvis in lanis & veſte tineas creat, præcipuè ſi araneus unà in-

cludatur. Sitit enim, & omnem humorem abſorbens, ariditatem ampliat. Hoc & in chartis naſcitur. Eſt earum genus tunicas ſuas trahentium, quo cochleæ modo. Sed harum pedes cernuntur. Spoliatæ exſpirant. Si adcrevere, faciunt chryſallidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharidas vermiculi ficorum & piri, & peuces, & cynacanthæ, & roſæ. Venenum hoc alæ medicantur: quibus demptis, letale eſt. Rurſus alia genera culicum aceſcens natura gignit. Quippe cùm & in nive candidi inveniantur, & vetuſtiore vermiculi: in mediâ quidem altitudine rutili, (nam & ipſa nix vetuſtate rubeſcit) hirti pilis, grandiores, torpenteſque.

XLII. 36. Gignit aliqua & contrarium naturæ elementum. Siquidem in Cypri ærariis fornacibus, & medio igni, majoris muſcæ magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyralis, a quibuſdam pyrauſta. Quamdiu eſt in igne, vivit: cùm evasit longiore paulo volatu, emoritur.

XLIII. Hypanis fluvius in Ponto, circa ſolſtitium defert acinorum effigie tenues membranas: quibus erumpit volucre quadrupes ſupradicti modo, nec ultra unum diem vivit, unde hemerobion vocatur. Reliquis talium ab initio ad finem ſeptenarii ſunt numeri: culici & vermiculo ter

ſepteni : corpus parientibus, quater ſepteni. Mutationes, & in alias figuras transitus, trinis aut quadrinis diebus. Cetera ex his pennata, autumno fere moriuntur: tabani quidem etiam cæcitate. Muſcis humore exanimatis, si cinere condantur, redit vita.

XLIV. 37. Nunc per singulas corporis partes, præter jam dicta, membratim tractetur hiſtoria.

Caput habent cuncta, quæ ſanguinem. In capite paucis animalium, nec nisi volucribus, apices, diverſi quidem generis: Phœnici plumarum ſerie, e medio eo exeunte alio: pavonibus, crinitis arbuſculis: ſtymphalidi, cirro: phasianæ, corniculis. Præterea parvæ avi, quæ ab illo galerita appellata quondam, poſtea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat alaudæ. Diximus & cui plicatilem criſtam dediſſet natura: per medium caput a roſtro residentem & fulicarum generi dedit: cirros Pico quoque Martio, & grui Balearicæ. Sed ſpectatissimum insigne gallinaceis, corporeum, ſerratum: nec carnem id eſſe, nec cartilaginem, nec callum jure dixerimus, verùm peculiare. Draconum enim criſtas qui viderit, non reperitur.

XLV. Cornua multis quidem & aquatilium, & marinorum, & ſerpentum, variis data ſunt modis: ſed quæ jure cor-

nua intelligantur, quadrupedum generi tantùm. Actæonem enim, & Cipum etiam in Latinâ hiſtoriâ, fabuloſos reor. Nec alibi major naturæ laſcivia. Lusit animalium armis. Sparsit hæc in ramos, ut cervorum. Aliis simplicia tribuit, ut in eodem genere ſubulonibus ex argumento dictis. Aliorum finxit in palmas, digitoſque emisit ex iis: unde platycerotas vocant. Dedit ramoſa capreis, ſed parva: nec fecit decidua. Convoluta in anfractum arietum generi, ceu cæſtus daret: infeſta, tauris. In hoc quidem genere, & feminis tribuit: in multis, tantùm maribus. Rupicapris in dorſum adunca, damis in adverſum. Erecta autem, rugarumque ambitu contorta, & in leve faſtigium exacuta, ut liras diceres, ſtrepsiceroti, quem addacem Africa appellat. Mobilia eadem, ut aures, Phrygiæ armentis: Troglodytarum, in terram directa: quâ de causâ obliquâ cervice paſcuntur. Aliis singula, & hæc medio capite, aut naribus, ut diximus. Jam quidem aliis ad incurſum robuſta, aliis ad ictum: aliis adunca, aliis redunca: aliis ad jactum, pluribus modis: ſupina, convexa, converſa, omnia in mucronem migrantia. In quodam genere pro manibus ad ſcabendum corpus. Cochleis ad prætentandum iter: corporea hæc, sicut ceraſtis: aliquando & singula. Cochleis ſemper bina: & ut pro-

tendantur, ac reſiliant. Urorum cornibus barbari ſeptemtrionales potant: urnâque bina capitis unius cornua implent: Alii præfixa haſtilia cuſpidant. Apud nos in laminas ſecta tranſlucent, atque etiam lumen incluſum latiùs fundunt: multaſque alias ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc ſublita, nunc quæ ceſtrota picturæ genere dicuntur. Omnibus autem cava, & in mucrone demum concreta ſunt. Cervis autem tota ſolida, & omnibus annis decidua. Boum attritis ungulis, cornua unguendo arvinâ, medentur agricolæ. Adeóque ſequax natura eſt, ut in ipsis viventium corporibus ferventi cerâ flectantur, atque inciſa naſcentium in diverſas partes torqueantur, ut ſingulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora feminis plerumque ſunt, ut in pecore multis ovium nulla, nec cervarum, nec quibus multifidi pedes, nec ſolidipedum ulli, excepto aſino Indico, qui uno armatus eſt cornu. Biſulcis bina tribuit natura: nulla ſupernè primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua abſumi, facilè coarguuntur cervarum naturâ, quæ neque dentes habent, ut neque mares, nec tamen cornua. Ceterorum oſsibus adhærent, cervorum tantùm cutibus enaſcuntur.

XLVI. Capita piſcibus portione corporum maxima, fortaſsis ut mergantur. Oſtrea-

rum generi nulla, nec ſpongiis, nec aliis fere, quibus ſolus ex ſensibus tactus eſt. Quibuſdam indiſcretum caput eſt, ut cancris.

XLVII. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, jam quidem promiſcuè maribus ac feminis, apud intonſas utique gentes. Atque etiam nomina ex eo Capillatis Alpium incolis, Galliæ Comatæ: ut tamen ſit aliqua in hoc terrarum differentia: quippe Myconii carentes eo gignuntur, ſicut in Cauno lienosi. Et quædam animalium naturaliter calvent, ſicut ſtruthiocameli, & corvi aquatici, quibus apud Græcos nomen eſt inde. Defluvium eorum in muliere rarum, in ſpadonibus non viſum, nec in ullo ante Veneris uſum. Nec infra cerebrum, aut infra verticem, aut circa tempora, atque aures. Calvitium uni tantùm animalium homini, præterquam innatum. Canities homini tantùm & equis: ſed homini ſemper a priori parte capitis: tum deinde ab aversâ.

XLVIII. Vertices bini hominum tantùm aliquibus. Capitis oſſa plana, tenuia, ſine medullis, ſerratis pectinatim ſtructa compagibus. Perfracta non queunt ſolidari: ſed exempta modicè non ſunt letalia, in vicem eorum ſuccedente corporeâ cicatrice. Infirmissima eſſe ursis, durissima psittacis, ſuo diximus loco.

XLIX.

XLIX. Cerebrum omnia habent animalia quæ ſanguinem: etiam in mari, quæ mollia appellavimus, quamvis careant ſanguine, ut polypi. Sed homo portione maximum & humidiſſimum, omniumque viſcerum frigidiſſimum, duabus ſuprà ſubterque membranis velatum, quarum alterutram rumpi mortiferum eſt. Ceterò viri, quàm feminæ, majus. Hominibus hoc ſine ſanguine, ſine venis, & reliquis ſine pingui. Aliud eſſe quàm medullam eruditi docent, quoniam coquendo dureſcat. Omnium cerebro medio inſunt oſſicula parva. Uni homini in infantiâ palpitat, nec corroboratur ante primum ſermonis exordium. Hoc eſt viſcerum excelsiſſimum, proximumque cælo capitis, ſine carne, ſine cruore, ſine ſordibus. Hanc habent ſenſus arcem: huc venarum omnis a corde vis tendit, hîc deſinit: hîc culmen altiſſimum, hîc mentis eſt regimen. Omnium autem animalium in priora pronum, quia & ſenſus ante nos tendunt. Ab eo proficiſcitur ſomnus: hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent, non dormiunt. Cervis in capite ineſſe vermiculi ſub linguæ inanitate, & circa articulum, quà caput jungitur, numero viginti produntur.

L. Aures homini tantùm immobiles. Ab iis Flaccorum cognomina. Nec in aliâ parte feminis majus impendium, margaritis

dependentibus. In Oriente quidem & viris, aurum geſtare eò loci, decus exiſtimatur. Animalium aliis majores, aliis minores. Cervis tantùm ſciſſæ, ac velut diviſæ: ſorici piloſæ. Sed auriculæ omnibus animal dumtaxat generantibus, excepto vitulo marino, atque delphino, & quæ cartilaginea appellavimus, & viperis. Hæc cavernas tantùm habent aurium loco, præter cartilaginea, & delphinum, quem tamen audire manifeſtum eſt. Nam & cantu mulcentur, & capiuntur attoniti ſono. Quanam audiant, mirum. Iidem nec olfactûs veſtigia habent, cùm olfaciant ſagacissimè. Pennatorum animalium buboni tantùm & oto plumæ, velut aures: ceteris cavernæ ad auditum. Simili modo ſquamigeris, atque ſerpentibus. In equis & omnium jumentorum genere indicia animi præferunt: fessis marcidæ, micantes pavidis, ſubrectæ furentibus, reſolutæ ægris.

LI. Facies homini tantùm, ceteris os; aut roſtra. Frons & aliis, ſed homini tantùm triſtitiæ, hilaritatis, clementiæ, ſeveritatis index. In animo ſenſus ejus. Supercilia homini, & pariter & alternè mobilia, & in iis pars animi. Negamus, an annuimus? Hæc maximè indicant factum. Superbia aliubi conceptaculum, ſed hîc ſedem habet. In corde naſcitur, huc ſu-

bit, hic pendet. Nihil altius ſimul abruptiuſque invenit in corpore, ubi ſolitaria eſſet.

LII. Subjacent oculi, pars corporis pretiosissima, & qui lucis uſu vitam diſtinguant a morte. Non omnibus animalium hi: oſtreis nulli: quibuſdam concharum dubii. Pectines enim, si quis digitos adversùm hiantes eos moveat, contrahuntur, ut videntes. Et ſolenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum talpis viſus non eſt: oculorum effigies ineſt, si quis prætentam detrahat membranam. Et inter aves ardeolarum genere, quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi augurii, cùm ad auſtrum volant, ſeptemtrionemve: ſolvi enim pericula & metus narrant. Nigidius nec locuſtis nec cicadis eſſe dicit. Cochleis oculorum vicem cornicula bina prætentatu implent. Nec lumbricis ulli ſunt, vermiumve generi.

LIII. Oculi homini tantùm diverſo colore: ceteris in ſuo cuique genere similes. Et equorum quibuſdam glauci. Sed in homine numerosissimæ varietatis atque differentiæ: grandiores, modici, parvi, prominentes, quos hebetiores putant: conditi, quos clarissimè cernere: sicut in colore caprinos.

LIV. Præterea alii contuentur longinqua, alii nisi propè admota, non cernunt.

Multorum viſus fulgore Solis conſtat, nubilo die non cernentium, nec poſt occaſus. Alii interdiu hebetiores, noctu præter ceteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxii viſus eſſent, ſatis diximus. Cæsii in tenebris clariores.

Ferunt Tiberio Cæſari, nec alii genitorum mortalium, fuiſſe naturam, ut expergefactus noctu pauliſper, haud alio modo, quàm luce clarâ, contueretur omnia, paulatim tenebris ſeſe obducentibus. Divo Auguſto equorum modo glauci fuere, ſuperque hominem albicantis magnitudinis. Quam ob cauſam diligentiùs ſpectari eos, iracundè ferebat. Claudio Cæſari ab angulis candore carnoſo ſanguineis venis ſubinde ſuffusi: Caio principi rigentes. Neroni, niſi cùm conniveret, ad propè admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caii principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra comminationem aliquam non conniverent, & ob id invicti. Tantæ hoc difficultatis eſt homini. Pleriſque verò naturale, ut nictari non ceſſent, quos pavidiores accepimus.

Oculus unicolor nulli: cum candore omnibus medius color differens. Neque ullâ ex parte majora animi indicia cunctis animalibus: ſed homini maximè, id eſt, moderationis, clementiæ, miſericordiæ, odii, amoris, triſtitiæ, lætitiæ. Contuitu quo-

que multiformes, truces, torvi, flagrantes, graves, tranſverſi, limi, ſummiſſi, blandi. Profectò in oculis animus habitat. Ardent, intenduntur, humectant, connivent. Hinc illa miſericordiæ lacrima. Hos cùm oſculamur, animum ipſum videmur attingere. Hinc fletus & rigantes ora rivi. Quis ille humor eſt, in dolore tam fecundus & paratus? aut ubi reliquo tempore? Animo autem videmus: animo cernimus: oculi, ceu vaſa quædam, viſibilem ejus partem accipiunt, atque tranſmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat, abducto intus viſu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt lepores, multique hominum, quos *κορυβαντιᾷν* Græci dicunt. Tenuibus multiſque membranis eos natura compoſuit, callosis contra frigora caloreſque in extimo tunicis, quas ſubinde purificant lacrimationum ſalivis, lubricos propter incurſantia, & mobiles.

LV. Media eorum cornua feneſtravit pupilla, cujus anguſtiæ non ſinunt vagari incertam aciem, & velut canali dirigunt, obiterque incidentia facilè declinant: aliis nigri, aliis ravi, aliis glauci coloris orbibus circumdatis: ut habili mixturâ & accipiatur circumjecto candore lux, & temperato repercuſſu non obſtrepat. Adeóque iis abſoluta vis ſpeculi, ut tam par-

va illa pupilla totam imaginem reddat hominis. Ea cauſa eſt, ut pleræque alitum e manibus hominum oculos potiſſimùm appetant, quòd effigiem ſuam in iis cernentes, velut ad cognata deſideria ſua tendunt.

Veterina tantùm quædam, ad crementa Lunæ morbos ſentiunt. Sed homo ſolus emiſſo humore cæcitate liberatur. Poſt vicesimum annum multis reſtitutus eſt viſus. Quibuſdam ſtatim naſcentibus negatus, nullo oculorum vitio: multis repentè ablatus ſimili modo, nullâ præcedente injuriâ. Venas ab iis pertinere ad cerebrum, peritiſſimi auctores tradunt: ego & ad ſtomachum crediderim. Certè nulli ſine redundatione ejus eruitur oculus. Morientibus operire, rurſuſque in rogo patefacere, Quiritium ritu ſacrum eſt: ita more condito, ut neque ab homine ſupremùm eos ſpectari fas ſit, & cælo non oſtendi, nefas. Uni animalium homini depravantur: unde cognomina Strabonum & Pætorum. Ab iiſdem qui altero lumine orbi naſcerentur, Coclites vocabantur: qui parvis utriſque, Ocellæ: Luſcini injuriæ cognomen habuerunt.

Nocturnorum animalium, veluti felium, in tenebris fulgent radiantque oculi, ut contueri non ſit: & capræ, lupoque ſplendent, lucemque jaculantur. Vituli marini,

& hyænæ, in mille colores tranſeunt ſubinde. Quin & in tenebris multorum piſcium refulgent aridi, ſicut robuſti caudices vetuſtate putres. Non connivere diximus, quæ non obliquis oculis, ſed circumacto capite cernerent. Chamæleonis oculos ipſos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aſpiciunt. Cruſtâ fragili inclusis, rigentes. Locuſtis ſquilliſque magnâ ex parte ſub eodem munimento præduri eminent. Quorum duri ſunt, minùs cernunt, quàm quorum humidi. Serpentium catulis, & hirundinum puliis, si quis eruat, renaſci tradunt. Inſectorum omnium, & teſtacei operimenti, oculi moventur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operimenta, iis oculi duri. Omnia talia, & piſces, & inſecta, non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana vitri modo tranſlucida obtenditur.

LVI. Palpebræ in genis homini utrimque. Mulieribus verò etiam infectæ quotidianò. Tanta eſt decoris adfectatio, ut tinguantur oculi quoque. Aliâ de causâ hoc natura dederat, ceu vallum quoddam visûs, & prominens munimentum contra occurſantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas haud immeritò Venere abundantibus tradunt. Ex ceteris nulli ſunt, nisi quibus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in ſuperiore tan-

tùm genâ, volucribus in inferiore: & quibus molle tergus, ut ſerpentibus: & quadrupedum quæ ova pariunt, ut lacertæ. Struthiocamelus alitum ſola, ut homo, utrimque palpebras habet.

LVII. Nec genæ quidem omnibus: ideo neque nictationes iis, quæ animal generant. Graviores alitum inferiore genâ connivent. Eædem nictantur, ab angulis membranâ obeunte. Columbæ & ſimilia utrâque connivent. At quadrupedes quæ ova pariunt, ut teſtudines, crocodili, inferiore tantùm, sine ullâ nictatione, propter præduros oculos. Extremum ambitum genæ ſuperioris, antiqui cilium vocavere: unde & ſupercilia. Hoc vulnere aliquo diductum non coaleſcit, ut in paucis humani corporis membris.

LVIII. Infra oculos malæ homini tantùm, quas priſci genas vocabant, XII. tabularum interdicto radi a feminis eas vetantes. Pudoris hæc ſedes. Ibi maximè oſtenditur rubor.

LIX. Intra eas hilaritatem riſumque indicantes buccæ. Et altior homini tantùm, quem novi mores ſubdolæ irriſioni dicavere, naſus. Non alii animalium nares eminent: Avibus, ſerpentibus, piſcibus foramina tantùm ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo menſe genitis ſæpenumero foramina aurium & narium defuere.

LX. Labra, a quibus Brocchi, Labeones dicti. Et os probum duriuſve, animal generantibus: pro iis cornea & acuta volucribus roſtra. Eadem rapto viventibus adunca: collecto, recta: herbas eruentibus limumque, lata, ut ſuum generi. Jumentis vice manûs ad colligenda pabula ora: apertiora laniatu viventibus. Mentum nulli præter hominem, nec malæ. Maxillas crocodilus tantùm ſuperiores movet: terreſtres quadrupedes, eodem, quo cetera, more, præterque in obliquum.

LXI. Dentium tria genera: ſerrati, aut continui, aut exſerti. Serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occurſu atterantur: ut ſerpentibus, piſcibus, canibus. Continui, ut homini, equo. Exſerti, ut apro, hippopotamo, elephanto. Continuorum, qui digerunt cibum, lati & acuti: qui conficiunt, duplices: qui diſcriminant eos, canini appellantur. Hi ſunt ſerratis longiſſimi. Continui, aut utraque parte oris ſunt, ut equo: aut ſuperiore primores non ſunt, ut bubus, ovibus, omnibuſque, quæ ruminant. Capræ ſuperiores non ſunt, præter primores geminos. Nulli exſerti, quibus ſerrati. Raró feminæ, & tamen ſine uſu. Itaque cùm apri percutiant, feminæ ſues mordent. Nulli, cui cornua, exſerti: ſed omnibus concavi, ceteris dentes ſolidi. Piſcium omnibus ſerrati, præter ſca-

rum: huic uni aquatilium plani. Ceterò multis eorum in linguâ & toto ore : ut turbâ vulnerum molliant, quæ attritu ſubigere non queunt. Multis & in palato, atque etiam in caudâ. Præterea in os vergentes, ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum.

LXII. Similes aſpidi, & ſerpentibus: ſed duo in ſuperâ parte, dexterâ lævâque longissimi, tenui fiſtulâ perforati, ut ſcorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc eſſe quàm fel ſerpentium, & inde venis ſub ſpinâ ad os pervenire, diligentissimi auctores ſcribunt. Quidam unum eſſe eum : & quia sit aduncus, reſupinari, cùm momorderit. Aliqui, tunc decidere eum, rurſuſque recreſcere, facilem decuſſu: & sine eo eſſe, quas tractari cernamus. Scorpionis caudæ ineſſe eum, & pleriſque ternos. Viperæ dentes gingivis conduntur. Hæc eodem prægnans veneno, impreſſo dentium repulſu virus fundit in morſus. Volucrum nulli dentes, præter veſpertilionem. Camelus una ex iis, quæ non ſunt cornigera, in superiori maxillâ primores non habet. Cornua habentium nulli ſerrati. Et cochleæ dentes habent: indicio eſt etiam a minimis earum deroſa vitis. At in marinis cruſtata & cartilaginea primores habere, item echinis quinos eſſe, unde intelligi potuerit, mi-

ror. Dentium vice aculeus inſectis. Simiæ dentes, ut homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor: præterque eos, qui prominent, maſculis reflexi, feminis recti atque proni. Muſculus marinus, qui balænam antecedit, nullos habet: ſed pro iis, ſetis intus os hirtum, & linguam etiam, ac palatum. Terreſtrium minutis quadrupedibus, primores bini utrimque longisſimi.

LXIII. Ceteris cum ipsis naſcuntur: homini, poſtquam natus eſt, ſeptimo menſe. Reliquis perpetuò manent. Mutantur homini, leoni, jumento, cani, & ruminantibus. Sed leoni & cani, non nisi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. Maxillares qui ſunt a caninis, nullum animal mutat. Homini novissimi, qui genuini vocantur, circiter vicesimum annum gignuntur: multis & octogesimo, feminis quoque: ſed quibus in juventâ non fuere nati. Decidere in ſenectâ, & mox renaſci certum eſt. Zoclen Samothracenum, cui renati eſſent poſt centum & quatuor annos, Mucianus viſum a ſe prodidit. Ceterò maribus plures, quàm feminis, in homine, pecude, capris, ſue. Timarchus Nicoclis filius Paphii duos ordines habuit maxillarum. Frater ejus non mutavit primores, ideoque prætrivit. Eſt exemplum dentis, homini & in palato ge-

niti. At canini amissi caſu aliquo, numquam renaſcuntur. Ceteris ſenectâ rubeſcunt, equo tantùm candidiores fiunt.

LXIV. Ætas veterinorum dentibus indicatur. Equo ſunt numero XL. Amittit tricesimo menſe primores utrimque binos: ſequenti anno totidem proximos, cùm ſubeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui ſexto anno renaſcuntur. Septimo omnes habet & renatos, & immutabiles. Equo caſtrato priùs, non decidunt dentes. Asinorum genus tricesimo menſe similiter amittit, deinde ſenis mensibus. Quod si non priùs peperere, quàm decidant poſtremi, ſterilitas certa. Boves bimi mutant. Suibus decidunt numquam. Abſumptâ hac obſervatione, ſenectus in equis, & ceteris veterinis, intelligitur dentium brochitate, ſuperciliorum canitie, & circa ea lacunis, cùm fere ſedecim annorum exiſtimantur. Hominum dentibus quoddam ineſt virus. Namque & ſpeculi nitorem ex adverſo nudati hebetant, & columbarum fetus implumes necant. Reliqua de iis in generatione hominum dicta ſunt. Erumpentibus, morbi corpora infantium accipiunt. Reliqua animalia, quæ ſerratos habent, ſævissima dentibus.

LXV. Linguæ non omnibus eodem modo. Tenuissima ſerpentibus & triſulca, vi-

brans, atri coloris, & si extrahas, prælonga: lacertis bifida & piloſa: vitulis quoque marinis duplex: ſed ſuprà dictis capillamenti tenuitate: ceteris ad circumlambenda ora. Piſcibus paulo minùs tota adhærens, crocodilis tota. Sed in guſtatu, linguæ vice carnoſum aquatilibus palatum. Leonibus, pardis, omnibuſque generis ejus, etiam felibus, imbricatæ aſperitatis, ac limæ similis, attenuanſque lambendo cutem hominis. Quæ cauſa etiam manſuefacta, ubi ad vicinum ſanguinem pervenit ſaliva, invitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohæret, intima abſoluta a gutture, quâ vocem mittunt mares, cùm vocantur ololygones. Stato id tempore evenit, cientibus ad coitum feminas. Tum siquidem inferiore labro demiſſo, ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces, palpitante ibi linguâ ululatus elicitur. Tunc extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore propulsi. Quibus in poſteriori parte aculei, & iis dentes & lingua. Apibus etiam prælonga, eminens & cicadis. Quibus aculeus in ore fiſtuloſus, iis nec lingua, nec dentes. Quibuſdam inſectis intus lingua, ut formicis. Ceterùm lata elephanto præcipuè. Reliquis in ſuo genere ſemper abſoluta: homini tantùm ita ſæpe conſtricta venis, ut intercidi eas neceſſe sit. Metel-

lum pontificem adeò inexplanatæ fuiſſe accepimus, ut multis menſibus tortus credatur, dum meditatur in dedicandâ æde Opis verè dicere. Ceteris ſeptimo ferme anno ſermonem exprimit. Multis verò talis ejus ars contingit, ut avium & animalium vocis indiſcretè edatur imitatio. Intellectus ſaporum eſt ceteris in primâ linguâ, homini & in palato.

LXVI. Tonſillæ in homine, in ſue glandulæ. Quod inter eas, uvæ nomine, ultimo dependet palato, homini tantùm eſt. Sub eâ minor lingua, epiglossis appellata, nulli ova generantium. Opera ejus gemina, duabus interpoſitæ fiſtulis. Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne ſpiritu ac voce illac meante, ſi potus cibuſve in alienum deerraverit tramitem, torqueat. Altera exterior appelletur ſanè gula, quâ cibus atque potus devoratur. Tendit hæc ad ſtomachum, is ad ventrem. Hanc per vices operit, cùm ſpiritus tantùm aut vox commeat, ne reſtagnatio intempeſtiva alvi obſtrepat. Ex cartilagine & carne arteria, gula nervo & carne conſtat.

LXVII. Cervix nulli, niſi quibus utraque hæc. Ceteris collum, quibus tantùm gula. Sed quibus cervix, e multis vertebratiſque orbiculatim oſſibus flexilis, ad

circumſpectum, articulorum nodis jungitur. Leoni tantùm, & lupo, & hyænæ, ex ſingulis rectiſque oſſibus rigens. Ceterò ſpinæ adnectitur, ſpina lumbis, oſſea: ſed tereti ſtructurâ, per media foramina a cerebro medullâ deſcendente. Eamdem eſſe ei naturam, quam cerebro, colligunt: quoniam prætenui ejus membranâ modò incisâ ſtatim exſpiretur. Quibus longa crura, iis longa & colla. Item aquaticis, quamvis brevia crura habentibus: ſimili modo uncos ungues.

LXVIII. Guttur homini tantùm, & ſuibus intumeſcit, aquarum quæ potantur plerumque vitio. Summum gulæ fauces vocantur, extremum ſtomachus. Hoc nomine eſt ſub arteriâ jam carnoſa inanitas adnexa ſpinæ, & latitudine ac longitudine lacunæ modo fuſa. Quibus fauces non ſunt, ne ſtomachus quidem eſt; nec colla, nec guttur, ut piſcibus, & ora ventribus junguntur. Teſtudini marinæ lingua nulla, nec dentes: roſtri acie comminuit omnia. Poſtea arteria & ſtomachus denticulatus callo, in modum rubi, ad conficiendos cibos, decreſcentibus renis: quidquid adpropinquat ventri, noviſſima aſperitas, ut ſcobina fabris.

LXIX. Cor animalibus ceteris in medio pectore eſt: homini tantùm infra lævam papillam, turbinato mucrone in priora

eminens. Piſcibus ſolis ad os ſpectat. Hoc primum naſcentibus formari in utero tradunt: deinde cerebrum, sicut tardissimè oculos. Sed hos primùm emori, cor novissimè. Huic præcipuus calor. Palpitat certè, & quasi alterum movetur intra animal, præmolli firmoque opertum membranæ involucro, munitum coſtarum & pectoris muro, ut pariat præcipuam vitæ cauſam & originem. Prima domicilia intra ſe animo & ſanguini præbet, sinuoſo ſpecu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino: ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora & terga diſcurrunt, ſparsâque ramorum ſerie, per alias minores omnibus membris vitalem ſanguinem rigant. Solum hoc viſcerum vitiis non maceratur, nec ſupplicia vitæ trahit: læſumque mortem illico adfert. Ceteris corruptis, vitalitas in corde durat.

LXX. Bruta exiſtimantur animalium, quibus durum riget: audacia, quibus parvum eſt: pavida, quibus prægrande. Maximum autem eſt portione muribus, lepori, asino, cervo, pantheræ, muſtelis, hyænis, & omnibus timidis, aut propter metum maleficis. In Paphlagoniâ bina perdicibus corda. In equorum corde & boum oſſa reperiuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, ac

binas drachmas ponderis ad quinquageſimum accedere : ab eo detrahi tantumdem, & ideo non vivere hominem ultra centeſimum annum defectu cordis, Ægyptii exiſtimant, quibus mos eſt cadavera adſervare medicata. Hirto corde gigni quoſdam homines proditur, neque alios fortiores eſſe induſtriâ, ſicut Ariſtomenem Meſſenium, qui CCC. occidit Lacedæmonios. Ipſe convulneratus & captus, ſemel per cavernam lautumiarum evaſit, anguſtos vulpium aditus ſecutus. Iterum captus, ſopitis cuſtodibus ſomno, ad ignem advolutus lora cum corpore exuſſit. Tertiò capto Lacedæmonii pectus diſſecuere viventi, hirſutumque cor repertum eſt.

LXXI. In corde ſummo pinguitudo eſt quædam, lætis extis. Non ſemper autem in parte extorum habitum eſt. L. Poſtumio Albino, rege ſacrorum, poſt centeſimam viceſimam ſextam Olympiadem, cùm rex Pyrrhus ex Italiâ diſceſſiſſet, cor in extis aruſpices inſpicere cœperunt. Cæſari dictatori, quo die primùm veſte purpureâ proceſſit, atque in ſellâ aureâ ſedit, ſacrificanti bis in extis defuit. Unde quæſtio magna de divinatione argumentantibus, potueritne ſine illo viſcere hoſtia vivere, an ad tempus amiſerit. Negatur cremari poſſe in iis, qui cardiaco morbo obierint : negatur & veneno interemptis.

Certè exſtat oratio Vitellii, quâ reum Piſonem ejus ſceleris coarguit, hoc uſus argumento: palamque teſtatus, non potuiſſe ob venenum cor Germanici Cæſaris cremari. Contrà genere morbi defenſus eſt Piſo.

LXXII. Sub eo pulmo eſt, ſpirandique officina, attrahens ac reddens animam, idcirco ſpongioſus, ac fiſtulis inanibus cavus. Pauca eum (ut dictum eſt) habent aquatilia. At cetera ova parientia exiguum, ſpumoſum, nec ſanguineum: ideo non ſitiunt. Eadem eſt cauſa, quare ſub aquâ diu ranæ & phocæ urinentur. Teſtudo quoque, quamvis prægrandem & ſub toto tegumento habeat, ſine ſanguine tamen habet. Quantò minor hic corporibus, tantò velocitas major. Chamæleoni portione maximus, & nihil aliud intus.

LXXIII. Jecur in dextrâ parte eſt: in eo quod caput extorum vocant, magnæ varietatis. M. Marcello circa mortem, cùm periit ab Annibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum eſt. Defuit & C. Mario, cùm immolaret Uticæ: item Caio principi Kalend. Januariis, cùm iniret conſulatum, quo anno interfectus eſt: Claudio ſucceſſori ejus, quo menſe interemptus eſt veneno. Divo Auguſto Spoleti ſacrificanti primo poteſtatis ſuæ die, ſex victimarum jecinora replica-

ta intrinſecus ab imâ fibrâ reperta ſunt: reſponſumque « duplicaturum intra annum » imperium ». Caput extorum triſtis oſtenti cæſum quoque eſt, præterquam in ſollicitudine ac metu: tunc enim perimit curas. Bina jecinora leporibus circa Briletum & Tharnen, & in Cherroneſo ad Propontidem. Mirumque tranſlatis aliò interit alterum.

LXXIV. In eodem eſt fel, non omnibus datum animalibus. In Eubœæ Chalcide nullum pecori. In Naxo prægrande geminumque, ut prodigii loco utrumque advenæ. Equi, muli, asini, cervi, capreæ, apri, cameli, delphini non habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non eſt, quorum valetudo firmior, & vita longior. Sunt qui equo non quidem in jecore eſſe, ſed in alvo putent: & cervo in caudâ, aut inteſtinis. Ideo tantam habent amaritudinem, ut a canibus non attingantur. Eſt autem nihil aliud, quàm purgamentum peſſimumque ſanguinis, & ideo amarum eſt. Certè jecur nulli eſt, nisi ſanguinem habentibus. Accipit hoc a corde, cui jungitur: funditque in venas.

LXXV. Sed in felle nigro inſaniæ cauſa homini, morſque toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeò magnum eſt in hac parte virus, cùm ſe fundit in animum. Quin & toto cor-

pore vagum, colorem quoque oculis auſert: illud quidem redditum, etiam ahenis: nigreſcuntque contacta eo: ne quis miretur id venenum eſſe ſerpentium. Carent eo, qui absinthium veſcuntur in Ponto. Sed renibus & parte tantùm alterâ inteſtino jungitur, in corvis, coturnicibus, phasianis: quibuſdam inteſtino tantùm, ut columbis, accipitri, murænis. Paucis avium in jecore. Serpentibus portione maximè copioſum, & piſcibus. Eſt autem pleriſque toto inteſtino, sicut accipitri, milvo. Præterea in jecore eſt & cetis omnibus: vitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruſpices id Neptuno & humoris potentiæ dicavere: geminùmque fuit divo Auguſto, quo die apud Actium vicit.

LXXVI. Murium jecuſculis fibræ ad numerum Lunæ in menſe congruere dicuntur, totidemque inveniri, quotum lumen ejus sit: præterea brumâ increſcere. Cuniculorum in Bæticâ ſæpe geminæ reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra a formicis non attingitur, propter venenum, ut arbitrantur. Jecur maximè vetuſtatis patiens, centenis durare annis, obſidionum exempla prodidere.

LXXVII. Exta ſerpentibus & lacertis longa. Cæcinæ Volaterrano dracones emicuiſſe de extis læto prodigio traditur: &

profectò nihil incredibile sit, exiſtimantibus, Pyrrho regi, quo die periit, præciſa hoſtiarum capita repsiſſe, ſanguinem ſuum lambentia. Exta homini ab inferiore viſcerum parte ſeparantur membranâ, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenditur, quod Græci appellaverunt φρένας. Omnia quidem principalia viſcera, membranis propriis, ac velut vaginis inclusit providens natura: in hac fuit & peculiaris cauſa vicinitas alvi, ne cibo ſupprimeretur animus. Huic certè refertur accepta ſubtilitas mentis: ideo nulla eſt ei caro, ſed nervoſa exilitas. In eâdem præcipua hilaritatis ſedes, quod titillatu maximè intelligitur alarum, ad quas ſubit, non alibi tenuiore cute humanâ, ideo ſcabendi dulcedine ibi proximâ. Ob hoc in prœliis gladiatorumque ſpectaculis mortem cum riſu trajecta præcordia adtulerunt.

LXXVIII. Subeſt venter ſtomachum habentibus, ceteris simplex, ruminantibus geminus, ſanguine carentibus nullus. Inteſtinus enim ab ore incipit, & quibuſdam eodem reflectitur, ut ſepiæ, polypo. In homine adnexus infimo ſtomacho, similis canino. His ſolis animalium inferiori parte anguſtior: itaque & ſola vomunt, quia repleto propter anguſtias ſupprimitur cibus: quod accidere non poteſt iis, quorum ſpatioſa laxitas eum in inferiora tranſmittit.

LXXIX. Ab hoc ventriculo lactes in homine & ove, per quas labitur cibus, in ceteris hillæ: a quibus capaciora inteſtina ad alvum, hominique flexuosissimis orbibus. Idcirco magis avidi ciborum, quibus ab alvo longius ſpatium. Iidem minùs ſolertes, quibus obesissimus venter. Aves quoque geminos sinus habent quædam: unum, quo merguntur recentia, ut guttur: alterum, in quem ex eo demittunt concoctione maturata: ut gallinæ, palumbes, columbæ, perdices. Ceteræ fere carent eo; ſed gulâ patentiore utuntur: ut graculi, corvi, cornices. Quædam neutro modo, ſed ventrem proximum habent, quibus prælonga colla & anguſta, ut porphyrioni. Venter ſolidipedum aſper & durus. Terreſtrium aliis denticulatæ aſperitatis, aliis cancellatim mordacis. Quibus neque dentes utrimque, nec ruminatio, hîc conficiuntur cibi, hinc in alvum delabuntur. Media hæc umbilico adnexa in omnibus, in homine ſuillæ infimâ parte similis, a Græcis appellatur colon, ubi dolorum magna cauſa eſt. Anguſtissima canibus, quâ de causâ vehementi niſu, nec sine cruciatu, levant eam. Inſatiabilia animalium, quibus a ventre protinus recto inteſtino tranſeunt cibi, ut lupis cervariis, & inter aves mergis. Ventres elephanto quatuor, cetera ſuibus similia: pulmo qua-

druplò major bubulo. Avibus venter carnoſus calloſuſque. In ventre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonii vocantur, magicis narrati artibus, reperiuntur. Et in juvencarum ſecundo ventre pilæ rotunditate nigricans tofus, nullo pondere: ſingulare, ut putant, remedium ægre parientibus, si tellurem non attigerit.

LXXX. Ventriculus atque inteſtina pingui ac tenui omento integuntur, præterquam ova gignentibus. Huic adnectitur lien in ſiniſtrâ parte adverſus jecori, cum quo locum aliquando permutat, ſed prodigiosè. Quidam eum putant ineſſe ova parientibus, item ſerpentibus admodum exiguum: ita certè apparet in teſtudine, & crocodilo, & lacertis, & ranis. Ægocephalo avi non eſſe conſtat, neque iis quæ careant ſanguine. Peculiare curſûs impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur curſorum laborantibus. Et per vulnus etiam exempto, vivere animalia tradunt. Sunt qui putent adimi simul riſum homini: intemperantiamque ejus conſtare lienis magnitudine. Asiæ regio Scepsis appellatur, in quâ minimos eſſe pecori tradunt, & inde ad lienem inventa remedia.

LXXXI. At in Brileto & Tharne quaterni renes cervis: contrà pennatis, ſquamoſiſque nulli. Ceterò ſummis adhærent

lumbis. Dexter omnibus elatior, & minùs pinguis ſicciorque. Utrique autem pinguitudo e medio exit, præterquam in vitulo marino. Animalia in renibus pinguiſſima: oves quidem letaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inveniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum, quæ animal generant: ova parientium teſtudo ſola, quæ & alia omnia viſcera: ſed ut homo, bubulis ſimiles, velut e multis renibus compoſitos.

LXXXII. Pectus, hoc eſt, oſſa, præcordiis & vitalibus natura circumdedit: at ventri, quem neceſſe erat increſcere, ademit. Nulli animalium circa ventrem oſſa. Pectus homini tantùm latum, reliquis carinatum, volucribus magis, & inter eas aquaticis maximè. Coſtæ homini tantùm octonæ, ſuibus denæ, cornigeris tredecim, ſerpentibus triginta.

LXXXIII. Infra alvum eſt a priore parte vesica, quæ nulli ova gignentium, præter teſtudinem: nulli nisi ſanguineum pulmonem habenti: nulli pedibus carentium. Inter eam & alvum arteriæ, ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. In vesicâ lupi lapillus, qui Syrites vocatur. Sed in hominum quibuſdam diro cruciatu ſubinde naſcentes calculi, & ſetarum capillamenta. Vesica membranâ conſtat, quæ vulnerata cicatrice non ſolideſcit: neque quâ

cerebrum,

cerebrum, aut cor involvitur: plura enim membranarum genera.

LXXXIV. Feminis eadem omnia: præterque veſicæ junctus utriculus, unde dictus uterus: quod alio nomine locos appellant: hoc in reliquis animalibus vulvam. Hæc viperæ & intra ſe parientibus, duplex: ova generantium adnexa præcordiis: & in muliere geminos ſinus ab utraque parte laterum habet: funebris, quoties verſa ſpiritum incluſit. Boves gravidas negant præterquam dextero vulvæ ſinu ferre, etiam cùm geminos ferant. Vulva ejecto partu melior, quàm edito. Ejectitia vocatur illa, hæc porcaria, primiparæ ſuis optima: contrà effetis. A partu, præterquam eodem die ſuis occiſæ, livida ac macra. Nec novellarum ſuum, præter primiparas probatur: potiúſque veterum, dum ne effetarum, nec biduo ante partum, aut poſt partum, aut quo ejecerint die. Proxima ejectitiæ eſt, occiſæ uno die poſt partum. Hujus & ſumen optimum, si modò fetus non hauſerit: ejectitiæ deterrimum. Antiqui abdomen vocabant: priuſquam calleret, incientes occidere non adſueti.

LXXXV. Cornigera unâ parte dentata, & quæ in pedibus talos habent, ſevo pingueſcunt. Biſulca, ſciſſiſve in digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Con-

cretus hic, & cùm refrixit, fragilis: ſemperque in fine carnis. Contrà pingue inter carnem cutemque, ſucco liquidum. Quædam non pingueſcunt, ut lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus, & in feminis; ſeneſcuntque celeriùs præpinguia. Omnibus animalibus eſt quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis ſine ſenſu: quia nec arterias habet, nec venas. Pleriſque animalium eſt pinguitudo ſine ſenſu: quam ob cauſam ſues ſpirantes a muribus tradunt adroſos. Quin & L. Apronii conſularis viri filio detractos adipes, levatumque corpus immobili onere.

LXXXVI. Et medulla ex eodem videtur eſſe, in juventâ rubens, & ſenectâ albeſcens. Non niſi cavis hæc oſſibus: nec cruribus jumentorum, aut canum: quare fracta non ferruminantur, quod defluente evenit medullâ. Eſt autem pinguis iis, quibus adeps: ſevoſa, cornigeris: nervoſa, & in ſpinâ tantùm dorſi, oſſa non habentibus, ut piſcium generi: urſis nulla: leoni in feminum & brachiorum oſſibus paucis exigua admodum: cetera tantâ duritiâ, ut ignis elidatur, velut e ſilice.

LXXXVII. His dura, quæ non pingueſcunt: aſinorum ad tibias canora. Delphinis oſſa, non ſpinæ: animal enim pariunt: ſerpentibus ſpinæ. Aquatilium mollibus, nulla: ſed corpus circulis carnis vinctum,

ut ſepiæ, atque loligini. Et inſectis negatur æquè eſſe ulla. Cartilaginea aquatilium habent medullam in ſpinâ. Vituli marini cartilaginem, non oſſa. Item omnium auriculæ, ac nares, quæ modò eminent, flexili mollitiâ, naturæ providentiâ, ne frangerentur. Cartilago rupta non ſolideſcit. Nec præciſa oſſa recreſcunt, præterquam veterinis ab ungulâ ad ſuffraginem. Homo creſcit in longitudinem ad annos uſque ter ſeptenos: tum deinde ad plenitudinem. Maximè autem pubeſcens nodum quemdam ſolvere, & præcipuè ægritudine, ſentitur.

LXXXVIII. Nervi orsi a corde, bubuloque etiam circumvoluti, similem naturam & cauſam habent, in omnibus lubricis applicati ossibus: nodoſque corporum, qui vocantur articuli, aliubi interventu, aliubi ambitu, aliubi transitu ligantes, hìc teretes, illic lati, ut in unoquoque poſcit figuratio. Neque ii ſolidantur incisi: mirumque, vulneratis ſummus dolor: præſectis, nullus. Sine nervis ſunt quædam animalia, ut piſces: arteriis enim conſtant. Sed neque his molles piſcium generis. Ubi ſunt nervi, interiores conducunt membra, ſuperiores revocant. Inter hos latent arteriæ, id eſt, ſpiritûs ſemitæ. His innatant venæ, id eſt, ſanguinis rivi. Arteriarum pulſus, in cacumine maximè membrorum

evidens, index fere morborum, in modulos certos, legeſque metricas, per ætates, ſtabilis, aut citatus, aut tardus, deſcriptus ab Herophilo medicinæ vate, mirandâ arte, nimiam propter ſubtilitatem deſertus, obſervatione tamen crebri aut languidi ictûs, gubernacula vitæ temperat.

LXXXIX. Arteriæ carent ſenſu: nam & ſanguine. Nec omnes vitalem continent ſpiritum; præcisiſque torpeſcit tantùm pars ea corporis. Aves nec venas nec arterias habent: item ſerpentes, teſtudines, lacertæ, minimúmque ſanguinis. Venæ in prætenues poſtremò fibras ſubter totam cutem diſperſæ, adeò in anguſtam ſubtilitatem tenuantur, ut penetrare ſanguis non poſsit, aliudve quàm exilis humor ab illo, qui cacuminibus innumeris ſudor appellatur. Venarum in umbilico nodus ac coitus.

XC. 38. Sanguis quibus multus & pinguis, iracundia: maribus, quàm feminis, nigrior: & juventæ magis quàm ſenio: & inferiore parte pinguior. Magna & in eo vitalitatis portio. Emiſſus ſpiritum ſecum trahit: tactum tamen non ſentit. Animalium fortiora, quibus ſanguis craſsior: ſapientiora, quibus tenuior: timidiora, quibus minimus, aut nullus. Taurorum celerrimè coit atque dureſcit, ideo peſtifer potu maximè. Aprorum, ac cervorum, caprearumque, & bubalorum omnium non

ſpiſſatur. Pinguissimus asinis, homini tenuissimus. His quibus plus quaterni pedes, nullus. Obesis minùs copioſus, quoniam abſumitur pingui. Profluvium ejus uni fit in naribus homini, aliis nare alterutrâ, quibuſdam per inferna, multis per ora ſtato tempore, ut nuper Macrino Viſco viro prætorio: ſed omnibus annis Volusio Saturnino Urbis præfecto, qui nonagesimum etiam excessit annum. Solum hoc in corpore temporarium ſentit incrementum: siquidem hoſtiæ abundantiorem fundunt, si priùs bibêre.

XCI. Quæ animalium latere certis temporibus diximus, non habent tunc ſanguinem, præter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturæ: sicut in homine, vim ejus ad minima momenta mutari, non modò tantùm in ore ſuffusâ materiâ, verùm ad singulos animi habitus, pudore, irâ, metu: palloris pluribus modis, item ruboris. Alius enim iræ, & alius verecundiæ. Nam & in metu refugere, & nuſquam eſſe certum eſt multiſque non transfluere transfossis: quod homini tantùm evenit. Nam quæ mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodam repercuſſu: homo ſolus in ſe mutat. Morbi omnes morſque ſanguinem abſumunt.

XCII. 39. Sunt qui ſubtilitatem animi conſtare non tenuitate ſanguinis putent,

ſed cute operimentiſque corporum magis aut minùs bruta eſſe, ut oſtreas & teſtudines: boum terga, ſetas ſuum obſtare tenuitati immeantis ſpiritûs, nec purum liquidumque tranſmitti: sic & in homine, cùm crassior callosiorve excludat cutis: ceu verò non crocodilis & duritia tergŏris tribuatur, & ſolertia.

XCIII. Hippopotami corii crassitudo talis, ut inde tornentur haſtæ, & tamen quædam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent, cùm tamen omnium quadrupedum ſubtilitas animi præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipſa ſenſu caret, maximè in capite: ubicumque per ſe ac sine carne eſt, vulnerata non coit, ut in buccâ cilioque.

XCIV. Quæ animal pariunt, pilos habent: quæ ova, pennas, aut ſquamas, aut corticem, ut teſtudines: aut cutem puram, ut ſerpentes. Pennarum caules omnium cavi: præciſæ non creſcunt, evulſæ renaſcuntur. Membranis volant fragilibus inſecta, humentibus hirundines in mari, siccis inter tecta veſpertilio. Horum alæ quoque articulos habent. Pili a cute exeunt craſsâ hirti, feminis tenuiores, equis in jubâ largi, in armis leoni: daſypodi & in buccis intus, & in pedibus, quæ utraque Trogus & in lepore tradidit: hoc exem-

plo libidinosiores hominum quoque hirtos colligens. Villosissimus animalium lepus. Pubeſcit homo ſolus, quod nisi contigit, ſterilis in gignendo eſt, ſeu maſculus, ſeu femina. Pili in homine partim simul, partim poſtea gignuntur. Congeniti autem non desinunt, sicut nec feminis magnopere. Inventæ tamen quædam defluvio capitis invalidæ: ut & lanugines oris, cùm menſtrui curſus ſtetere. Quibuſdam pòſt geniti viris ſponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque ſubnaſci, annuum eſt. Viris creſcunt maximè in capillo, mox in barbâ. Recisi, non, ut herbæ, ab ipsâ inciſurâ augentur, ſed ab radice exeunt. Creſcunt & in quibuſdam morbis, maximè phthisi, & in ſenectâ: defunctorum quoque corporibus. Libidinosis congeniti, maturiùs defluunt: agnati, celeriùs creſcunt. Quadrupedibus ſenectute craſſeſcunt, lanæque chareſcunt. Quadrupedum dorſa piloſa, ventres glabri. Boum coriis glutinum excoquitur, taurorumque præcipuum.

XCV. Mammas homo ſolus e maribus habet: cetera animalia mammarum notas tantùm. Sed ne feminæ quidem in pectore, nisi quæ possunt partus ſuos attollere. Ova gignentium, nulli: nec lac, nisi animal parienti: volucrum, veſpertilioni tantùm. Fabuloſum enim arbitror de ſtrigibus

ubera eas infantium labris immulgere. Eſſe in maledictis jam antiquis ſtrigem convenit : ſed quæ ſit avium, conſtare non arbitror.

40. Aſinis a fetu dolent : ideo ſexto menſe arcent partus, cùm equæ anno propè toto præbeant. Quibus ſolida ungula, nec ſupra geminos fetus, hæc omnia binas habent mammas, nec aliubi, quàm in feminibus. Eodem loco biſulca & cornigera : boves quaternas, oves capræque binas. Quæ numeroſo fecunda partu, & quibus digiti in pedibus, hæc plures habent, toto ventre duplici ordine, ut ſues, generoſæ duodenas, vulgares binis minùs : ſimiliter canes. Alia ventre medio quaternas[1], ut pantheræ : alia binas, ut leænæ. Elephas tantùm ſub armis duas : nec in pectore, ſed citrà in alis occultas. Nulli in feminibus digitos habentium. Primogeniti in quoque partu ſuis primas premunt : eæ ſunt faucibus proximæ : ſuam quiſque novit in fetu quo genitus eſt ordine, eâque alitur, nec aliâ. Detracto illa alumno ſuo ſterileſcit illico, ac resilit. Uno verò ex omni turbâ relicto, ſola munifex, quæ genito fuerat adtributa, deſcendit. Urſæ mammas quaternas gerunt. Delphini binas in imâ alvo papillas tantùm, nec evidentes, & paulum in obliquum porrectas. Neque aliud animal in curſu lambitur. Et ba-

lænæ autem vitulique mammis nutriunt fetus.

XCVI. 41. Mulieri ante ſeptimum menſem profuſum lac, inutile. Ab eo menſe, quòd vitales partus, ſalubre. Pleriſque autem totis mammis, atque etiam alarum ſinu fluit. Cameli lac habent, donec iterum graveſcant. Suaviſſimum hoc exiſtimatur ad unam menſuram tribus aquæ additis. Bos ante partum non habet. Ex primo ſemper a partu coloſtræ fiunt: quæ, ni admiſceatur aqua, in pumicis modum coeunt duritiâ. Aſinæ prægnantes continuò lacteſcunt. Pullos earum, ubi pingue pabulum, biduò a partu maternum lac guſtaſſe, letale eſt. Genus mali vocatur coloſtratio. Caſeus non fit ex utrimque dentatis, quoniam eorum lac non coit. Tenuiſſimum camelis, mox equis: craſſiſſimum aſinæ, ut quo coaguli vice utantur. Conferre aliquid & candori in mulierum cute exiſtimatur. Poppæa certè Domitii Neronis conjux, quingentas ſecum per omnia trahens fetas, balnearum etiam ſolio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credens. Omne autem igne ſpiſſatur, frigore ſereſcit. Bubulum caſeo fertilius, quàm caprinum, ex eadem menſurâ pæne altero tanto. Quæ plures quaternis mammas habent, caſeo inutilia, & meliora quæ binas. Coa-

gulum hinnulei, leporis, hœdi laudatum. Præcipuum tamen daſypodis, quod & profluvio alvi medetur, unius utrimque dentatorum. Mirum barbaras gentes, quæ lacte vivant, ignorare aut ſpernere tot ſæculis caſei dotem, denſantes id alioqui in acorem jucundum, & pingue butyrum: ſpuma id eſt lactis, concretiorque, quàm quod ſerum vocatur. Non omittendum in eo olei vim eſſe, & barbaros omnes infanteſque noſtros ita ungi.

XCVII. 42. Laus caſeo Romæ, ubi omnium gentium bona cominus judicantur, e provinciis, Nemauſensi præcipua, Leſuræ Gabalicique pagi: ſed brevis, ac muſteo tantùm commendatio. Duobus Alpes generibus pabula ſua adprobant: Dalmaticæ Docleatam mittunt, Centronicæ Vatusicum. Numerosior Apennino. Cebanum hic e Liguriâ mittit, ovium maximè lactis: Æsinatem ex Umbriâ: miſtoque Etruriæ atque Liguriæ confinio, Lunenſem magnitudine conſpicuum: quippe & ad singula millia pondo premitur: Proximum autem Urbi Veſtinum, eumque e Ceditio campo laudatissimum. Et caprarum gregibus ſua laus eſt, Agrigenti maximè, eam augente gratiam fumo: qualis in ipsâ Urbe conficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum ſapor medicamenti vim obtinet. Trans maria verò Bithynus fere in

gloriâ eſt. Ineſſe pabulis ſalem, etiam ubi non detur, ita maximè intelligitur, omni in ſalem caſeo ſeneſcente, quales redire in muſteum ſaporem, aceto & thymo maceratos, certum eſt. Tradunt Zoroaſtrem in deſertis caſeo vixiſſe annis viginti, ita temperato, ut vetuſtatem non ſentiret.

XCVIII. 43. Terreſtrium ſolus homo bipes. Uni juguli, humeri, ceteris armi: uni ulnæ. Quibus animalium manus ſunt, intus tantùm carnoſæ: extrà nervis & cute conſtant.

XCIX. Digiti quibuſdam in manibus ſeni. C. Horatii ex patriciâ gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus; & Volcatium Sedigitum, illuſtrem in poeticâ. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, & digitis adverſus univerſis flectitur: per ſe verò in obliquum porrigitur, craſſior ceteris. Huic minimus menſurâ par eſt: duo reliqui ſibi, inter quos medius longiſſimè protenditur. Quibus ex rapinâ victus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, & pauca in poſterioribus quoque quinos ungues habent, uno juxta cruris articulum dependente: reliqua quæ ſunt minora, & digitos quinos. Brachia non omnibus paria ſecum. Studioſo Thraci in C. Cæſaris ludo notum eſt dextram fuiſſe proceriorem. Ani-

malium quædam, ut manibus, utuntur priorum miniſterio pedum: ſedentque ad os illis admoventia cibos, ut ſciuri.

C. 44. Nam ſimiarum genera perfectam hominis imitationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, quas ſolæ quadrupedum & in inferiore habent genâ. Jam mammas in pectore, & brachia, & crura in contrarium ſimiliter flexa: in manibus ungues, digitos, longioremque medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim ut manus, prælongi, ſed veſtigium palmæ ſimile faciunt. Pollex quoque his, & articuli, ut homini, ac præter genitale, & hoc in maribus tantùm, viſcera etiam interiora omnia ad exemplar.

Cl. 45. Ungues clauſulæ nervorum ſummæ exiſtimantur. Omnibus hi, quibus & digiti. Sed ſimiæ imbricati, hominibus lati, & defuncto creſcunt, rapacibus unci: ceteris recti, ut canibus, præter eum qui a crure pleriſque dependet. Omnia digitos habent, quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim informes, numero quidem quinque, ſed indiviſi, ac leviter diſcreti: unguliſque, haud unguibus ſimiles: & pedes majores priores. In poſterioribus articuli breves. Idem poplites intus flectit hominis modo. Cetera animalia, in diverſum poſterioribus articuli pedibus, quàm prioribus. Nam quæ animal generant, ge-

nua ante ſe flectunt, & ſuffraginum artus in averſum.

CII. Homini genua & cubita contraria: item urſis, & ſimiarum generi, ob id minimè pernicibus. Ova parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, priora genua pòſt curvantur, poſteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, præterquam noviſſima ſalientibus. Aves, ut quadrupedes, alas in priora curvant, ſuffragines in poſteriora.

CIII. Hominis genibus quædam & religio ineſt, obſervatione gentium. Hæc ſupplices adtingunt: ad hæc manus tendunt: hæc, ut aras, adorant: fortaſſis quia ineſt iis vitalitas. Namque in ipsâ genu utriuſque commiſſurâ, dextrâ lævâque, a priore parte gemina quædam buccarum inanitas ineſt: quâ perfoſſâ, ceu jugulo, ſpiritus fugit. Ineſt & aliis partibus quædam religio: ſicut dextra oſculis averſa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in ſupplicando mentum adtingere mos erat. Eſt in aure imâ memoriæ locus, quem tangentes atteſtamur. Eſt poſt aurem æquè dextram Nemeſios, (quæ dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem invenit) quò referimus tactum ore proximum a minimo digitum, veniam ſermonis a diis ibi recondentes.

CIV. Varices in cruribus viro tantùm: mulieri raró. C. Marium, qui ſepties conſul fuit, ſtantem ſibi extrahi paſſum unum hominum, Oppius auctor eſt.

CV. Omnia animalia a dextris partibus incedunt, ſiniſtris incubant. Reliqua, ut libitum eſt, gradiuntur. Leo tantùm & camelus pedatim, hoc eſt, ut ſiniſter pes non tranſeat dextrum, ſed ſubſequatur. Pedes homini maximi, feminis tenuiores in omni genere. Suræ homini tantùm, & crura carnoſa. Reperitur apud auctores quemdam in Ægypto non habuiſſe ſuras. Vola homini tantùm, exceptis quibuſdam. Namque & hinc cognomina inventa, Planci, Plauti, Panſæ, Scauri: ſicut a cruribus Vari, Vaciæ, Vatinii: quæ vitia & in quadrupedibus. Solidas habent ungulas, quæ non ſunt cornigera: igitur pro his telum ungula eſt illis. Nec talos habent eadem. At quæ biſulca ſunt, habent: Iidem digitos habentibus non ſunt: neque in prioribus pedibus omnino ulli. Camelo tali ſimiles bubulis, ſed minores paulo. Eſt enim biſulcus diſcrimine exiguo pes imus, veſtigio carnoſo, ut urſi: quâ de causâ in longiore itinere ſine calciatu fatiſcunt.

CVI. 46. Ungulæ veterino tantùm generi renaſcuntur. Sues in Illyrico quibuſdam locis ſolidas habent ungulas. Cornigera fere biſulca. Solida ungula, & bicor-

ne nullum. Unicorne asinus tantùm Indicus: unicorne & biſulcum, oryx. Talos asinus Indicus unus ſolidipedum habet. Nam ſues ex utroque genere exiſtimantur, ideo fœdi earum. Hominem qui exiſtimarunt habere, facilè convicti. Lynx tantùm digitos habentium, simile quiddam talo habet: leo etiamnum tortuosius. Talus autem rectus eſt in articulo pedis ventre eminens concavo, in vertebrâ ligatus.

CVII. 47. Avium aliæ digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter utrumque divisis digitis adjectâ latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus a calce. Hic deeſt quibuſdam longa crura habentibus. Iynx ſola utrimque binos habet. Eadem linguam ſerpentium similem in magnam longitudinem porrigit. Collum circumagit in averſum. Ungues ei grandes, ceu graculis. Avium quibuſdam gravioribus, in cruribus additi radii: Nulli uncos habentium ungues. Longipedes porrectis ad caudam cruribus volant: quibus breves, contractis ad medium. Qui negant volucrem ullam sine pedibus eſſe, confirmant & apodas habere, & oten & drepanin, in eis quæ rarissimè apparent. Viſæ jam etiam ſerpentes anſerinis pedibus.

CVIII. 48. Inſectorum pedes primi longiores, duros habentibus oculos, ut ſubinde pedibus eos tergeant, ceu notamus

in muſcis. Quæ ex his novissimos habent longos, ſaliunt: ut locuſtæ. Omnibus autem his ſeni pedes. Araneis quibuſdam prælongi accedunt bini. Internodia ſingulis terna. Octonos & marinis eſſe diximus, polypis, ſepiis, loliginibus, cancris, qui brachia in contrarium movent, pedes in orbem, aut in obliquum. Iiſdem ſolis animalium rotundi. Cetera binos pedes duces habent: cancri tantùm, quaternos. Quæ hunc numerum pedum exceſſere terreſtria, ut plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua verò & centenos. Numerus pedum impar nulli eſt. Solidipedum crura ſtatim juſtâ naſcuntur menſurâ: poſtea exporrigentia ſe veriùs, quàm creſcentia. Itaque in infantiâ ſcabunt aures poſterioribus, quod additâ ætate non queunt; quia longitudo ſuperficiem corporum ſolam ampliat. Hac de causâ inter initia paſci, niſi ſubmiſſis genibus, non poſſunt: nec uſque dum cervix ad juſta incrementa perveniat.

49. Pumilionum genus in omnibus animalibus eſt, atque etiam inter volucres.

CIX. Genitalia maribus quibus eſſent retro, ſatis diximus. Oſſea ſunt lupis, vulpibus, muſtelis, viverris: unde etiam calculo humano remedia præcipua. Urſo quoque ſimul atque exſpiraverit, corneſcere aiunt. Camelino arcus intendere, Orientis

populis fidissimum. Nec non aliqua gentium quoque in hoc diſcrimina, & ſacrorum etiam, citra perniciem amputantibus Matris deûm Gallis. Contrà mulierum paucis prodigioſa assimulatio: sicut hermaphroditis utriuſque ſexûs: quod etiam quadrupedum generi accidiſſe Neronis principatu primùm arbitror. Oſtentabat certè hermaphroditas ſubjunctas carpento ſuo equas, in Treverico Galliæ agro repertas: ceu planè viſenda res eſſet, principem terrarum insidere portentis.

CX. Teſtes pecori armentoque ad crura decidui, ſubus adnexi: delphino prælongi ultimâ conduntur alvo, & elephanto occulti. Ova parientium lumbis intus adhærent: qualia ocissimâ in Venere. Piſcibus ſerpentibuſque nulli, ſed eorum vice binæ ad genitalia a renibus venæ. Buteonibus terni. Homini tantùm injuriâ, aut ſponte naturæ franguntur: idque tertium ab hermaphroditis & ſpadonibus ſemiviri genus habent. Mares in omni genere fortiores, præterquam in pantheris, & ursis.

CXI. 50. Caudæ, præter hominem, ac simias, omnibus fere animal, & ova gignentibus, pro desiderio corporum: nudæ hirtis, ut apris: parvæ villosis, ut urſis: prælongis ſetoſæ, ut equis. Amputatæ lacertis & ſerpentibus renaſcuntur. Piſ-

cium meatus gubernaculi modo regunt: atque etiam in dextram atque lævam motæ, ut remigio quodam impellunt. Lacertis inveniuntur & geminæ. Boum caudis longiſsimus caulis, atque in imâ parte hirtus. Idem aſinis longior quàm equis, ſed ſetoſus veterinis. Leoni infimâ parte, ut bubus & ſorici: pantheris non item: vulpibus & lupis villoſus, ut ovibus, quibus procerior. Sues intorquent: canum degeneres ſub alvum reflectunt.

CXII. 51. Vocem non habere, niſi quæ ſpirent, Ariſtoteles putat. Idcirco & inſectis ſonum eſſe, non vocem, intus meante ſpiritu, & incluſo ſonante. Alia murmur edere, ut apes. Alia cum tractu ſtridorem, ut cicadas. Recepto enim ut duobus ſub pectore cavis ſpiritu, mobili occurſante membranâ intus, attritu ejus ſonare. Muſcas, apes, & ſimilia cum volatu & incipere audiri & deſinere. Sonum enim attritu & interiore aurâ, non animâ reddi. Locuſtas pennarum & feminum attritu ſonare, creditur ſanè. Item aquatilium pectines ſtridere, cùm volant: mollia, & cruſtâ intecta, nec vocem nec ſonum ullum habere. Sed & ceteri piſces, quamvis pulmone & arteriâ careant, non in totum ſine ullo ſono ſunt. Stridorem eum dentibus fieri cavillantur. Et is qui caper vocatur, in Acheloo amne, grun-

nitum habet, & alii de quibus diximus. Ova parientibus ſibilus, ſerpentibus longus, teſtudini abruptus. Ranis ſonus ſui generis, ut dictum eſt, (nisi si & in his ferenda dubitatio eſt,) qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multùm tamen in iis refert & locorum natura. Mutæ in Macedoniâ traduntur, muti & apri. Avium loquaciores quæ minores, & circa coitus maximè. Aliis in pugnâ vox, ut coturnicibus : aliis ante pugnam, ut perdicibus : aliis cùm vicere, ut gallinaceis. Iiſdem ſua maribus : aliis eadem ut feminis : ut luſciniarum generi. Quædam toto anno canunt, quædam certis temporibus, ut in singulis dictum eſt. Elephas citra nares ore ipſo, ſternutamento similem elidit ſonum : per nares autem, tubarum raucitati. Bubus tantùm feminis vox gravior : in omni alio genere exilior, quàm maribus : in homine etiam caſtratis. Infantis in naſcendo nulla auditur, antequam totus emergat utero. Primus ſermo anniculo eſt. Semeſtris locutus eſt Crœsi filius in crepundiis : quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celeriùs fari cœpere, tardiùs ingredi incipiunt. Vox roboratur quartodecimo anno. Eadem in ſenectâ exilior : neque in alio animalium ſæpius mutatur. Mira præterea ſunt de voce digna dictu. In theatrorum orcheſtris, ſcobe aut

arenâ ſuperjectâ devoratur, & in rudi parietum circumjectu, doliis etiam inanibus: currit eadem concavo vel recto parietum ſpatio, quamvis levi ſono dicta verba ad alterum caput perferens, ſi nulla inæqualitas impediat. Vox in homine magnam vultûs habet partem. Agnoſcimus eam priùs, quàm cernamus, non aliter quàm oculis: totidemque ſunt eæ, quot in rerum naturâ mortales: & ſua cuique, ſicut facies. Hinc illa gentium, totque linguarum, toto orbe diverſitas: hinc tot cantus & moduli, flexioneſque. Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos diſtinxit a feris, inter ipſos quoque homines diſcrimen alterum æquè grande, quàm a belluis, fecit.

CXIII. 52. Membra animalibus adgnata inutilia ſunt, ſicut ſextus homini ſemper digitus. Placuit in Ægypto nutrire portentum, binis & in averſâ capitis parte oculis hominem, ſed iis non cernentem.

CXIV. Miror quidem Ariſtotelem non modò crediðiſſe præſcita vitæ eſſe aliqua in corporibus ipsis, verùm etiam prodidiſſe. Quæ quamquam vana exiſtimo, nec ſine cunctatione proferenda, ne in ſe quiſque & auguria anxiè quærat: adtingam tamen, quæ tantus vir in doctrinâ non ſprevit. Igitur vitæ brevis signa ponit raros dentes,

prælongos digitos, plumbeum colorem, pluresque in manu inciſuras, nec perpetuas. Contrà longæ eſſe vitæ incurvos humeris, & in manu unâ duas inciſuras longas habentes, & plures quàm xxxii. dentes, auribus amplis. Nec univerſa hæc (ut arbitror) ſed ſingula obſervat, frivola, (ut reor) & vulgò tamen narrata. Addidit morum quoque aſpectus ſimili modo apud nos Trogus, & ipſe auctor ſeveriſſimus: quos verbis ejus ſubjiciam: « Frons ubi eſt magna, ſegnem animum » ſubeſſe ſignificat: quibus parva, mobi» lem: quibus rotunda, iracundum, ve» lut hoc veſtigio tumoris apparente. Su» percilia quibus porriguntur in rectum, » molles ſignificant: quibus juxta naſum » flexa ſunt, auſteros: quibus juxta tem» pora inflexa, deriſores: quibus in totum » demiſſa, malevolos & invidos. Oculi » quibuſcumque ſunt longi, maleficos eſſe » indicant. Qui carnoſos a naribus angu» los habent, malitiæ notam præbent. Can» dida pars extenta, notam impudentiæ » habet: qui idemtidem operire ſolent, » inconſtantiæ. Auricularum magnitudo, » loquacitatis & ſtultitiæ nota eſt «. Hactenus Trogus.

CXV. 53. Animæ leonis virus grave, urſi peſtilens. Contacta halitu ejus nulla fera adtingit: citiúſque putreſcunt afflata

reliquis. Hominis tantùm infici natura voluit pluribus modis, & ciborum ac dentium vitiis, ſed maximè ſenio. Dolorem ſentire non poterat: tactu ſenſuque omni carebat, ſine quâ nihil ſentitur. Eadem commeabat, recens assiduè, exitura ſupremò, & ſola ex omnibus ſuperfutura. Denique hæc trahebatur e cælo. Hujus quoque tamen reperta pœna eſt, ut neque id ipſum, quo viveret, in vitâ juvaret. Parthorum populis hoc præcipuè, & a juventâ, propter indiſcretos cibos: namque & vino fœtent ora nimio. Sed ſibi proceres medentur grano Aſſyrii mali, cujus eſt ſuavitas præcipua in eſculenta addito. Elephantorum anima ſerpentes extrahit, cervorum urit. Diximus hominum genera, qui venena ſerpentium ſuctu corporibus exigerent. Quin & ſubus ſerpentes in pabulo ſunt, & aliis venenum eſt. Quæ inſecta appellavimus, omnia olei aſperſu necantur. Vultures unguento qui fugantur, alios appetunt odores, ſcarabæi roſam: Quaſdam ſerpentes ſcorpio occidit. Scythæ ſagittas tingunt viperinâ ſanie, & humano ſanguine: irremediabile id ſcelus, mortem illico affert levi tactu.

CXVI. Quæ animalium paſcerentur veneno, diximus. Quædam innocua alioqui, venenatis paſta noxia fiunt & ipſa.

Apros in Pamphylia & Ciliciæ montuoſis, ſalamandrâ ab his devoratâ, qui edêre moriuntur. Nec eſt intellectus ullus in odore, vel ſapore: & aqua vinumque interimit ſalamandrâ ibi immortuâ, vel ſi omnino biberit, unde potetur: item rana, quam rubetam vocant. Tantùm inſidiarum eſt vitæ! Veſpæ ſerpente avidè veſcuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideoque magna differentia eſt victûs: ut in tractu piſce viventium Theophraſtus prodit, boves quoque piſce veſci, ſed non niſi vivente.

CXVII. Homini cibus utiliſſimus ſimplex. Acervatio ſaporum peſtifera, & condimento perniciosior. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, nimia, & avidè hauſta: & æſtate, quàm hieme, difficiliùs: & in ſenectâ, quàm in juventâ. Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ, frigidiora corpora faciunt, inimicæ oculis maximè, ac dentibus.

CXVIII. Somno concoquere corpulentiæ, quàm firmitati utilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Pervigilio quidem præcipuè vincuntur cibi.

54. Augeſcunt corpora dulcibus, atque pinguibus, & potu: minuuntur ſiccis & aridis, frigidiſque, ac ſiti. Quædam animalia, & pecudes quoque in Africâ, quarto die bibunt: homini non utique ſeptimo

letale eſt inedias duraſſe: at ultra undecimum pleroſque certum eſt mori, eſuriendi ſemper inexplebili aviditate animalium unicuique.

CXIX. Quædam rurſus exiguo guſtu famem ac ſitim ſedant, conſervantque vires, ut butyrum, hippace, glycyrrhiza. Perniciosissimum autem in omni quidem vitâ, quod nimium, præcipuè tamen corpori: minuique, quod gravet, quolibet modo utilius. Verùm ad reliqua naturæ tranſeamus.

N O T Æ

IN LIBRUM VI.

Cap. I. 1. *Triginta octo mill.* D. *paſſuum.* Numerus D. in recentioribus editionibus omiſſus eſt. Quod ſæpe contigit, ut jam monui in priore volumine. Numerum hunc habent Mſſ. & editio princeps.

Cap. II. 1. *CC. mill. paſſuum aut ampliùs.* Optimè Mſſ. Reg. 1 & 2. & editio princeps. Perperam in recentioribus editionibus emendatum, *haud ampliùs.* Quod manifeſtè falſum eſt; cùm Amiſenus ſinus ab Iſſico diſtet, ut minimùm, CCL. mill. paſſ.

Cap. VII. 1. *Quo ſignificant.* Bene Mſſ. & editio princeps. Fruſtra emendatum in recentioribus editionibus, *quod ſignificat.*

Cap. IX. 1. $\overline{XIII}$. *paſſuum.* Non tanta eſt Armeniæ longitudo. Nam a Daſcusâ, Euphrati adpoſitâ, non eſt multò plus quàm DC. mill. paſſ.

2. *Adiabeni tenent.* Ita quidem libri omnes ſcripti & editi. At *tenent* vel hîc redundat, vel oſcitanter a Plinio ſcriptum.

Cap. XIII. 1. $\overline{XXV}$. *mill. paſſuum.* Inſignis eſt ille numerus, quo patet mare Caſpium fuiſſe olim ferme cognitum, ut nunc eſt ductu & auſpiciis Petri Magni, Ruſſorum imperatoris. Error tamdiu obtinuit, quòd non adverterent in Agrippæ menſurâ, quâ maris Caſpii longitudo CCCCXC. M. paſſuum proditur, agi tantùm de parte cognitâ maris Caſpii versùs meridiem, non verò versùs ſeptemtrionem. Inde Plinius addit, *quà cognitum eſt.*

2. *Sicilis .... ſimilitudine.* Siciles ſunt haſtarum ſpicula, ut videre eſt apud Feſtum.

Cap. XIV. 1. *Caſpiis* xx. m. Ita ſcripti & editi libri. Malè eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione emendavit, $\overline{XX}$. m. Quod abſurdum eſt. Sed multò minor, quàm par eſt, numerus xx. m. Ab Ecbatanis ad Caſpias portas ſunt sine viarum anfractibus ut minimùm ccc. m. paſſ.

Cap. XVII. 1. *Seres, lanicio silvarum.* Seres regionem tenebant, quam nunc dicimus *l'Eygur.* Lanicium silvarum, & quomodo ex silvis arboribuſque ſericum texerent ſatis explicavi in Notis ad Tacitum, in Supplemento Annal. X, 35.

2. *In meridiem* $\overline{XXIV}$ *lxxv.* Bene Mſſ. & editio princeps. Perperam in recentioribus editionibus $\overline{XXVI}$.

3. *Ad Arachosiorum oppidum dlxv. mill.* Ita Mſſ. & editio princeps. Harduinus quidem ex Strabone emendavit dxv. At non advertit vir eruditus ipſum Plinium monere diverſos eſſe numeros in quibuſdam exemplaribus. Non ergo Plinius ex Strabone erat corrigendus, ſed obſervanda potiùs exemplarium diversitas.

4. *Ortoſpanum clxxv.* Sic quoque Mſſ. & edit. princeps. Harduinus adhuc ex Strabone fruſtra emendavit ccl.

5. *Gangis dccxxxvii. mill. d. paſſuum.* Ita edit. princeps. In Mſſ. Reg. 1. & 2. *dcxxxvii. d.* Harduinus, *dcxxxviii. mill. paſſuum.* Editionem principem ſum ſecutus, quòd magis accedat ad Strabonem, libr. xv. pag. 689. qui ſtadiorum ſex millia numerat: quod efficit dccl. millia paſſuum.

Cap. XX. 1. $\overline{XII}$. *cl. m. paſſuum.* Ita Mſſ. &

editio princeps. In recentioribus editionibus, XII. *XL. M. paſſuum.*

2. *Ad promontorium Calingôn.* Nunc *la pointe des Palmiers*, in orâ orientali peninſulæ Indiæ. Ibi adhuc urbs *Calinga-patnam.*

3. *Gentes montanæ.* Nunc Plinius deſcribit interiores populos peninſulæ Indiæ inter Indum, & fluvium Iomanem, nunc *Iemné*, qui in Gangem influit.

CAP. XXII. 1. *Taprobanen.* Nunc *l'Iſle de Ceylan*; de quâ plura dixi ad Tacitum in Supplemento Annal. X, 31 & ſeqq.

2. *Incolaſque Palæogonos.* Nec mirum incolas dici Palæogonos; cùm mons altiſſimus ibi adhuc dicitur *le Pic d'Adam.*

CAP. XXIII. 1. *Per CXXXIV. mill. paſſ.* Ita Mſ. Reg. 1. & editio princeps. In Mſ. Reg. 2. *per CXXXVIII. mill. paſſ.* In recentioribus editionibus, *per CLXXXIII. mill. paſſ.*

2. *Oneſicriti & Nearchi navigatio.* De quâ vide Cl. d'Anville, *Mémoires de l'Académie Royale des Inſcriptions*, Tom. XXX. pag. 132.

3. *Ægyptio Tybi.* Tybi, quintus eſt menſis Ægyptiorum. Incipit die 27 Decembris.

4. *Mechiris Ægyptii.* Mechir, ſextus eſt menſis Ægyptiorum. Incipit die 26 Januarii. Dies ſextus Mechiris Ægyptii eſt dies 31 Januarii. Addit verò Plinius, quod fit intra Idus Januarias, ut ſignificet naves in Indiâ vulgò eſſe reduces intra Idus Januarias. Quæ Idus Januariæ, ſeu dies 13 Januarii, medium quemdam terminum efficiunt inter initium menſis Tybi, & ſextum diem Mechiris. Hujus loci ſenſum non ſatis adſecutus erat eruditus Harduinus.

Cap. XXIV. 1. *Scripſerunt* XVII. *mill. paſſuum.* Optimè Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Perperam in recentioribus editionibus XXV. Accuratissima eſt Oneſicriti & Nearchi menſura. XVII. mill. paſſ. ſunt decies ſepties centena millia paſſuum.

2. *Promontorium ipſum.* Promontorium illud nunc dicimus *le Cap de Jask.*

Cap. XXV. 1. *ccccxii. millia paſſuum.* Ita Mſ. Reg. 1. & editio princeps. In Mſ. Reg. 2. *ccccxxi. mill. paſſ.* In recentioribus editionibus *ccccii. mill. paſſ.*

Cap. XXVI. 1. *Perſepolin.* Sic ſcriptum urbis nomen in Mſſ. Perſepolis, nunc *Eſtakar;* vulgò quoque dicta *Tchel-minar*, id eſt quadraginta columnæ. Ibi manent egregia maximæ antiquitatis monumenta; multa quoque incognitis literis exarata. Utinam tam pretioſas antiquiſimorum temporum reliquias accuratiſſimè deſcriptas haberemus!

2. *Narmalchan.* Bene Mſ. Reg. 2. Eſt enim Chaldaicè *Narmalcha.* Iſidorus Characenus in Σταθμοῖς, pag. 186. Ναρμάλχαν quoque vocat. Malè in multis ſcriptis & editis libris *Armarchal*, vel *Armachal.*

3. *Orthophanitæ & Gneciocanthæ.* Ita Mſ. Reg. 1. nec aliter editio princeps. Unde probatum magis, quàm quod in recentioribus editionibus, *Orthophantæ & Græciocanthæ.*

Cap. XXVII. 1. *Et Saitæ, ii qui.* Optimè editio princeps. In Mſ. Reg. 2. *Hii.* in Mſ. Reg. 1. *hyi*, ut ſæpe ſcriptum in his Codicibus pro *ii.* Nec fingendus erat populus *Hyi* in recentioribus editionibus.

CAP. XXVIII. 1. *A Gazâ... DC. M. a ſinu Perſico CXXXV. M.* Si non fuerit duplex Petra, hîc certè turbati ſunt numeri; & reſtituendum, *a Gazâ... CXXXV. M. a ſinu Perſico DC. M.* ut jam monuere Cellarius, Geograph. antiq. L. III. pag. 418. & Shaw, *Voyages*, Tom. II. pag. 45. Nihil mutavi, quòd quidam eruditi viri volunt duplicem fuiſſe Petram. Et in ſecundo numero diverſi ſunt libri. In Mſ. Reg. 2. *CXXXV. M.* In Mſ. Reg. 1. *CXXXII. M.* In editione principe, *CXXII. M.*

2. *Tylos inſula.* Nunc *l'iſle de Bahraïn*, margaritarum piſcatu nobilis.

3. *Maribba Baramalacum.* Ita Mſſ. & editio princeps. Malè emendatum in recentioribus editionibus, *Mariaba:* aliud eſt oppidum, de quo mox infrà. *Baramalacum* autem dicitur, quòd ibi eſſet palatium regum.

4. *Murannimal.* Ita Mſſ. In editione principe *Uramnimal:* unde in recentioribus editionibus emendatum *Urannimal.*

CAP. XXIX. 1. *Altitudine XXX.* Bene Mſ. Reg. 1. & editio princeps. Harduinus & Mſ. Reg. 2. *altitudine XL.*

2. *Berenicen alteram, quæ Panchryſos.* Hodie quoque dicitur *le Port d'or.*

3. *Quæ Epidires.* Berenice illa Epidires diverſa eſt ab eâ quam P. Sicard appellat *Dara.*

4. *Fauces Rubri maris.* Nunc *le détroit de Bab-el-Mandel.*

5. *Ptolemais.* Ptolemais illa, Epitheras cognominata, ſive ad feras, mari Rubro appoſita in cornu terræ, quod nunc dicitur *Ras Ahehaz.* Locus inſignis, cùm ibi menſuram terræ inſtituerit Eratoſthenes.

6. *Horâ ſextâ.* Quam nunc Meridianam, *Midi*, dicimus.

7. *Memnone regnante.* Bene Mſ. Reg. 1. editio princeps aliæque omnes ante Cl. Harduinum, qui in alterâ ſuâ editione malè ex Mſ. Reg. 2. emendavit *Mennone.* Sic Plinium in hoc loco aliiſque inquinavit, ut aliquid novi induceret, contra veterum librorum ipſiuſque Mſ. Reg. 2. in reliquis locis fidem.

8. *Theôn ochema.* Id eſt deorum currus; nunc *Sierra-Liona.*

9. *Heſperion ceras.* Id eſt Heſperium cornu; nunc *le Cap des Palmes.* Quos ibi memorat Ægipanas Satyroſque, videntur eſſe simiæ.

CAP. XXXI. 1. *Contra ſinum Perſicum Cerne.* Inſula illa Cerne, nunc *Madagaſcar.*

2. *Parvæ inſulæ.* Quæ plurimæ ſunt in Septemtrionali parte ſupra *Madagaſcar.*

3. *Prodidit Cernen.* Altera illa inſula Cerne, eſt *l'iſle d'Arguin, près le Cap-Blanc*, in orâ Africæ.

4. *Atlantis.* Vel ea inſula hauſta eſt mari, vel in eâ eſt aliqua, ſed rudissima, novi orbis, *l'Amérique*, memoria. Gorgades autem inſulæ ſunt in orâ Africæ ad decimum latitudinis gradum.

CAP. XXXII. 1. *Fortunatas putant.* Fortunatæ inſulæ, nunc *les Iſles Canaries.*

2. *Junoniam.* Junonia illa inſula videtur eſſe *Porto Santo*, paulo ſuprà *Madere.*

3. *Pluvialia.* Nunc *l'iſle de Fer*; unde in Geographiâ primus numeratur longitudinis gradus. In eâ inſulâ arbor eſt quæ aquam inſulæ ſuppeditat. Unde non ab imbribus pluviâve ei nomen.

4. *Caprariam.* Nunc *l'iſle Gomera.*

5. *Convallem.* Nunc *l'iſle Teneriffe.*

6. *Planariam.* Nunc *l'iſle Canarie.*

7. *A purpurariis.* Purpurariæ inſulæ, nunc *Lançarote* & *Fortaventure.*

8. *Deinde per CCCLXXV. mill. paſſuum.* Ita Mſſ. & editio princeps. In recentioribus editionibus omiſſi ſunt numeri CCC, qui tamen neceſſarii ſunt, ut patet ex ipſo Plinio. At quomodo Juba DCXXV. mill. paſſuum numeravit? Certè illa DCXXV. mill. paſſuum non ſunt ad Fortunatas inſulas uſque, ſed potiùs uſque ad Gades.

9. *Ombrion.* Nunc *l'iſle de Fer.*

10. *Junoniam.* Nunc *l'iſle de Gomera.*

11. *Eodem nomine minorem.* Minor illa nunc non comparet.

12. *Caprariam.* Nunc *l'iſle Palma.*

13. *Nivariam.* Nunc *l'iſle Teneriffe.*

14. *Canariam.* Nunc *l'iſle Canarie.*

CAP. XXXIII. 1. *Chelidonias.* Chelidoniæ inſulæ ſunt ante promontorium Sacrum; inde adhuc dictum, *le Cap Kelidoni.*

2. *Cyprum CCXXII. mill. paſſuum.* Bene Mſſ. & editio princeps. Malè in recentioribus editionibus CCCXXII. mill. paſſ.

3. *In confeſſo eſt* $\overline{\text{LXIII}}$. *LXXXV. mill. paſſuum.* In his Europæ Aſiæque & Africæ Plinianis numeris & menſuris nulla eſt certa diligentia. Nos meliora certioraque docuit experientia & aſtronomicarum rerum peritia.

CAP. XXXIV. 1. *Reſpondent umbræ XVI. pedum.* Ita Mſſ. Reg. 1 & 2. Malè in editione principe, *XIII pedum*: in recentioribus editionibus, *XVII. pedum.*

IN LIBRUM VII.

Cap. II. 1. *Afuerant.* Bene Mſ. Reg. 1. Hæc eſt antiqua ſcribendi ratio ; non, *abſuerant.*

2. *Intereant probata* Πρόβατα, oves & lanigeræ pecudes.

3. *Perniciſſimum animal.* Optimè Mſ. Reg. 2. & editio princeps. In Mſ. Reg. 1. & recentioribus editionibus *pernicioſum.*

4. *Ternos dodrantes.* Terni dodrantes ſunt xxvii. unciæ pedis Romani : Pariſienſis pollices circiter 26. Quod autem ſingulare eſt gentes omnes Pygmæos memorant. Eorum mentio plurima in Sinenſium libris, eoque ſitu de quo hîc Plinius.

Cap. III. 1. *Binos quater enixa.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

Cap. IV. 1. *Mutari in mares.* Illud antiquitatis prodigium evanuit, cùm magis innotuit noſtrâ ætate anatomica doctrina & experientia. Apparent tantùm, quæ priùs latuerant.

Cap. XI. 1. *Duodecim puerperia egeſta.* Idem recentioribus exemplis confirmatum : quod fusè perſecutus eſt Cl. de Francheville, *Mémoires de l'Académie des Sciences de Berlin.* an. 1774.

Cap. XII. 1. *Nobilis pyctæ.* Nobilis pugilis.

Cap. XV. 1. *Mulierum profluvio magis monſtrificum.* Quæ Plinius, tum in hoc loco, tum infrà Libr. XXVIII. ſect. 23. habet, fabulæ ſunt longo uſu ab antiquis receptæ, necdum in tantâ literarum claritate prorſus obliteratæ. In mulieribus ſanus eſt ſanguis, ſana ſunt menſtrua. Nec ſterileſcunt fruges, exuruntur arbo-

rum germina, aceſcunt muſta, aliave fiunt id genus portenta.

CAP. XVI. 1. *In trimatu ſuo.* Vulgaris quidem regula eſt tum eſſe homini dimidiam futuræ proceritatis menſuram; quod tamen non ſemper evenit. Videbatur enim Dreſdæ, in urbe principe Saxoniæ, anno 1764. Bernardus *Gilli*, altus pedes decem, qui tamen nono ætatis ſuæ anno ſolitam hujuſce ætatis liberis menſuram non exceſſerat. *Gazette Littéraire de l'Europe*, an. 1764. Tom. II. pag. 1.

2. *In Cretâ terræ motu... corpus ſtans XLVI. cubitorum.* Sic anno 1613. vulgatum eſt in Galliâ reperta eſſe in caſtro *Langon*, prope *Romans* in Delphinatu, oſſa Theutobochi regis Teutonorum & Cimbrorum a Mario victi, cujus corpus longum erat pedes 25 $\frac{1}{2}$. Sed mendacium fuit ignorantiæ plenum. Vide *Mercure François*, Tom. III. pag. 266. & ſeqq. Illud autem corpus dictum fuit pedum 25 $\frac{1}{2}$, quòd tunc in Plinii exemplaribus legeretur corpus Orionis fuiſſe cubitorum XVI, ſeu pedum 24.

CAP. XXI. 1. *In nuce incluſam Iliada Homeri.* Id fieri poſſe exemplo ſuo demonſtravit Illuſtriſſimus Huetius. Vide *Huetiana*, pag. 135.

2. *Callicrates ex ebore formicas.* Novus hac noſtrâ ætate Callicrates, & dexterior fuit Cl. Ludovicus *Siries*; de quo plura vide apud Cl. Mariette, *Traité des Pierres gravées*, Tom. I. pag. 424.

CAP. XXII. 1. *Auditum Olympiæ.* Olympia diſtat Sybari ampliùs CCCX. millibus paſſuum.

CAP. XXIV. 1. *Simonide melico.* Simonide, lyrico poetâ.

Cap. XXVIII. 1. *Aterio conſulibus.* Anno Urbis conditæ ccc.

2. *Fiſco æris* x. Decem millia æris ſunt Gallicæ monetæ libræ 5250. Nec audiendi ſunt, qui explicant decies centena millia æris, quod efficeret Gallicæ monetæ libras 525,000. Id non patiuntur hujus ætatis fortunæ.

3. *T. Romilio.* Anno Urbis conditæ cccxcix.

Cap. XXX. 1. *Viginti talentis.* Gallicæ noſtræ monetæ libris 93,375.

Cap. XXXV. 1. *Ex centum præceptis.* Ex centum feminis, quæ antè fuerant electæ.

Cap. XXXVI. 1. *Acilio coſſ.* Anno Urbis conditæ dciv.

Cap. XXXVII. 1. *C. talentis.* Centum talentis Syriacis, Gallicæ monetæ libris 116,718.

2. *Relato e funere homine.* Lethargo laborabat. Vide infrà Libr. XXVI. ſect. 8.

3. *Cherſiphon Gnoſſius.* Sic legendum ſuadent Mſſ. Reg. 1. & 2. demonſtrat Strabo Libr. XIV. pag. 640. cui dicitur χερσίφρων.

4. *Armamentario.* Cl. Spon, *Voyage de Grece*, Tom. II. pag. 233. immeritò Plinium arguit, quòd, teſte Strabone, Athenarum portus non mille, ſed 400 tantùm naves caperet. At licet portus naves tantùm 400 caperet, ejus armamentarium, *l'arſenal*, mille navibus adornandis & armandis capax eſſe potuit. Hîc non de portu, ſed de armamentario agit Plinius. Nunc verò cùm multò majores ſint veteribus noſtræ naves, Athenarum portus plures quàm 40. aut 50. recipere non poteſt.

5. *Pneumaticâ ratione.* Pneumatica illa inſtrumenta nunc dicimus *des Pompes*, Hydraulica quo-

que organa ſignandis horis, muſiciſque concentibus reperit Cteſibius.

CAP. XXXIX. 1. *H-S. DCC. licente.* Seſtertia ſeptingenta ſunt Gallicæ monetæ libræ 136,171.

2. *H-S. D. annua.* Seſtertia quingenta ſunt Gallicæ monetæ libræ 97,265.

3. *H-S.* $\overline{CXXX}$. Centies tricies centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 2,529,286.

4. *H-S.* $\overline{D}$. Quingenties centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ noſtræ monetæ 9,727,512. De hoc Plinii loco, qui in libris, tum ſcriptis, tum editis, valde turbatus eſt, plura forent dicenda : ſed id non patitur adnotationum brevitas.

CAP. XLIII. 1. *Annis XXXVI.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Fruſtra eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione emendavit, *XXXIII.* Proſcriptiones Syllana & Antoniana poſtulant numerum, *XXXVI.*

CAP. XLVIII. 1. *Gnossio CLIII.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Poſtea perperam emendatum CLVII. ex Valerio Maximo VIII, 12.

CAP. XLIX. 1. *Excedi CXVI.* Ita Mſſ. Reg. 1 & 2.

2. *Tetartemorion.* Quarta eſt pars Zodiaci, qui in duodecim ſigna dividitur.

3. *Experimenta recentissimi censûs.* Bene Mſſ. Reg. 2. Medic. aliique quos laudat. Cl. Rezzonicus. Fruſtra in aliis libris, *experimenta & exempla.*

4. *Placentiæ unus.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Malè additum in recentioribus editionibus, *Placentiæ unus CXXXI.*

5. *Veleiatium.* Hæc eſt Veleia, populique Veleiates, de quibus dictum ſuprà Libr. III. ſect. 7.

V vj

6. *Unus* CL. Ita Mſſ. Reg. & editio princeps.

7. *Galeriâ*, *Felix*. M. Mucius, Marci filius, e tribu Galeriâ, Felix cognominatus.

Cap. LVI. 1. *Simonidem melicum.* Simonidem, lyricum poetam; ut jam dixi ſuprà cap. 24.

2. *Nomine Menon.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps.

3. DCCXX. M. *annorum.* Millesimum numerum non habent ſcripti & editi libri. At in Plinianis codicibus Mſſ. quàm ſæpiſſime eſt omiſſus. Eum hoc in loco eſſe reponendum manifeſtum eſt ex Cicerone, de Divinat. Libr. I. ex Simplicio, de Cælo Libr. II. Commentar. 46. ex ipſo Plinio, qui æternum literarum uſum adſtruere contendit. Præterea cùm *annorum* habeant Pliniani omnes libri ſcripti & editi, evidens eſt a librariis omiſſum eſſe millesimum numerum. At anni illi non ſunt Solares Lunareſve, ſed diales, ſeu unius diei. Unde DCCXX. M. annorum efficiunt tantùm annos Julianos 1971. & tres circiter menſes, ut optimè explicavit Cl. *Gibert*. Vide & Cl. *Bailly*, *Hiſtoire de l'Aſtronomie ancienne*, pag. 371. & ſeqq.

4. CCCCXC. M. Annorum millesimus quoque numerus hîc deerat in Plinianis codicibus. Fuit autem reponendus, aut ſupplendus, propter allatas rationes. Sunt quoque anni diales; & CCCCXC. M. annorum efficiunt Julianos annos 1341; & ſex ſeptemve menſes. Beroſus ſcripsit ſub Antiocho Sotere; Epigenes, ut putat Cl. *Gibert*, ſub Ptolemæo Philadelpho.

5. *Laterarias ac domum.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

6. *Argos dipſion.* Argos ſiticuloſa: ita cognominata ob aquarum penuriam.

7. *Midacritus.* Ita quidem libri omnes Pliniani ſcripti & editi. Fortè tamen emendandum eſt, *Midas Phrygius*, ut conjiciebat eruditus Harduinus. Teſte enim Hygino, Fab. 224. *Midas rex, Cybeles filius, Phryx, plumbum album & nigrum primus adtulit.*

8. *Orbem.* Rotam figuli, ut habet Seneca Epiſt. 30.

9. *Trapetas.* Trapetes ſunt molæ oleariæ; teſte Varrone de Linguâ Lat. Libr. IV.

10. *Catapultam Syrophœnicas.* Ita Mſſ. 1. & 2. Ambroſian. editio princeps & Cl. Rezzonicus.

11. *Aruſpicam.* Ita Mſſ. Reg. 2. Pintian. Chiffl. & editio princeps.

12. *Gyges ludus in Ægypto.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. Fortè hîc latet aliquid antiquitatis; & ſicut in Phuth, filio Cham, Troglodytarum patre vidit eruditus Italus pilæ luſoriæ inventorem: ita in Ludim, filio Meſraim, conditore Lydorum, agnoſcere eſt picturæ repertorem. Tunc intelligitur picturæ Ægyptiaca origo.

13. *Cercuron.* Cercurus, navis fuit prægrandis, cujus uſus in Aſiâ.

14. *Hippagum.* Navis, quâ equi vehuntur.

CAP. LVII. 1. ΑΔΥΣΙΚΡΑΤΗΣ. Ex ſuperſtitibus Mſſ. Codicum literis, ita reſtituenda fuit Delphicæ tabulæ Inſcriptio. Primam ejus partem acutè introſpexerat eruditus Turnebus: in fine infelix. Hæc autem ita eſt: Ἀδυσικράτης ἀνέθετο τῇ Διὸς Κόρῃ τὴν δεκάτην διὰ δεξιὸν αἰῶνα. *Adusicrates vovit Jovis filiæ* (Minervæ) *decimam ob fœlix ævum.* Eru-

ditus Harduinus compendiariò, nec ad formam numerumque literarum edidit: Ναυσικράτης Τισαμένȣ Ἀθηναῖος ἀνέθηκεν. *Nauſicrates Tiſameni filius Athenienſis poſuit.*

Cap. LX. 1. *Inter roſtra & Græcoſtaſim.* In foro Romano. Græcoſtaſis, locus fuit, in quo ſubſiſtebant legati, qui ad ſenatum erant miſsi; ut videre eſt apud Varronem, de Linguâ Lat. Libr. IV.

IN LIBRUM VIII.

Cap. VI. 1. *Aut ut quidam* CXL. Ita Mſſ. Reg. & editio princeps.

Cap. XV. 1. *Boum ferorum genera.* Duo genera boum ferorum recenſet Plinius: jubatos biſontes, *le Biſon*; & uros, *l'Aurochs.*

2. *Bubalorum nomen.* Bubalus, quem gignit Africa, minimè confundendus eſt cum animali, quem bubalum nunc dicimus, *le Buffle*, Græcis & Romanis ignotum. Bubalus Africanus ille eſt quem Arabes vocant *Bekker el* Wash. Shaw, *Voyages*, Tom. I. pag. 313.

3. *Viſam in hac urbe.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

4. *Trium jugerum longitudine.* Ita quidem libri omnes ſcripti & editi. At Ariſtoteles, a quo hæc mutuatus videtur Plinius, ait Hiſt. Animal. IX, 71. εἰς τέσσαρας ὀργυιάς; & ipſe Plinius V. ſect. 9. orgyas de paſſibus accepit. Ergo pro *trium jugerum* hîc intelligendum *trium paſſuum longitudine.*

Cap. XVI. 1. Κεχηνότος Διονύσȣ. Hiantis Dionysi.

Cap. XIX. 1. *Quas vocant* κήπȣς. Simia eſt

prælongis manibus, quam dicimus *le Gibbon.*

Cap. XXI. 1. *Crocottas.* Illud animal videre eſt in muſivo Præneſtino, *la Moſaïque de Paleſtrine*, cum ſuo nomine ΚΡΟΚΟΤΤΑϹ.

2. *Feram nomine axin.* Servat nomen *l'Axis.*

4. *Duodenûm non ampliùs digitorum.* Pes Romanus in ſedecim digitos dividebatur.

Cap. XXV. 1. *Quatuorque menſes hiemis inediâ.* P. Vanſleb, *Nouvelle Relation d'Egypte*, pag. 79. duos crocodilos per unum ferme menſem clauſos sine ullo cibo tenuit; & audivit ab Ægyptiis crocodilos quadraginta dies impaſtos vivere.

Cap. XXXIII. 1. Τραγέλαφον *vocant.* Tragelaphus creditur eſſe quem dicimus *le Cerf du Gange.*

2. *Magnitudo erat lacerti.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. In recentioribus editionibus, *lacerta.* Lacertum illum dici Italis *Ramarro*, Tranſpadanis *Ghezzo* obſervat Cl. Rezzonicus.

3. *Quàm aeris alimento.* Immo Chamæleon glutinoſæ linguæ ejaculatu muſcas, culices, formicas, vermes captat, iiſque paſcitur.

Cap. XXXIV. 1. *Scytharum tarandus.* Tarandus, *le Renne.*

2. *Lycaon.* Lycaon, *l'Hyæne.*

3. *Thoes.* Thos, *le Chacal.*

Cap. XXXV. 1. *Hyſtrici longiores aculei... missiles.* Hyſtrix, *le Porc-épic.* Falſum eſt ei aculeos eſſe missiles.

Cap. XXXVI. 1. *Urſos Numidicos.* Aut potiùs leones. Videtur enim leones dictos eſſe Romanis urſos Numidicos, ut elephantos appel-

lavere boves lucas. Nempe incognita ſibi animalia notorum animalium nominibus primùm donavere. Urſi tamen aliqui occurrunt in Libyâ aliiſque calidis regionibus.

CAP. XXXVIII. 1. *Leontophonon.* Videtur eſſe *le Caracal.*

2. *Ut ceteris.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps. In recentioribus editionibus, *ac.*

3. *Lyncurium vocatas.* Fabuloſa eſt hæc lyncurii & ſuccini, *l'ambre*, origo. Lyncurium gemma eſt, ut dicetur infrà Libr. XXXVII. ſect. 13.

4. *Lacerti Arabiæ cubitales.* Lacertus hic cubitalis expreſſus eſt in muſivo Præneſtino cum ſuo nomine CAYPOC ΠΗΧΑΙΟC.

CAP. XL. 1. *Faunos cerni.* Id eſt, ſomniis agitari. Somnioſos canes non rarum eſt videre. De faunorum in quiete ludibriis aget infrà Plinius XXV. ſect. 10.

2. *Ut diximus.* Suprà Libr. VII. ſect. 13.

CAP. XLI. 1. *Silveſtris roſæ.* Cynorrhodos, *l'Eglantier.* Hoc de oraculo plura habet Plinius Libr. XXV. ſect. 6.

CAP. XLII. 1. *Tredecim talentis.* Si talenta ſunt Attica, efficiunt Gallicæ monetæ libras 48,093. Si Theſſala, ut videtur ex Aulo Gellio V, 2. ſunt monetæ Gallicæ libræ 60,693. Novimus pluris adhuc nunc venire equos Anglicos. Pro *tredecim talentis*, in Mſſ. Reg. & editione principe, *XVI. talentis.*

2. *Uſque in coitum.* Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

3. *Equa comitatur.* Paſſivè dictum; ut optimis quoque ſcriptoribus uſitatum.

4. *Aurigâ albato.* In ludis factiones diverſitate colorum diſtinguebantur. Inde Albati, *les Blancs*, albis coloribus induti; Praſini, *les Verds*, praſinis, ſeu viridibus, &c.

5. *Ad cretam ſtetere.* Stetere ad metam, cretâ notatam, victoriæque ſignum.

6. *Virgilio vate.* Georgic. III, 72.

7. *Hippomanes appellatum.* Non Plinius tantùm, ſed alii priſci ſcriptores multa fabulantur de hoc veneficio, quæ recentioribus noſtris experimentis non ſunt comperta. Vide *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1751. At crediderim eos, qui illo veneficio utebantur, velato nomine alia miſcuiſſe veneficia, quæ plura ſunt in herbis.

8. *Partum fieri.* Fabula eſt ita partum fieri: ſed inventa fabula, ut pernicitas illorum equorum exprimeretur. Vide Juſtinum, XLIV, 3.

Cap. XLIII. 1. *cccc. millibus nummûm.* Gallicæ monetæ libris 77,812.

Cap. XLIV. 1. *Hinnulos antiqui vocabant.* Ità Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Jumentum illud nos dicimus *le Bardeau.* Frequens eſt in valle Barcilonæ, *la vallée de Barcelonette*: ibi appellatur *le Jumerre.*

2. *Mulas non parere.* Compertum eſt plurimis exemplis antiquis & recentioribus mulas parere, maximè in regionibus calidioribus.

3. *Africa gloriatur.* Eſt & alius in Africâ partus, quem non memoravit Plinius. Nempe ex coitu aſini & vaccæ paritur animal, quod dicitur *Kumrah.* Vide Cl. Shaw, *Voyages*, Tom. I. pag. 309.

Cap. XLV. 1. *Maribus vicenis.* Ita Mſſ. Reg.

& editio princeps. Sine auctoritate in recentioribus editionibus, *tricenis*.

2. *In quinquennatu.* Ita Mſſ. Reg. Nec aliter editio princeps, licet habeat, *in V. natu.* Perperam in recentioribus editionibus, *quimatu*; quæ vox ne latina quidem eſt.

Cap. XLVII. 1. *Mutilus quoque utilior.* Mutilus, id eſt mutilatis cornibus; ut videre eſt apud Columellam VII, 3.

2. *Operimenta ei.* Bene Mſſ. Reg. 1. Operimenta erant tecto ovium generi, quæ præcipuè ex Arabicis lanis conflabantur. De illis operimentis, aut velaminibus, agit Columella, VII, 3. Tectum itaque dicebatur ovium genus, cui lana mollior, criſpa, & brevis. Colonicum verò, & hirſutum, cui lana longa & craſſa.

Cap. XLVIII. 1. *Centenos nummos*, Gallicæ monetæ libras 19.

2. *Circa Piſcenas.* Piſcenæ, Galliæ Narbonenſis urbs, *Pezenas.*

3. *Gallicis hodie nominibus.* Celebrata fuere apud Romanos tomenta Lingonica, Cadurca, *de Langres*, *de Cahors*; ut videre eſt apud Martialem XIV, 160. Juvenalem VI, 538.

4. *Villoſa etiam ventralia.* Cingula erant tutandis muniendiſque ventre ac renibus. Nobis *des ceintures.*

5. *In templo Sanci.* In Mſſ. Reg. *Sancus.* Reperta Romæ anno 1574. Inſcriptio : SEMONI. SANCO. DEO. FIDIO. SACRUM. Hercules, aut Sancus, teſte Feſto, idem eſt deus. Perperam recentiores editiones, *Sangi.*

6. *Undulata veſtis.* Nobis quoque, *l'ondé.*

7. *Sororiculata.* Multis & ſororiis coloribus

interſtincta ; ut apud nos *la gorge de pigeon.*

8. *Togas raſas Phryxianaſque.* Nobis manent ferme eadem nomina, *les draps ras*, *les friſes.*

9. *Papaveratæ.* Plinius Libr. XIX. ſect. 14. & XX. ſect. 18. memorat lintea linaque, quæ ex quodam papaverum genere candorem præcipuum trahebant. Fortè & illo papavere præparandis lanis albis utebantur. Hîc enim de laneis veſtibus agitur.

10. *Scutulis dividere.* Scutulæ illæ nobis nunc dicuntur *des mailles*, *des lozanges.* Earum uſus etiamnum viget apud ruſticanos : ut & in elegantioribus veſtibus.

12. *Seſtertiûm octingentis millibus.* Gallicæ monetæ libris 155,625.

12. *Quadragies ſeſtertio.* Quadragies centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 778,315.

14. *Seſquipedalibus libris infecta.* In viventibus etiam animalibus, velleris ſemipes purpurâ, cocco ſemipes, ſemipes conchylio inficiebatur. Tres illi ſemipedes velleris libram pondere facilè æquabant. Inde *ſeſquipedalibus libris infecta* dixit Plinius; ut rectè explicat eruditus Harduinus, qui canem eo modo variatum pictumque ſe vidiſſe teſtatur.

CAP. XLIX. 1. *Genus muſmonum.* Muſmon, *le Mouflon.*

2. *Umbros vocarent.* Ex muſmonibus & ovibus nati Umbri vocabantur. Nobis *des Métis.*

CAP. L. 1. *Nyctalopas.* Nyctalopes, luſcioſi, qui, cùm adveſperaſcit, non vident.

2. *Quamdam herbam.* Eryngion, teſte Theophraſto, in Frag.

Cap. LI. 1. *Comeſſe fetus.* Non prodigium eſt id ſuillo animali bruto accidere. Sed id quoque ovibus, tam manſueto pecori, aliquando contingit.

2. *Fugam levare.* Bene Mſſ. Reg. 1. & 2. Malè editio princeps, *fugâ levare.* Unde in recentioribus editionibus emendatum, *in fugâ levare.* Nempe feri ſues, *les ſangliers,* urinam palude confundunt, ne ejus odore agnoſcantur, & exoneratâ veſicâ leviores alacrioreſque fiunt; sic fugam levant.

3. *Ac ſatietate.* Ita Mſ. Reg. 2. & editio princeps. In recentioribus editionibus, *ac ſatie,* Latinè quidem dicitur *ſatias;* ſed *ſaties*, aut *ſatie,* nullâ nititur auctoritate.

Cap. LII. 1. *Vivaria horum.* Vivaria dicimus *des parcs.* De his vivariis plura habet Varro, de Re ruſticâ III. 12.

Cap. LIII. 1. *Capreæ.* Caprea, *le Chevreuil.*

2. *Rupicapræ.* Rupicapra, *le Chamois.*

3. *Ibices.* Ibex, *le Bouquetin.*

4. *Oryges.* Oryx, teſte Plinio Libr. XI. ſect. 106. animal eſt unicorne & biſulcum. Unicorne, *la Licorne*, memorat P. Lobo, *Relation de l'Abyssinie*, pag. 69. & 230. Sed de eo animali non ſatis conſtat.

5. *Damæ.* Illi damæ ſunt, de quibus Plinius Libr. XI. ſect. 45. Cornua habent in adverſum adunca. Dama ille eſt *le Nanguer*, vel *le Nangueur*, quem vidit Cl. Adanſon in *Senegal.*

6. *Pygargi.* Pygargus, *l'Algazel*, vel *la Gazelle d'Egypte.*

7. *Strepsicerotes.* Strepsiceros, *l'Antilope.*

8. *Illa Alpes.* Capreas, rupicapras, ibices alunt Alpes.

9. *Tranſmarini situs.* Nempe Æthiopia, Libya, Africa, oryges, damas, pygargos & ſtrepsicerotas mittunt.

Cap. LIV. 1. *Caudis inter ſe diſtinguuntur.* Simiarum aliæ non habent caudam, aliæ habent. Quæ caudam non habent, propriè dicuntur Græcis πίθηκοι, Romanis Simiæ, *les Singes*, quales ſunt *l'Orang-outang*, *le Jocko*, *le Gibbon*, *le Magot.* Quæ caudam habent, Græcis Romaniſque dicebantur cercopitheci, *les Babouins*, quorum plurimæ ſunt ſpecies.

2. *Latrunculis luſiſſe.* Carolus V. Imperator luſit quoque latrunculis cum simiâ.

3. *Lunâ cavâ.* Lunâ ſeneſcente & ante coïtum.

4. *Cynocephalis.* Simiam cynocephalum, id eſt canino capite videre eſt in musivo Præneſtino.

5. *Satyris.* Simia, Satyrus, *l'Orang-outang.*

6. *Callytriches.* Simia Callithrix, *le Singe verd.*

Cap. LV. 1. *Pro cibatu nivem.* Non comeſtâ nive, ſed vi frigoris, candidi fiunt lepores. Redit color, appropinquante vere, nisi ſenes sint.

2. *Hiſpania cuniculos.* Cuniculus, *le Lapin*, quem Hiſpania nunc appellat *Conejo.*

3. *Viverris.* Viverra, *le Furet.*

4. *Sine mare æquè gignere.* Hac in re errabat Archelaus.

5. *Præter Daſypodem.* Daſypus, *le Lievre blanc des Alpes.* Vide Varronem de Re ruſticâ, III, 12.

6. *Dilabidas.* Mſſ. Reg. & editio princeps habent tantùm *dilabi.* Unde non ſatis certa latinitatis vox, *dilabidas.*

Cap. LVII. 1. *cc. denariis.* Gallicæ monetæ libris 155.

2. *Soricum.* Sorex, *la Souris.*

3. *Glires.* Glis, *le Loir.* At ille, de quo hîc maximè agitur, eſt ſorex arvenſis, qui in caſtanetis, *les Chataigneraies*, reperitur, & Romanis nunc dicitur *Ghiro.* Pinguiſſimus adhuc eſt delicatiſſimus Romæ cibus, & in laudatiſſimis Principum menſis apponitur. Principes *Colonna* eos ut rariſſimos & exquiſitiſſimos dono miſſitant.

4. *Vivaria in doliis.* Idem qui vivaria inſtituerat, in iis quoque inſtituit dolia, ubi concluſi habebantur glires. In Herculanenſibus ruinis inventa ſunt illa dolia, glireriave. Fictilia ſunt alta palmos 3, lata 2 $\frac{2}{1}$. Intus in ambitu diſpoſita ſunt per gradus loculamenta ſemirotunda, quibus glirium cibus continebatur.

5. *Nitelis.* Nitela, *le Mulot.*

Cap. LVIII. 1. *Mæſia ſilva.* Hæc ſilva fuit haud procul Româ, Veios verſùs. Vide Livium I, 33.

2. *Dorcades.* Dorcas, *la Gazelle;* ſed multæ ſunt dorcadum ſpecies: & Ariſtoteli dorcas quoque eſt, *le Chevreuil.* Unde certò dici non poteſt de quo genere hîc agat Plinius

3. *Arſinuſam.* Ita Mſſ. Reg. & edit. princeps

4. *Muſtelæ.* Muſtela, *la Belette.*

5. *In Ebuſo.* Ebuſus inſula, nunc *Iviça*, prope Baleares inſulas.

6. *Muribus araneis.* Mus araneus, *la Muſaraigne.* Nullum apud nos habet venenum. Tot tamen ſunt de ejus veneno teſtimonia Galeni Aetii, Avicennæ, ut fortè habeat in calidiſſim regionibus.

7. *Phalangium.* De quo infrà Plinius Libr. XI. ſect. 28. & XXIX. ſect. 27.

8. *Cydoniatarum.* Cydonia, *la Canée*, in inſulâ Cretâ.

9. *Attagenas.* Avis Attagen, *l'Attagas.* Sed hîc non agitur de avibus, at de terreſtribus animalibus. Nec ſpes eſt emendationis in Mſſ. Reg. qui habent *uttagenas.* Editio princeps, *artagenas.*

Cap. LIX. 1. *In Tyrinthe.* Tiryntha quidem olim fuiſſe prope Mycenas, obſervavit ſuprà Plinius Libr. IV. ſect. 9. Ergo jam non erat. In Mſſ. Reg. & editione principe *Mirinthe*, vel *Myrinthe* : qui locus eſt ignotus. Conjiciebat eruditus Harduinus, *in Minthe.* Mons eſt Straboni, Libr. VIII. pag. 344. prope Pylum.

IN LIBRUM IX.

Cap. III. 1. *Quaternûm jugerum.* Id falſum. Balæna raró excedit 120. pedes; & jugerum, teſte Plinio Libr. XVIII. ſect. 3. eſt CCXL. pedum.

2. *Arabin amnem.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

Cap. IV. 1. *Priſtis.* Priſtis, *la Scie.*

3. *Phyſeter.* Phyſeter, *la Sedenette.*

3. *Se attollens.* Non corpore, ſed aquâ, quam eructat, ſe columnæ modo attollit. Nec ullum animal altiùs aquam eructat.

4. *In Gaditano freto arbor.* Si piſcis eſt quem Hiſpani vocant *la Eſtrella arbolada*, non tanti ſunt ejus rami, ut Gaditanum fretum intrare non valeat; teſte Hieronymo *de Huerta*, ad hunc Plinii locum.

CAP. V. 1. *Simul trecentas.* Sine auctoritate recentiores editiones habent, *in inſulâ ſimul trecentas.* *In inſulâ*, redundat.

CAP. VI. 1. *Aut fetus.* Ita Mſſ. Reg. 1.

2. *Adtumulata fluctibus.* Bene Mſſ. Reg. 1. & 2. Malè recentiores editiones, *accumulata.*

CAP. VIII. 1. *Stagnum latera.* Ita dictum a caſtello Laterâ, *le Château de Latte*; duabus leucis diſtat a Montepeſſulano, *Montpellier*, Orientem versùs.

2. *Mugilum.* Mugil, *le Mulet.*

CAP. IX. 1. *Turſiones.* Turſio, *le Marſouin.*

CAP. X. 1. *Navigent Cymbis.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps.

CAP. XII. 1. *Et pilis.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

2. *Squatina.* Squatina, *l'Ange.*

CAP. XIII. 1. *Vitulus.* Vitulus, *le Veau marin*, *le Phoque de la Méditerranée.*

2. *Initu canum modo.* Ita Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus.

CAP. XIV. 1. *Septuaginta quatuor.* Majorem numerum habet Plinius infrà Libr. XXXII. ſect. 53.

CAP. XV. 1. *Thynni.* Thynnus, *le Thon.*

2. *Talenta quindecim.* Talentum Atticum pendebat libras 60.

3. *Duo cubita.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Nec emendandum fuit, *quinque cubita*; ut habet Ariſtoteles, Hiſt. Animal. VIII, 34. Sed potiùs ex Plinio emendandi Ariſtotelis libri. Cl. Maſſarius, qui teſte Cl. Rezzonico, thynnum diligenter contemplatus eſt, obſervavit nullam eſſe hujus thynni & caudæ proportionem.

4:

4. *Attilus in Pado.* Padi piſcatoribus attilus dicitur *Ladano.* Noſtrâ ætate non invenitur quingentarum librarum, teſte Cl. Rezzonico.

5. *Sexaginta cubitorum.* Ita Mſſ. Reg. & edit. princeps.

6. *Limoſæ verò.* Mſſ. Reg. & edit. princeps.

7. *Mille paſſibus.* Mſſ. Reg.

Cap. XVII. 1. *Nullo nunc in honore.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

Cap. XXIII. 1. *Ad formam Septemtrionis.* Sidera ſunt Septemtriones, *la grande & la petite Ourſe*, quæ ſeptenas habent ſtellas valde inſignes.

2. *Spectare non poterat.* Mſ. Reg. 1. & edit. princeps.

Cap. XXXV. 1. *In aquâ mollis unio.* Id negat Boetius de Boot, Gemmarum Hiſtoria, II, 37.

2. *Cupiuntque jam.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps.

3. *Lictorem feminæ.* Unionem, *la Perle*, eſſe lictorem feminæ, & qui turbam ab eâ arceat.

4. *Quadringenties ſeſtertium.* Quadringenties centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 7,782,010.

5. *Centies ſeſtertium.* Gallicæ monetæ libræ ſunt 1,945,502.

6. *Obſorbuit.* Mſſ. Reg. 1. & 2. Hoc quoque verbo uſus eſt Plautus, Mil. glor. Act. III. ſc. 1.

7. *Omine rato.* Ratum omen, cùm paulo pòſt victus eſt Antonius bello Actiaco.

Cap. XXXVI. 1. *Aquæ dulcedine.* Mſ. Reg. 1. & editio princeps.

Cap. XXXVIII. 1. *Pelagii, CXI.* Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

CAP. XXXIX. 1. *Denariis centum.* Gallicæ noſtræ monetæ libris 77.

CAP. XL. *Quinquagenos nummos.* Gallicæ noſtræ monetæ libras ferme 10.

CAP. XLI. 1. *Cùm confecere conchylia.* Cùm confecere conchyliatum colorem, induci tum meliùs rurſum Tyrium arbitrantur; ut rectè explicat eruditus Harduinus.

CAP. XLII. 1. *Turbato limo.* Mallet eruditus Petavius, *terebrato limo.*

2. *Piſculos pertrahens.* Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

CAP. XLV. 1. *Tragos id vocatur.* Τράγος, id eſt, hircus.

2. *Manon.* Μάνον, id eſt rarum ac minùs denſum.

3. *Nec parte, nec totæ.* Verè explicat eruditus Petavius: adhærent non unâ tantùm parte, neque verò omnibus.

CAP. XLVIII. 1. *Araneus.* Ad illum piſcem, ejuſque ſpinam, veterem Inſcriptionem retulit P. Bonanni, *Muſeum Kircherianum*, pag. 132.

CAP. LI. 1. *Loligines linguis.* Petavius omiſſum vellet, *linguis.*

2. *Ex utroque compoſitum apud Græcos.* Quibus ῥινοβάται dicuntur, quaſi ex ſquatinâ & raiâ nati.

CAP. LII. 1. *Fetus omnium aquatilium.* Mſſ. Reg.

CAP. LIV. 1. *Quadragies H-S.* Quadragies centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 778,315.

2. *A defuncto illo.* Defuncto Lucullo, Cato qui ejus filii tutelam acceperat, piſces vendidit; ut vi-

ſtere eſt apud Varronem de Re ruſticâ III, 2.

Cap. LV. 1. *Mutua appendit.* Bene Mſſ. Reg. 1. & 2. Sic Varro, de Re ruſticâ III, 17. *mutua dediſſe in pondus.*

2. *Quadragies.* Id eſt quadragies H-S; de quâ ſummâ modò ſuprà dixi.

3. *Antonia Druſi.* Antonia uxor Druſi, fratris Tiberii principis; de quâ jam dictum ſuprà Libr. VII. ſect. 18.

Cap. LVI. 1. *Solitanæ.* Ita dictæ videntur a promontorio Solis, *le Cap Cantin*, in Africâ; de quo dictum ſuprà Libr. V. ſect. 1.

2. *Octoginta quadrantes.* Tantæ erant illæ cochleæ, ut in eas conjici poſſent octoginta quadrantes, id eſt menſurâ noſtrâ Pariſiensi, ut vulgò loquimur, pintæ 20.

3. *Auctor eſt M. Varro.* Varro de Re ruſticâ III, 14.

Cap. LVII. 1. *Gobionum.* Mſſ. Reg. & edit. princeps.

2. *Vim aliquam.* Ita Mſſ. & editi libri ante Cl. Harduinum, qui fruſtra emendavit, *vim aliam.* Sic quoque dixit Tacitus Annal. I, 4. *Ne in iis quidem annis aliquid quàm iram & ſimulationem ... meditatum.*

Cap. LIX. 1. *Chelidonias inſulas diximus.* Suprà Libr. V. ſect. 35.

Cap. LXI. 1. *Sunt dactyli.* Dactylorum, *les Dails*, lumen expertus teſtatur Cl. de Réaumur.

Cap. LXII. 1. *Balæna & muſculus.* Muſculus ille marinus, qui balænam antecedit, adhuc memoratur infrà Libr. XI. ſect. 65. Noſtri nautæ, qui ſingulis annis balænam piſcantur, negant ſe ullos vidiſſe balænarum duces.

IN LIBRUM X.

Cap. I. 1. *Struthiocameli.* Struthiocamelus, *l'Autruche.*

2. *Comprehendendis lapidibus utiles.* Non comprehendunt lapides, ut eos jaculentur: ſed cùm curſus eorum ſit citiſſimus & vehementiſſimus, currendo lapides movent tantâ vi, ut in inſequentes quaſi ingeſti videantur, teſte P. Lobo, *Relation Hiſtorique d'Abyſſinie*, pag. 39.

Cap. II. 1. *Vivere annis quingentis ſexaginta.* Bene & totidem literis Mſ. Paris. Sic quoque editio princeps. Eruditus Harduinus in priore ſuâ editione, annis DXL. in alterâ, DIX.

2. *Cn. Cornelio coſſ.* Anno Urbis conditæ DCLVII.

3. *Ducentesimum quintumdecimum.* Urbis conditæ CCCCXLII.

4. *Sexto Papinio coſſ.* Urbis conditæ DCCLXXXIX. De his conſulibus & phœnice ſatis dixi in Notis ad Tacitum Annal. VI, 28.

Cap. III. 1. *Sex earum genera.* Multò plura nunc cognoſcimus.

2. *Aliqui & clangam.* In Mſſ. Reg. 1. *clangem.* A κλαγγῇ, clangore dicitur, *l'Aigle criard.*

3. Γνήσιον *vocetur.* Germanum illud ac verum aquilæ genus, *le grand Aigle.*

4. *Haliæeti ſuum genus non habent . . . omnino non generant.* Hæc falſa eſſe nos docuit vel in noſtris provinciis non infrequens haliæetorum viſus. Hæliæetos, *le Balbuzard.*

5. *Lapis aetites.* De lapide aetite, *la Pierre d'aigle*, plura dicentur infrà Libr. XXXVI. ſect. 39.

6. *Oſſifragi excipiunt.* Mſſ. Reg. & edit. princeps. Oſſifragus, *l'Orfraie*, *le grand Aigle de mer.*

Cap. IV. 1. *Legionis umquam hiberna eſſe caſtra.* Bene Mſ. Reg. 1. & 2. Non ita bene editio princeps, *legiones umquam hibernaſſe caſtris.* Malè recentiores editiones, *legionis umquam hibernaſſe caſtra.*

Cap. VI. 1. *Ova tredecim.* Errare videtur Umbricius. Vultur, *le Vautour*, unum aut alterum ovum edit; ut rectè obſervat Ariſtoteles, Hiſt. Animal. IX, 11.

2. *Triduo autem antè advolare.* Bene editio princeps.

Cap. IX. 1. *In alienis nidis, maximè palumbium.* coccyx, *le Coucou*, parit maximè in nidis currucarum, *les Fauvettes*; ut habet & Ariſtoteles Hiſt. Animal. VI, 6.

2. *Quòd ſciat ſe inviſam.* In alienis nidis parit coccyx, non quòd ſciat ſe eſſe inviſam; ſed ob formam ſtomachi, quæ non patitur ut ova incubando foveat, teſte Cl. Lottinger.

Cap. XII. 1. *Nocturnæ aves.* Noctua, *le Chat-huant*; Bubo, *le grand Duc*, *le grand Hibou cornu*; ulula, Græcis dicta nictycorax, *la Hulotte*, *le Corbeau de nuit.*

2. *L. Pedanio coſſ.* Suffecti fuere conſules. De hac luſtratione dixi ad Tacitum Annal. XIII, 24.

Cap. XIII. 1. *C. Mario coſſ.* Anno Urbis conditæ DCXLVII. Avis incendiaria, *le Crave*, *le Coracias.* E foco ligna accenſa rapit, & domos incendit.

Cap. XVI. 1. *Trigonem.* Mſ. Reg. 1. & editio princeps. Trigon pici ſpecies videtur, qui Cl. Linnæo dicitur picus pedibus tridactylis. Picus, *le Piquebois.*

CAP. XVIII. 1. *Pici : Martio cognomine inſignes.* Picus Martius, *le Pic noir*, erat Marti deo ſacer : inde cognomen.

2. *In auſpiciis magni.* Bene editio princeps. In Mſſ. Reg. *in auſpicatis.* Malè Rhenanus & recentiores, *auſpicatu* : quæ vox ne certæ quidem eſt latinitatis.

3. *Admotâ quadam ab his herbâ.* Fabulas illas ridet infrà Plinius Libr. XXV. ſect. 5.

4. *A rege.* A Pico, Saturni filio, Latii rege, augurum ſummo.

5. *Implevit prodigium.* Cannenſi prœlio, quo Ælius Tubero ſeptemdecim milites familiæ ſuæ, eximiæ fortitudinis viros, amiſit. Vide Valerium Maximum V, 6.

CAP. XX. 1. *Seſtertiûm ſexagena millia.* Sunt Gallicæ monetæ libræ 11,671.

CAP. XXI. 1. *Vigiles nocturni.* Vigil nocturnus, Gallus, *le Coq.*

2. *Melicis.* Id eſt Medicis, ſeu ex Mediâ, ut docet Columella, VIII, 2. Imperitum vulgus, mutatâ literâ, Melicos appellavit.

3. *Tripudia ſoliſtima.* In auſpiciis obſervabatur quomodo puls ex ore gallorum decidens terram imumve ſolum feriret. Inde tripudia ſoliſtima.

4. *Q. Catulo coſſ.* Anno Urbis conditæ DCLXXVI.

CAP. XXII. 1. *Ganta vocantur,* Anſer, *l'Oie*, a Germanis adhuc dicitur *Gans.*

2. *Denarii quini.* Gallicæ noſtræ monetæ libræ 3, cum aſſibus ferme 18.

3. *Cervices poſſint.* Ergo tunc cervicalia tantùm plumis farciebantur.

4. *Chenalopeces.* Dicitur quoque vulpanſer, quòd anſerini ſit generis, & vulpinos habeat mores. Ab Anglis appellatur *Bergander.* In Tameſi fluvio videtur: anate longior & grandior.

5. *Chenerotes,* Cheneros, *la Bernicle.*

6. *Tetraonas.* Tetrao, *le Tetras, le Coq de bruyere.*

7. *Aves tardas.* Avis tarda, ſive Otis, *l'Outarde.*

8. *Damnatas in cibis.* Contrà verò otis exquiſitos inter cibos habita eſt. At quæ habet Ariſtoteles de oto, *le Hibou, le moyen Duc,* videtur Plinius cum otide, *l'Outarde*, confudiſſe.

Cap. XXIII. 1. *Ut diximus.* Suprà Libr. III. ſect. 18. VII. ſect. 2. Apud Tartaros Sinenſes reperitur eadem fides de gente Pygmæâ, gruibus, earumque dimicationibus, ut legi in Mſſ. ſchedis illuſtr. Viſdelou.

2. *Turdos.* Turdus, *la Grive.*

3. *Pythonos comen.* Id eſt, pagum ſerpentis. Cl. Tournefort, *Voyage du Levant*, Tom. III, pag. 362. Edit. in-8. memorat pagum *Tchoumlekecki*, quò conveniunt Ciconiæ, *les Cigognes*, ut fetificent; ibique multus earum honor.

4. *Non ineſſe linguas.* Ii errant. Nonnullæ aves linguam ſuam obſorbent, cùm intereunt; inde a quibuſdam creditum eſt linguas iis non eſſe.

5. *Ortygometrâ duce.* Ortigometra, *le Râle de genêt, le Roi des Cailles.*

6. *Glottis.* Glottis, *la grande Barge griſe, la Bécaſſe de mer.*

7. *Cychramus.* Cychramus, *le Proyer, le Traquet blanc.*

8. *Imitatrix aliàs avis.* Ob illos motus ſaltuſque, quidam voluere otum eſſe, *la Demoiſelle de Numidie ;* quæ quidem illis imitamentis ſaltationibuſque excellit. At in Ariſtotelis Pliniique deſcriptionibus patet otum eſſe, *le moyen Duc.* Asio verò nobis eſt, *le petit Duc.*

9. *Coturnicibus veneni ſemen.* Hellebori ſemine quandoque veſcitur coturnix, *la Caille.* Inde periculoſum tunc eo cibo uti. Cl. Manelphus vidit virum ejuſque conjugem omnes veneni inſidias paſſos, quòd prandio unam ſolummodo coturnicem comediſſent. Inde in multis regionibus mos eſt abſtinere coturnicibus.

10. *Deſpui ſuetum.* Cùm quid inviſum odioſumque videbant Romani, deſpuebant; ut in peſtilentibus locis deſpuitur ſaliva, ne peſte infecta noceat.

11. *Solæ animalium.* Nunc multa animalia, maximè inter volucres, novimus, quæ comitiali morbo, *l'épilepſie*, laborant.

Cap. XXIV. 1. *Illito victoriæ colore.* Quatuor coloribus diſtinguebantur Circenſes factiones : inde dicebantur Ruſſati, Praſini, Albati, Veneti, *les Rouges*, *les Verds*, *les Blancs*, *les Bleus.* Illito victoriæ colore, victoriam nuntiabat.

2. *Hi plumam non mutant.* Et merula, *le Merle*, & turdus, *la Grive*, & ſturnus, *l'Etourneau*, plumam amittunt; & ſturni varius color fit tantùm poſt primam mutationem.

Cap. XXV. 1. *Galguli, upupæ.* Galgulus, *le Loriot.* Upupa, *la Hupe.*

Cap. XXVI. 1. *Ad Memnonis tumulum.* Bene Mſ. Reg. 1. Perperam Cl. Harduinus e Mſ. Reg. 2. *Mennonis.* Teſte Æliano, V, 1. Memnonides

aves ſunt nigræ, & accipitribus ſimiles.

2. *Meleagrides.* Meleagris, *la Peintade.*

3. *Ingratum virus.* De ſaporibus numquam diſputandum, cùm fuerint qui aſſâ fœtidâ aliiſque id genus fœditatibus delectarentur. Nobis non ingratum meleagridum virus : immo si juniores sint & feræ, exquiſiti habentur ſaporis.

Cap. XXVII. 1. *Seleucides aves.* Perſæ eas vocant *Abmelec.* Sunt magnitudine merularum, plumis nigris, carne coloris cærulei. Valde appetere dicuntur aquam fontis, quæ eſt prope urbem *Cuerch.* De his avibus vide Cl. Tavernier, *Voyages*, Tom. I. libr. IV, 3. & P. Angelum de Sancto Joſepho, *Gazophylacium linguæ Perſicæ*, pag. 381.

2. *Caſii montis.* In Syriâ.

Cap. XXIX. *Larium lacum.* Nunc *le lac de Côme.*

2. *Arbuſto agro.* Quibus arboribus arbuſtetur ager docet Plinius XVII. ſect. 35.

3. *Octavum citra lapidem.* Bene Mſſ. Reg. Ambroſian. editio princeps & Cl. Rezzonicus. Malè in recentioribus editionibus, *circa.* Ad octavum illum lapidem ab urbe Como ad Larium lacum ſitâ incipit territorium Mediolanenſe, ſeu Inſubrium.

4. *Ab eo immenſo.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. editio princeps & Cl. Rezzonicus. Perperam interpungunt recentiores editiones, *ab eo. Immenſa alioqui, &c.*

5. *Graculorum monedularumque.* Graculus, *le Choucas, la Corneille privée.* Monedula, *le Choucas noir.*

6. *Cùm ferantur rapa.* Rapa feruntur exeun-

X v

te Auguſto, & ineunte Septembre; ut dicetur infrà Libr. XVIII. ſect. 35.

7. *Bœotiæ fines in Atticâ.* E Bœotiæ finibus in Atticam non tranſvolant perdices.

8. *Inſulâ quâ ſepultus.* In inſulâ Leuce, in quâ ſepultus eſt Achilles; ut dictum eſt ſuprà Libr. IV. ſect. 27.

9. *Rufeſcit.* Autumno merula rufeſcit.

10. *Circa Solſtitium.* Solſtitium æſtivum. Alterum enim Plinius appellat brumam.

11. *Aliæ juveniores.* Ita Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus. Eâ quoque voce uſus eſt Varro, teſte Servio.

12. *Vicibuſque reticens.* Sic editio princeps, & Cl. Rezzonicus ex Mſ. Ambroſian. 2. In Mſſ. Regg. & recentioribus editionibus, *vicibuſque reticent.* In Mſ. Reg. 1. emendatum, *reticens.*

13. *Seſtertiis ſex.* Gallicæ monetæ libris 1167.

14. *Candidam alioquin.* Albentes luſciniæ quandoque reperiuntur in altioribus Comenſis territorii montibus, teſte Cl. Rezzonico.

15. *Inviſitatum.* Bene Mſ. Reg. 1. Sic quoque Tacitus, Hiſt. II, 50. *Avem inviſitatâ ſpecie.* Vide quæ ibi adnotavi.

16. *Ficedulis.* Ficedula, *le Becfigue, le petit Pinçon des bois.*

17. *Melancoryphi.* Melancoryphus, *la Méſange cendrée, la Nonette.*

18. *Erithacus.* Erithacus, *le Rouge-gorge.*

19. *Phœnicurus*, Phœnicurus, *le Rouge-queue.*

20. *Oenanthe.* Oenanthe, *le Moteux, le Cu-blanc.*

21. *Ipſis diebus utrumque.* Ipſis diebus ortûs & occaſûs Sirii.

11. *Chlorion.* Chlorion, *le Loriot;* quem multiplici nomine donavit Plinius.

Cap. XXX. 1. *Nec uſquam aliubi, candidæ.* Merulæ candidæ frequentes in Arverniâ & Sabaudiâ. Unam vidi Fixæ Andegavorum, *la Fleche*, vicinis in silvis captam.

Cap. XXXII. 1. *Candidis admixtâ pennis.* Ita Mſ. Reg. 1. & editio princeps.

2. *Gaviæ ... mergi.* Gavia, *la Mouette.* Mergus, *le Plongeon.*

Cap. XXXIII. 1. *Hirundinum eſt ruſticarum.* Hirundo ruſtica, *la petite Hirondelle.*

2. *Heracleotico oſtio.* Heracleoticum, ſeu Canopicum oſtium, *la Madié.*

3. *Juxta oppidum Copton inſula.* Nunc *Ballas.*

4. *Tertium eſt earum genus.* Ea eſt hirundo riparia, *le Martinet-à-cu-blanc.*

5. *Vitiparrarum.* Plures ſunt parrarum ſpecies. Jam vidimus ſuprà Oenanthen, *le Moteux, le Cu-blanc.* Aliæ ſunt, *le Moteux rouſsâtre; le Moteux cu-blanc-gris*, &c.

6. *Acanthyllis.* Acanthyllis, *le Tarin.*

7. *Picorum alicui.* Id eſt, picorum alicui nidus ſuſpenditur. Juxta Cl. de Montbelliard, *Hiſtoire des Oiſeaux*, Tom. III. pag. 255. picus ille idem eſt ac Chlorion, *le Loriot.*

8. *Cinnamolgus avis.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Perperam Cl. Harduinus, *Cinnamologos.*

9. *Merops.* Merops, *le Guêpier.*

10. *Perdices.* Perdix, *la Perdrix.* Hîc maximè agitur de perdice ruſâ, *la Perdrix rouge.* De cinereâ, *la Perdrix griſe*, agetur infrà ſect. 69.

11. *Aurâ ab his ſtante prægnantes.* Quod faſ-

X vj

ſum eſt. Ova tamen poſſunt parere, ſed quæ fetus non edant.

Cap. XXXV. 1. *Cùm ova incubet.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2.

Cap. XXXVI. 1. *Negantur anno diutiùs durare.* Multò diutiùs vivunt paſſeres, *les Moineaux*; & viſi ſunt etiam in caveis, *les cages*, ſextum in annum durare.

2. *Appareat nigritudo.* Incerta eſt illa vitæ nota, quam adfert Plinius. Roſtrum enim paſſeris nigreſcit æſtate, hieme palleſcit.

Cap. XXXVII. 1. *Tinnunculus.* Tinnunculus; *la Creſſerelle.*

2. *Auro infectis.* Aureo cultro ſecantur alarum articuli: aliter non ſunt innoxia vulnera.

3. *Denariis quadringentis.* Gallicæ noſtræ monetæ libris 311.

Cap. XXXVIII. 1. *Ruſticulæ.* Ruſticula, *la Bécaſſe.*

2. *Impingi putes.* Impingitur perdix; ab alto cadit alauda; ſalit coturnix.

Cap. XXXIX. 1. *Cypſelli.* Cypſellus, *le Martinet.*

Cap. XL. 1. *Caprimulgi.* Caprimulgus, *le Tette-Chevre*, *le Crapaud volant.*

2. *Platea nominatur.* Platea, ſæpius dicta onocrotalus, *le Pélican*, *le grand Goſier.*

Cap. XLI. 1. *Villaribus gallinis.* Villaris gallina, *la Poule.*

Cap. XLII. 1. *Minimæ avium cardueles.* Carduelis, *le Chardonneret.* Multò minores aves novimus, Regulus non criſtatus, *le Fenouillet*, vix æquat pondere duas drachmas.

2. *In Arelatensi agro taurus.* Avis illa taurus, *le Cormarin*, eſt magnitudine gallinæ; ejuſ-

que caro exquiſiti ſaporis. Bovis mugitum imitatur. Nec confundenda eſt cum ave phalacrocorace, *le Cormoran*, *le Gabian*, quæ eſt magnitudine anſerum.

3. *Anthus.* Anthus, *le Bruant.*

4. *Quæ glande veſcantur.* Hæc eſt pica glandaria, *le Geay.*

5. *Agrippina Claudii Cæſaris.* Uxor.

6. *Cùm hæc proderem habebant & Cæſares juvenes.* Bene Mſ. Reg. 1. & Cl. Rezzonicus e Mſſ. Ambroſian. Cæſares juvenes ſunt Titus & Domitianus, qui literarum laudem tunc adfectabant. Perperam interpungebant recentiores editiones, quaſi hæc prodidiſſet Plinius ſub principatu Claudii principis, & ad Cæſares juvenes Britannicum & Neronem eſſent referenda.

Cap. XLIII. 1. *In forum verſus*, Ita Mſſ. Reg. & editio princeps.

2. *C. Ceſtio coſſ.* Anno Urbis conditæ DCCLXXXVIII.

3. *Corniculis.* Galeæ apicibus.

Cap. XLIV. 1. *Cataractas.* Ita Mſſ. Reg.

2. *In inſulâ, quam diximus.* Suprà Libr. III. ſect. 18.

3. *Fulicarum.* Fulica, *la Poule d'eau.*

Cap. XLVI. 1. *Porphyrio.* Porphyrio, *la Poule ſultane.*

Cap. XLVII. 1. *Onocrotali.* Onocrotalus, *le Pélican*; ut jam dixi.

2. *Inviſitata genera.* Mſſ. Reg. & Chiffl.

Cap. XLVIII. 1. *Phalerides.* Phalerides, *les Piettes.*

2. *Phaſianæ.* Phaſiana, *le Faiſan.*

3. *Numidicæ.* Numidica, vel Meleagris, *la Peintade.*

4. *Phænicopteri.* Phœnicopterus, *le Phœnicoptere, le Flammant.* Cl. Peyreſc linguas phœnicopterorum amico ſuo Gaſſendi ægroto miſit, quæ ei non ita placuere, sive morbi faſtidientis naturâ, sive non eodem nobis, qui Romanis fuit, guſtu.

5. *Attagen.* Attagen, *l'Attagas, à plumage varié.*

6. *Phalacrocoraces.* Phalacrocorax, *le Cormoran le Gabian.*

7. *Pyrrhocorax.* Pyrrhocorax, *le Choquard, le Choucas des Alpes.*

8. *Lagopus.* Lagopus, *la Perdrix blanche.*

9. *Eſt & alia.* Lagopus altera, *l'Attagas blanc.*

Cap. XLIX. 1. *Bebriacensibus bellis.* Sub Othone principe. Vide Tacitum Hiſt. II, 23.

2. *Novæ aves.* Perdix eſt cinerea, *la Perdrix griſe.*

3. *Scopes.* Scops, *le petit Duc.*

Cap. L. 1. *C. Fannii coſ.* Anno Urbis conditæ DXCIII.

2. *Lacte addito cibis.* Bene editio princeps. In Mſſ. Reg. 1. & 2. *lacte additis cibis.* Unde in recentioribus editionibus emendatum, *lacte madidis cibis.*

Cap. LI. 1. *H-S. centum.* Seſtertiis centum, ſeu ſeſtertiûm centum millibus, Gallicæ noſtræ monetæ libris 19,453.

2. *H-S. ſenis.* Gallicæ monetæ libris 1167. Perperam recentiores editiones, *H-S. ſex.*

Cap. LII. 1. *Quæ diximus inter ſerpentes.* Suprà Libr. VIII. ſect. 37.

2. *Cenchris.* Eadem, quæ & tinnunculus, *la Creſſerelle.*

Cap. LIII. 1. *Prima ac noviſſima.* Ova primo ac poſtremo partu edita, ſunt minora: intermedia, majora.

2. *Sexagena pariant.* Aliquid hîc vel a Plinio, vel a librariis omiſſum: nempe, *ante incubitum*, ut rectè vidit eruditus Petavius. Aliter quæ tanta fecunditas, si ſexagena ova pariant. Id quoque poſtulat Ariſtoteles, Hiſt. Animal. VI, 1. περὶ ἐπωασμῦ.

Cap. LV. 1. *Julia Auguſta.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Fruſtra Cl. Harduinus in alterâ ſuâ editione emendavit, *Livia Auguſta.* Julia quidem Auguſta eſt & ipſa Livia, quæ in Juliorum nomen tranſiit, ut videre eſt apud Tacitum, Annal. V, 1. At non mutanda veterum librorum ſcriptura.

Cap. LVI. 1. *Ad opertanea ſacra.* Ad ſacra Bonæ deæ, quæ in operto fiebant.

Cap. LX. 1. *Ardeolarum.* Ardeola, *le Héron.* Tria ejus genera, quæ Plinius recenſet, ſunt leucon, *le Héron blanc*; aſterias, *le Butor*; pellos, *le Héron gris.*

2. *Is qui agolios.* Ægolios, *la Chouette*, *la Chouette aux yeux jaunes.*

3. *Irrita ova.* Sine gallo ova quidem concipiunt gallinæ, ſed irrita, & quæ fetus educere non poſſunt.

4. *Aut pulvere.* Gallinæ, dum ſe ita pulverant, ova excutiunt, quæ oviductum ſubeunt.

Cap. LXIII. 1. *Quinto atque viceſimo.* Mſſ. Reg. 1. & 2.

2. *Coitus averſis.* Coitum averſis eſſe camelis negat Cl. Shaw, *Voyages*, Tom. I. pag. 310. Licet camelus averſa habeat genitalia, ea convertit in coitu.

3. *Acanthis.* Acanthis, Latinis carduelis, *le Chardonneret.*

4. *Labore ſalacitas.* Perperam in recentioribus editionibus, *laboris alacritas.* In editione principe, *laboris ſalacitas.* In Mſſ. Reg. 1. & 2. *labores ſalacitas.*

5. *Vivunt annis ſenis.* Puto hîc errorem eſſe librariorum, qui *ſenis*, pro *denis* ſcripſere. Vita enim felium, *les Chats*, vulgò eſt annorum denûm, & quandoque etiam longior.

Cap. LXV. 1. *Murium agreſtium.* Mus agreſtis major, *le Mulot*; minor, *le Campagnol.* Mures omnes ſæpe in anno pariunt; & muribus agreſtibus partus ſunt denûm fetuum. Haud mirum ergo tantam eſſe eorum multitudinem, maximè cùm ſicca ſunt tempora. At naturæ in homines indulgentiâ, mures ipſi ſe devorant. Inde eorum ruina, quam non novit Plinius.

Cap. LXVI. 1. *Anguem ex medullâ hominis.* Fabula eſt, vel antiquis comperta. Vide Ælianum, Hiſt. Anim. I, 51.

LXVIII. 1. *Gignuntur ex non genitis.* Id falſum eſſe nos docuit diligentiùs explorata natura.

2. *Nihil gignunt, ut Salamandræ.* At gignunt Salamandræ. In ventre Salamandræ feminæ duodecim Salamandras reperere Academici Pariſienſes. Vide, *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire des Animaux*, Tom. III. part. 3. pag. 80.

3. *Neutrum eſt & oſtreis genus.* Oſtrea, *l'Huitre.* Earum ſemen menſibus Aprili & Maio aliquandiu aquis ſupernatat, dein deſidit, & obviis corporibus adhæret. Immo Sinenſes, teſte P. Martini, oſtreas aperiunt, ſemen excipiunt,

illudque guttatim, per quoſdam lacus diſſeminant, poſtea oſtrearum fertiliſſimos.

4. *Vermiculos muſcæ.* Antiquis omnino incomperta fuit illæ hiſtoriæ naturalis pars, quam Cll. viri Malpighi, Vallifnieri, de Réaumur, aliique notiſſimam fecere.

5. *Subtexetur ediſſertatio.* Ita Mſſ. Reg. Colb. Chiffl. Paris. & editio princeps. In editione principe, *ſubtexet.*

Cap. LXIX. 1. *Solenes.* E concharum genere ſolen, *le Coutelier.*

Cap. LXXII. 1. *Coturnices* (*ut diximus*). Suprà ſect. 33.

2. *Si ſuum genus edêre.* Tunc enim major eſt veneni copia; & pro copiâ veneni, nocent.

Cap. LXXII. 1. *Lupi, ut diximus.* Suprà Libr. VIII. ſect. 34.

Cap. LXXIII. 1. *Cervi, cùm a nobis aluntur.* Ariſtotelis ſenſum fortè non ſatis aſſecutus eſt Plinius. Probat enim Ariſtoteles, Hiſt. Anim. IX, 80. cervos ruminare, quia idem faciunt, cùm a nobis aluntur.

2. *Quamvis ex alio genere ſint.* Quamvis non ſint iis dentes ſerrati.

Cap. LXXIV. 1. *Corvus & chloreus.* Ariſtoteli, Hiſt. Animal. IX, 2. πίπρα καὶ χλωρεύς. Nobis non nota avis chloreus. Nec ſatis conſtat πίπραν eſſe corvum.

2. *Trochilus.* Trochilus, *le Roitelet.*

3. *Aquaticæ & gaviæ.* Ariſtoteli, Hiſt. Animal. IX, 2. βρένθος καὶ λάρος. Aquaticæ Plinii, ſeu βρένθος, *l'Oie ſauvage*; gaviæ, ſeu λάρος, *la mouette.*

4. *Harpe & triorches.* Harpe, *le Milan.* Triorches accipiter, *la Buſe.*

5. *Sorices & ardeolæ.* Ariſtoteli, loc. cit. ἴπος καὶ ἐρώδιος. Quid ſit ἴπος Ariſtotelis, quid ſorices Plinii, incompertum.

6. *Ægithus.* Ægithus, *la Méſange.*

7. *Et niſi.* Niſus, sive circus, *le Buſard.*

8. *Æſalon.* Æſalon, *l'Emérillon.*

9. *In ſpinis vivit.* Maximè in carduis ſtellatis, *la Chauſſetrappe.*

10. *Erucæ cavent.* In editione principe aliiſque, *Sorices cavent.* At in Mſſ. Reg. *urucæ*, vel *murucæ*, id eſt erucæ, cavent,

11. *Contra triorchin.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

Cap. LXXV. 1. *Habent genas.* Genæ hîc ſunt palpebræ, ut & infrà Libr. XI. ſect. 57. & 58.

IN LIBRUM XI.

Cap. I. 1. *Reſtant.* Ita Mſſ. Reg. editio princeps. & Cl. Rezzonicus. In recentioribus editionibus, hæc ſubdita fini libri ſuperioris.

2. *Et jure omnia.* Mſſ. Reg. Ambrosian. & editio princeps.

Cap. II. 1. *Generavit arte.* Bene Mſſ. Reg. Colb. Chiffl. Paris, & editio princeps. Fruſtra emendatum in recentioribus editionibus, *geminavit arte.*

Cap. III. 1. *Arcente ſpiratum.* In Mſ. Reg. 1. & editione principe, *ſpiritum.*

Cap. X. 1. *Singulos actus.* Actus ſunt viæ in apum alveis, ductâ metaphorâ ab actu, cùm arant boves; de quo vide infrà Plinium XVIII. ſect. 3.

Cap. XI. 1. *Sunt autem fuci.* Fuci, *les Faux bourdons.*

3. *In opera expellunt.* Hæc omnia de fucorum laboribus ſunt falſa. Eorum tantùm munus

& opus, ut reginæ apum inſerviant, eamque fecundent, cùm mares ſint.

3. *Imperatoribus futuris.* Non ibi imperatores, ſed una imperatrix; ut recentioribus certioribuſque compertum obſervationibus.

4. *Quod si exprimatur.* Si prematur tuberculum, pereatque apis regina, non gignuntur ſoboles, cùm ipſa vim generandi una habeat.

CAP. XII. 1. *In utriculo congeſtus.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps. Malè emendatum in recentioribus editionibus, *in uterculos.* Utriculum illum dicimus *l'Eſtomach du miel.* Ibi mel excoquitur, antequam apes illud ore evomant. Hæc eſt ars naturæ multò melior mirabiliorque, quàm ille cæli ſudor, ſiderumve ſaliva aliaque opinionum portenta, quæ antiqui comminiſcebantur.

CAP. XV. 1. *Appellatur acetum.* Acetum, id eſt optimum. Sic enim Heſychius, ἀκηλὸν, κράτιστον. Eruditus Petavius emendabat, ἄκηρον, id eſt sine cerâ. Ingenioſè quidem, ſed minimè neceſſariò.

2. *Initium caprifici.* Initium caprifici accidit menſe Junio. De caprificatione plura dicentur infrà Libr. XV. ſect. 21. Vulcanalia autem celebrabantur X. Kal. Septembris, ſeu die 23. Auguſti.

CAP. XVI. 1. *Tetralicem.* Meliùs, *tamaricem*; ut habet Columella IX, 14.

2. *Sisirum.* Ita editio princeps. In Mſ. Reg. 1. *Syſyrum.* In Mſ. Reg. 2. *Sysirum.* In recentioribus editionibus, *siſaram.*

3. *Putantque.* Sic Mſſ. Reg. & editio princeps. In recentioribus, *quam putant.*

4. *Dirimentes.* Bene Mſſ. Reg. 1. Colb. Paris. In Mſ. Reg. 2. & editione principe, *diripientes :* unde emendatum in recentioribus editionibus, *diribentes.*

5. *Viſus eſt numquam.* Hiſce temporibus, cùm perſpicaciùs obſervatæ ſunt apes, viſus eſt earum coitus.

6. *Confici floribus.* Hoc falſum & abſurdum.

7. *Qui rex.* Non rex, ſed regina eſt, quæ fucos plures maritos habet.

8. *Apes grandiores.* Apes illæ grandiores ſunt reginæ, quæ fugantur interficiunturque, dum una in regno ſuo maneat.

9. *Oeſtrus vocatur.* Oeſtrus dicitur, quòd quaſi oeſtro aguntur, cùm fucos reginaſque, quæ ſunt ſupervacuæ, menſibus Junio, Juliove, aut Auguſto interficiunt. Id enim fit ſeriùs citiúſve, ut tardiora citiorave fuerunt examina.

10. *Pars ceræ videatur.* Hæc eſt egregia, nec umquam ſatis laudanda eruditi Petavii emendatio, cùm antea haberetur in ſcriptis editiſque libris, *paſcere videatur.*

11. *Rex ſtatim.* Quidquid hìc de rege dicitur, de reginâ intellige.

CAP. XVIII. 1. *Nullumne ſolus habeat aculeum.* Immo regina habet aculeum majorem, & eo utitur.

2. *Sine aculeo naſcantur.* Fuci ſunt sine aculeo, nec eo indigent; nati tantùm, ut reginæ voluptatibus & fecunditati inſerviant.

CAP. XVIII. 1. *Inteſtini quidpiam ſequatur.* Apes, adacto aculeo, ſi vi pellantur, inteſtini partem aculeo hærentem rumpunt. Iis inde mors.

2. *Cùm favos non explent.* Bene editio prin-

ceps. Sic quoque legendum patet ex Columellâ. IX, 15.

CAP. XIX. 1. *Claron vocant.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2.

2. *Ab adverſâ parte.* Ab anticâ parte, roſtro & capite.

3. *Dicemus ſuis locis.* Infrà maximè Libr. XXI. ſect. 42.

CAP. XX. 1. *Ventribus bubulis.* Hæc & ſequentia fabulæ ſunt; ut ſenſit ipſe Plinius, cùm mox doceat horum omnium coitus cerni.

CAP. XXI. 1. *Et barbarus.* Bene Mſſ. Reg. 1. & 2.

2. *Amputato iis capite.* Sic Mſſ. Reg. 1. & 2.

CAP. XXII. 1. *In his ceras.* Bene Mſ. Reg. 2.

2. *Vocatur bombylis.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2.

3. *Ex eâ necydalus.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Hìc autem videre eſt varias metamorphoſes bombycis. Primùm eruca eſt, *la Chenille*; ſecundùm, bombylis, *le Ver-à-ſoie qui file*; tertiùm, necydalus, *la Chryſalide*, vel *le Papillon qui ſort de la Chryſalide.* Sed bombyx ille prorſus diverſus eſt a bombyce ſerico quo nunc utimur.

4. *Et hoc in ſex menſibus.* Pessimè in ſcriptis & editis libris, *ex hoc.* Emendandum *& hoc* optimè vidit eruditus Petavius; idque apertè docet Ariſtoteles, Hiſt. Animal, V, 18. Γίνεται δὲ πρῶτον μὲν μεταβαλλόντος τοῦ σκώληκος, κάμπη· ἔπειτα βομβύλιος· ἐκ δὲ τούτου νεκύδαλος· ἐν ἓξ δὲ μησὶ μεταβάλλει ταύτας τὰς μορφὰς πάσας.

5. *Bombyces telas.* Bene editio princeps. Sic quoque volebat Petavius.

6. *Eas redordiri.* In Mſ. Reg 1. & editione principe, *retorqueri.*

CAP. XXIII. 1. *Terræ halitu animante.* Fabula eſt ita animari bombyces. At de non abſimilibus bombycibus curioſa vide apud Cl. Cibot, *Mémoire ſur les Vers à ſoie ſauvages*, in Libro cui titulus, *Mémoires concernant l'Hiſtoire, les Sciences & les Arts des Chinois*, Tom. II. p. 575. & ſeqq.

CAP. XXIV. 1. *Sereno non texunt.* Ita editio princeps.

2. *Pariunt autem trecenos.* Bene Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Ariſtoteles quoque, *Hiſt. Animal.* VI, 22. habet τριακόσια.

CAP. XXV. 1. *Et inflexu.* Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Inflexus ille fit retortâ ſupernè caudâ.

2. *Ovis earum conceptis.* Malè ſcripti & editi libri. Emendandum, *conceptis*, rectè monuit eruditus Petavius.

3. *Aſperitas præacuta.* Cicadarum feminæ habent inter clunes aſperitatem illam præacutam, *une ſcie, une tariere*, quâ excavant feturæ locum, aut potiùs locos : plures enim excavant foſſas, non in terrâ, ſed in arboribus ramiſque arborum mortuis. Deceptus autem mihi videtur Plinius, quòd eoſdem in uſus foſſas in terrâ excavent locuſtæ.

CAP. XXXII. 1. *In primis ex rore.* Certiſſimis experimentis nunc compertum eſt falſas eſſe illas generationes ex imbre, rore.

2. *Raphani folio.* Raphanus ille eſt braſſica, *le Chou.* Quod diligenter attendendum, cùm ea nomina ſæpe miſcuerit Plinius.

CAP. XXXIII. 1. *Coſſi tantùm.* Coſſus, *le Coſſon*, vermis eſt qui in robore naſcitur. Altiles & edules fuere cossi apud Romanos; ut dicetur infrà Libr. XVII. ſect. 37.

2. *Et alia ubicumque.* Ita editio princeps.

3. *Tæniæ trecenûm pedum.* In libris ſcriptis & editis, *tricenûm*: at emendandum, *trecenûm*, docet ipſa experientia, quæ tænias trecenûm & quadragenûm pedum oſtendit. Jam erratum in ſimili numero probavi ex Ariſtotele. Tænia, *le Ver Ténia*, *le Ver Solitaire.*

CAP. XXXIV. 1. *Animal ejuſdem temporis.* Ejuſdem temporis æſtivi. Animal illud eſt pediculus unguinalis, *le Morpion.*

CAP. XXXVII. 1. *Quadrupedum generi tantùm.* Viſi ſunt & homines cornuti. Talem vidit Pariſiis ſuperiore ſæculo Cl. Caſaubonus.

2. *Ut protendantur.* Mſ. Paris. & editio princeps. Senſus autem eſt, ut pro lubitu protendantur & reſiliant.

3. *Urnâque.* Bene editio princeps. Urna autem Romana capiebat pintas, ut vulgò loquimur, Pariſienſes 24. Cornibus antiquos bibiſſe demonſtrant picturæ Herculanenſes, musivum Præneſtinum, aliaque antiquitatis monumenta.

4. *In pecore multis ovium nulla.* Bene Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Fruſtra eruditus Harduinus emendavit ex conjecturâ, *in pecore mutilis : ovium nulla.*

5. *Bina tribuit natura.* Librariorum ſanè vitio excidit *natura*. Fuit ergo reponendum. Sic infrà Plinius, ſect. 54. *natura compoſuit.*

6. *Nulla ſupernè.* Bene editio princeps.

7. *Alterutram rumpi mortiferum eſt.* Id non

eſſe mortiferum recentioribus exemplis compertum habemus.

8. *Talpis viſus non eſt.* Talpis oculi ſunt; ſed minimi; ut opus eſt ſubterraneo animali.

9. *Superque hominem.* Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

10. *Palpebræ in genis.* Genæ, *les paupieres*; palpebræ, *les cils des paupieres.* Quod retinendum, ut Plinianæ deſcriptiones intelligantur.

11. *Cilium vocavere.* Cilium, *le ſourcil.*

12. *Simorum*, *Silonumque.* Simis & silonibus idem eſt nasi vitium. Unde *simorum* gloſſema eſſe videtur. Nec in familiis Romanis ullum novimus *simorum* cognomen.

13. *Etiam in caudâ.* De dente in caudâ ſcorpionis agit Plinius, ſect. ſeq.

14. *Zoclen Samothracenum.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. In recentioribus editionibus, *Zanclem.*

15. *Non decidunt dentes.* Equis quoque caſtratis dentes decidere nos docuit recens & diligentior obſervatio.

16. *Deerraverit tramitem.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps.

17. *Hæc ad ſtomachum*, *is ad ventrem.* Vulgaribus verborum acceptionibus diffide. Eo in loco ſtomachus, *l'orifice ſupérieur de l'eſtomac*: venter, *l'eſtomac.*

18. *Lacunæ modo fuſa.* Lacuna illa, *le grand reſervoir de l'eſtomac en forme de ſac.*

19. *Lingua nulla*, *nec dentes.* In teſtudine terreſtri linguam & duos dentium ordines repererunt Academici Pariſienſes. *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire des Animaux*, Tom. III. part. 2. pag. 182.

20. *Decreſcentibus renis.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Sine ullâ auctoritate emendatum, *crenis.* Renæ illæ, *les plis.*

21. *Quidquid adpropinquat ventri, noviſsima aſperitas.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps : nec aliter interpungendum. Pars illa in teſtudine eſt anguſtiſsima : hæc eſt denticulata aſperitas, de quâ infrà ſect. 79. Major quidem & arctior prout adpropinquat ventri. Venter ibi eſt, *l'Orifice inteſtinal.*

22. *Scobina fabris.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Scobina, *la Lime.*

23. *Vitiis non maceratur.* Nos multos cordis morbos, multa vitia docuit experientia.

24. *Bina perdicibus corda.* Id eſt, bini mucrones cordis.

25. *Sine illo viſcere.* Bene editio princeps.

26. *Oratio Vitellii.* Vide Tacitum Annal. III, 10. & 13.

27. *Jecur.* Jecur, *le Foie.*

28. *Triſtis oſtenti.* Caput extorum cæſum triſtis eſt oſtenti, præterquam in rebus anxiis & triſtibus. Oſtentum autem erat, si caput jecinoris, *la partie ſupérieure du Foie*, victimarii cultro fortè cædebatur.

29. *Bina jecinora leporibus.* Leporibus ita fiſſum eſt jecur, ut duplicatum videatur.

30. *Membranâ, quæ præcordia appellant.* Præcordia, *le Diaphragme.*

31. *Subeſt venter.* Venter, ut jam monui, *l'Eſtomac*, Stomachus, *l'orifice ſupérieur de l'eſtomac.*

32. *Propter anguſtias.* Anguſtiæ illæ, *le Py-*

lore, l'orifice inférieur de l'eſtomac.

33. *Lactes in homine.* In homine & ove lactes, in ceteris animalibus hillæ, *les Inteſtins grêles.*

34. *Capaciora inteſtina.* Inteſtina illa, *les gros Inteſtins.*

35. *Ad alvum.* Alvus, *l'Anus.* Infrà ſect. 83. alvus, *le Ventre.*

36. *Obesiſſimus venter.* Hìc venter, *le Ventre.*

37. *Ut guttur.* Guttur, *le Jabot.*

38. *Alterum in quem.* Alter ille ſinus, *le Géſier.*

39. *Porphyrioni.* De porphyrione dictum ſuprà Libr. X. ſect. 63.

40. *Appellatur colon.* Nobis quoque inter capaciora inteſtina dicitur inteſtinum colon, *l'Inteſtin colon*, in quo fiunt colica tormina.

41. *Pilæ rotunditate nigricans tofus.* Pila illa dicitur *le Bezoard;* & in multis animalibus reperitur. Vulgò nigreſcit, cùm diu in ventre adſervatur. Conſtat autem pilis, quos hauriunt juvencæ, dum ſe lambunt: nonnumquam etiam durioribus nervis herbarum, quibus veſcuntur.

42. *Tenui omento.* Omentum, *l'Epiploon.*

43. *Lien.* Lien, *la Rate.*

44. *Pectus.* Pectus, *la Poitrine.*

45. *Coſtæ homini tantùm octonæ.* Octonas tantùm coſtas homini attribuit Plinius, quòd majores ſolùm numerat. An nunc diligentior accuratiorque anatomia utrimque duodenas numerat. Septenas, quæ ſternum, *le Sternum*, attingunt; hæ ſunt *les vraies Côtes.* Quinæ, quæ ſternum non attingunt; hæ ſunt, *les fauſſes Côtes.*

46. *Infrà alvum.* Alvus, *le Ventre.*

47. *Arteria.* Arteriæ illæ, *les Arteres Iliaques.*

48. *Pubem.* Pubes, *le Pubis.*

49. *Quæ ilia.* Ilia, *les Iles*, *les Flancs.*

50. *Uterus.* Uterus, *la Matrice.*

51. *Ejecto partu.* Per abortum prodeunte partu. Inter optimos ſapores Romanos erat vulva porcaria.

52. *Uno die poſt partum.* Id eſt, intra ipſum diem partûs; ut patet ex ſuperioribus dictis: *a partu*, *præterquam* eodem die ſuis occiſæ, livida ac macra.

53. *Et ſumen.* Sumen, *les Tettines.*

54. *Si modò fetus non hauſerit.* Si fetus nondum lac inde hauſerit.

55. *Priuſquam calleret.* Priuſquam papillæ ſiccato lacte dureſcerent.

56. *Incientes.* Inciens dicitur ſus propinqua partui.

57. *Sevo.* Sevum, *le Suif.*

58. *Seneſcuntque celeriùs.* Ita editio princeps. & Mſſ. Reg.

59. *Tradunt adroſos.* Bene Mſſ. Reg. 1. & 2. Malè editio princeps *roſas.* Unde emendatum in recentioribus editionibus, *arroſas.*

60. *Cetera tantâ duritiâ.* Ita Mſ. Reg. 2. & editio princeps. Cl. Harduinus emendavit, *ſed iis in tantâ duritiâ.*

61. *His dura.* Bene Mſ. Reg. 1. & editio princeps. Perperam in recentioribus editionibus, *& iis dura.*

62. *Nervi orſi a corde.* Sic & Ariſtoteles, Hiſt. Animal. III, 5. nervos a corde orſos dixit. At Galenus poſtea meliùs ſenſit eos a cerebro oriri. Quod & virorum in anatomicis rebus

peritiſſimorum obſervationibus comprobatum.

63. *Per ætates, ſtabilis, aut citatus, aut tardus.* Hæc abſunt a Mſſ. Reg. 1. & 2. Sunt autem in editione principe. Nec gloſſema eſt, ut conjecit eruditus Harduinus. Fortè tamen loco ſunt dimota; & mallem ita legi: *index ferme morborum, per ætates, ſtabilis, aut citatus, aut tardus, in modulos certos legeſque metricas deſcriptus ab Herophilo.*

Cap. XXXVIII. 1. *Iracundia.* Bene Mſſ. Reg. 1. & 2.

2. *Macrino Viſco.* Ita editio princeps. In Mſſ. Reg. Colb. *Macrino Vico.*

3. *Non modò tantùm in ore ſuffuſâ materiâ.* Optimè editio princeps. Quod quidem divinaverat eruditus Harduinus, cui non nota fuit ea editio.

Cap. XXXIX. *Ut oſtreas.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

2. *Congeniti autem non deſinunt.* Ex Ariſtotele, Hiſt. Animal. IX, 79. hîc ſupplendum: *congeniti autem non deſinunt eunuchis, ſicut nec feminis magnopere*; ut rectè monuit eruditus Harduinus.

3. *Mammas homo ſolus.* Non ſolus e maribus homo mammas habet. Immo S. Franciſcus Xaverius, oculatus teſtis, vidit in inſulâ Amboino, *l'île d'Amboine*, caprum lacte ſuo parvos hœdos alentem. *In hac inſulâ Amboino rem vidi incredibilem, & ante hoc tempus inauditam, quam fortaſſis operæ pretium erit cognoſcere. Caprum, inquam, vidi lacte ſuo parvos alentem hædos: ubere enim quod prope genitalia unicum habet, tantùm lactis reddebat quotidiè, quantùm ſcu-*

tella capere poteſt. Ego ipſe rem perſpexi his oculis, neque enim aliter ut crederem adduci potuiſſem. Xaverii Epiſt. II, 3. In Lemno quoque inſulâ id contigit, teſte Ariſtotele, Hiſt. Animal. II, 3. Reperti etiam homines, qui lac haberent. Vide Cl. Manelphum, *Menſa Romana*, Cap. 33.

4. *Strigem convenit.* Strix illa mihi videtur eſſe, *le Hibou d'Orient.* Adeò vorax eſt, ut ſub noctem domos ſubeat, infanteſque interficiat. Vide Cl. Haſſelquiſt, *Voyages dans le Levant*, Tom. II. pag. 19.

Cap. XL. 1. *Sola munifex.* Sola mamma, cui ſuus fetus lactandus eſt, deſcendit.

Cap. XLI. 1. *Quòd vitales partus.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

2. *Coloſtra ſunt.* Bene Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Vocem explicat Plinius infrà Libr. XXVIII. ſect. 33. *Eſt autem coloſtra, prima a partu ſpongioſa denſitas lactis.*

3. *Pullos earum.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

4. *Crassissimum asinæ.* Idem habet Ariſtoteles, Hiſt. Animal. III, 16. Sed certè noſtris in regionibus tenuissimum eſt asinæ lac, ut conſtat experientiâ. Ejus quoque tenuitatem passim prædicat Galenus. Hæc fortè librariorum incuriâ a loco ſuo dimota, & fœdè permutata. Tenuissimum enim eſt lac asinæ: contrà verò camelis crassissimum & lentissimum, ita ut si in id digitum intinxeris, adhæreſcit, & longa in fila protenditur.

5. *In acorem jucundum.* Acor ille jucundus, *le lait caillé.*

6. *Serum.* Serum, *le petit lait.*

Cap. XLII. 1. *Nemausensi.* Caſeus ille Nemauſensis, *le fromage de Baux.* Ita dictus a pagò *Baux*, prope Nemauſum, *Nîmes.*

2. *Leſuræ Gabalicique pagi.* Leſura mons in agro Gebalico, nunc *le mont Loſere dans le Gévaudan.*

3. *Docleatam.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Docleatas, Dalmatiæ populum, memoravit Plinius Libr. III. ſect. 26.

4. *Centronicæ.* Centrones, *la Tarentaiſe.*

5. *Cebanum.* Caſeus ille ita dictus a Cebâ, *le Marquiſat de Ceve dans le Piémont.*

6. *Æsinatem.* Æsinates, *Iesi dans la Marche d'Ancone.*

7. *Lunenſem.* Ager Lunensis, nunc *il Lunegiano :* adjacet portui Lunæ, *le port della Spezia.*

8. *Ceditio campo.* Cediæ, vicus erat ſex millibus paſſuum a Sinueſsâ, *Torre di Monte Dragone*, diſtans.

9. *Augente gratiam fumo.* Romæ in Velabro infumabantur caſei. Inde Martialis, Epigramm. XIII, 52.

Non quemcumque focum, nec fumum caſeus omnem,
Sed Velabrenſem qui bibit, ille ſapit.

10. *Etiam ubi non detur.* Etiam ubi caſeo ſal non additur.

Cap. XLIII. *In C. Cæſaris ludo.* Caii Caligulæ.

Cap. XLV. 1. *Novissima ſalientibus.* Novissima, ſeu poſtrema crura multipedibus ſalientibus ſunt minùs obliqua.

2. *Atteſtamur.* MſT. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

3. *Nemeſios.* Nemeſios hic locus, ita dictus eſt a deâ Nemeſi, quæ nomen Latinum non invenerat in Capitolio.

4. *Tactum ore proximum a minimo digitum.* Uſum geſtumque Romanum Plinius exprimit, quo ſi cui verbum imprudens excidiſſet, ori admovebat proximum a minimo digitum, eumque referebat ad Nemeſios locum, ut veniam ſermonis tacitus expoſceret.

5. *Suræ homini.* Sura, *le Tibia.*

6. *Vola homini.* Vola, teſte Feſto, eſt *veſtigium medii pedis concavum.*

7. *Ungula eſt illis.* Ita MſT. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

Cap. XLVI. 1. *Ex utroque genere.* Ex genere ſolidipedum & biſulcorum.

2. *Facilè convicti.* Talum, quem Ariſtoteles Pliniuſque negant eſſe homini, mox Plinius explicat.

3. *Talus autem.* Talus ille biſulcorum quadrupedum, os eſt in articulo, ubi oſſi pedis os coxæ committitur. Duas præcipuas habet facies, ut rectè explicat eruditus Harduinus, unam ventroſam, ſeu eminentem, alteram concavam, ſive ſubſidentem ex illius adverſo. Hic talus eſt diverſus a calcaneo hominis, ut patet.

Cap. XLVII. 1. *Iynx ſola.* Iynx, ſive torquilla, *le Torcou*, *le Torticou*; quòd collum torqueat & circumagat.

2. *Additi radii.* Radius ille, *un Ergot.*

3. *Apodas habere.* Hirundo, quam apoda vocamus, *le Martinet noir.*

4. *Et oten.* Otis eſt minor, *la petite Outarde, la Canepetière.* Bene autem editio Parmenſis, *& oten.* In Mſ. Reg. 2. *& ocem.*

Cap. XLIX. 1. *Aſſimulatio.* Optimè Mſſ. Reg. 1. & 2. Malè editio princeps aliæque, *aſſimilatio.*

Cap. LIII. 1. *Cervorum urit.* Bene Mſſ. Reg. 1. Alii libri, *cervorum item urit.*

2. *Suctu corporibus exigerent.* Ita Mſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Fruſtra emendatum in recentioribus editionibus, *eximerent.*

Cap. LIV. 1. *Hippace.* Canadenſes populi norunt herbam, quâ ſedant famem, in pulverem redactâ & potâ. Eorum linguâ vocatur. *Tsioterеſe-góa*, id eſt, *la grande longue racine.* Plura vide infrà Libr. XXV. ſect. 44.

2. *Glycyrrhiza.* Ita Mſſ. Reg. 1 & 2. & editio princeps. Glycyrrhiza, *la Régliſſe.*

FINIS.

AΦ1 1656206

Digitized by Google